

ΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ 28 ΙΟΥΛΙΟΥ ΕΩΣ 7 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2006

αντί

Περίοδος Β'
Τεύχος 874-875
Παρασκευή
28 Ιουλίου 2006
Τιμή: 6 ευρώ

Νέα Τάξη, Νέα Μέση Ανατολή

Φιέρωμα στον Ηλία Λάγιο

ISSN 1108-9822

9 771108 982000

30

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΛΑΓΙΟΥ
ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

Η ΕΡΗΜΗ ΓΗ
ΜΟΥΖΙΚΟΥΛΕΣ
Η ΓΥΝΑΙΚΟΓΥΝΑΙΚΑ
ΠΡΑΞΗ ΥΠΟΤΑΓΗΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2001
Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΚΟΥΤΑΣ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΙΛΑΙΑ

ΑΛΕΞΗ ΦΩΚΑ:
ΠΡΟΟΔΟΙ ΕΝ ΠΡΟΟΔΩΙ & ΑΣΚΗΣΕΙΣ I-IX
(ΕΤΟΙΜΑΖΕΤΑΙ)

Περίοδος Β' • Έτος 33ο • Τεύχος 874-875

Παρασκευή 28 Ιουλίου 2006 -

Πέμπτη 7 Σεπτεμβρίου 2006

Τιμή τεύχους: 6 ευρώ

ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Κωδικός εντύπου για τα ΕΛΤΑ: 1045

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 210 7232713 - 210 7232819

Fax: 210 7226107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chrapou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Ελευθερία Παπουτσάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ: Τασία Ρούμπου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Λεύκης 134, Κρυονέρι, τηλ. 210 6297600

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 39 ευρώ, Ετήσια 78 ευρώ,

Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 200 ευρώ

Φοιτητική ετήσια: 70 ευρώ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 74 ευρώ, Ετήσια: 148 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 80 δολ. ΗΠΑ, Ετήσια 160 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 6 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 237463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Νέα Τάξη, Νέα Μέση Ανατολή	4
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Παρά το Λίβανο, Καλό καλοκαίρι	5
• ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ	6
• E-mail από τον Απόστολο Διαμαντή	12
• Μαρία Νικηφόρου: Δεν είμαι «απειλή» αλλά το Ισραήλ με έκανε «πρόσφυγα»	13
• Τάκης Διαμαντής: Γεωστρατηγικά συμφέροντα πνίγουν τη Μέση Ανατολή	14
• Μαρίνα Βήχου: «Παιγνίδια» της Άγκυρας στο Β. Ιράκ	17
• Γιάννης Κουρταλιώτης: Μαρίνα Ζέας: Πολεοδομικά τέρατα με την άδεια του Δήμου	18
• Ημεροδέκτης	20

• Αφιέρωμα στον Ηλία Λάγιο	21-78
• Εισαγωγή: Ηλίας Λάγιος (1958-2005)	21
• Άγγελος Παπαδημητρίου: Η ιστορία ενός πορτραίτου	23
• Γιάννης Δάλλας: Τα ποιητικά εισόδια του Ηλία Λάγιου	26
• Χριστίνα Ντουινιά: Τα ίχνη της γενέθλιας πόλης στην ποίηση του Ηλία Λάγιου	30
• Άντεια Φραντζή: Παίζοντας για το κρασί	34
• Άντεια Φραντζή: Μίμησις πράξεως και μίμησις ποιήσεως	36
• Νάσος Βαγενάς: Ενα σχόλιο για την Έρημη γη	38
• Θεοδόσης Πυλαρινός: Προφητικές συμπτώσεις και ταυτίσεις	42
• Γιώργος Μπιτσώρης: Κεκραμένου οίνου αίνος	47
• Αλέξανδρος Αργυρίου: Ο Παλαμάς και ο Γρυπάρης του Ηλία Λάγιου	48
• Δημήτρης Κοσμόπουλος: Γκρεμισμένος στα βραχώδη των Ιάμβων	50
• Παντελής Μπουκάλας: Για τις μεταφράσεις του Ηλία Λάγιου, ελάχιστα	55
• Όλγα Δανιηλοπούλου: Αναπνέοντας στίχους και φτιάχνοντας εικόνες	58
• Ελένη Κοσμά, Στέργιος Μήτας: Ο «Υπερρεαλισμός» μιας αενάου εφηβικής ηλικίας	60
• Όλγα Λαζαρίδου: Δύο μνημονεύσεις για τον Ηλία	65
• Δημήτρης Καρυώτης: Η κρίση του στίχου	66
• Γιώργος Μύαρης: Επιστολή Γεωργίου Κορφιάτου προς Συνήγορον της ποιήσεως	74
• Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης: Λίγα λόγια για τον Λάγιο	75
• Αγγελική Ξυνού: Η αρπαγή της κούτας	76
• Σοφία Κολοτούρου: Αφορμή χειραψίας	78

• Δημήτρης Κοσμόπουλος: Μνήμη Στέφανου Μπεκατώρου	79
• Νίκος Γουλανδρής: Ενα στιγμιότυπο σε τρία γράμματα πριν από 41 χρόνια	80
• Κατερίνα Κωστήου: Αλληλογραφία Γιάννη Σκαρίμπα με την Κατίνα Μπάιλα	82
• Βιβλίο	87

Το πορταίτο του Ηλία Λάγιου στο εξώφυλλο είναι έργο του Άγγελου Παπαδημητρίου

ΝΕΑ ΤΑΞΗ, ΝΕΑ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

ΟΙ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΕΙΣ στα παλαιστινιακά εδάφη και στον Λίβανο, στη διάρκεια του τελευταίου δεκαπενθημέρου, με τα εγκλήματα που διεπράχθησαν και συνεχίζονται να διαπράττονται, χαράσσουν βαθιά ίχνη στη μνήμη. Οι ευθύνες των εμπλεκομένων αλλά και της διεθνούς κοινότητας είναι βαριές.

ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΟΝΤΑΙ περιστροφές: Τα γεγονότα καταγράφονται καθημερινά και διαλύουν όλες τις προφάσεις εκείνων που πάντα προσπαθούσαν να παρατηρούν «αποστασιοποιημένοι και με ψυχρό μάτι» τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Ας το πούμε από την αρχή: Οι ΗΠΑ με εκτελεστικό όργανο την ισραηλινή κυβέρνηση διαλύουν τις υπάρχουσες, εύθραυστες έτσι κι αλλιώς, ισορροπίες της περιοχής.

ΟΙ ΚΗΡΥΚΕΣ της Νέας Τάξης Μπους, Κοντολίζα Ράις, Μπόλτον, Ολμέρτ και λοιποί δεν κρύβουν πια με εύσημους λόγους τις προθέσεις τους. Δεν επιθυμούν την εκεχειρία και την άμεση κατάπαυση του πυρός, ώστε να δοθεί η δυνατότητα διάσωσης των αμάχων και μια ανάπαυλα στο μέτωπο του πολέμου που θα δώσει την ευκαιρία στις διπλωματικές διαβουλεύσεις να αναζητήσουν τις διεξόδους ειρήνευσης. Επιδιώκουν τη συνέχιση των καταστροφών αδιαφορώντας για τις ανθρώπινες απώλειες που αυτές συνεπάγονται. Το δικό τους μέλημα είναι η «νέα γεωστρατηγική αναδιανομή» της περιοχής. Η Νέα Μέση Ανατολή. Άρχισαν το παιχνίδι τους με την διάλυση του Ιράκ: Επέτρεψαν πρώτα στον τέως εταίρο τους Σαντάμ Χουσεΐν να εισβάλει στο Κουβέιτ ώστε να αποκτήσουν στη συνέχεια το «διακαίωμα» ελέγχου του ανύπαρκτου πυρηνικού οπλοστασίου του Ιράκ και εν συνεχεία τον «εκδημοκρατισμό» της χώρας — δηλαδή το ξέσπασμα εμφυλίου μεταξύ Κούρδων, σιιτών και σουνιτών και τη δημιουργία τριών προτεκτοράτων. Επόμενο βήμα η Παλαιστίνη και ο Λίβανος. Θα ακολουθήσουν η Συρία και το Ιράν που είναι ο κατεξοχήν στόχος. Ο όρος «λιβανοποίηση» είναι εξάλλου γνωστός από παλιότερα.

Η ΠΡΟΘΥΜΗ ανταπόκριση του κράτους του Ισραήλ στα αμερικανικά κελεύσματα υποθηκεύει, δυστυχώς, αυτό το κράτος για το μέλλον του. Η πολιτική της ισραηλινής κυβέρνησης θα δώσει, δυστυχώς, στο μέλλον τροφή σε αντισιωνιστικές εκδηλώσεις. Το ότι επέτρεψαν σε μικρά κορίτσια να γράφουν «μηνύματα» στους φονικούς πυραύλους που κατευθύνονται στους αμάχους του Λιβάνου σημαίνει πάρα πολλά. Οι πόλεμοι γίνονται τώρα πια για την καταστροφή και τον θάνατο του διαφορετικού σε θρησκεία, γλώσσα ή χρώμα. Και έχουν παύσει οι πρέσβεις να επισκέπτονται τους πρωθυπουργούς για να επιδόσουν τελεσίγραφα και να ειδοποιούν ότι σε περίπτωση «μη συμμορφώσεως» θα ακολουθήσει επιδρομή. Αυτά γίνονταν τα παλιά χρόνια.

ΣΗΜΕΡΑ η πρόκληση προηγείται του αιφνιδιασμού και η επιδρομή στοχεύει στον αφανισμό του διαφορετικού. Αυτά τα είχαν υποστεί όλοι ο Εβραίοι της Ευρώπης από τους Ναζί. Το Ολοκαύτωμα ήταν η υπέρτατη θυσία εκατομμυρίων απλών πολιτών. Η δημιουργία του κράτους του Ισραήλ χαιρετίστηκε ως μία διακαίωση των θυμάτων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τώρα ποιά επιχείρημα μπορεί να αντιτάξει η κυβέρνηση του Ισραήλ όταν την κατηγορούν ότι μιμείται τους Ναζί; Μπορεί κάποιος σοβαρός άνθρωπος να ισχυριστεί ότι η εκ νέου «λιβανοποίηση» όλης της περιοχής προκλήθηκε από την απαγωγή (ή αιχμαλωσία) τριών ισραηλινών στρατιωτών; Είναι τόσο κρίσιμη «η απελευθέρωσή τους χωρίς διαπράγμευση», ώστε να οδηγούνται εκατοντάδες άμαχοι στον θάνατο και να αφανίζεται μια ολόκληρη χώρα; Ο νόμος της ανταπόδοσης ανοίγει ατελείωτους κύκλους αίματος. Ο πόλεμος και οι καταστροφές δεν αποτελούν λύση στην εποχή μας. Ανοίγουν νέες πληγές. Υποθηκεύουν το μέλλον.

Υ.Γ. Η ελληνική κυβέρνηση τις πρώτες ώρες, δια της Υπουργού Εξωτερικών, διαβάθμισε τα γεγονότα: Πρώτα να ελευθερωθούν οι τρεις ισραηλινοί στρατιώτες, μετά να παύσουν οι «εκατέρωθεν επιθετικές ενέργειες» κ.λπ., κ.λπ. Τόση η νοημοσύνη, τόση η ευαισθησία! Όλη η προσπάθεια της ελληνικής κυβέρνησης εξαντλείται, ως φαίνεται, στην ανθρωπιστική βοήθεια. Γιατί έπεται η άλλη «βοήθειά» μας, δηλαδή η πιθανή συμμετοχή στην ΝΑΤΟική κατοχή, όπως αυτή σχεδιάστηκε από το Πεντάγωνο και τα Επιτελεία του Ισραήλ.

αντί

Χαμογελαστά μικρά κορίτσια του Ισραήλ στέλνουν «μηνύματα» με τους πυραύλους που θα πλήξουν σε λίγο το Λίβανο.

ΔΕΚΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Παρά το Λίβανο Καλό καλοκαίρι!

ΣΤΗ ΡΩΜΗ — την ώρα που πληκτρολογούνται οι γραμμές αυτές — συνεχίζονται οι εργασίες της διεθνούς διάσκεψης κορυφής για τον Λίβανο. Στόχος: Η άμεση κατάπαυση του πυρός και η εγκατάσταση (ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας) ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ στα σύνορα μεταξύ νότιου Λιβάνου και Ισραήλ.

ΑΝ ΘΑ ΑΠΟΔΩΣΕΙ (ή δεν θα αποδώσει) η διάσκεψη αυτή, θα φανεί με την εκπνοή της τρέχουσας εβδομάδας. Πάντως, δεν είναι λίγοι οι αναλυτές εκείνοι που υποστηρίζουν ότι, παρά τους «καταλυτικούς» βομβαρδισμούς της ισραηλινής αεροπορίας (ακόμα και με τη χρήση «βομβών φωσφόρου» — όπως καταγγέλλεται), η «διάλυση» της Χεζμπολάχ δεν είναι άμεσος εφικτός στόχος. Άρα, εκ των πραγμάτων, η διάσκεψη της Ρώμης δεν μπορεί ν' αγνοήσει στοιχεία όπως είναι, λόγου χάρη, «ο διάλογος με την Χεζμπολάχ» ή «οι καλές υπηρεσίες της Δαμασκού» ή «η "ουσία" αναγώριση της Χαμάς, ως κυβερνώσας παλαιστινιακής δύναμης».

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, η ζωή, φυσικά, προχωρεί. Άλλωστε, ο Αύγουστος είναι ο κατ' εξοχήν μήνας των διακοπών, ακόμα και για τους συντάκτες, συνεργάτες και το προσωπικό του Αντί... Σεις κι εγώ, βέβαια, μπορεί να επαναλαμβάνουμε τα τετριμμένα («Αύγουστος άβροχος, μούστος άμετρος», κλπ.), αλλά μια «σαλάτα εποχής», σε παραλιακό μαγαζί, κοστίζει, παρακαλώ, 11 ευρώ! Αν πάλι εκτιμάτε ότι πάει πολύ να πληρώνετε 11 ευρώ για μια «σαλάτα εποχής», τότε μπορεί να επιλέξετε μια απλή, παραδοσιακή (και συνήθως πα-

γωμένη) ντοματοσαλάτα που στοιχίζει μόλις 10 ευρώ! [Διαφορετικά, πώς θ' αναπτύξουμε τον τουρισμό μας;]

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΤΟ ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΑΡΑΛΙΑ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ της ελεύθερης πρόσβασης στις παραλίες μπορεί να είναι κατοχυρωμένο. Αλλά αν θέλετε πλαζ που να διαθέτουν... σκιά, ξαπλώστρες και κυλικείο, τότε παρακαλείσθε να καταβάλετε την «δέουσα» τιμή εισιτηρίου: 5 ευρώ τις καθημερινές και 7 ευρώ τα σαββατοκύριακα. [Εξυπακούεται ότι η ξαπλώστρα (3 ευρώ) δεν περιλαμβάνεται στην τιμή του εισιτηρίου].

ΕΤΣΙ ΕΙΧΑΝ τα πράγματα, όταν πολί-

τες και λουόμενοι, με επικεφαλής τους υποψήφιους δημάρχους Αθήνας Αλέξη Τσίπρα («Ανοικτή Πόλη») και Πειραιά Θοδωρή Δρίτσα («Το λιμάνι της αγωνίας») αποφάσισαν να διεκδικήσουν — όχι μόνο λόγω, αλλά και έργω — το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στις παραλίες της Αττικής. Θυμάσθε, μήπως, ένα από τα συνθήματα του γαλλικού Μάη: «Κάτω από την ασφαλτο, υπάρχει παραλία»; Το σύνθημα αυτό μαζί με κάποια (ελληνικά) δικά μας: «Πληρώνεις για να περπατάς; Γιατί να πληρώνεις για να κολυμπάς;» ή «Οι βουτιές πάνω από τα κέρδη», κ.ά., αντήχησαν, την περασμένη Κυριακή, στην πλαζ «Ήλιος» του Αλίμου. Και, βέβαια, η απήχηση ήταν ευρύτατη: «Ναι, ανοιχτές παραλίες για όλους» — «Η θάλασσα και η άμμος ανήκουν σε όλους». [Ανεπιβεβαίωτο: Λέγεται ότι ο μητροπολίτης Πειραιώς κ. Άνθιμος «διαμήνυσε» στον υποψήφιο δήμαρχο Πειραιά Παναγιώτη Φασούλα ότι δεν πρέπει να επηρεάζεται από τη δραστηριότητα του «ανθυποψηφίου» του Θοδωρή Δρίτσα, δοθέντος ότι μόνον οι μητροπολίτες γνωρίζουν τας βουλές του Κυρίου: «Κύριε, εἰ σὺν εἴ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ὁ δὲ εἶπεν, ἐλθέ». (Ματθ. κζ' 30)].

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, οι ταξιδιώτες θέλουν να πιστεύουν ότι οι βλάβες στα πλοία της ακτοπλοΐας και οι αλλαγές (ή οι ακυρώσεις) των δρομολογίων θα κρατήσουν — το πολύ — μέχρι τέλος Ιουλίου και ότι ο Αύγουστος θα είναι ο μήνας ο καλός. Άντε, καλό καλοκαίρι!

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η σταδιοδρομία αυτή μπορεί να σας ανοίξει το δρόμο». Σε ποιο ανήκει αυτή η φράση; Μα, φυσικά στην CIA η οποία καλεί, με ανακοίνωσή της σε αμερικανικές εφημερίδες, όποιον ενδιαφέρεται να διδάξει στους πράκτορες της ξένες γλώσσες, ιστορία και τον πολιτισμό άλλων χωρών. Μεταξύ των υπόλοιπων γλωσσών συμπεριλαμβάνεται και η ελληνική φυσικά. Η δουλειά δεν είναι εθελοντική αλλά έμμισθη και ο καθένας μπορεί να την εντάξει στο βιογραφικό του. Εξάλλου καμιά δουλειά δεν είναι ντροπή. Πόσο μάλλον αυτή που ανοίγει δρόμους φανερούς και μη για μελλοντική σταδιοδρομία. Από σταθμάρχη και πάνω.

Σως

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Ποια Κοντολίζα Ράις και κουραφέξαλα! Όταν μιλά ο Χριστόδουλος ας σκύβουν όλοι τα κεφάλια από ταπεινότητα. Δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από τοι στόχαστρο του η κριτική για τα όσα συμβαίνουν στον Λίβανο «Έχει υπερβεί προ πολλού κάθε λογικό όριο η άσκηση εκ μέρους του Ισραήλ του δικαιώματος της αυτοάμυνας», δήλωσε από άμβωνος σκορπώντας ρίγη στην διεθνή διπλωματία. Μετά από αυτό θα το σκεφθεί το Ισραήλ να εντείνει τις χερσαίες επιχειρήσεις (Προσωπικά δηλώνω θαυμαστής του Θεσσαλονίκης Άνθιμου ο οποίος τόνισε ότι «θα μπορούσε να γίνει υλοποίηση του σχεδίου για διαμελισμό των Σκοπίων σε τέσσερα κομμάτια». Ούτε βασιλόπιτα να ήταν).

Σως

ΚΑΛΕΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ

Ηρθε η ώρα των διακοπών και για μας στο Αντί. Το σημερινό τεύχος θα σας συνοδεύσει περισσότερο από ένα μήνα. Εξ αιτίας του ειδικού αφιερώματος η συνήθης ύλη είναι περιορισμένη. Το επόμενο, κανονικό, τεύχος θα το αναζητήσετε την Παρασκευή 8 Σεπτεμβρίου. Στο μεταξύ τόσα ζητήματα «τρέχουν», όπως συνηθίζουμε να λέμε στην δημοσιογραφική γλώσσα. Πρώτα πρώτα η ισραηλινή εισβολή στον Λίβανο και η εφορμογή του νέου αμερικανικού σχεδίου για την περιοχή: Νέα Μέση Ανατολή προανήγγειλε ήδη η Κοντολίζα Ράις. Οι καταστροφές, οι μαζικές δολοφονίες από τους βομβαρδισμούς, το ανηλέητο χτύπημα του πολέμου συνεχίζεται καθημερινά. Αυτά δεν γνωρίζουν διακοπές και ανάπαυλα. Τα αμερικανικά σχέδια αναδιανομής της περιοχής πρέπει να συνεχιστούν. Με τις πρώτες ημέρες του Σεπτεμβρίου θα επανέλθει η συζήτηση για την Παιδεία (με

γκλομπς άραγε;), οι συζητήσεις «για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας» με την ευκαιρία του ανοίγματος της Διεθνούς Έκθεσης στην Θεσσαλονίκη αλλά και όσα άλλα εγκυμονούνται αλλά δεν προβλέπονται.

Στο μεταξύ η αγωνία κι το άγχος με το καθημερινό μεροδούλι και ο καθημερινός καταναγκασμός στις μεγαλουπόλεις καθιστούν έντονη την ανάγκη για απόδραση και διακοπές. Όλοι επιζητούν και χρειάζονται αυτή την φυγή. Δυστυχώς η ζωή μας έχει οργανωθεί με τρόπους που επιβάλλεται να διαφεύγουμε για λίγο διάστημα από τα τρέχοντα.

Καλές ας είναι οι διακοπές! Αλλά οι σκέψεις για τις καταστροφές στον Λίβανο δεν μπορούν να δραπετεύσουν. Η έγνοια των ευαίσθητων απλών πολιτών πώς θα μπορέσει να συμβιβαστεί με την συνέχιση αυτού του ανηλέητου πολέμου;

αντί

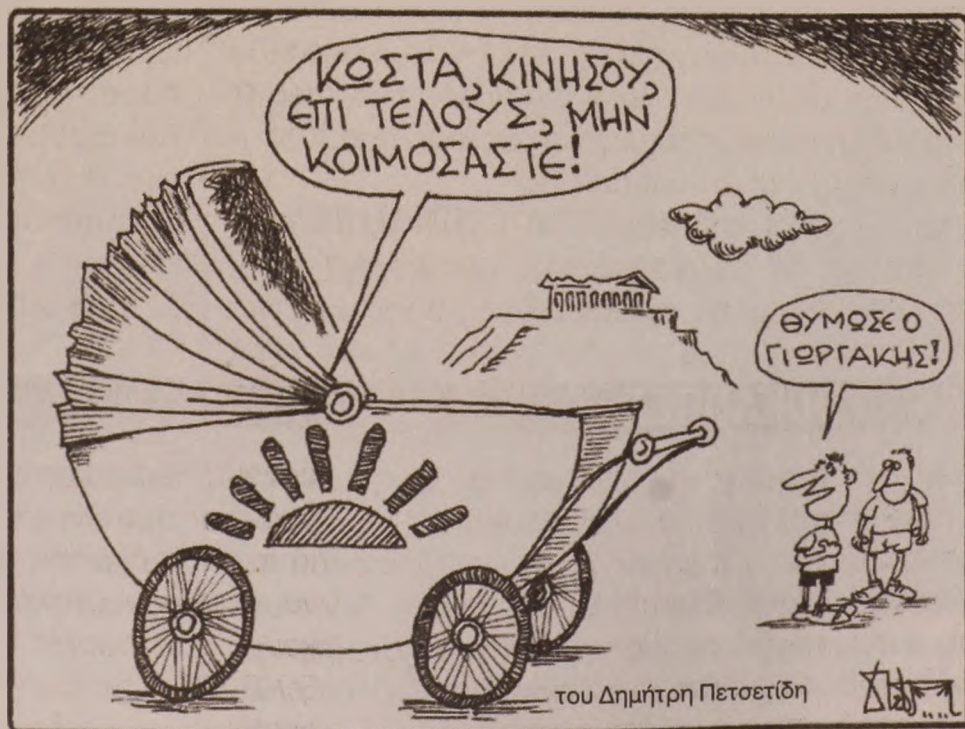
ΠΟΙΟΣ ΔΙΝΕΙ ΤΟ 4%

Πολιτικά ασφαλής αισθάνεται η κυβέρνηση μετά τις τελευταίες δημοσκοπήσεις που δείχνουν μια διαφορά της τάξης του 4% από το ΠΑΣΟΚ. Είναι λοιπόν βέβαιο, από τώρα, ότι ο Καραμανλής θα κερδίσει πανηγυ-

ρικά και τις επόμενες εκλογές, αλλά δεν είναι καθόλου βέβαιο τι θα συμβεί από την επομένη. Διότι το πλέον πιθανό είναι είτε να διασπαστεί το ΠΑΣΟΚ είτε να απομακρυνθεί από την ηγεσία του ο Γιωργάκης, πράγμα που πάλι

στη διάσπαση θα οδηγήσει. Με άλλα λόγια οι ερχόμενες εκλογές ενδέχεται να αποτελέσουν και τη ληξιαρχική πράξη θανάτου του μεταπολιτευτικού πολιτικού σκηνικού και του δικομματισμού. Επειδή μια διάσπαση του ΠΑΣΟΚ δεν θα αφήσει ανεπηρέαστη ούτε την Αριστερά ούτε την «Κεντροδεξιά». Κατά τα άλλα θέτουμε ένα μικρό ερωτηματάκι: Ποιος δίνει το 4% στην κυβέρνηση, η ανυπαρξία του Γιωργάκη μόνον ή μήπως η αλλαγή πλευής συγκεκριμένων εκδοτικών συγκροτημάτων που βλέπουν και «τρίτη τετραετία Καραμανλή» και σπεύδουν να προσαρμοσθούν; Κι αν αλλάξουν γνώμη και αποφασίσουν ξαφνικά ότι ο Γιωργάκης κάνει για πρωθυπουργός;

π.π.

ΠΟΥ ΝΑ ΕΙΧΑΜΕ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ...

Το κατ' ουσίαν τέλος και τούτης της χρονιάς, βρίσκει τη χώρα να βρίσκεται αβεβαιότητων, σε επίπεδο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και ηθικό. Μέσα σε όλα αυτά, μια βεβαιότητα ξεχωρίζει σαν τη μύγα μες το γάλα: η βεβαιότητα για την κυριαρχία της ΝΔ στο πολιτικό σκηνικό. Οι δημοσκοπήσεις εμφανίζουν την κυβερνητική παράταξη να προηγείται κατά 3 μονάδες του ΠΑΣΟΚ (5 με τις αναγωγές), τον κ. Καραμανλή έως και 20 μονάδες του Γιωργάκη, την κυβέρνηση να επικρατεί της αντιπολίτευσης σε όλα τα «ποιοτικά στοιχεία» των ερευνών, ενώ στην πρωτεύουσα, η προβολή των γκάλοπ δίνει στον εκλεκτό της γαλάζιας παράταξης, Νικήτα Κακλαμάνη, ποσοστά που δεν αποκλείεται να προσεγγίσουν ή να ξεπεράσουν το 55%.

Να που είχαμε και κυβέρνηση. Που να τα πήγαινε και καλά, θα λέγαμε εμείς. Γιατί η γενική αίσθηση που επικρατεί γύρω από την πολιτεία της ΝΔ αυτά τα δυόμισα χρόνια είναι ότι χρυσάφι πιάνει και χώμα γίνεται. Και πού δεν τα έκανε θάλασσα η γαλάζια κυβέρνηση — είτε λόγω των κακών χειρισμών είτε λόγω πολιτικής; Στον βασικό μέτοχο, όπου με τις παλινωδίες και την προχειρότητά της σκόρπισε τις (όποιες) προσδοκίες για σύγκρουση με τα διαπλεκόμενα οικονομικά συμφέροντα; Με την πολιτική της στη ναυτιλία, όπου αφού έστρεψε — και δικαίως — όλους τους ναυτεργάτες εναντίον της και άφησε το επιβατικό κοινό και το νη-

σιωτικό πληθυσμό όμηρους στα χέρια των αδηφάγων ναυτιλιακών εταιρειών; Στην εκπαίδευση, όπου η πολιτική της κ. Γιαννάκου πρόσφερε στον τόπο την υπηρεσία της αφύπνισης του τελματωμένου φοιτητικού κινήματος; Τα παραδείγματα είναι αναρίθμητα.

Εξηγήσεις ασφαλώς και υπάρχουν. Πρώτη και καλύτερη είναι η αποκρουστική εικόνα του ΠΑΣΟΚ και του προέδρου του και η απόλυτη απροθυμία του ελληνικού λαού να τους ξαναδεί στην εξουσία. Μια άλλη είναι, ότι μετά τις απαραίτητες συνεννοήσεις, τα ΜΜΕ —μέχρι στιγμής— δεν έχουν προβεί σε μαζικές και εφ' όλης της ύλης αντικυβερ-

νητικές επιθέσεις. Προφυλάσσονται ασφαλώς και από το ρίσκο να ηττηθούν, λόγω της απόλυτης απουσίας εναλλακτικής λύσης. Όμως ένας λόγος, που καλό είναι να προβληματίσει όλους μας, είναι και το ότι η ίδια η κοινωνία δε μοιάζει να προετοιμάζει στους κόλπους της ούτε απαντήσεις ούτε αντιπαρατάξεις. Κι αυτό είναι ανησυχητικό. Για να δούμε αν τον Οκτώβρη η Αριστερά θα κατορθώσει να κάνει ένα — απαραίτητο — βήμα μπροστά; Η αδιαφορία που προκαλεί η πολιτική της ΝΔ και η αποκρουστικότητα του ΠΑΣΟΚ προσφέρουν μια καλή ευκαιρία. Αλλά «συν Αθηνά...».

Γ.Κου.

ΥΠΟΚΛΟΠΕΣ

■ αφνικά εκεί που η
■ κυβέρνηση είχε
■ καταφέρει το θέμα των υποκλοπών να τεθεί στο περιθώριο, μία απόρρητη έκθεση της ΕΥΠ σχετικά με την

αποκάλυψη του οργανωτή του συστήματος —που περιέχεται στο πόρισμα της ΑΔΑΕ και το οποίο το υπουργείο Δημόσιας Τάξης αρνείται να παραδώσει

στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής— πυροδότησε ξανά τις συζητήσεις. Φαίνεται ότι η ανοικτή Βουλή δεν θα βγει σε καλό στην κυ-

βέρνηση, ειδικά στο θέμα των υποκλοπών για το οποίο όπως δείχνουν τα πράγματα θα έχουμε δραματικές εξελίξεις μέσα στο καλοκαίρι.

Τ.Μ.

ΘΗΛΥΚΟΣ ΔΕΛΦΙΝΟΣ

Όπα, δραματικές εξελίξεις αναμένονται στο ΠΑΣΟΚ. Για αυτό μας προοιδεάζει η εφημερίδα *Ακρόπολη* η οποία αναγγέλλει ότι η Άννα Διαμαντοπούλου προορίζεται για την αρχηγία του ΠΑΣΟΚ. Και αυτό το θεμελιώνει στις πληροφορίες ότι η πρώην επίτροπος στην ΕΕ έκανε ισχυρές γνωριμίες και απέκτησε αρκετούς συμπαραστάτες στις Βρυξέλλες για τα μελλοντικά της σχέδια. Η εφημερίδα δίνει και κάτι από την ατμόσφαιρα παραμυθιού στην αφήγηση, αφού φέρεται η κ. Διαμαντοπούλου να έχει κληρονομήσει το «εκσυγχρονιστικό δαχτυλίδι» από τον Σημίτη. Για φαντάσου! Κάποτε το κέντρο από το οποίο εδίδετο το χρίσμα ήταν οι ΗΠΑ, ενώ τώρα κουμάντο κάνουν οι κουτόφραγκοι. (Έχει ενημερωθεί άραγε για όλα αυτά ο Ευάγγελος;)

Σως

ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Το δόγμα Μολυβιάτη συνεχίζει να στοιχειώνει το νεοκλασικό της Βασιλίσσης Σοφίας. Αν και όλοι προσέβλεπαν σε μια εντονότερη παρουσία της Ντόρας στα διεθνή τεκταινόμενα, φαίνεται πως το άτυπο νούμερο 2 του κόμματος κάθε άλλο παρά να «τσαλακωθεί» επιθυμεί. Εξάλλου, μετά τις διαμαρτυρίες των Ελλήνων του Λιβάνου για καθυστερημένη επέμβαση του υπουργείου Εξωτερικών (που αδιαμαρτύρητα σήκωσε ο υφυπουργός Θόδωρος Κασσίμης), η Ντόρα δεν επιθυμεί και άλλο Βατερλώ. Άλλο δήμαρχος και άλλο υπουργός.

Γ.Μ.

ΣΧΕΔΙΟ ΤΡΟΥΜΑΝ

Πολύ ταλαιπωρείται το δύσμοιρο άγαλμα του Τρούμαν σ' αυτήν τη χώρα. Κάθε τόσο, κάποιος το μουτζουρώνει, κάποιος του πετά αβγά, τέλος κάποιιοι το ρίχνουν κάτω. Μετά και την τελευταία αποκαθήλωσή του προκύπτει, πιστεύω, άμεση ανάγκη μεταφοράς του σε άλλο σημείο. Η πρώτη σκέψη είναι να μεταφερθεί κι αυτό στον Ελαιώνα. Αλλά ούτε κι εκεί θα είναι καλά. Τώρα με το τζαμί θα μαζεύονται εκεί ένα σωρό έγχρωμοι και μουσουλμάνοι και φουνταμενταλιστές και ποιός ξέρει τί άλλοι τρομοκράτες... Α, όχι ούτε εκεί θα στέκει καλά το άγαλμα του προέδρου που τόσα προσέφερε στην Ελλάδα όπως μας υπενθύμισε εξάλλου και ο πρέσβης των ΗΠΑ κύριος Ρις. Ίσως η καλύτερη θέση στάθμευσης του αγάλματος Τρούμαν είναι ο αυλόγυρος της αμερικανικής πρεσβείας. Τώρα που μεγαλώνει, έχει πολύ χώρο εκεί πέρα, άσε που θα προστατεύεται επαρκώς. Γιατί, ποιος τολμά να περάσει από εκεί. Φυλάσσεται από την αστυνομική δύναμη, από σεκιουριτάδες, από πεζοναύτες. Εκεί, εκεί να μεταφερθεί το άγαλμα. Θα το βλέπει καθημέρα και ο κύριος Ρις και θα πέρνει κουράγιο.

Χ.Ν.

ΑΝΤΙ ΘΕΣΕΙΣ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΨΗΦΟΣ

Οι εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση πλησιάζουν αλλά κανείς δεν είναι πρόθυμος να συζητήσει το ενδεχόμενο να επιτραπεί στους ξένους μετανάστες να ψηφίσουν. Στην Ελλάδα οι μετανάστες υπολογίζεται ότι φθάνουν το ένα δέκατο του πληθυσμού της χώρας και θεωρείται σημαντική η συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η συνθήκη του Μάαστριχτ καθιέρωσε το δικαίωμα συμμετοχής στις εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση σε όλους τους πολίτες από άλλες χώρες-μέλη, με την προϋπόθεση να διαμένουν μόνιμα στη συγκεκριμένη χώρα. Τι προβλήματα θα προκαλούσε στην ομαλή λειτουργία του πολιτικού μας συστήματος η συμμετοχή στις εκλογές πολιτών από άλλη χώρα και εθνότητα, από την στιγμή που έχουν για μόνιμη κατοικία τους την Ελλάδα

και καταβάλλουν φόρους και εισφορές στα εδώς ασφαλιστικά ταμεία;

Σε αυτή την περίπτωση θα γινόταν ένα σημαντικό βήμα για την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία αλλά και να νιώσουν οι ίδιοι χρήσιμοι πιστεύοντας στις δικές τους ικανότητες. Δυστυχώς αυτού του είδους οι απόψεις δεν λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, όπως αγνοήθηκε και η πρόταση της ΚΕΔΚΕ για συγκρότηση σε κάθε δήμο ενός συμβουλίου μεταναστών που θα συνεργάζεται με το δημοτικό συμβούλιο σε μόνιμη βάση. Τι νόημα έχει να συζητάμε όλα αυτά από την στιγμή που ακόμη δεν έχει ξεκαθαρίσει ποιοι από αυτούς θα αποκτήσουν άδεια νόμιμης παραμονής; Στο βασίλειο της γραφειοκρατίας ο ύπνος καλά κρατεί!

Σως

ΔΙΑΚΟΠΟΔΑΝΕΙΑ

Το κακό παρατράβηξε με τις τράπεζες. Οι διακοπές πλησιάζουν και αφού οι μισοί τουλάχιστον Έλληνες αδυνατούν να πάνε διακοπές, ανέλαβαν οι τράπεζες, με την συνδρομή των ΜΜΕ, να μας κάνουν πλύση εγκεφάλου περί της χρησιμότητας των δανείων για τα έξοδα των διακοπών. Για την «κόλαση» όμως που αρχίζει με την επιστροφή και την προσαρμογή στις δαπάνες του φθινοπώρου κανείς δεν μιλάει.

Σως

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Ασχολίαστο δημοσιεύουμε το σημείωμα που μας άφησε ο Μάνος Στεφανίδης κατά την αποχώρησή του:

Αγαπητέ Χρήστο,

Μετά από δεκαπέντε ολόκληρα χρόνια συνεργασίας και καβγάδων αποφάσισα η τελευταία μας διαμάχη να είναι και η τελευταία. Όλο αυτό το διάστημα είχα ανελιπή παρουσία σε κάθε τεύχος του περιοδικού και σαφώς πήρα πολλά. Ελπίζω να πήρε και το Αντί κάτι από εμένα. Δια της παρούσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνεργάτες σου και τους αναγνώστες μας για τη φιλία και την υπομονή τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στη Μαργαρίτα τον μόνο άνθρωπο στον κόσμο που καταλαβαίνει πραγματικά τι θέλω να πω (μέσω των ορνιθοσκαλισμένων χειρογράφων μου).

Γεια χαρά

Μάνος Στεφανίδης

Υ.Γ: Ελπίζω η ανάγνωση της επιστολής αυτής να στρέψει όλους τους εχθρούς μου ώστε να εγγραφούν συνδρομητές στο Αντί. Σε διαβεβαιώ ότι θα πενταπλασιαστεί η κυκλοφορία του!

ΚΑΙ ΤΩΡΑ Η ΟΠΛΟΔΙΑΠΛΟΚΗ

Της οπλοδιαπλοκής το κάγκελο ήταν ο πρωτοσέλιδος «ξύλινος» τίτλος ενός ενδελεχούς ρεπορτάζ της προπερασμένης *Κυριακής Ελευθεροτυπίας* για την διαπλοκή στις προμήθειες των Ενόπλων Δυνάμεων. Το συγκεκριμένο ρεπορτάζ εντάσσεται στον δια του Τύπου πόλεμο που προκάλεσε το νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα της κυβέρνησης, χωρίς να πλουτίσει όμως τις γνώσεις μας. Επειδή δεν έκανε τίποτα άλλο από το να περιγράψει τις δραστηριότητες των μεγαλοεπιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στο χώρο, δηλαδή των γνωστών κ. Λιακουνάκου, Μυτιληναίου, Κόκκαλη κ.ά. Δραστηριότητες τις οποίες εύκολα μπορεί κανείς να αναζητήσει και να βρει στο διαδίκτυο, αν θέλει.

Ταυτίστηκε έτσι, άθελά της βεβαίως, με τον Μητσοτάκη, που κατάφερε πριν από πολλά χρόνια να αποπροσανατολίσει τους πάντες μιλώντας για «διαπλοκή» πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων και ρίχνοντας το ανάθεμα στους επιχειρηματίες, φυσικά. Όμως γι' αυτό που αποκαλείται «διαπλοκή» την κύρια ευθύνη φέρουν οι πολιτικοί που τα παίρνουν και όχι οι επιχειρηματίες που «λαδώνουν». Και για τους διεφθαρμένους πολιτικούς που συγκρούονται μέχρις εσχάτων για το νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα δεν διαβάσαμε ούτε λέξη στην καλή εφημερίδα, ούτε έναν υπαινιγμό. Έτσι όμως η καταπολέμηση της «διαπλοκής» καταντά απλώς ένα όργανο για την εξόντωση αντιπάλων.

Π.Π.

ΝΕΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ ή DIVIDE ET IMPER

Η είσοδος, επιτέλους, του ζεύγους Θ. και Γιάννας Αγγελοπούλου στα ΜΜΕ δια της αγοράς του *Ελευθέρου Τύπου* αλλάζει άρδην το εκδοτικό σκηνικό. Πρώτον επειδή ο *Ε.Τ.* σώνεται από την χρεωκοπία, αλλά η κυβέρνηση χάνει έναν πολύτιμο σύμμαχο. Επειδή η κυρία Γιάννα θα κινηθεί βεβαίως στον «κεντροδε-

ξιό χώρο, «γαλάζιο παιδί» ήταν άλλωστε, αλλά η Ρηγίλλης δεν θα μπορεί να περνά ατσαλάκωτη την γραμμή της από δω και πέρα. Από την άλλη όμως η απώλεια του *Ε.Τ.* αποτελεί ισχυρό πλήγμα για τα γαλάζια συμφέροντα που τον ήλεγχαν, κι αυτό λειτουργεί υπέρ του Καραμανλή. Υπέρ του Μαξίμου θα λειτουργήσουν και οι

αναμενόμενες συγκρούσεις που θα προκαλέσουν στο εκδοτικό κατεστημένο οι φιλοδοξίες και οι οικονομικές δυνατότητες της κυρίας Αγγελοπούλου. Αλλά όλα αυτά λειτουργούν θετικά για τις επαναστατικές δυνάμεις του Μαξίμου επειδή συμφωνούμε μαζί τους σε ένα τουλάχιστον σημείο: Divide et Impera. Π.Π.

ΑΡΧΕΙΟΤΑΞΙΟ

Από την Τρίτη 25 Ιουλίου, στην ηλεκτρονική διεύθυνση των ΑΣΚΙ (Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας) — <http://www.askiweb.gr> — η ρουμπρίκα «Αρχειοτάξιο», όπου παρουσιάζονται στο διαδίκτυο τα τεύχη και οι πίνακες περιεχομένων του περιοδικού, αναδιοργανώθηκε και περιέχει ένα καινούργιο χώρο, το Ηλεκτρονικό Αρχειοτάξιο. Χρωστάω χάρη στους συντελεστές του Αρχειοταξίου, που θέλησαν να φιλοξενήσουν στο χώρο αυτό μια δική μου μικρή συνεργασία (Ειδήσεις για την συλλογή Δημήτρη Χατζή στην Εθνική βιβλιοθήκη της Ουγγαρίας, Το υλικό (1956–1974)).

Νίκος Γουλανδρής

ΘΑ ΠΛΗΡΩΝΟΥΜΕ ΑΚΟΜΑ ΤΟΥΣ «ΓΙΑΝΝΟ-ΑΚΗΔΕΣ»;

Εγκρίθηκε την Τρίτη από το ΚΥΣΕΑ το πρώτο πενταετές (2006–2010) εξοπλιστικό πρόγραμμα, ύψους 11,39 δισ. ευρώ και το επόμενο πενταετές (2011–2015), ύψους 15 δισ. ευρώ. Θα ασχοληθούμε αναλυτικά μαζί τους μετά τα μπάνια του λαού. Προς το παρόν επισημαίνουμε δύο πράγματα: Πρώτον, η κυβέρνηση ανέβαλε για μετά τις εκλογές την απόφασή της για την αγορά και άλλων μαχητικών αεροσκα-

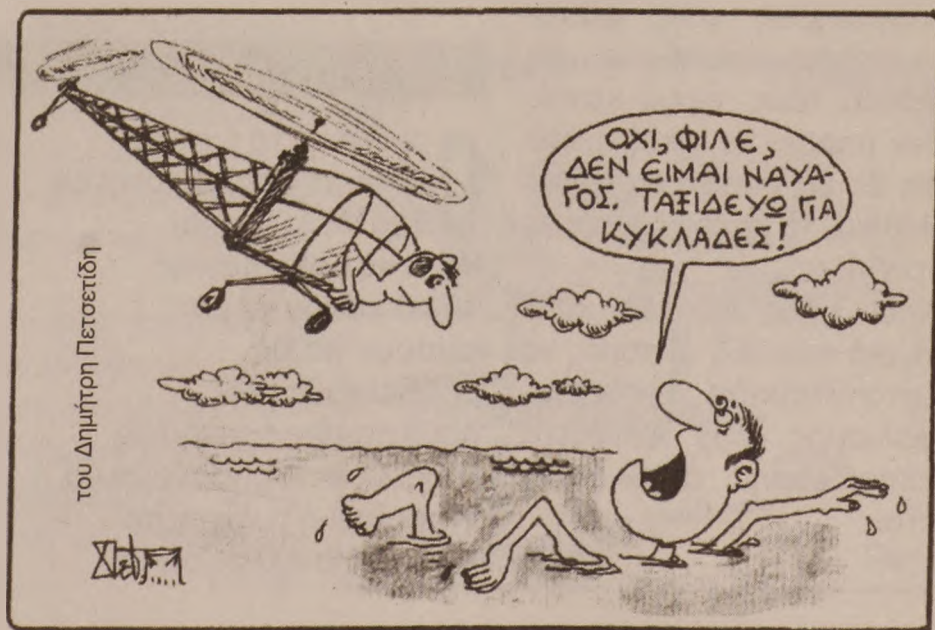
φών «νέας γενιάς» που τόσο αναστάτωση προκάλεσαν τελευταία στα διάφορα ευαγή ιδρύματα εμπορίας όπλων και καλά έκανε. Τα 8,5 δισ. ευρώ από τα χρήματα που θα δαπανηθούν για το πρώτο πενταετές (το 75% δηλαδή) θα πάνε για την αποπληρωμή ανειλημμένων υποχρεώσεων της χώρας στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και τα παλιοσίδερα που ψώνιζαν σαν από σούπερμαρκετ οι κυβερνήσεις ΠΑΣΟΚ.

Και καλά η κυβέρνηση της ΝΔ επέλεξε την ατιμωρησία των σκανδαλοποιών. Εμείς γιατί να τους πληρώνουμε; Αλλά μήπως πρέπει κάποτε ένας εισαγγελέας να απευθύνει την κατηγορία της «εσχάτης προδοσίας» σε όσους φορτώνουν τις Ένοπλες Δυνάμεις με άχρηστα όπλα για να τα οικονομίσουν; Επειδή σε μια σύγκρουση θα είναι άχρηστα. Μόνο για τις τσέπες συγκεκριμένων είναι χρήσιμα. Π.Π.

ΠΑΡΟΧΟΛΟΓΙΕΣ

Οι δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές έρχονται και η κυβέρνηση αρχίζει ήδη τις παροχές. Περίπου 15.000 συμβάσεις ορισμένου χρόνου θα επιβαρύνουν περαιτέρω τον προϋπολογισμό, ώστε να μην καταποντιστεί εκλογικά η ΝΔ. Εξάλλου, μετά το «γαλάζιο» χάρτη των τελευταίων εκλογών και ευρωεκλογών, κανείς στη Ρηγίλλης δεν θα ήθελε να δει μεγάλες εκτάσεις πρασίνου στον εκλογικό χάρτη. Όμως, οι παροχές δε σταματούν εκεί. Σίγουρο θεωρείται ότι στον προϋπολογισμό για το 2007 θα υπάρχει αύξηση στο ΕΚΑΣ που ίσως να φτάνει και τα 50 ευρώ, ενώ με το ίδιο ποσό θα επιχορηγηθούν και οι συντάξεις του ΟΓΑ. Όλα προδικάζουν πως το φθινόπωρο του 2007 θα έχουμε εκλογές.

Γ.Μ.

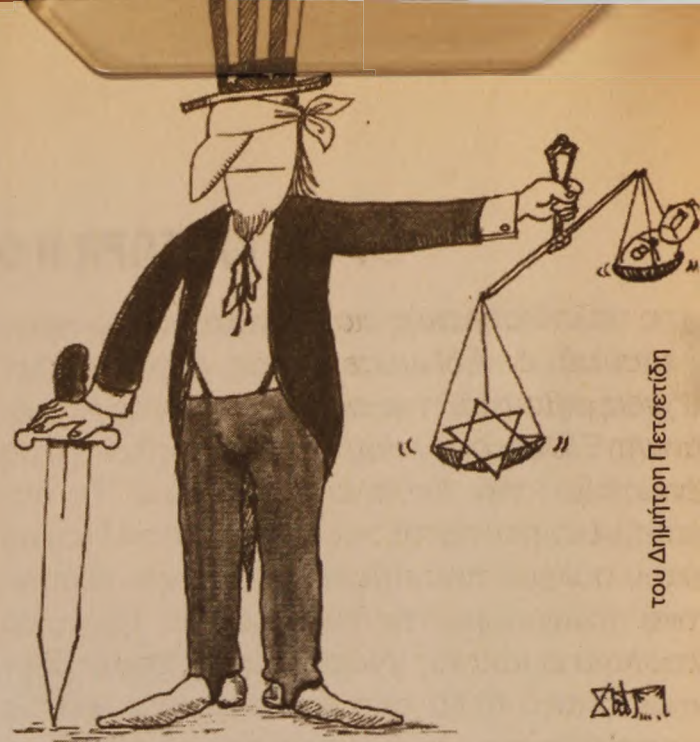

ΑΝΤΙ ΘΕΣΕΙΣ

ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ

Έχει καταντήσει κοινότοπη και κουραστική η επισήμανση που γίνεται κάθε καλοκαίρι για τις φωτιές που αφανίζουν τα ελληνικά δάση. Η χώρα βρίσκεται σε «πύρινο κλοιό» και οι αρμόδιοι σε επίπεδο κρατικής μηχανής και τοπικής αυτοδιοίκησης απλώς επιβεβαιώνουν την ανικανότητα να μετατρέψουν τα σχέδια επί χάρτου σε δραστικά μέτρα. Τις προηγούμενες ημέρες σημειώθηκαν σε όλη την χώρα 125 πυρκαγιές, ενώ μόνο στη Μυτιλήνη κάηκαν 4.000 στρέμματα πευκοδάσους. Στην καλοκαιρινή περίοδο οι κλιματολογικές

συνθήκες ευνοούν τα σχέδια των οικοπεδοφάγων. Οι εμπρησμοί δίνουν και παίρνουν. Άντε μετά το δημόσιο να προστατέψει και την δική του περιουσία καθώς ακόμη δεν έχει καταρτιστεί εθνικό κτηματολόγιο. Σαν να μην έφταναν τα παραπάνω έχουμε και το άθλιο φαινόμενο των χωματερών. Η ΕΕ έχει κουραστεί να μας επιβάλλει πρόστιμα για τις άθλιες συνθήκες με τις οποίες λειτουργούν. Εκτός του ότι αποτελούν κίνδυνο για την δημόσια υγεία, αποτελούν και εστίες πυρκαγιών, όπως πρόσφατα η χωματερή των Ταγαράδων

Η ΠΑΙΔΕΙΑ

Δε θα κλείσει κανένα ΤΕΙ, διαβεβαίωσε η Μαριέτα τους προέδρους των Τεχνολογικών Ιδρυμάτων. Είπε, όμως, ότι σε συνεννόηση με τους προέδρους, μόλις βγουν τα ονόματα των επιτυχόντων, θα γίνουν οι απαραίτητες συγχωνεύσεις.

Τώρα, πώς θα γίνουν οι συγχωνεύσεις χωρίς να κλείσει κανένα ΤΕΙ, αυτό μένει να απαντηθεί. Το Σεπτέμβριο θα φανεί ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Πάντως, όλοι όσοι είχαν επενδύσει σε ακίνητα και επιχειρήσεις στις φοιτητουπόλεις, τραβούν τα μαλλιά τους, αφού κανείς δεν μπορεί να τους πείσει ότι δε θα υποστούν ζημιά. Βέβαια, το κακό είχε παρατραβήξει:

Κάθε πόλη και ΑΕΙ, κάθε χωριό και ΤΕΙ. Είπαμε, να καταπολεμηθεί ο υδροκεφαλισμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης, αλλά όχι κι έτσι.

Γ.Μ.

Οργώνουν το αχανές τοπίο της δημοσιότητας Σκανδαλίδης και Νικήτας Κακλαμάνης προκειμένου να μας πείσουν για τις ρηξικέλευθες και πρωτότυπες προτάσεις τους. Ο ένας υπόσχεται να γκρεμίσει ό,τι άχρηστο υπάρχει, ο άλλος ότι θα

ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΑΣΑΡΕΛΑ

αξιοποιήσει κάθε σπιθαμή γης στα όρια του Δήμου. Επισκέπτονται τις πιο απίθανες γωνιές της πόλης και φωτογραφίζονται εν ώρα χειραψιών. Ο Σκανδαλίδης όμως κρατούσε το καλύτερο. Ενέταξε στο ψηφοδέλτιο νεαρές καλλονές οι οποίες βγάζουν μάτια. Παρόλα

αυτά η γνωστή συνταγή δεν χαλάει. Γιατί χαλάτε την πιάτσα ρε παιδιά; Πώς να κάνεις πρωταθλητισμό χωρίς τους ποδοσφαιριστές και τους μπασκεμπολίστες; Περιμένει μετά ο Φασούλας να κερδίσει στον Πειραιά με τον Γιούτσο, τον Χαρδαβέλα και την Μπόκωτα.

Σως

ΣΚΛΗΡΟ ΡΟΚ ΚΑΙ ΚΑΝΤΡΙΛΙΕΣ

Το δόγμα Λαλιώτη περί «σκληρού ροκ» φαίνεται πως θυμήθηκαν στο ΠΑΣΟΚ, ακόμη κι αν ο εμπνευστής του ιδιωτεύει στον εκδοτικό οίκο Λιβάνη. Έτσι ετοιμάζεται να «χορέψει στο ταψί» την κυβέρνηση, μήπως και πάρει ο Γιώργος τα πάνω του στις δημοσκοπήσεις του φθινοπώρου.

Μετά τις «μαύρες βίβλους της αναξιοπιστίας» που κρατήθηκαν στην επικαιρότητα μερικά 24ωρα, οι αρμόδιοι συντονιστές του Πολιτικού Συμβουλίου ετοιμάζονται να παίξουν τους υπουργούς «man to man» σε κάθε τους κίνηση. Πάντως, οι δημοσκόποι επιμένουν πως «ο κατήφορος του Γιώργου δεν μπορεί να αναστραφεί, ούτε καν να σταματήσει»

Γ.Μ

ΠΟΥ ΠΗΓΑΝ ΤΑ ΜΠΑΝΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ;

Φοιτητές, εργατιά, μια φωνή και μια βουτιά. Δεν δίνουμε λεφτά να κάνουμε βουτιά! Η φύση δεν ανήκει σε κανέναν / ελεύθερες βουτιές για τον καθένα. Έξω από τις παραλίες, καρχαρίες. Οι βουτιές πάνω από τα κέρδη. Με αυτά τα συνθήματα και προκηρύξεις, πανό, ντουντούκες, πικέτες (με τα ανεπανάληπτα, όπως πάντα, σκίτσα του Τουμπάνη-Βωβού), αντιηλιακά και καπέλα, μέλη δημοτικών κινήσεων κατέλαβαν την Κυριακή 23/7/2006 τις εισόδους της πλαζ του Αλίμου «Ήλιος» και άφηναν τον κόσμο να περνάει δωρεάν, όπως και δικαιούται. «Περάστε, περάστε. Σήμερα είναι τσάμπα. Να διεκδικήσετε να είναι και αύριο».

Η ελεύθερη πρόσβαση στις παραλίες είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη· με ποιο δικαίωμα οι δημοτικές επιχειρή-

σεις, η Εταιρεία Τουριστικά Ακίνητα ΑΕ και Ολυμπιακά Ακίνητα ΑΕ πουλούν και χτίζουν τις ακτές; Σε μια από τις προκηρύξεις διαβάζουμε: «Για μια βόλτα στην Πλάκα δεν πληρώνουμε τίποτα, για ένα Σάββατο στο Θησείο ή στο Πασαλιμάνι δεν πληρώνουμε τίποτα, για μια φεγγαράδα στου Φιλοπάππου, στο Σούνιο και στην Καστέλλα δεν πληρώνουμε τίποτα. Γιατί είναι δικαίωμά μας! Γιατί είναι η πόλη μας! Γιατί όμως για μια Κυριακή στην θάλασσα πρέπει να πληρώνουμε; Οι παραλίες δεν ανήκουν σε κανέναν και άρα δεν θα πληρώνουμε σε κανέναν!» Την κινητοποίηση συνδιοργάνωσαν οι δημοτικές κινήσεις: *Ανοιχτή Πόλη Αθήνας, Λιμάνι της Αγωνίας Πειραιά, Δημοτική Κίνηση Πολιτών Καλλιθέας, Ποιότητα Ζωής Νέας Σμύρνης, Ενεργοί Πολίτες Γλυφάδας και*

ΒΡΗΚΑΝ ΤΡΟΠΟ ΝΑ «ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΟΥΝ» ΤΟΝ ΕΛΑΙΩΝΑ

Χωρίς καμία αντίρρηση ή δεύτερη σκέψη από πουθενά, τα πολιτικά κόμματα δέχτηκαν με πλήρη ομοφωνία την απόφαση της κυβέρνησης, μετά από πρόταση του αρμόδιου υπουργού Γ. Σουφλιά, να κατασκευασθεί το περίφημο τζαμί στο Βοτανικό, περιοχή στην οποία, σύμφωνα με τον ισχυρισμό που προβλήθηκε, κατοικεί ήδη μεγάλος αριθμός αλλοδαπών μουσουλμάνων.

Έτσι, λοιπόν, βρήκε η πολιτική ηγεσία της χώρας, στο σύνολό της, έναν τρόπο να απαλλαγεί από ένα βάρος — την υποχρέωσή της να κατασκευαστεί τζαμί στην Αθήνα — και ειδικότερα η κυβέρνηση να δείξει ότι τηρεί τις υποσχέσεις της για ανάπτυξη και αξιοποίηση της πολύπαθης περιοχής του Ελαιώνα. Και βεβαίως να δείξει ότι υπολογίζει σοβαρά τις αντιδράσεις και τις υποδείξεις του προκαθήμενου της ελληνικής εκκλησίας, ο οποίος δεν ήθελε να κατασκευαστεί το τζαμί στην Παιανία για να μη το βλέπουν και... μπερδεύονται οι ξένοι ταξιδιώτες που θα έφταναν στο αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος.

Ενδιαφέρον έχουν, όμως, τα στοιχεία που συνθέτουν αυτήν την ανάπτυξη και αξιοποίηση του Ελαιώνα, για τον οποίο πολλοί αγώνες έχουν γίνει μέχρι πρόσφατα από κόμματα — κυρίως της Αριστεράς — και ομάδες πολιτών.

Έχουμε και λέμε, λοιπόν: Εκτός από το τζαμί, στην ίδια περιοχή θα κατασκευασθεί και το νέο γήπεδο του Πα-

ναθηναϊκού, το οποίο, βεβαίως, θα περιστοιχίζεται από το «αναγκαίο» εμπορικό κέντρο, με καταστήματα, καφετέριες και ποιος ξέρει τι άλλο.

Και το σημαντικότερο: Όταν ολοκληρωθούν οι κατασκευές που εξαγγέλλονται και αρχίσουν να λειτουργούν το τζαμί και το γήπεδο, εκτός από όλα τα άλλα, θα παρακολουθούμε από τα τηλεοπτικά κανάλια και τις μάχες που θα δίνονται ανάμεσα στα καλόπαιδα των γηπέδων και τους πιστούς μουσουλμάνους που θα θέλουν φυσιολογικά να πάνε να προσευχηθούν.

Αυτό θα πει αξιοποίηση, μιας περιοχής την οποία πολλοί «αγωνιστές» έχουν χαρακτηρίσει ως μια από τις πλέον σημαντικές ιστορικά περιοχές της Αθήνας.

Τ.Κ.Δ.

ΠΟΥ ΑΝΗΚΟΥΜΕ ΤΕΛΙΚΑ;

Ανήκομεν εις την Δύσην, έλεγε πριν από μερικές δεκαετίες ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Καραμανλής. Τελικά, με πρωτοβουλία του ίδιου, μπήκαμε και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οπότε αρχίσαμε να συζητάμε για την περίφημη «εναρμόνιση».

Παρ' όλα αυτά, σήμερα, περίπου 25 χρόνια μετά, οι συνταξιούχοι μας, κατά 60% τουλάχιστον, ζουν με 16 ευρώ την ημέρα. Για να μην πούμε και για τους μισθούς και τα μεροκάματα όσων έχουν εργασία. Μάλλον για τριτοκοσμική χώρα φαινόμαστε...

Τ.Κ.Δ.

**Οι άνθρωποι
είναι τρελοί!
Πληρώνουν για
να κολυμπήσουν**

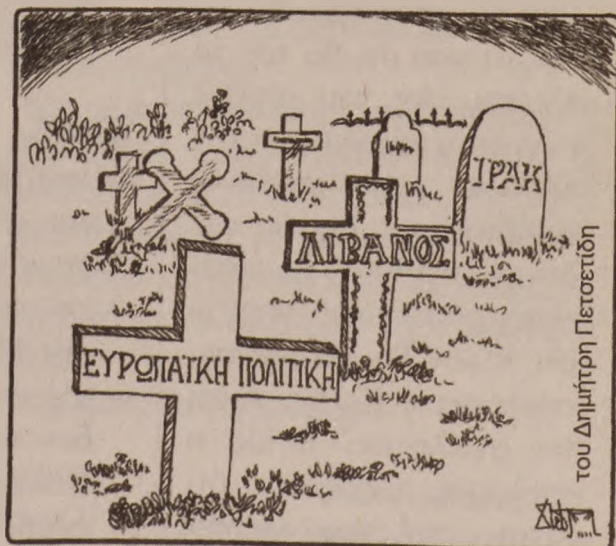

Ενεργοί Πολίτες της Υπερνομαρχίας Αθηνών-Πειραιώς, Για μια άλλη πόλη Αργυρούπολης, Συνεργασία πολιτών για τον Άλιμο, Άνω κάτω στο Καλαμάκι, Ενωτικό Αριστερό Σχήμα Νίκαιας. Ε.Π.

ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Πάλι με τις υποσχέσεις έμειναν οι εργαζόμενοι στα σώματα ασφαλείας όταν ζήτησαν από τον κ. Αλογοσκούφη να ικανοποιήσει τα αιτήματα για αύξηση μισθών και για το ανθυγιεινό επίδομα. Ο πρωθυπουργός λησμόνησε τις προεκλογικές υποσχέσεις. Το μόνο μέλημα αποδείχτηκε ότι ήταν να προβούν σε προσλήψεις αγροφυλάκων. Για ποιο λόγο; Προφανώς για να ικανοποιηθούν τα ρουσφετολογικά αιτήματα της βάσης. Η ΝΔ καυχιέται με τον Πολύδωρα ότι επιδιώκει να πατάξει την εγκληματικότητα και πλέκει το εγκώμιο των ελλήνων αστυνομικών. Αντί όμως να φροντίζει να ικανοποιήσει στοιχειώδη αιτήματα των εργαζόμενων και να ανεβάσει το επίπεδο των αστυνομικών, δίνει έμφαση στην πολιτική της κομματικοποίησης και την μετατροπή τους σε πειθήνια «στρατιωτάκια» του συστήματος.

Σως

του Δημήτρη Πετσέτιδη

ΠΗΛΙΟ

Παρατηρώ τον κόσμο από εδώ, από το Πήλιο και μου φαίνεται τρελός. Διότι όταν είσαι στην αμμουδιά ή κάτω από τον πλάτανο και ακούς ότι συνεδρίασε ο γιωργάκης, ώστε να παρέμβει στην Μέση Ανατολή, είναι δυνατόν να μην σκεφτείς ότι υπάρχει πρόβλημα ψυχολογίας; Δηλαδή πως θα παρέμβει; Θα στείλει μήνυμα; Θα τηλεφωνήσει; Θα στείλει γράμμα; Ή θα πάει αυτοπροσώπως;

ΓΙΩΡΓΟΣ

Αν τηλεφωνήσει στον υπουργό άμυνας του Ισραήλ, στοιχηματίζω τα πτυχία μου ότι θα του το κλείσει. Αν του στείλει μήνυμα ή γράμμα, θα τον περάσει για πράσινο ακτιβιστή και δεν θα του δώσει σημασία. Αν πάει αυτοπροσώπως, νομίζω ότι πλέον θα κινδυνέψει σύμπασα η Ελλάς. Διότι θα αντιληφθεί αυτός ο τρελάρας ο Εβραίος, ότι είναι ευκολότερο να κα-

ταλάβει την Ελλάδα παρά ένα χιλιόμετρο του Λιβάνου και θα του μπούνε ιδέες. Δεν θέλει και πολύ το άτομο. Τον είδατε πως είναι; Αυτός έτσι και δει τον γιωργάκη, θα φωνάξει στον υπασπιστή του να του φέρει μια κρεμ καραμελέ να τον κεράσει και μετά θα τον συλλάβει.

ΑΛΕΚΑ

Πήγε και η Αλέκα, αλλά αυτή είναι άλλο στυλ. Πιο σκληρό. Καταλαβαίνεις ότι έχεις να κάνεις με κομμουνίστρια και όσο να 'ναι, παρά την παρακμή του κινήματος, το αίμα παγώνει κάπως. Τον παίρνεις στα σοβαρά τον γραμματέα, διότι έχει ένα άλφα παρελθόν. Γραμματέας του ΚΚΕ σου λέει ο άλλος. Έχει βάρος η θέση. Ο γιωργάκης τι να του πει; Γειά σας κύριε υπουργέ είμαι πρόεδρος της συμμετοχικής διαβούλευσης του ΠΑΣΟΚ και θέλω την ειρήνη; Δεν εντυπωσιάζει ο τίτλος. Χώρια που έχεις τον κίνδυνο να σε πάρουν και για παλαβό.

ΣΟΦΙΑ

Γι' αυτό και η άποψίς μου είναι, άνευ παρεξηγήσεως, ότι ο γιώργος δεν πρέπει επ' ουδενί να παρέμβει στη Μέση Ανατολή. Δεν του ταιριάζει το μέρος, δεν είναι στο στυλ του. Καλύτερα είναι να παρέμβει σε άλλη περιοχή.

Δόξα τω Θεώ υπάρχουν λύσεις, αν θέλει οπωσδήποτε να παρέμβει κάπου. Ας παρέμβει στο Καστρί, βρε αδερφέ, όπου η Σοφία ετοιμάζει οικοδομή. Εκεί κάτι μπορεί να καταφέρει. Είναι το μέρος του εξάλλου. Ενώ η Χάιφα είναι μακριά.

ΧΕΖΜΠΟΛΑ

Ο Γιώργος να κοιτάξει το σπίτι του και να αφήσει ήσυχη την Χεζμπολά. Φτάνει ο νταλκάς της, δεν είναι ώρα τώρα να τρέχουνε οι ισλαμιστές με το μαντήλι στο κεφάλι, κατακαλόκαιρο, σε ειδικούς μεταφραστές να ερμηνεύσουν τις προτάσεις του Γιώργου. Κι εμείς ακόμα, που είμαστε συμπατριώτες του, που λέει ο λόγος, δύσκολα αντιλαμβανόμαστε τα λεγόμενά του. Διότι αλλάζει συνήθως τη σειρά μεταξύ επιθέτων, ποιητικών αιτίων και ρημάτων, οπότε μπλέκουμε. Πόσο μάλλον ένας Άραβας ή Εβραίος. Αυτοί θα χαθούν τελείως στη μετάφραση.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Λοιπόν αυτά είχα να πω εν σχέση με την παρέμβαση του Γιώργου στη μέση Ανατολή. Για την κυβέρνηση τι γνώμη έχω; Ποια κυβέρνηση;

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Ο Καραμανλής βρήκε το

νόημα της ζωής μου φαίνεται. Με τον Γιώργο αντιπολίτευση είναι σε θέση να κυβερνάει την Ελλάδα και από τις Μπαχάμες. Απορώ δηλαδή πως και δεν έχει πάει ακόμα και κάθεται εδώ καλοκαιριάτικα. Όχι ότι κάνει κάτι δηλαδή, αλλά όσο να 'ναι είναι ζεστή η Αθήνα. Εγώ αν ήμουν στη θέση του θα πήγαινα στο Παρίσι για μεταπτυχιακά και θα ερχόμουν μόνο το βράδυ των εκλογών να ορκιστώ. Και μετά θα ξανάφευγα. Με τον Γιώργο αντίπαλο μπορείς να κυβερνάς και από το εξωτερικό.

ΠΑΝΔΩΡΑ

Έχουνε πλάκα μεγάλη αυτά τα νέα αστέρια της δημοσιογραφίας, που γράφουνε υπέρ των Αμερικανών και είναι και προοδευτικοί. Μου θυμίζουν τα δουλικά που είχανε παλιά στο σπίτι, που ό,τι και να έκανε ο ιδιοκτήτης βγαίνανε στη γειτονιά και τον υπερασπίζονταν. Αυτό το φαινόμενο στην Ελλάδα δεν το συναντάς πλέον ούτε στα χειρότερα υποτακτικά του τρίτου κόσμου. Όλη η Ευρώπη βρίζει τους Αμερικάνους, ακόμα και οι Άγγλοι και μόνον η Πανδώρα του *Βήματος* και κάτι άλλοι παρόμοιοι τους υπερασπίζονται. Έτσι είναι όμως, άμα μάθεις στο λιβανιστήρι από μικρός.

Δεν είμαι «απειλή» αλλά το Ισραήλ με έκανε «πρόσφυγα»

της Μαρίας Νικηφόρου

Η Μαρία Νικηφόρου, ως Μαρία Α. έχει γράψει πολλές φορές στο *Αντί* για τις εμπειρίες της στα κατεχόμενα, για τις δραματικές συνθήκες διαβίωσης του παλαιστινιακού λαού, για τη καθημερινή βία των ισραηλινών δυνάμεων στους κατοίκους της Παλαιστίνης καθώς και για τις προσπάθειες της ISM, με όσες δυνάμεις διαθέτει, να συμβάλει στην καλύτερη επιβίωση του πληθυσμού των κατεχομένων. Στο πρώτο τεύχος του 2006 (860 της 13ης Ιανουαρίου 2006) το *Αντί* δημοσίευσε ένα έγχρωμο ένθετο με φωτογραφίες και κείμενα της Μαρίας για τα παιδιά της κατεχόμενης Παλαιστίνης. Στο τεύχος που κρατάτε στα χέρια σας, η Μαρία περιγράφει την εμπειρία της στο αεροδρόμιο του Τελ Αβιβ, τις συνθήκες κράτησής της από τις ισραηλινές αρχές και τη διαβεβαίωσή της ότι θα αγωνιστεί με όλες της τις δυνάμεις για να γίνει γνωστό το δράμα του παλαιστινιακού λαού, που προσπαθεί να επιβιώσει υπό σκληρή κατοχή, αυτό δηλαδή που προσπαθούν να εμποδίσουν με όλες τους τις δυνάμεις οι ισραηλινές αρχές.

Η Μαρία Νικηφόρου με μια μικρή Παλαιστίνια στο χωριό Μπιλίν.

Απο το καγκελόφρακτο παράθυρο του κρατητηρίου έβλεπα μια ισραηλινή σημαία να κυματίζει δίπλα σε μια μπλε της ισραηλινής αστυνομίας. Γύρω άλλα κάγκελα, σιδεριές, κάμερες «ασφαλείας». Τρελαινόμουν με τη σκέψη ότι ενώ ήμουν τόσο κοντά, δεν με άφηναν να πάω στους φίλους μου στην Ανατολική Ιερουσαλήμ, στη Ραμάλλα, στο Μπιλαίν, στο Μπαλάτα. Στις ατέλειωτες ώρες απομόνωσης διάβασα ένα βιβλίο για τη Μάχη της Κρήτης και την αντίσταση στους Ναζί...

Δέκα μέρες έμεινα υπό κράτηση στο τμήμα αλλοδαπών του αεροδρομίου Μπεν Γκουριόν του Τελ Αβίβ. Κατά την άφιξή μου στις 14 Ιουλίου μου απαγόρευσαν την είσοδο στη χώρα γιατί με θεωρούν απειλή για την ασφάλεια του κράτους του Ισραήλ, επειδή είμαι μέλος της «παράνομης οργάνωσης» ISM.

Η αιτιολόγησή τους συνεχίζει ως εξής: «η International Solidarity Movement στρατολογεί μέλη από διάφορες χώρες για να παρεμποδίζουν το έργο των ισραηλινών δυνάμεων εναντίον της τρομοκρατίας. Τα μέλη της ISM θέτουν σε κίνδυνο τις ζωές των ισραηλινών στρατιωτών και αστυνομικών, συμμετέχουν σε βί-

αιες διαδηλώσεις και κοιμούνται στα σπία τρομοκρατών που εκτελούν επιθέσεις αυτοκτονίας στο Ισραήλ, ώστε να εμποδίζουν την κατεδάφισή τους. Ψεύδονται κατά την άφιξή τους στο αεροδρόμιο, ακολουθώντας τις οδηγίες της οργάνωσης.

Η Μαρία Νικηφόρου, στις δύο προηγούμενες επισκέψεις της, έχει λάβει μέρος σε βίαιες διαδηλώσεις, σε μία από τις οποίες συνελήφθη. Σύμφωνα με τις απόρρητες πληροφορίες των υπηρεσιών ασφαλείας, οι δραστηριότητες της αποτελούν κίνδυνο για το κράτος του Ισραήλ».

Το Ισραήλ θεωρεί τρομοκρατία τον καθημερινό αγώνα του Παλαιστινιακού λαού για επιβίωση κάτω από τις πιο απάνθρωπες συνθήκες. Το Ισραήλ θεωρεί αντιτρομοκρατικά μέτρα τη συλλογική τιμωρία, τις δολοφονίες παιδιών, το τείχος του απάρτχαιντ, το χαϊδολόγημα των εποίκων, τον κατακερματισμό της Δυτικής Όχθης, την ισοπέδωση της Λωρίδας της Γάζας και του Λιβάνου. Το Ισραήλ θεωρεί παράνομες τις ειρηνικές πορείες διαμαρτυρίας των παλαιστινιακών χωριών και γι' αυτό το λόγο χρησιμοποιεί κάθε είδους όπλο εναντίον

τους. Το Ισραήλ θεωρεί ύποπτο και ενοχοποιητικό το να έχει κανείς παλαιστίνιους φίλους. Το Ισραήλ θεωρεί ότι είμαι κίνδυνος γιατί το Μάιο του 2005 προσπάθησα να προστατεύσω ένα δέντρο ελιάς με το ίδιο μου το σώμα και γι' αυτό το λόγο έπρεπε να με συλλάβουν με τόσο βίαιο τρόπο, ώστε να χρειαστεί να με μεταφέρουν στο νοσοκομείο. Το Ισραήλ θεωρεί επικίνδυνη δραστηριότητα την εθελοντική μου προσπάθεια να ενημερώνω το κοινό για τη στυγνή πραγματικότητα της ισραηλινής κατοχής των παλαιστινιακών εδαφών. Μάλλον γιατί όπως έλεγε ο Τζωρτζ Όργουελ: «Σε καιρούς παγκόσμιας εξαπάτησης, το να λες την αλήθεια είναι επαναστατική πράξη».

Με τους παλαιστίνιους πρόσφυγες και εξόριστους συμπάσχουμε και εμείς οι αλλοδαποί, αλλά Παλαιστίνιοι στην ψυχή, απελαθέντες και «ανεπιθύμητοι».

Είμαστε ήδη τόσοι πολλοί, ώστε έχουμε σχηματίσει το δικό μας κύμα προσφύγων.

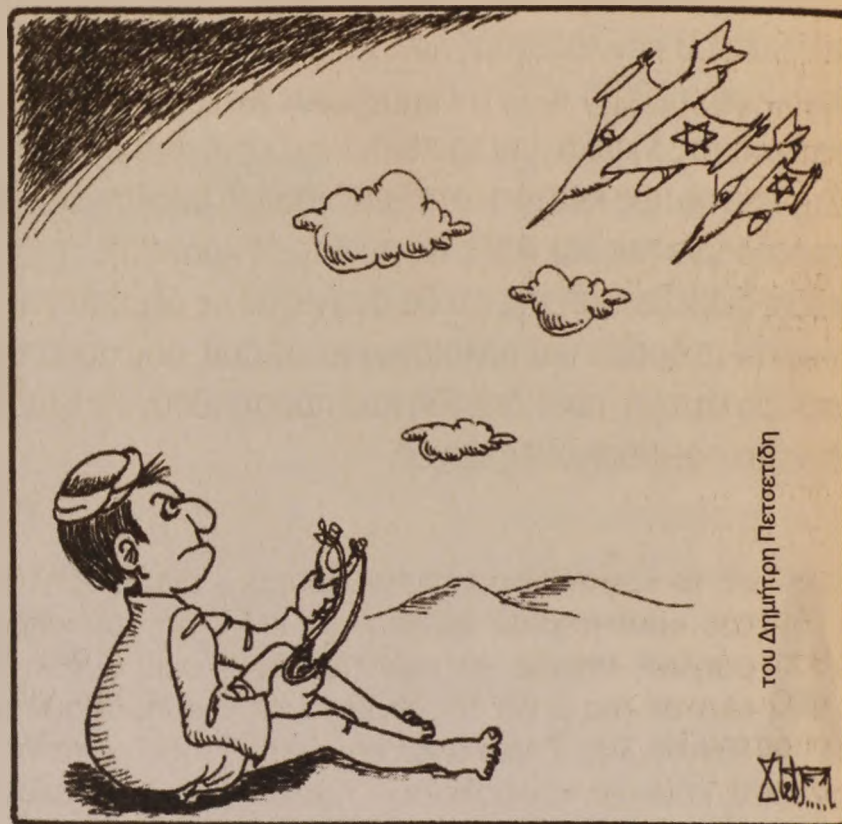
Και εμείς θα γυρίσουμε...

ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
Διεθνής Κίνηση Αλληλεγγύης

Γεωστρατηγικά συμφέροντα πνίγουν την Μέση Ανατολή

του Τάκη Διαμαντή

Το Ισραήλ αντιμετωπίζει υπαρξιακό πρόβλημα, το οποίο εκδηλώνεται κάθε φορά που οι Ισραηλινοί αισθάνονται ότι απειλούνται. Εξαιτίας αυτού του προβλήματος, οι Ισραηλινοί συντηρούν το σύνδρομο του Ολοκαυτώματος, γεγονός που τους κάνει να αντιδρούν σαν παγιδευμένα ζώα, χτυπώντας άγρια επί δικαίων και αδίκων. Παράλληλα, έχοντας επιβάλει σε παγκόσμιο επίπεδο το φόβο του αντισημιτισμού, εξασφαλίζουν σχεδόν την πλήρη ανοχή στα σχέδια που εφαρμόζουν και, κατ' επέκταση, σε όλα τα εγκλήματα που διαπράττουν στον γεωγραφικό τους περίγυρο, με πρώτο τις πράξεις γενοκτονίας σε βάρος των Παλαιστινίων. Έτσι, με δεδομένη την κάλυψη — και συνενοχή — των ΗΠΑ και των ευρωπαίων «συμμάχων» τους, αγνοεί αλαζονικά κάθε απόφαση των διεθνών οργανισμών και πολύ περισσότερο τις αντιδράσεις της διεθνούς κοινότητας, είτε σε επίπεδο κοινής γνώμης είτε και σε επίπεδο κυβερνήσεων, με αποτέλεσμα να χάνει ακόμα και εκεί που έχει δίκιο.

του Δημήτρη Πιτσελίδη

Στην παρούσα στρατιωτική επιχείρηση —εναντίον της Γάζας αρχικά και του Λιβάνου στη συνέχεια— είναι βέβαιο ότι η σύλληψη και κράτηση του δεκανέα Γκιλάντ Σαλίτ από τους Παλαιστίνιους και των δύο στρατιωτών από την Χεζμπολάχ είχε πολύ μικρή σημασία, καθώς λειτούργησε περισσότερο σαν μια καλή δικαιολογία για κάτι που, έτσι κι αλλιώς, σχεδιαζόταν εδώ και πολύ καιρό, με τη σύμφωνη γνώμη και της Ουάσιγκτον.

Ήδη, από τις αρχές αυτού του χρόνου, η πολιτική ηγεσία του Ισραήλ αντιμετώπιζε στην Παλαιστίνη το πρόβλημα της εκλογικής νίκης και της αναρρίχησης στην εξουσία της οργάνωσης Χαμάς, η οποία, εκτός των άλλων, δεν αναγνωρίζει το κράτος του Ισραήλ. Αυτό είναι άλλωστε και ο λόγος για τον

οποίο η Ουάσιγκτον ανέλαβε μια πιεστική διεθνή εκστρατεία, για τον οικονομικό στραγγαλισμό της παλαιστινιακής αρχής, με στόχο την ανατροπή της νόμιμα εκλεγμένης κυβέρνησης της Χαμάς.

Στην επίσκεψη που πραγματοποίησε πριν από μερικούς μήνες στην Ουάσιγκτον ο πρωθυπουργός Εχούτ Ολμέρτ είχε συζητήσει με τον πρόεδρο Τζορτζ Μπους τα σχέδιά του για την συνέχιση των μονομερών ενεργειών του Ισραήλ στην Παλαιστίνη. Σχέδια τα οποία έσπευσε τότε να επικροτήσει ο Αμερικανός πρόεδρος, αλλά και δυο γνώριζαν ότι δεν πρόκειται να γίνουν δεκτά από τους Παλαιστίνιους και ιδιαίτερα από τη Χαμάς.

Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι, την προηγούμενη ημέρα της εισβολής στη Λωρίδα της Γάζας από τον ισραηλινό

στρατό με αφορμή τη σύλληψη του δεκανέα Σαλίτ, οι δυο μεγαλύτερες παλαιστινιακές οργανώσεις, η Χαμάς και η Φατάχ, είχαν συμφωνήσει σε ένα κείμενο, στο οποίο, εκτός των άλλων, αναγνωριζόταν το κράτος του Ισραήλ, αλλά στα σύνορα του 1967.

Βεβαίως, το Ισραήλ δεν πρόκειται να δεχτεί ποτέ μια τέτοια προοπτική. Αντίθετα, θα προτιμούσε να μην υπάρχει καν θέμα δημιουργίας παλαιστινιακού κράτους. Το θέμα όμως υπάρχει. Η διαμάχη διαρκεί εδώ και πάνω από 60 χρόνια —αφότου οι πρώτοι Εβραίοι της διασποράς αποβιβάστηκαν στην περιοχή για τη δημιουργία του δικού τους κράτους— και συχνά εκδηλώνεται με πολεμικές συγκρούσεις, στις οποίες αναπόφευκτα εμπλέκονται και άλλες πλευρές: άμεσα από την πλευρά Αράβων της πε-

ριοχής, που υποστηρίζουν τους Παλαιστίνιους, και, έμμεσα, από την πλευρά Δυτικών που υποστηρίζουν το Ισραήλ.

ΑΦΟΡΜΗ ΓΙΑ ΞΕΚΑΘΑΡΙΣΜΑ

Στο πλαίσιο αυτό, όταν ο ισραηλινός στρατός εισέβαλε στη Γάζα, με ό,τι η εισβολή συνεπαγόταν, άνδρες της οργάνωσης Χεζμπολάχ, στο νότιο Λίβανο, συγκρούστηκαν με ισραηλινή περίπολο και συνέλαβαν δύο στρατιώτες, ενώ στις πρώτες αεροπορικές επιθέσεις των Ισραηλινών απάντησαν με ρουκέτες εναντίον ισραηλινών στόχων. Με αποτέλεσμα, η κυβέρνηση Ολμέρτ να προχωρήσει σε επιδρομή και στο έδαφος του Λιβάνου.

Στην ενέργεια αυτή, η κυβέρνηση του Ισραήλ φάνηκε να βρίσκει την τέλεια αφορμή για το ξεκαθάρισμα των λογαριασμών της με τις μαχητικές οργανώσεις που δρουν μέσα και γύρω από αυτό. Στόχος της, να αποδυναμώσει τόσο την Χαμάς όσο και την Χεζμπολάχ, ώστε να ασχοληθεί απρόσκοπτα με την εφαρμογή των σχεδίων της αναφορικά με την Παλαιστίνη.

Αρωγός, μάλιστα, στη νέα αυτή επιθετική δράση του Ισραήλ ήλθε και πάλι η Ουάσιγκτον, η οποία έσπευσε να υποστηρίξει το «δικαίωμα του Ισραήλ στην αυτοάμυνα», μεθόδευσε την υιοθέτηση από το αμερικανικό Κογκρέσο μιας απόφασης υπέρ του Ισραήλ και παράλληλα μπλοκάρισε, με την απειλή «βέτο», αντίστοιχη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας που καταφερόταν κατά του Ισραήλ και ζητούσε άμεση κατάπαυση του πυρός.

Στη συνέχεια, η ίδια η Ουάσιγκτον: α) διακήρυξε σε όλο τον κόσμο ότι η επιδρομή του Ισραήλ στο Λίβανο θα σταματήσει μόνο όταν θα έχουν δημιουργηθεί τα «σωστά αποτελέσματα», β) έσπευσε να στείλει στο Ισραήλ ειδικές τηλεκατευθυνόμενες βόμβες ακριβείας και γ) το σημαντικότερο, έσπευσε να «δείξει» τη Συρία και το Ιράν ως άμεσα υπεύθυνες για τις επιθέσεις που δέχεται το Ισραήλ, πράγμα που επανέλαβε, βεβαίως, και το Τελ Αβίβ.

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΟΥΝΤΑ ΔΟΧΕΙΑ

Είναι γνωστό ότι οι στενές σχέσεις των ΗΠΑ με το Ισραήλ οφείλονται κατά

κύριο λόγο στο μεγάλο και πανίσχυρο εβραϊκό λόμπι που κινείται σε όλες τις βαθμίδες της αμερικανικής ζωής.

Είναι λάθος, όμως, να πιστεύουμε ότι το Ισραήλ ενεργεί στη βάση κάποιων εντολών που δέχεται από την Ουάσιγκτον και οι οποίες εξυπηρετούν απλώς τα στρατηγικά αμερικανικά συμφέροντα. Αντίθετα, έχει αποδειχθεί πολλές φορές ότι η Ουάσιγκτον είναι εκείνη που σύρεται από το Τελ Αβίβ, σε ό,τι αφορά τα στενά του συμφέροντα, ενώ το ίδιο το εβραϊκό λόμπι είναι άμεσα εμπλεκόμενο στους στρατηγικούς σχεδιασμούς και τις αποφάσεις που λαμβάνονται από την αμερικανική κυβέρνηση, με αποτέλεσμα σε πρακτικό επίπεδο οι δυο χώρες να λειτουργούν σαν συγκοινωνούντα δοχεία.

Στο πλαίσιο αυτό, δεν είναι μακριά από την αλήθεια η εκτίμηση ότι το Ισραήλ επείγεται να ολοκληρώσει τα σχέδιά του για την Παλαιστίνη πριν από τη λήξη της θητείας της κυβέρνησης Μπους, με την οποία το εβραϊκό λόμπι φέρεται περισσότερο συνδεδεμένο. Έτσι, δεν είναι τυχαία η ταύτιση των θέσεων του Ισραήλ και της Ουάσιγκτον αναφορικά με τη Συρία και το Ιράν: οι δυο αυτές χώρες αντιπροσωπεύουν για τον μεν Μπους τον «άξονα του κακού» στην περιοχή, για τον δε Ολμέρτ τη μεγαλύτερη απειλή κατά της ασφάλειας του Ισραήλ.

Ανεξάρτητα, πάντως, από την αστήρικτη άποψη που καλλιεργείται, ότι το Ιράν «έβαλε» την Χεζμπολάχ να επιτεθεί στο Ισραήλ, ώστε να αποσπασθεί η προσοχή της διεθνούς κοινής γνώμη από το πρόβλημα της Τεχεράνης, θεωρείται βέβαιο ότι το Τελ Αβίβ επείγεται να λύσει τα ανοιχτά προβλήματα με τον γεωγραφικό του περίγυρο, πριν προλάβει το Ιράν να αναπτύξει το πυρηνικό του πρόγραμμα, κάτι που θεωρείται επίσης δεδομένο.

Αλλά και η Ουάσιγκτον βρήκε, στην πολεμική ατμόσφαιρα που δημιουργήθηκε, μια καλή ευκαιρία να κάνει τη δική της — λεκτική — επίθεση τόσο στη Συρία όσο και στο Ιράν, επιβεβαιώνοντας απλώς τις προθέσεις που της αποδίδονται και για μια ήδη σχεδιασμένη στρατιωτική επίθεση, στο πλαίσιο των γενικότερων γεωστρατηγικών της συμφερόντων.

ΝΕΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ

Το πραγματικό πρόβλημα, ωστόσο, που αντιμετωπίζει αυτή την στιγμή το Ισραήλ, είναι η αποτυχία του — για πρώτη φορά — να καταφέρει ένα καίριο πλήγμα στη Χεζμπολάχ και να προκαλέσει έτσι την παράλυσή της, πράγμα που φάνηκε ότι πίστευαν στην αρχή της επιχείρησης οι αρχηγοί του ισραηλινού στρατού.

Είναι προφανές ότι η Χεζμπολάχ, τη στιγμή που αποφάσιζε να παρέμβει υπέρ των Παλαιστινίων της Γάζας, ταυτόχρονα προετοιμάζε και την απάντησή της στην αναμενόμενη αντίδραση του Ισραήλ εναντίον της.

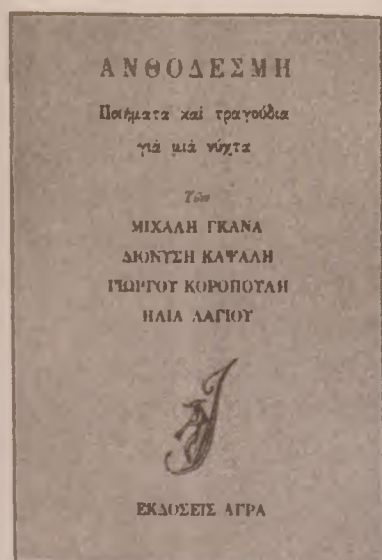
Η αποτυχία του Ισραήλ, μάλιστα, φαίνεται και από την σφοδρότητα των βομβαρδισμών που πραγματοποιεί η αεροπορία του σε κατοικημένες περιοχές, προκαλώντας τεράστιες καταστροφές στις υποδομές του Λιβάνου — αντίστοιχες με τις καταστροφές στη Γάζα — και μεγάλο αριθμό θυμάτων, κυρίως μεταξύ αμάχων, αλλά και ένα τεράστιο αριθμό προσφύγων: μια επιχείρηση, όμως, που «πληρώνει» και το ίδιο το Ισραήλ με ένα μεγάλο αριθμό νεκρών και τραυματιών, τόσο στα πεδία των συγκρούσεων όσο και στις παραμεθόριες πόλεις του, όπου φτάνουν οι φονικές «κατιούσα», που ρίχνουν συνεχώς οι εκτοξευτήρες της Χεζμπολάχ.

Από την εκδικητική μανία των ισραη-

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΓΡΑ

<http://www.agra.gr>BIBLIA TOY
ΔΙΟΝΥΣΗ ΚΑΨΑΛΗ

λινών αεροσκαφών δεν γλίτωσε ούτε ο σταθμός του ΟΗΕ στο νότιο Λίβανο, ο οποίος βομβαρδίστηκε με τόση σφοδρότητα ώστε να ισοπεδωθεί σχεδόν, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν τέσσερα μέλη του προσωπικού του. Μια ενέργεια, την οποία ο γγ του ΟΗΕ Κόφι Ανάν κατήγγειλε ως σκόπιμη.

Κατόπιν όλων αυτών, η κυβέρνηση Ολμέρτ θα ήθελε να πετύχει μια «αξιοπρεπή» απεμπλοκή του Ισραήλ, γι' αυτό και δείχνει ότι δέχεται την αποστολή στην περιοχή μιας «ειρηνευτικής» δύναμης —ει δυνατόν από το ΝΑΤΟ— η οποία, όμως, θα έχει εντολή για περιορισμένο χρονικό διάστημα και βασική αποστολή τον αφοπλισμό της Χεζμπολάχ. Προς τη λύση αυτή στρέφεται, εξ άλλου και η Ουάσιγκτον, η οποία προτιμά η δύναμη που θα σταλεί στην περιοχή να είναι από το ΝΑΤΟ ή τουλάχιστον από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ιδιαίτερα η θέση της Ουάσιγκτον δείχνει σαφέστατα ότι δεν θέλει να εμπλακεί η ίδια σε ένα νέο πολεμικό μέτωπο, σε μια στιγμή μάλιστα που προσπαθεί απεγνωσμένα να αποσύρει στρατεύματά της από το Αφγανιστάν, αλλά και από το Ιράκ, και να τα αντικαταστήσει με δυνάμεις του ΝΑΤΟ, στο πλαίσιο εφαρμογής και του νέου δόγματος της Συμμαχίας.

Οι σκέψεις αυτές, όμως, δεν βρήσκουν ανταπόκριση από σημαντικό αριθμό ευρωπαϊκών χωρών, πράγμα που φάνηκε στην διεθνή διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη στη Ρώμη και η οποία απέτυχε παταγωδώς.

ΑΝΑΖΗΤΟΥΝΤΑΙ ΛΥΣΕΙΣ

Η Αμερικανίδα υπουργός Εξωτερικών Κοντολίζα Ράις, κατά την επίσκεψή της στην εμπόλεμη ζώνη, την περασμένη Δευτέρα, πριν από τη διάσκεψη που είχε οργανωθεί στη Ρώμη με θέμα ακριβώς την ισραηλινή εισβολή στο Λίβανο, αναφέρθηκε στη δημιουργία μιας «νέας Μέσης Ανατολής».

Η ίδια διευκρίνισε ότι οι ΗΠΑ προσβλέπουν σε μια Μέση Ανατολή, στην οποία βάση θα αποτελεί η δημοκρατία. Μια φράση που παραπέμπει στο εγχείρημα του Ιράκ, το οποίο κατά τον πρόεδρο Μπους πρέπει να αποτελεί ένα σημαντικό παράδειγμα εκδημοκρατισμού μιας χώρας —το πρότεινε μάλι-

στα και στον Ρώσο ομόλογό του Βλαντιμίρ Πούτιν, κατά την πρόσφατη σύνοδο του G8 στην Αγία Πετρούπολη.

Από την άλλη, ωστόσο, η Κ. Ράις επιμένει στη συνέχιση των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Λίβανο, μέχρι να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την επιβολή της δημοκρατίας που έχει κατά νου. Που σημαίνει ότι οι επιδρομές θα συνεχιστούν, με περισσότερο αιματοκύλισμα του Λιβάνου και της Παλαιστίνης και με ορατό, βεβαίως, τον κίνδυνο η φωτιά των όπλων να επεκταθεί στην ευρύτερη περιοχή, καθώς Ισραήλ και Ουάσιγκτον προσπαθούν, μετά το Αφγανιστάν και το Ιράκ, να διευρύνουν τον αριθμό των υπό «εκδημοκρατισμό» χωρών της Μέσης Ανατολής.

Το ζήτημα είναι, όμως, ότι η αλαζονεία της αμερικανικής υπερδύναμης και, από την άλλη, η υποτακτικότητα της Ευρώπης αλλά και ορισμένων αραβικών χωρών (όπως η Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος και η Ιορδανία) δεν αφήνουν στην Ουάσιγκτον και το Τελ Αβίβ κανένα περιθώριο για πιο ρεαλιστικές σκέψεις, όπως για παράδειγμα ότι καμία εκεχειρία δεν πρόκειται να επιτευχθεί αν, στις συζητήσεις που διεξάγονται, δεν συμμετάσχει και η πλευρά των «τρομοκρατών». Όσο «τρομοκρατικές» μπορούν να χαρακτηρισθούν η Χαμάς και η Χεζμπολάχ, οργανώσεις με τεράστιο λαϊκό έρεισμα, με εκλεγμένους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους και με έντονη συμμετοχή στα κοινά των χωρών τους, οι οποίες αγωνίζονται απλώς για τα δίκαια των λαών που εκπροσωπούν έναντι ισχυρών δυνάμεων, οι οποίες είναι έτοιμες να θυσιάσουν χώρες και λαούς στο βωμό των όποιων συμφερόντων τους.

Όπως επίσης ότι καμία μόνιμη ειρήνη δεν πρόκειται να επιτευχθεί στη Μέση Ανατολή, αν προηγουμένως δεν δοθεί μια μόνιμη και βιώσιμη λύση στο ζήτημα των Παλαιστινίων, με τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου, κυρίαρχου και, κυρίως, σοβαρού κράτους. Ένα ζήτημα που εδώ και χρόνια λειτουργεί ως μια από τις γενεσιουργές αιτίες και ως κύριος τροφοδότης της σύγχρονης τρομοκρατίας, την οποία μόνιμα υποδαυλίζουν οι πολιτικές των ΗΠΑ και του Ισραήλ.

«Παιχνίδια» της Άγκυρας στο Β. Ιράκ

Το καλοκαίρι του 1973, ο τότε ηγέτης του Δημοκρατικού Κόμματος του Κουρδιστάν Μεσούτ Μπαρζανί (πατέρας του σημερινού ηγέτη του ίδιου κόμματος) δήλωνε στην *Ουάσιγκτον Ποστ*: «Είμαστε έτοιμοι να υποστηρίξουμε τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή, αν οι Αμερικανοί μας προστατέψουν από τους λύκους (Σαντάμ Χουσεϊν). Με τη στήριξή τους μπορούμε να καταλάβουμε τα πετρελαϊκά κοιτάσματα του Κιρκούκ και να τα παραχωρήσουμε για εκμετάλλευση σε κάποια αμερικανική εταιρία».

Χρειάστηκαν 30 χρόνια στην αμερικανική πολιτική ηγεσία για να αντιληφθεί το «δώρο» που της προσέφερε ο Μεσούτ Μπαρζανί. Έτσι σήμερα, το ιρακινό Κουρδιστάν, χάρη στην επιχείρηση «δημοκρατικό Ιράκ» του Τζορτζ Μπους, είναι ουσιαστικά μια αυτόνομη περιοχή, αρκετά σταθερή, σε σύγκριση με το υπόλοιπο Ιράκ, εξοπλισμένο και εκπαιδευμένο από τις μυστικές υπηρεσίες του Ισραήλ.

Οι Κούρδοι του Ιράκ από το 2003 διεκδικούν με συνέπεια την πλούσια σε πετρέλαια περιοχή του Κιρκούκ, απομακρύνοντας τους Άραβες και εγκαθιστώντας Κούρδους εκτοπισμένους. Αργά και σταθερά παίρνουν στα χέρια τους τον πολιτικό και διοικητικό μηχανισμό, καθώς και τον τομέα της ασφάλειας, υποσχόμενοι ότι το τελικό στάτους του Κιρκούκ θα έχει καθοριστεί μέχρι το τέλος του 2007 με τοπικά δημοψηφίσματα.

ΤΑ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΙΡΚΟΥΚ

Χαρακτηριστικό είναι ότι τη μελέτη εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων του Κιρκούκ ανέλαβε από το 2003 η Shell σε συνεργασία με την εταιρεία Exploration Consultants.

Στην τελευταία του έκθεση (18/7/2006) το International Crisis Group επισημαίνει, ωστόσο, τον κίνδυνο να ξεσπάσει εμφύλιος πόλεμος στο Κιρκούκ και να υπάρξει εξωτερική στρατιωτική επέμβαση — εννοεί από την Τουρκία — και συνιστά στον ΟΗΕ και τις ΗΠΑ να υποστηρίξουν την πρόταση να αναβαθμιστεί το Κιρκούκ σε αυτόνομη ομοσπονδιακή περιοχή.

Ήδη, η ισραηλινή επιδρομή στη Γάζα και τον Λίβανο άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου για την Άγκυρα, η οποία, δια του πρωθυπουργού Ταγίπ Ερντογάν, δήλωσε ευθέως στις ΗΠΑ ότι «ως εδώ και μη παρέκει με το ΡΚΚ» και ότι δεν μπορούν να εφαρμόζονται δύο μέτρα και δύο σταθμά στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας: Αν το Ισραήλ δικαιούται να επέμβει στον Λίβανο κατά της Χεζμπολάχ, τότε και η Τουρκία δικαιούται να επέμβει στο βόρειο Ιράκ, όπου έχει βάσεις το ΡΚΚ.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ

Πέρα από το γεγονός ότι την τελευταία εβδομάδα σκοτώθηκαν 17 Τούρκοι στρατιώτες σε συμπλοκές με το ΡΚΚ, το οποίο ενίσχυσε την οργή της τουρκικής κοινής γνώμης έναντι των ΗΠΑ και του Ισραήλ, ο Ερντογάν πέτυχε με τη στάση του να συσπειρώσει γύρω του σύσσωμη την αντιπολίτευση και τις ένοπλες δυνάμεις, ιδιαίτερα καθώς από 30 Αυγούστου αναλαμβάνει ως αρχηγός ΓΕΕΘΑ ο γνωστός ως «κουρδοφάγος» στρατηγός Μπουγιούκανιτ.

Ενδιαφέρον έχει ότι στην κατάσταση αυτή η Ουάσιγκτον αντέδρασε αρχικά μέσω του πρεσβευτή της στην Άγκυρα, Ρος Γουίλσον, που δήλωσε ότι «μια μονομερής επιχείρηση της Τουρκίας δεν θα ήταν λογική». Αντίθετα, υπογράμμισε την ανάγκη δραστηριοποίησης του τριμερούς μηχανισμού Τουρκίας-ΗΠΑ-Ιράκ.

Όταν, όμως, ο Ερντογάν επανήλθε δριμύτερος, λέγοντας ότι «την απόφαση στο θέμα αυτό δεν θα δώσουν πρεσβευτές, αλλά τα αρμόδια όργανα της Τουρκικής Δημοκρατίας» κι όταν παράλληλα

«κυκλοφόρησαν» φήμες ότι το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας έδωσε ήδη εντολή στις ένοπλες δυνάμεις να επεξεργασθούν σχέδια επέμβασης στο βόρειο Ιράκ και επίσης σενάρια για πραγματοποίηση της επιχείρησης μετά τις 30 Αυγούστου (με την πιθανή χρησιμοποίηση δύναμης 50.000 ανδρών και με προηγούμενη αεροπορική επίθεση), όπως και μιας πιθανής τουρκοϊρανικής συνεργασίας, οι ΗΠΑ άρχισαν να παίρνουν στα σοβαρά τις απειλές.

Με τηλεφωνήματά τους, ο Τζορτζ Μπους προς τον Ερντογάν και η Κοντολίζα Ράις προς τον Αμπντούλάχ Γκιουλ, ζήτησαν να μην προχωρήσει η Άγκυρα σε εισβολή στο βόρειο Ιράκ και υποσχέθηκαν συνεργασία στην αντιμετώπιση του ΡΚΚ. Μάλιστα ο Μπους ανέφερε ότι η βούληση αυτή της Ουάσιγκτον γνωστοποιήθηκε και στην ιρανική κυβέρνηση.

ΛΟΓΟΙ ΜΙΑΣ ΠΡΟΑΝΑΓΓΕΛΘΕΙΣΑΣ ΚΡΙΣΗΣ

Έτσι, η ένταση αποκλιμακώθηκε προσωρινά, τίποτε όμως δεν αποκλείει την εκ νέου κλιμάκωσή της και μάλιστα σύντομα. Κι αυτό διότι:

—Πρόβλημα για την Τουρκία δεν είναι μόνο το ΡΚΚ, αλλά και το μέλλον του Κιρκούκ. Από την άλλη, δεν περιμένει κανείς ότι το ΡΚΚ θα αναστείλει τη δράση του, ιδιαίτερα καθώς η κουρδική οργάνωση «Γεράκια της Ελευθερίας» προειδοποιεί για χτυπήματα σε τουριστικούς στόχους μέσα στο καλοκαίρι.

—Οι Κούρδοι του Ιράκ νιώθουν ήδη αρκετά ισχυροί και θεωρείται βέβαιο ότι δεν θα εγκαταλείψουν τους αδελφούς τους της Τουρκίας. Άλλωστε, οι ΗΠΑ δεν έχουν κανένα σίγουρο σύμμαχο στο Ιράκ, καθώς η συμμαχία τους με τους σιίτες αποδεικνύεται εύθραυστη λόγω Ιράν, ενώ οι σουνίτες διάκεινται εχθρικά προς τους Αμερικανούς, γεγονός που ενισχύει τους Κούρδους, οι οποίοι γνωρίζουν ότι η Ουάσιγκτον τους έχει ανάγκη για τα παιχνίδια τους στο Ιράκ αλλά και στο Ιράν.

MAPINA ΒΗΧΟΥ

Πολεοδομικά τέρατα με την άδεια του Δήμου

Μια πρώτη — αυτονόητη μεν, σημαντική δε — νίκη και ηθική δικαίωση αποτελεί για την Επιτροπή Κατοίκων Πλ. Αλεξάνδρας Πασαλιμανιού Φρεαττύδας, τον δημοτικό συνδυασμό του Πειραιά «Λιμάνι της Αγωνίας» αλλά και για το περιβαλλοντικό κίνημα και την κοινωνία των πολιτών συνολικά η πανηγυρική απόρριψη των ασφαλιστικών μέτρων για 6.000.000 ευρώ (!) που είχε καταθέσει ο επιχειρηματίας Λ. Μπολέτσος και η εταιρεία «ΦΡΕΑΤΤΥΔΑ ΑΕ», στον πανεπιστημιακό Νίκο Μπελαβίλα. Η αγωγή είχε κατατεθεί στο όνομα υποτιθέμενης δυσφήμισης της εταιρείας, η οποία δραστηριοποιείται μέσω μπαρ και καφετεριών στη Μαρίνα Ζέας, έναν από τους τελευταίους χώρους αναψυχής και πρασίνου του Πειραιά. Είναι δε, σημαντικό να προστεθεί ότι η αγωγή αυτή ήρθε ως επακόλουθο προπηλακισμών, απειλών και τραμπουκισμών κατά των μελών της Επιτροπής Κατοίκων, ακόμα και από συμβούλους της συμπολίτευσης στο Δήμο, με προεξέχοντα τον αντιδήμαρχο Τάσο Κάρλε.

Ομως, πριν γιορτάσουμε το προφανές — δηλαδή την άρνηση της Δικαιοσύνης να καταστήσει «και κερατάδες και δαρμένους» τους πολίτες που έχουν ακόμα την ευαισθησία να αντιστέκονται στην τσιμεντοποίηση και την εμπορευματοποίηση των αρχαιολογικών και των ελεύθερων χώρων — ας ξετυλίξουμε το κουβάρι αυτής της θεωρητικά απίστευτης, αλλά πρακτικά πολύ «ελληνικής», ιστορίας που ελπίζουμε ότι όχι μόνο δεν κλείνει με την ουσιαστική αθώωση του Ν. Μπελαβίλα (και μαζί όλων των μελών της Επιτροπής Κατοίκων που δραστηριοποιήθηκαν πάνω στο ζήτημα) αλλά ανοίγει πραγματικά πλέον, μετά και

από την επίσημη αναγνώριση από τη Δικαιοσύνη ότι στο συγκεκριμένο χώρο υπήρξαν παραβάσεις τόσο από την πλευρά της εταιρείας όσο και από την πλευρά του Δήμου Πειραιά και — το χειρότερο απ' όλα — της Πολεοδομίας.

Το πολεοδομικό καθεστώς της Μαρίνας Ζέας είχε οριστεί με συγκεκριμένες διατάξεις από το 1973, ενώ από το 1988 ο χώρος χαρακτηρίστηκε ως «αναψυχής και περιπάτου». Εν τω μεταξύ, ολόκληρη η περιοχή άνηκε — ήδη από το 1982 — στην προστατευόμενη αρχαιολογική περιοχή του αρχαίου πειραικού τείχους. Παρά το γεγονός ότι στο χώρο λειτουργούσαν ορισμένες καφετέριες, πρακτικά η περιοχή

της Μαρίνας Ζέας παρέμενε για παραπάνω από 35 χρόνια χώρος περιπάτου για τους Πειραιώτες, αποκομμένος από τον υπερβολικό θόρυβο και τα πάρα πολλά αυτοκίνητα της πόλης.

Το καθεστώς αυτό τροποποιήθηκε το 2003 στο πλαίσιο της ολυμπιακής προετοιμασίας: οι ρυθμίσεις προέβλεπαν συγκεκριμένες επεκτάσεις βοηθητικών χώρων (αλλά εμποδίζαν ρητά την ανέγερση νέων κτιρίων), διατηρούσαν τους όρους δόμησης του 1973 και προστατεύαν ρητά τα δένδρα της περιοχής, των οποίων η κοπή απαγορευόταν. Και μπορεί οι Ολυμπιακοί Αγώνες να τελείωσαν — αφήνοντας στην Αθήνα ένα σωρό άχρηστες κατασκευές, ως δώρο, και ένα περιβάλλον βαριά τραυματισμένο — αλλά η καταστροφή του ιστορικού χώρου της Μαρίνας Ζέας όχι απλώς δεν τελείωσε, ουσιαστικά, ξεκίνησε μετά το καλοκαίρι του 2004.

Το Μάρτη του 2005, οι επισκέπτες της Μαρίνας Ζέας διαπίστωσαν έκπληκτοι ότι έξω από την καφετέρια «Πισίνα» είχε ξεφυτρώσει ιδιωτικό πάρκινγκ 45 θέσεων, το οποίο κανείς δεν γνώριζε σε ποιον ανήκε ή με ποιου την άδεια βρέθηκε εκεί. Το πάρκινγκ αυτό κατελάμβανε χώρο 1,5 τ.χ., φθάνοντας 10 μέτρα από τη θάλασσα. Όπως καταγγέλθηκε από την Επιτροπή Κατοίκων, ο χώρος αυτός ήταν δημόσιος κοινόχρηστος χώρος και δεν υπήρχε καμία άδεια για λειτουργία πάρκινγκ, ούτε καν στον ολυμπιακό νόμο, στη βάση του οποίου υποτίθεται ότι ανακατασκευάζονταν τα κτίρια της Μαρίνας. Το πάρκινγκ αυτό σφραγίσθηκε τελικά από τη Νομαρχία Πειραιά, αφού φυσικά πρώτα απέφερε αρκετά χρήματα στους εμπνευστές του και φόρτωσε και την περιοχή με δεκάδες νέα αυτοκίνητα.

Οι παραβάσεις ωστόσο δε σταμάτησαν με το σφράγισμα του αυθαίρετου πάρκινγκ. Το φθινόπωρο του ίδιου χρό-

νου, με πρωτοβουλία της εταιρείας «ΦΡΕΑΤΤΥΔΑ ΑΕ», κόπηκαν 4 μεγάλοι φοίνικες από το δημόσιο πεζοδρόμιο και εμφανίσθηκαν αυθαίρετες επεκτάσεις εμβαδού σχεδόν 620 τ.μ., που αφορούσαν κυρίως την ανοικοδομούμενη καφετέρια «Μαρίνα Ζέα». Οι επεκτάσεις αυτές καταγγέλλθηκαν επίσης από την Επιτροπή Κατοίκων στο Λιμενικό Τμήμα, το οποίο με τη σειρά του ειδοποίησε την Πολεοδομία του Δήμου και ειδικότερα την αρμόδια υπάλληλο ελέγχου κατασκευών, Γ. Αμιρά.

Από εκεί και πέρα αρχίζει το τραγικό της υποθέσεως. Γιατί εάν οι προσπάθειες των επιχειρήσεων να επεκτείνουν τα κτίρια που εκμεταλλεύονται, κατά παράβαση των νομικών ρυθμίσεων, είναι έστω και *in extremis* κατανοητές (και πάντως εξηγήσιμες), η στάση του Δήμου Πειραιά και των αρχών του είναι και ακατανόητες και ανεξήγητες — στο μέτρο που αναφερόμαστε σε ευνομούμενη πολιτεία και όχι το Σικάγο της ποτοαπαγόρευσης. Η κ. Αμιρά επανειλημμένως αρνήθηκε ή απέφυγε να εξετάσει τις παραβάσεις, ενώ, ακόμα και μετά την άρνηση της Εφορείας Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟ να χορηγήσει άδεια λειτουργίας στο κατάστημα (9/2/2006), η ίδια εκδίδει άδεια «Περί χώρου κύριας χρήσης» (15/2/2006)· αυτό βέβαια το απέκρυψε από την Επιτροπή Κατοίκων που την επισκέφθηκε δύο ημέρες αργότερα.

Ο τρόπος που επέλεξε να αμυνθεί, μπροστά στο σκάνδαλο, η δημοτική αρχή του Πειραιά ήταν η επιστράτευση του θράσους. Στο Δημοτικό Συμβούλιο που συγκλήθηκε στις 22 Μαρτίου, η συμπολίτευση του Δήμου, όχι μόνο δεν απολογήθηκε αλλά κατέφυγε σε μία άνευ προηγουμένου ιταμή επίθεση κατά του επικεφαλής του «Λιμανιού της Αγωνίας» Θοδωρή Δρίτσα και του μέ-

λους της Επιτροπής Κατοίκων Νίκου Μπελαβίλα, μέσω επιστολής που διαβάστηκε από τον αναπληρωτή δήμαρχο και αντιδήμαρχο Κάρλε, παρουσία μάλιστα — όπως καταγγέλλθηκε — διαφόρων «αγανακτισμένων πολιτών» (πολλοί από τους οποίους ήταν επιχειρηματίες με συμφέροντα στη Μαρίνα) που απειλούσαν και έβριζαν. Μία ημέρα μετά ακολούθησε η αγωγή και η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του κ. Μπολέτση, η οποία και απορρίφθηκε μετά βαϊων και κλάδων από το δικαστήριο με το σκεπτικό ότι στο χώρο της Μαρίνας Ζέας έχουν γίνει σοβαρές πολεοδομικές παραβάσεις, τις οποίες καλώς η Επιτροπή Κατοίκων κυνηγά.

Η δικαστική αυτή απόφαση ανοίγει το δρόμο για μια μεγαλύτερη δημοσιοποίηση του ζητήματος και τελικά για την αποβολή ενός αποστήματος, το οποίο απειλεί άμεσα έναν από τους τελευταίους ελεύθερους ανοιχτούς χώρους στον Πειραιά και προσθέτει στο ήδη ασφυκτικό περιβάλλον του ως και 3.000 επιπλέον αυτοκίνητα. Το θέμα όμως είναι και πολιτικό. Γιατί μπορεί η αποτυχημένη δημοτική αρχή Αγραπίδη να αποχωρεί — κατά πώς δείχνουν τα πράγματα — σε λίγους μήνες, προσθέτοντας στην πολιτεία της και ένα μείγμα περιβαλλοντικής καταστροφής και ΕΚΟΦίτικων μεθόδων, όμως το πρόβλημα παραμένει. Και ο επερχόμενος μετά πολλών «θρυλικών» επαίνων κ. Φασούλας — που μέχρι στιγμής περιορίζεται στο να περιμαζεύει στο συνδυασμό του στελέχη όλων των αποτυχημένων παρατάξεων που διοίκησαν το δήμο τα τελευταία 20 χρόνια — πλάι στα χαμόγελα και τους ευγενικούς λόγους θα ήταν ενδιαφέρον να πάρει κάποια θέση και για τη Μαρίνα Ζέα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΡΤΑΛΙΩΤΗΣ

ΘΟΔΩΡΗΣ ΔΡΙΤΣΑΣ

Ο Θοδωρής Δρίτσας είναι επικεφαλής του «Λιμανιού της Αγωνίας» και εξελέγη δημοτικός σύμβουλος Πειραιά το 2002. Λειτουργεί, μαζί με τον αδελφό του, το παλαιό οικογενειακό φαρμακείο που ίδρυσε ο πατέρας τους τον Μεσοπόλεμο. Κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης ανήκε στην εξωκοινοβουλευτική αριστερά· μέλος της Επιτροπής για το Στρατό και άλλων πρωτοβουλιών εκείνης της περιόδου. Συμμετείχε στην «Εταιρεία Κινηματογράφου Τέχνης και Πολιτισμού», έναν ισχυρό πόλο πολιτισμού του Πειραιά, δημιουργήμα κυρίως των ανέμταχτων της αριστεράς κατά τη δεκαετία του '80.

Ο Θ. Δρίτσας είναι ένας από τους ελάχιστους δημοτικούς συμβούλους που στήριξε τον αγώνα των κατοίκων στη Ζέα και την Πειραιϊκή. Κατά τους τελευταίους μήνες, αποτέλεσε στόχο πρωτοφανών επιθέσεων και προπηλακισμών, ακόμη και μέσα στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου, από τους «αγανακτισμένους» ιδιοκτήτες αυθαίρετων αναψυκτηρίων στον αρχαιολογικό χώρο της Πειραιϊκής και της Ζέας.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΕΛΑΒΙΛΑΣ

Ο Νίκος Μπελαβίλας, είναι λέκτορας πολεοδομίας στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ και μέλος της ΠΟΣΔΕΠ. Εντάχθηκε στον «Ρήγα Φεραίο» το 1974. Το 1986 συμμετείχε στην ίδρυση της Κίνησης για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Το 1988, με άλλα μέλη της Κίνησης, φυλακίστηκε στην Άγκυρα κατά τη διάρκεια της διεθνούς καμπάνιας για αμνηστία στους Τούρκους πολιτικούς κρατούμενους. Το 2001, μαζί με τον Θ. Δρίτσα, βρισκόταν μεταξύ των εξήντα Ελλήνων οργανωτών της διαδήλωσης της Γένοβας οι οποίοι απελάθηκαν από το λιμάνι της Ανκόνας.

Στις αρχές το 2004, πρωτοστάτησε, στην ακύρωση της σύμβασης παραχώρησης από την ΕΤΑ ΑΕ σε ιδιώτες του Πασαλιμανιού, όπως και των έργων επεκτάσεων, που τη συνόδευαν.

ΠΕΜΠΤΗ 13.7.2006 - ΤΕΤΑΡΤΗ 26.7.2006

ΠΕΜΠΤΗ 13.7.2006

- Πετάει στα ύψη η τιμή του πετρελαίου λόγω της κρίσης στη Μέση Ανατολή καταγράφοντας το ιστορικό ρεκόρ των 76,25 δολαρίων το βαρέλι. Η χαρά των απανταχού κερδοσκόπων, των ΗΠΑ συμπεριλαμβανομένων.
- Και ξαφνικά έκρηξη στον Τύπο: Το ζεύγος Γιάννα και Θόδωρος Αγγελόπουλος αγοράζουν την πάλαι ποτέ ναυαρχίδα του κεντροδεξιού Τύπου, τον *Ελεύθερο Τύπο*. Πολλά κυκλοφορούν για το παρασκήνιο της αγοραπωλησίας. Το κυριώτερο: Ποιός ήξερε καλύτερα για αυτήν; Το Μαξίμου ή η Ακαδημίας;

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 14.7.2006

- Το απόλυτο αλαλούμ στις ακτοπλοϊκές συγκοινωνίες της χώρας. Τα λιμάνια του Καραγκιόζη, στο απόλυτο μεγαλείο τους, επιβεβαιώνουν τον χαρακτηρισμό του Μ. Κεφαλογιάννη.
- Συλλαμβάνεται η ακτιβίστρια, συνεργάτρια του Αντί, Μαρία Νικηφόρου, στο αεροδρόμιο του Τελ Αβίβ, από τις ισραηλινές αρχές, ενώ πήγαινε στο Μπιλίν για να προσφέρει ανθρωπιστική βοήθεια.

ΣΑΒΒΑΤΟ 15.7.2006

- Τα ελληνικά λιμάνια σε απερίγραπτο χάος. Μετά τις βλάβες, τα πλοία που αποσύρονται για να απεγκλωβίσουν, με το αζημίωτο, τους κατοίκους του Λιβάνου παραλύουν τελείως το σύστημα των ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών. Όπως καταλάβατε

ο αρμόδιος υπουργός δεν υπάρχει πουθενά!

- Αρχίζει η Σύνοδος των G8 στην Αγία Πετρούπολη, χωρίς καμμία ελπίδα ότι θα βγεί κάτι.

ΚΥΡΙΑΚΗ 16.7.2006

- Σαρώνουν τον Λίβανο οι ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις. Δεκάδες τα θύματα μεταξύ των αμάχων. Η Χεζμπολά απαντά με «κατιούσα» κατά πόλεων του Ισραήλ. Και ενώ οι σφαγές συνεχίζονται, το Συμβούλιο Ασφαλείας κωλυσιεργεί και δεν αποφασίζει τίποτα.
- Πρωτοσέλιδο δημοσίευμα του *Θέματος* για τη «βίλα» Ρουσσόπουλου στο Καπανδρίτι. Είπαμε... να κάνουμε κριτική όταν υπάρχει θέμα. Με τέτοια δημοσιεύματα χάνετε την αξιοπιστία σας. Όλη η περιοχή Καπανδριτίου – Μικροχωρίου (και όχι Νεοχωρίου) – Βαρνάβα γελάει από το πρωί.

ΔΕΥΤΕΡΑ 17.6.2006

- Ευκαιρία βρήκε ο Ερντογάν και ζητάει την άδεια των Αμερικάνων για να επιτεθεί στους Κούρδους. Τους διαμήνυσε μάλιστα ότι «ή εισβάλλω ή πέφτω από την κυβέρνηση». Είδατε οι Τούρκοι;
- Βαριές οι κατηγορίες της ΑΔΑΕ κατά της Βόνταφον. Για να δούμε θα πληρωθεί το πρόστιμο που της αναλογεί;

ΤΡΙΤΗ 18.7.2006

- Με την ενεργοποίηση των ασφαλιστικών νόμων του ΠΑΣΟΚ θα προσπαθήσει να λύσει το πρόβλημα ο κ. Τσιτουρίδης. Έχουν χιούμορ εκεί στη

Σταδίου σχετικά με το πολιτικό παιχνίδι!

ΤΕΤΑΡΤΗ 19.7.2006

- Ο επενδυτικός παράδεισος που υποσχέθηκαν οι τελευταίες κυβερνήσεις μάλλον πάει αλλού. Στοιχεία της Γιούροστατ δείχνουν ότι το 2005 όχι μόνο έφυγαν 200 εκατ. ευρώ αλλά και ότι 800 εκατ. ευρώ ελληνικά κεφάλαια επενδύθηκαν στο εξωτερικό. Και μετά κάποιοι υποστηρίζουν ότι δεν μας κοροϊδεύουν!
- Το πλοίο «Ιεράπετρα» που βρισκόταν στον Λίβανο για να παραλάβει Γάλλους υπηκόους, καθώς είχε ναυλωθεί για το σκοπό αυτόν από την κυβέρνηση τους, άφησε πίσω 83 Έλληνες και πήρε Αμερικανούς. Δυσφορία προκάλεσε το γεγονός στην Αθήνα που δεν μίλησε και με τόσο κολακευτικά λόγια για τους Γαλάτες.
- Αποσύρεται η Τράπεζα Κύπρου από τη διεκδίκηση της Εμπορικής.

ΠΕΜΠΤΗ 20.7.2006

- Μια από τις ελάχιστες φορές που η Βουλή ψήφισε τοπικιστικά και ανεξάρτητα κομματικής γραμμής. Για τον Αχελώο οι Αιτωλοακαρνανές ψήφισαν κατά και οι Θεσσαλοί υπέρ. Τώρα αν αυτό είναι καλό, θα φανεί.
- Κάποιοι αρχίζουν να χάνουν την υπομονή τους με την πρακτική του Γιωργάκη. Ο Μ. Χρυσόχοϊδης απεφάνθει ότι «αν δεν ανανεωθεί το ΠΑΣΟΚ, θα παύσει να υπάρχει». Δεν θάταν άσχημα!

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 21.7.2006

- Οι Ευρωπαίοι αρχίζουν να διαφοροποιούνται από τη γραμμή ΗΠΑ για το Ισραήλ και προσπαθούν, μετά από δέκα μέρες ανελέητων βομβαρδισμών, να αρθρώσουν κάποια άλλη φωνή. Βλέπουν φαίνεται το Διεθνές δικαστήριο στον ύπνο τους!
- Φωτιές φέρνουν τα μελέμια σε ολόκληρη τη χώρα. Ε, έμειναν κάτι λίγα ακόμα να κάψουν!

ΣΑΒΒΑΤΟ 22.7.2006

- Κλιμακώνει την επίθεσή του το Ισραήλ καθώς καλεί συνεχώς νέους εφέδρους υπό τα όπλα. Παρά τους συνεχιζόμενους δολοφονικούς βομβαρδισμούς η διεθνής κοινότητα αρέσκεται στο ρόλο του Πόντιου Πιλάτου. Η Ελλάδα στέλνει ανθρωπιστική βοήθεια στον κατεστραμμένο Λίβανο.

ΚΥΡΙΑΚΗ 23.7.2006

- Σε βαθύ ύπνο η ελληνική κυβέρνηση, υποστηρίζει ότι ο πόλεμος στη Μέση Ανατολή δεν έχει καμία επίπτωση στην οικονομία της χώρας, της οποίας τα βασικά μεγέθη παραμένουν ανεπηρέαστα. Υποπτεύομαι ότι δεν θεωρεί σοβαρό θέμα την κατακόρυφη αύξηση του πετρελαίου. Ενδιαφέρουσα άποψη. Να διδαχθεί, παρακαλώ, στα πανεπιστήμια!

ΔΕΥΤΕΡΑ 24.7.2006

- Επέτειος της πτώσης της δικτατορίας σήμερα. Το πανηγυράκι όμως, στο οποίο έχει καταλήξει ο εορτασμός της στους κήπους του Προεδρικού Μεγάρου, θα πρέπει να καταργηθεί.

ΤΡΙΤΗ 25.7.2006

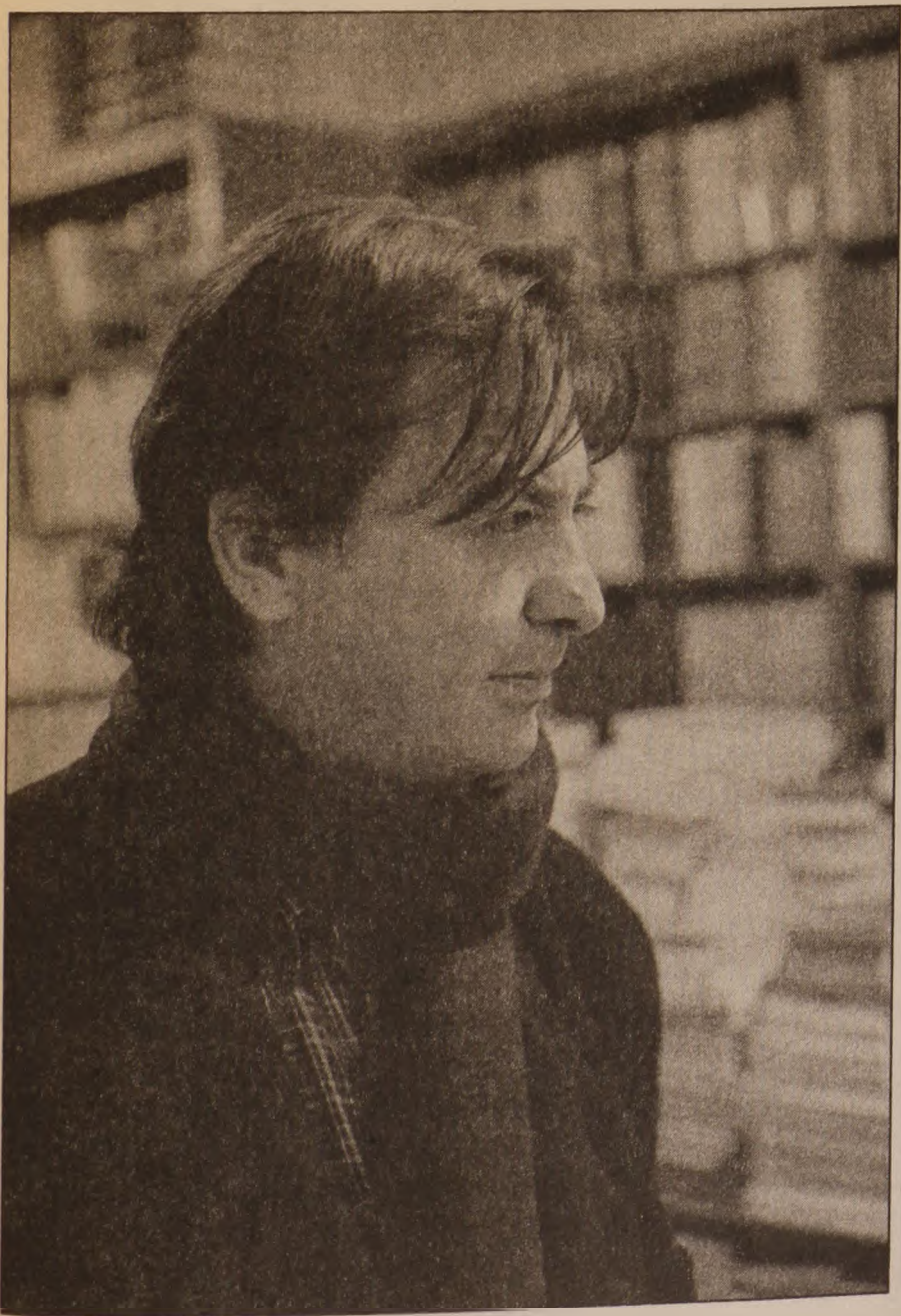
- Με αμείωτη ένταση συνεχίζονται οι συγκρούσεις στον Λίβανο. Οι Ισραηλινοί ρίχνουν βόμβες φωσφόρου προκαλώντας φοβερά εγκαύματα στους αμάχους. Δηλαδή συγγνώμη, τι λιγότερο έκαναν οι Ναζί;

ΤΕΤΑΡΤΗ 26.7.2006

- Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις δεν συγκινούνται από το δράμα του Λιβάνου και τις κανιβαλικές διαθέσεις των Ισραηλινών. Φαίνεται ότι η Ευρώπη πληρώνει ακόμη το γραμμάτιο του Ολοκαυτώματος.
- Κατά τα άλλα σας αποχαιρετούμε για ένα μήνα. Θα τα ξαναπούμε τον Σεπτέμβριο, ας ελπίσουμε με έναν πιο ειρηνικό κόσμο. Καλό καλοκαίρι και καλή αντάμωση.

ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ Δ'
Ο ΛΙΒΑΝΕΖΟΣ

Ηλίας Λάγιος (1958–2005)

Είναι άβολο. Είναι δύστοκο. «Αφιέρωμα για τον Ηλία». Έχουμε ζήσει πολλές, πολλές καθημερινές στιγμές, οικείες στιγμές: κρασί, φαγητό, καφέδες, συζητήσεις περί ανέμων και υδάτων, ξενύχτια· πράγματα καθημερινά δηλαδή. Και τσακωμούς και ξαναανταμώματα. Μεγάλα σχέδια που όπως τα καταστρώναμε ξέραμε κι όλες πως ήταν ανέφικτα. Ύστερα συζητήσεις: πολιτικές πρωτίστως. Και σχόλια για όλους τους φίλους και γνωστούς. Άλλοτε συμπαθητικά κι άλλοτε επιθετικά. Διάβαζες κάποιο βιβλίο: «Τί 'ναι αυτό;» Για να αρχίσει ένας ατέλειωτος σχολιασμός, ένας ποταμός λέξεων με παρατηρήσεις, σχετλιασμούς, κοροϊδίες, εγκώμια, ενθυμήσεις.

Όμως ήξερες και τα ποιήματά του. Τα διάβαζες και έψαχνες μέσα σου αλλά πήγαινες και πιο πέρα. Ξαναδιάβαζες κείμενα που νόμιζες πως είχες διαβάσει.

Αλλά κυρίως ήταν η οικειότητα. Αυτή σε δένει με πράγματα, με καταστάσεις, με ιδιαίτερες μνήμες που δεν μπορείς να τις μοιραστείς με άλλους σε γραπτό κείμενο το οποίο, κάποτε, ίσως κάποιος θα το σκαλίζει και επιπόλαια περνώντας πάνω από τις λέξεις, χωρίς να καταλάβει τίποτα, θα σκαρώσει ένα καινούριο παραμύθι. Είναι πράγματα που έρχονται συνέχεια στη μνήμη και όμως ξέρεις ότι πρέπει να φύγουν μακριά. Και είναι ώρες γλυκές που δεν τις χαραμίζεις με εξιστορήσεις.

Με αυτά μπόρεσα να ξεφύγω από την ανάγκη να γράψω δυο λόγια «εισαγωγικά» στις αφιερωματικές σελίδες για τον Ηλία Λάγιο· «κάτι για την περίπτωση» όπως έλεγε εκείνος.

Οι περισσότεροι από όσους γράφουν στις σελίδες αυτές τα ίδια σκέφτονται και την ίδια αμηχανία αισθάνονται. Τουλάχιστον εκείνοι που τον γνώρισαν και έζησαν παράλληλα με κείνον. Μια βαθειά λύπη έρχεται τώρα δίπλα μας. Ήταν νέος, ήταν ωραίος, είχε χίλια ταλέντα. Μια βαθειά λύπη, ένα ερωτηματικό.

Ηλίας Λάγιος: Εργοβιογραφικά

Το αὐτοβιογραφικὸ αὐτὸ σημείωμα πού ακολουθεῖ συνένταξε ὁ ἴδιος ὁ Ἡλίας Λάγιος γιὰ τὴν ἀνθολόγησιν ποιημάτων του πού ἔγινε ἀπὸ τὸν Δημήτρην Κοσμόπουλο γιὰ τὶς σελίδες τοῦ «Ἑλληνομουσείου», στὸ περιοδικό τῆς Κύπρου Ἀκτὴ, Ἔτος ΙΓ', τχ. 49, Χειμῶνας 2001.

Γεννήθηκε στὴν Ἀρτα τὸ 1958. Σπούδασε στὴν Φαρμακευτικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐργάσθηκε σὲ τυπογραφεῖο (1976–1980), στὴν γκαλερί «Νέες Μορφές» (1981–1986), στὸ βιβλιοπωλεῖο «Παρουσία» (1987–1992), στὸ περιοδικό «Ἀντί» (1993–1996).¹ Ἐκτοτε ἀπασχολεῖται ὡς διορθωτὴς καὶ ἐπιμελητὴς ἐκδόσεων. Ἔχει μίαν θυγατέρα 17 ἐτῶν, τὴν Φένια.

Σὲ πρώτη γραφὴ δημοσίευσε τὰ βιβλία: «Ἀλέξη Φωκᾶ: Πρόοδοι ἐν προόδῳ», Ὡλὴν, 1981. «Ἀλέξη Φωκᾶ: Ἀσκήσεις I–IX», ἐκτὸς ἐμπορίου, 1984. «Τὰ κατὰ Ἀλέξιον καὶ Μαρίαν», Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, 1990. «Συννεστίσεις», ἐκτὸς ἐμπορίου, 1991. «Ἡ ἱστορία τῆς Λαίδης Ὁθέλλος», Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, 1992. «Τὸ βιβλίον τῆς Μαριάννας», Ἰκαρος, 1993. «Ὁ Μικρὸς Ἡρῳς τὸ σκετσάκι», Ἀντί, 1996. «Περὶ ζῶον (μιά πραγματεία)», Παρουσία

1996. «Μουζικοῦλες», Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, 1997. «Τῆς γυναικογυναικάς», Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, 1998. «Θεατρολογία», Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 1998. «Τὸ εἰκοσιτετράωρο τῆς Διοῦς», Ἐκδόσεις Καστανιώτη, 1998. «Πράξις ὑποταγῆς», Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, 2000.

Σὲ πρώτη γραφὴ δημοσίευσε στὰ βιβλία: «Τριῶνδιον», Ἄγρα, 1991, (μὲ τοὺς Δ. Καψάλη καὶ Γ. Κοροπούλη. «Ἀνθοδέσμη», Ἄγρα, 1993 (μὲ τοὺς Μ. Γκανᾶ, Δ. Καψάλη καὶ Γ. Κοροπούλη). «Ὁ Μικρὸς Ἡρῳς, τεῦχος 799: Θανάσιμη ὑποψία», Ἀντί, 1995 (μὲ τοὺς Σ. Δημητρίου, Ε. Μπρουντζάκη καὶ Ἀ. Πανσέληνο). «Ἡ Ἑρημὴ Γῆ», Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, 1996 (μὲ τοὺς Ν. Βαγενᾶ καὶ Γ. Ἰ. Μπαμπασάκη).

Σὲ δεύτερη γραφὴ δημοσίευσε στὰ βιβλία «Κωστῆς Παλαμᾶς²: Ἡ Φοινικιά», Ἰδεόγραμμα, 1997, «Κωστῆς Παλαμᾶς: Ὁ Τάφος – Ὁ Κύκλος τοῦ Τάφου – Ὁ Πρῶτος Λόγος τῶν Παράδεισων», Ἰδεόγραμμα, 1998. «Κωστῆς Παλαμᾶς: Σατυρικά Γυμνάσματα» Ἰδεόγραμμα, 1998. «Ἀλέξανδρος Δουμᾶς: Οἱ τρεῖς σωματοφύλακες», Παρουσία, 1998. «Στέλιος Ἀνεμοδουράς: Ὁ Μικρὸς Ἡρῳς», Κατάρτι, 2001. «Ρόμπερτ Ε. Χάοαρντ: Κόναν ὁ Βάρβαρος», Κατάρτι, 2001. «Κωστῆς Παλαμᾶς: Ἀνθολογία», Ἀνθολόγος Ἑρμῆς, 2001. «Ι. Ν.

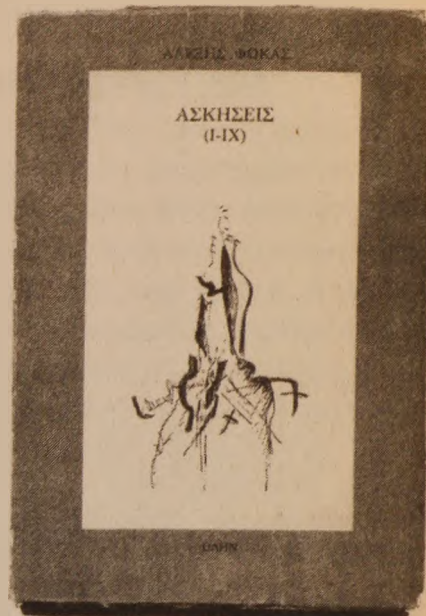
Γρυπάρης: Σκαραβαῖοι καὶ Τερῶακόττες» Ἰνδικτος, 2002.

Σὲ τρίτη γραφὴ δημοσίευσε κείμενα τῆς Σαὶν Τζὼν Πέρς, Σαμουήλ Βέκεττ, Γεωργίου Λουδοβίκου Βόρχες, Ἑσδρα Πάουδ, Θωμᾶ Στέρνς Ἑλιοτ, Ἐδγάρδου Λῆ Μάστερς, Στεφάνου Κραίην, Ἐρῶίκου Μισώ, Ὁκταβίου Πάζ, Ἰσαὰκ Βάσεβιτς Σίνγκερ, Γαβριέλλας Μιστράλ.

Σημειώσεις

1. Ἐξέδωσε καὶ διηύθυνε τὸ λογοτεχνικὸ περιοδικό «Ὡλὴν» (1980–1983).
2. «Ποιήματα καὶ πράξεις. Σχέδια Γ. Κόρδη – ἐκλογή ποιημάτων», Παρουσία 1995.

Μετὰ τὸ 2001 ὁ Ἡλίας Λάγιος ἐξέδωσε καὶ ἐπιμελήθηκε καὶ τὰ ἐξῆς βιβλία: Φεβρουάριος 2001, Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, 2002. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς κούτας (λαϊκὸν ἀφήγημα), Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, Ἰούλιος 2003. Ἐντγκαρ Ράις Μπάρρόουζ, Ὁ Ταρζάν στὸ κέντρο τῆς γῆς, Εἰσαγωγή – ἐπιμέλεια: Ἡλίας Λάγιος, Κατάρτι, 2003. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ Γαλιλαία (ἐνα πόνημα θεολογικόν), Ἐκδόσεις Ἑρατῶ, 2004. Richard Burns, Μαῦρο Φῶς: Ποιήματα εἰς μνήμην Γιώργου Σεφέρη, Μετάφραση Νάσος Βαγενᾶς, Ἡλίας Λάγιος, Τυπωθήτω, 2005.

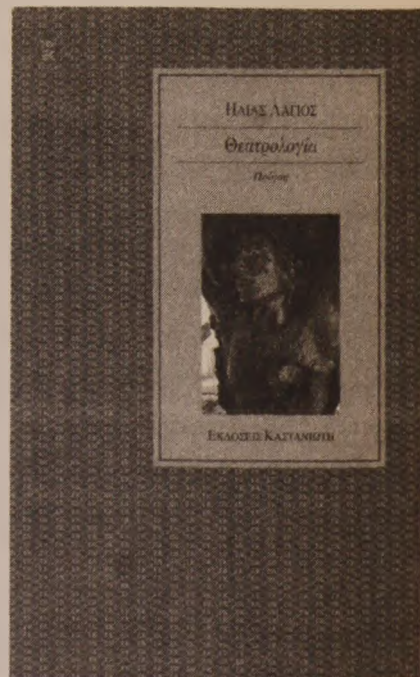

ΗΛΙΑΣ ΛΑΓΙΟΣ

ΠΕΡΙ
ΖΩ
ΟΥ

(ΜΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ)

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Η ιστορία ενός πορτραίτου

του Άγγελου Παπαδημητρίου

Αν έπρεπε να διαλέξω το ένα και μόνο ανάμεσα στα χίλια δώρα που έλαβα από την υπέροχη φίλη και δασκάλα Ελένη Βακαλό, αυτό θα ήταν ο Ηλίας Λάγιος. Μου τον γνώρισε στα τέλη του 1979. Ο Ηλίας ήταν εικοσιενός κι εγώ εικοσιεπτά χρονών.

Υπάρχει αυτό που λέγεται «κεραυνοβόλος φιλία»; Μας συνέβη, στον καθένα βέβαια διαφορετικά, ανάλογα με τον χαρακτήρα και το ταμπεραμέντο μας. Γιατί άντε τώρα να κουμαντάρεις τον σίφουνα Λάγιο...

Πότε μ' έμπλεξε, πότε με κατάρφερε, βρέθηκα στην Πάτρα να τον παντρεύω με την αξιγάπητη μέλουσα δικηγορίνα Μίτσα Παλαιολόγου.

Μα ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή, δηλαδή από το σπίτι των Βακαλό στην πλατεία Παπαδιαμάντη, εκεί όπου πολλοί (νέοι ως επί το πλείστον), μαζευόμαστε σχεδόν κάθε απόγευμα, συζητώντας μεταξύ σοβαρού και αστείου, για γράμματα, τέχνη και ζωή.

Μια μέρα η Ελένη μάς είπε ότι την επισκέφτηκαν για να την γνωρίσουν δυο νέα παιδιά «διψασμένα για γράμματα», ο Ηλίας και η Μίτσα, που της έκαναν καλή εντύπωση... Είχαν σχέδια για ένα φιλολογικό περιοδικό, ο Ηλίας (φοιτητής της φαρμακευτικής) έγραφε ποιήματα, η Μίτσα της ενέπνευσε εμπιστοσύνη... Δεν άρ-

γησα να τους γνωρίσω. Εντυπωσιάστηκα ομολογώ. Ήταν και οι δυο ευγενικά και όμορφα παιδιά. Ο Ηλίας μού φάνηκε σαν ταχυδακτυλουργός της ποίησης. Αμέτρητοι στίχοι αποστηθισμένοι (ανά πάσα στιγμή διαθέσιμοι), όλοι οι ποιητές Έλληνες και ξένοι καταχωρημένοι «στο κεφάλι του», ταχύτητα σκέψης κι όλα αυτά να συνυπάρχουν ταυτόχρονα με μια σκανδαλώδη αθωότητα, λες και δεν ήξερε να κρατάει πισινή, λες και δεν ήξερε από πονηριά, έστω από λίγη κακία. Ένα απολύτως φωτεινό παιδί. Το μόνο αρνητικό που εντόπισα ήταν η παντελής έλλειψη χιούμορ (χαρακτηριστικό των κουτών και των άγιων ανθρώπων). Δίπλα του η Μίτσα συγκροτημένη, αποτελεσματική και προσγειωμένη ήταν το αντίβαρο που φαίνεται ότι το είχε ανάγκη. Η Βακαλό ενθουσιασμένη.

Στη στενή παρέα προστέθηκε κι ένας άλλος, νεαρός τότε, ο Κυριάκος Σταμέλος. Το αστείο στην ιστορία είναι ότι η Βακαλό, ο Ηλίας, ο Κυριάκος κι εγώ, αναπαριστούσαμε άθελά μας το παραμύθι της σταχτοπούτας.

Η μητριά ήταν η Ελένη, οι δυο χαϊδεμένες κόρες της ο Ηλίας κι εγώ και η καημένη προγονή-σταχτοπούτα ο Κυριάκος. Ό,τι έκανε της φαινόταν στραβό, ενώ ό,τι κάναμε εμείς υπέροχο. Ο Κυριάκος βέβαια βαθύς και φιλοσοφημένος άνθρωπος έδειχνε κα-

τανόηση (μια και την ήξερε οικογενειακά από παιδί) και κρυφογελάγαμε συνωμοτικά όταν βρίσκαμε την ευκαιρία.

Μεταξύ μας, μ' όλο αυτό το παρελθόν (σοβαρές σπουδές, πολιτική, ποίηση, αυτοκίνητο...) μου φαινόταν ο σπουδαιότερος όλων μας.

Στο μεταξύ νά σου και το περιοδικό *Ωλήν* κάπου το '81. Το έβγαζε ο Ηλίας, η Μίτσα κι ένα συμπαθέστατο παιδί, ο Μανώλης Γιακουμάκης.

Εκδόσεις βιβλίων, εξώφυλλα, ποιητικές συλλογές...

Τον Φεβρουάριο του '83 κάνω την πρώτη μου έκθεση με τίτλο το Ροκ-Ροκοκό, στη γκαλερί Νέες Μορφές. Αντί για κατάλογο δίνω ένα φυλλάδιο που έγραψε και τύπωσε ο Ηλίας ειδικά για την έκθεση. Κάθε έργο κι ένα ποίημα. Αυτή η έκθεση έγινε η αιτία να συνδεθούμε ακόμα περισσότερο. Ερωτεύτηκε κυριολεκτικά ένα πορσελάνινο κεφάλι («Αιγυπτία πριγκίπισσα – Μαρίνα Χατζή»). Τους το έκανα δώρο γάμου και μέχρι τέλους το είχε πάντα κοντά του. Στη μικρή αδελφή του Μαρία αγόρασε τον «Πύργο των ρόδων». Θυμάμαι την έντασή του. Έκανε τον κόπο να μπει μέσα στο έργο μου, να εμπνευστεί, να το αναλύσει, να γράψει ποιήματα, να με βοηθήσει να το γνωρίσω κι εγώ ο ίδιος καλύτερα.

Είχαμε μάλιστα την τύχη να κινηματογραφήσει την έκθεση

Ο Ηλίας Λάγιος

...και ο Άγγελος Παπαδημητρίου το 1983.

Ο Ηλίας / Elias, 1989. 55 x 60 εκ., πεπιεσμένο χαρτί, λάδι.
Συλλογή Χριστόφορου Σταμπόγλη.

ο Σκαλενάκης. Τα ποιήματα του Ηλία πρωτοστατούσαν...

Εκείνη η χρονιά ήταν γεμάτη γεγονότα, το περιοδικό *Ωλήν* θα κλείσει, ο Ηλίας ετοιμάζει αυτόνομη έκδοση ποιημάτων.

Πάντα υπογράφει ως Αλέξης Φωκάς. Τι τρέλα! Να 'χεις τόσο ωραίο όνομα και να το αλλάξεις, του έλεγα· δεν είναι δικό μου, είναι του παππού μου, απαντούσε.

Ο παππούς του, Ηλίας Λάγιος, ήταν διακεκριμένος φιλόλογος, φίλος του Παπανούτσου και του Γ. Παπανδρέου με σημαντική θέση στο υπουργείο Παιδείας, η γιαγιά του αριστοκρατικής καταγωγής, ο πατέρας του νομομηχανικός στην Άρτα... Στο σπίτι του στο Κουκάκι και το κουδούνι και το τηλέφωνο ήταν στο όνομα Ηλίας Λάγιος, αλλά του παππού.

Και να, στο τέλος του '83, Δεκέμβριο, ο γάμος του με την Μίτσα.

Επέμενε να τον παντρέψουμε οι δυο καλύτεροί του φίλοι: ο ένας από τον αθλητισμό (έπαιζαν μαζί μπάσκετ), ο αξιωματικός της αεροπορίας Νίκος Χαϊδάρογλου, ένα πανύψηλο παιδί — δίπλα του ο Ηλίας κι εγώ αν και ψηλοί μοιάζαμε κοντοί — κι εγώ από το χώρο της τέχνης. Οι δυο μεγάλες του αγάπες, όπως έλεγε: Τέχνη κι αθλητισμός. Παντρέψαμε λοιπόν ένα καρκινάκι με μια ταυρίνα και σε λίγο γεννήθηκε ένα παρθενάκι, η Φένια.

Κάπου εδώ εμφανίστηκε ο στρατός. Ήδη είχε γίνει συννεργάτης της γκαλερί και μαζί με την Όλγα Δανιηλοπούλου μετάγγισαν νέο αίμα στις Νέες Μορφές, όπου τον λάτρεψαν όλοι. Η Τζούλια Δημακοπούλου βάφτισε την κόρη του, η Μαρία Βασιλείου δακρύζει πάντα όταν μιλάμε γι' αυτόν.

Εκείνο τον καιρό ήταν που όλο αυτό το κρυστάλλινο όνειρο άρχισε να ραγίζει. Αυτό το υπέροχο παιδί σαν να το πίεζε κάτι αόρατο για μας, άρχισε (αργά στην αρχή) να συνθλίβεται. Εκ των υστέρων έμαθα ότι ο Κυριάκος ακόμα και με τη βία προσπαθούσε να τον νουθετήσει. Κάτι μισόλογα από δω κάτι από κει, τελευταίος το έμαθα εγώ. Ο Ηλίας έπινε υπερβολικά. Ποτέ δεν κατάλαβα το μέγεθος του προβλήματος. Νόμιζα ότι σταματούσε όποτε ήθελε. Κάναμε παρέα. Ήταν πάντα έξυπνος, ωραίος, τα γραπτά του εξαιρετικά, έφτιαξε καινούργιο εκδοτικό οίκο (μαζί με τον Βασίλη Χατζηϊακώβου και τον Γιώργο Τσάκαλο). Πού ήταν λοιπόν το πρόβλημα; Ποτέ δεν είχε πει μπροστά μου, ποτέ δεν τον είχα δει μεθυσμένο.

Για κάποιο περίεργο λόγο με ντρεπόταν πολύ, ίσως γιατί δεν μπορούσα να τον κατανοήσω, όχι από άποψη, αλλά από αδυναμία, μια και ήμουν

αλλεργικός στο αλκοόλ. Μια μικρή γουλιά και φταρνίζομουν σαν συναχόμενο γατί. Αυτό που τον σκότωνε σιγά σιγά, στον καλύτερό του φίλο προκαλούσε μόνο ένα γελοίο αλλεργικό φτάρνισμα. Το συνηθισμένο του αστείο ήταν να μου προσφέρει σε ανύποπτο χρόνο, σοκολατάκια γεμιστά με αλκοολούχα σιρόπια. Ξεκαρδιζόταν καθώς τον έβριζα ανάμεσα στα φταρνίσματα.

Μια μέρα, πολύ πολύ σοβαρά και απλά μου είπε πως θα πεθάνει νέος. Σαν αντίδραση, προσπαθώντας να διασώσω κάτι από την ομορφιά του, έκανα το πορτραίτο του, το μοναδικό πορτραίτο που έκανα ποτέ. Του έφτιαξα και την κορνίζα από παπιέ-μασέ. Το βερνίκωσα να μοιάζει παλιό και εμπνεύστηκα την καινούργια μου έκθεση «Το νέο Λούβρο». Ακριβώς από κάτω υπήρχε ένα κείμενο που νομίζω ότι περιέργως εκφράζει απολύτως τον Ηλία (ήταν συρραφή διαφόρων ανοησιών που κατά κόρον περιέχουν τα βιβλία τέχνης):

‘Ο ΉΛΙΑΣ

Ποικίλες εικασίες διατυπώθηκαν για την ταυτότητα του μοντέλου, καμμιὰ όμως δεν είναι βέβαιη.

Η προσοχή του καλλιτέχνη στράφηκε κυρίως στο κεφάλι που προβάλλει σ' ένα ομοίομορφο σκουρὸ γκριζό φόντο και τονίζεται ἀπὸ ἕνα ἄσπρο πουνκάμισο. Τὸ ἀποθαρρημένο καὶ ταυτόχρονα ἀγέρωχο πρόσωπο τοῦ νέου ἔχει δοθεῖ σὲ μιὰ στιγμή πὺν ἡ ἔκφρασή του δείχνει μεγαλεῖο, ἀλλὰ καὶ ἀφήνει νὰ διαφανεῖ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀβεβαιότητα, μιὰ δυσπιστία, μιὰ ἀμυνόμενη ὑπεροψία πὺν ὁ καλλιτέχνης τὴ συνέλαβε μὲ διεισδυτικὴ δύναμη.

Ἀλλὰ καὶ τὸ χέρι, πὺν ἴσως εἶναι ἡ πιὸ γοητευτικὴ λεπτο-

Η κακία του καλλιτέχνη /
The artist meanness, 1996, ύψ.
2,5 μ., ξύλο και πορσελάνη.

Ο Ηλίας Λάγιος και ο Άγγελος
Παπαδημητρίου (1996) ως
ληστές δεξιά κι αριστερά της
εσταυρωμένης Τέχνης.

μέρεια του πίνακα, νομίζει
κανείς ότι θ' ανοίξει με μια
αργή κίνηση σαν ένα λουλού-
δι λίγο πριν ανθίσει. Θαυμα-
στό δυνατό όργανο που με-
ταχειρίζεται ο καλλιτέχνης
για να δημιουργήσει εικόνες
τόσο υψηλής έμπνευσης.

Στην προσωπογραφία αυτή
ο Παπαδημητρίου δείχνει
μια προτίμηση σε λευκά,
μαύρα και ωχρές. Γοργός
αυτοσχδιασμός διακρίνει
την εκτέλεση που συγκεκρι-
μενοποιεί μια πνευματική
κατάσταση στοχασμού και
έσωτερικής κρίσεως, άγω-
νιώδη ερωτήματα που μέ-
νουν χωρίς απάντηση.

Η μονοχρωματική τονικό-
τητα, που διακόπτεται εδώ
και κει από χρωματικές λάμ-
ψεις, κάνει πιο δυνατή αυτή
τη φλογερή έκφραση της
απελπισίας. Στη μοναξιά του
μοντέλου του ο Παπαδημη-
τρίου έδωσε διέξοδο σε μια
συναισθηματικά διαυγή και
επώδυνη όμολογία των
δεινών της εποχής του. Η
έλαφριά σύσπαση και το ανε-
παίσθητα άγριοπò του προ-

σώπου αποκαλύπτουν τη ζω-
τικότητα, αλλά ακόμα περισ-
σότερο την καταπιεσμένη
βουβή βιαιότητα μιας αδύνα-
μης πνευματικής αριστοκρα-
τίας.

Είναι μια επιβεβαίωση της
αντιλήψεως του καλλιτέχνη
σύμφωνα με την οποία κάθε
πλάσμα και κάθε αντικείμενο
είναι ένας ήθοποιός στο «θέ-
ατρο του κόσμου», καθώς
είπε ο Καλντερόν. Η ταυτό-
τητα του κάθε ατόμου πρέπει
να διατηρείται σε καλλιτε-
χνική μορφή, ώστε να δημι-
ουργείται ένας χορός «πορ-
τραίτων», που αποτελούν το
αδιάκοπα ανανεούμενο σύ-
μπαν.

Το 1988 χώρισε.

Ποτέ δεν πάσαμε να βλέπο-
μαστε. Το 1990 του έκανα σκη-
νικά και κοστούμια για το θεα-
τρικό του έργο «Λαίδη Οθέλ-
λος» που ανέβηκε στο θέατρο
Αμόρε με την Όλια Λαζαρί-
δου.

Ερχόταν σπίτι μου πολύ συ-
χνά και πάντα επιδείκνυε την
αποχή του από το ποτό — δυ-

στυχώς πρόσκαιρη όπως απο-
δεικνυόταν — πίνοντας απί-
στευτες ποσότητες περιέ. Λι-
γότερο εγώ τον επισκεπτό-
μουν στο Κουκάκι. Του άρεσε
να έρχεται στο εργαστήριό
μου στο Κιάτο, μόνος ή με πα-
ρέα.

Το 1994 μου πήρε μια συνέ-
ντευξη για το Αντί, ένα αληθι-
νό αριστούργημα, όπου και οι
ερωτήσεις και οι απαντήσεις
ήταν δικές του.

Μου είχε απαγορεύσει κατη-
γορηματικά να τον συναντώ
όταν ήταν σε «κακή φάση». Σι-
γά σιγά τον αγαπούσα από μα-
κριά.

Μάθαινα για τη ζωή του απο-
σπασματικά.

Με καθησύχαζε το γεγονός
ότι η οικογένειά του τον υπο-
στήριζε σθεναρά.

Είχε και καλούς φίλους.

Ανάμεσά τους ξεχωρίζω τον
Γιώργο και τη Λητώ Κακουλί-
δου για την ευαισθησία τους,
το τακτ τους, την αφοσίωσή
τους και το πραγματικά ανιδιο-
τελές ενδιαφέρον τους.

Ιούλιος 2006

Αιγύπτια πριγκίπισσα /
Egyptian princess, 1982,
ύψ. 35 εκ., πορσελάνη.

ΑΙΓΥΠΤΙΑ ΚΟΡΗ

Έρεάδελη, αγαπημένη,
έλεούσα

πρόσωπο, πρόσωπο,
σωσμένο στην
ασάλευτη άνυπαρ-
ξία σου,
καταποντίζεσαι σ' ένα
θάνατο που δεν είναι
πλέον δικός μας.

Τα ποιητικά εισόδια του Ηλία Λάγιου

Ο εναρκτήριο διάλογος με τους προπομπούς της συντεχνίας μία προανάληψη του όλου

του Γιάννη Δάλλα

1 Πρόκειται για τις *Ασκήσεις I-IX* (1984) του Αλέξη Φωκά που υπήρξε η πρώτη, μεταξύ περσόνας και ψευδώνυμου, ταυτότητα του ποιητή Ηλία Λάγιου. Και ψευδώνυμου βεβαίως, γιατί αντίθετα προς τα καθιερωμένα αντί να αρυσθεί από τους άλλους, χάριζε ο ίδιος το όνομά του ως περσόνα τους ή το μοίραζε μαζί τους (έλεγε, π.χ.: *Κι ἐγὼ ὁ Ἀθανάσιος [Αθωνίτης], κι ἐγὼ ὁ Ἡλίας τὴν εἶχα ζήσει τούτη τὴ χαρά*), έτσι ώστε να αναγκαστεί να χρησιμοποιήσει, σε ένα από τα μεταγενέστερα ποίημά του, ερωτοκριτικά και τη «σφραγίδα» (παίζοντας και με τη ρίμα: «ήχος πλάγιος»):

Ἡλίας εἶναι ὁ ποιητὴς καὶ τ' ὄνομά του Λάγιος.

Γράφω συνεπώς για αυτήν, την πρώτη κατ' ουσίαν συλλογή του, και είναι σαν να γράφω όχι με το αίτημα απλώς ισοτιμίας με τις άλλες και ιδίως με τις πλέον κομβικές του, όπως είναι λ.χ. *Η ιστορία της λαϊκής Οθέλλος* (1992), *Περί ζώου (μία πραγματεία)* (1996), *Θεατρολογία* (1998) και η πολυσυζητημένη *Η αρπαγή της κούτας* (2003), αλλά και με την αξίωση προέκθεσής τους όλων ως την τελευταία *Ο άνθρωπος από τη Γαλιλαία (ένα πόνημα θεολογικόν)* (2004). Η προέκθεση, κατά μεταφοράν — και μεταφορικά — του όρου από την αρχαία τραγωδία. Θεωρώ, κατόπιν τούτου, τις *Ασκήσεις I-IX* ως μία πράξη ιδρυτική, εκ προοιμίου, όλου του ποιητικού του προβληματισμού και της μετέπειτα πορείας του: της δικής του, της γενιάς του (οριοθετημένης από την κατάρριψη του τείχους, όπως ήδη επισημάνθηκε) και — ας το πω ανεπιφύλακτα — όλης της μεταπολιτευτικής μας περιόδου, και πιο πίσω ως τις μέρες μας.

Πράγμα που σημαίνει πως η συλλογή δεν είναι προπομπός απλώς ή προκατάθεση, σαν αυτή που υποδήλωνε, ως υπόσχεση που καθυστερημένα δικαιώθηκε, και ο ένας και ο άλλος τίτλος: η *Στροφή*, ας πούμε, του Σεφέρη και οι *Προσα-*

νατολισμοί ακόμη του Ελύτη. Γιατί εδώ ο ποιητής επιχειρεί και ενορχηστρώνει σε μια σύνθεση αυθύπαρκτη μοτίβα, θέματα, νοοτροπίες, ιδεολογίες, νεωτερισμούς ακραίους και μαζί κοινοτοπίες από την παράδοση — όλα ξανατονισμένα, διαφορετικά και αυτοδύναμα, στις επιμέρους συλλογές του. Έτσι που ούτε αυτή να παύει να είναι — όχι αφόρμηση αλλά — σύνθεση ολική, ούτε αυτές παράγωγά της αλλά αυτόνομες καταβολάδες και υβρίδια ανεξάρτητα της αρχικής.

Η αρχική του συλλογή είναι μία μήτρα, από όπου βγαίνει πάνοπλη η ποίηση του Λάγιου, σαν την Αθηνά ή σαν το δίχτυ αιχμαλωσίας των μοιχών θεών στα χαλκουργεία του Ηφαίστου. Βγαίνει αθρόα, και με τις αδυναμίες της: που είναι, σύμφωνα και με τις δύο προηγούμενες μεταφορές, αρκετοί υδροκεφαλισμοί σοφίας και τα «γρέντζια» του κειμένου, ως «ειδίσματος» που ρίχνεται, δίχως να καθαριστεί, από τα χυτήρια απευθείας στη δημοσιότητα.

Θεωρίες και τσιτάτα και ονόματα από τους τίτλους και τα μότα ως τα ένδον του κειμένου επιστρατεύονται, ακόμη και από την εγγύς φιλοσοφία, κοινωνιολογία, ψυχανάλυση, σε μια ποίηση που δίνει την εντύπωση ενός χείμαρρου που τα συμπαρασύρει όλα: ενός φυσικού, με άλλα λόγια, φαινομένου.

Ενώ πρόκειται, όπως θα δούμε, για μια νέα, ενσυνείδητη αρχή ποιητικής.

2 Ενσυνείδητη, όπως την προεξαγγέλλει με τα δύο συστατικά στοιχεία του ο τίτλος *Ασκήσεις I-IX*. Και συγχρόνως νέα αλλά και παλαιά, όπως τη δείχνει η πρωθόρμητη εκφορά της. Και συγκεκριμένα: Ένα ως εννέα (*I-IX*) είναι αριθμός εραλδικός, υποδηλώνοντας μια βαθύτατα αισθητική θεολογία, όπως στη δική τους εκδοχή οι *Εννεάδες* του Πλωτίνου. Είναι ο προσωπικός ποιητικός του θυρεός που συστεγάζει τις εννέα πύλες, από τις οποίες μας ανοίγονται τα ισάριθμα πεδία των *Ασκήσεων* που είναι οι

εννέα αναβαθμοί μνήσεών μας στη συνείδηση του κόσμου.

Θυρεός, με προεξάρχουσα την ποίηση και την ποιητική της. Είναι καταρχήν η συλλογή με την ανώτερη συχνότητα άμεσης και καταιγιστικής αναφοράς σε ποιητές και κείμενα. Μάλιστα σε ποιητές σημαδιακούς ή κορυφαίους, κλασικούς, ρομαντικούς και νεωτερικούς, ή καταραμένους και σαλούς, που ο Λάγιος τους ανακαλεί από τις φιλολογίες όλων των χωρών και εποχών. Η πρωτοτυπία του αρχίζει όταν παρεμβαίνει στην παράδοση της ποίησης εν γένει, όταν δηλαδή εντάσσεται στο σύστημά της προκειμένου να το ανασημασιοδοτήσει: να το ανατρέψει ή να το συγχρονίσει με καινούριους φορτισμούς, της εποχής μας. Πράγματι ο Λάγιος επανατοποθετεί την ύπαρξή του στη σειρά των άλλων ποιητών. Και δεν θα έλεγα απλώς τους συνεχίζει, αλλά πιο σωστά *ποιεί μαζί τους*. Και ακόμη πιο προκλητικά, δανειζεται πιστά τα πιο αναγνωρισμένα σχήματά της και τα αναγομώνει με καινούρια ύλη και όραμα ζωής και ιδεολογίας.

Προς απόδειξη, ορισμένα παραδείγματα:

1. Από την «Πρώτη Άσκηση». Από τα εξεγερτικά στην εποχή της χούντας αλλά αβαρή εντέλει κεκραγάρια του Μίκη Θεοδωράκη (Διονύσιε Σολωμέ σε Σε κράζω..., Άνδρέα Κάλβε σε Σε κράζω..., Άγγελε Σικελιανέ σε Σε κράζω...), ίσως και από την Οκτάνα του Εμπειρίκου (π.χ. *Μπεάτοι ή τής μή συμμορφώσεως οί ἅγιοι*), μάλλον θα δανειστήκε το σχήμα για τα αλλεπάλληλα «*καλῶ... καλῶ... καλῶ...*» ο Λάγιος, από τα οποία παραθέτω ένα που αναφέρεται στους ποιητές του παρελθόντος:

καλῶ τὸν ὄμηρο νυχτερίδα πὸν μᾶς δίδαξε τὴν ὄραση, τὸν ἐμπεδοκλῆ τὴν ἔλαφο, τὸν ἰσόθεο αἰσχύλο, τὸν αἰθέριο σοφοκλῆ, τὸ λὶ πὸ ἐραστή τῆς σελάνας, τὸν ἀλιγκιέρι πρίγκηπα τοῦ μίσους, τὸ σαίξπηρ τρυφερὴ ἀδελφούλα, τὸ ρονσὰρ μαυρομάλλη, τὸν παπποῦ οὐίτμαν καὶ τοὺς υἱούς του νεροῦντα, παλαμᾶ καὶ ἐμπειρίκο, τὸν ὑπερφίαλο ἔζρα, τὸ γιάννη κῆτς τὸν ἀρχάγγελο, τὸ χαίντερλιν τὴν ἀλαλάζουσα ἀστροφεγιά, τὸν ἀλέξη λεξὲ ἰδρυτὴ θρησκειῶν, τὸ ρίλκε, τὸν ἔλιοτ, τὸ σολωμό, τὸ σεφέρη,

και υπογραμμίζω μάλιστα τη φράση: «*τὸν παπποῦ οὐίτμαν καὶ τοὺς υἱούς του νεροῦντα, παλαμᾶ καὶ ἐμπειρίκο*» και θα πρόσθετα ὕστερα από τον Ουίτμαν και τον Γκίνσμπουργκ και ὕστερα από τους τελευταίους, σαν σε κρυπτική ομολογία, την καταγωγή και της δικής του στιχουργίας και γραφής.

Ο Ηλίας μικρό παιδί στην Άρτα.

2. Από την «Έκτη Άσκηση». Ένα από τα ακραία δείγματα πολυσυλλεκτικής κατασκευής ποιήματος, με φράσεις από κείμενα πολλών ξένων γλωσσών (γαλλικής, γερμανικής, αγγλικής, ιταλικής, ισπανικής), αλλά και ενδογλωσσικά (π.χ. του Ομήρου, των αρχαίων τραγικών, της Γραφής, του Ρωμανού, του Κάλβου, του Σεφέρη, του δημοτικού τραγουδιστή):

*Ήταν ώραῖα τὰ λόγια σου:
Ἡ παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκτει. Incipit Vita Nuova.
Κύριος ἡ ἰσχὺς μου. Lo superion los arduos
 alumnos de Pitágoras.
Ἀθανάτων ἱερὸν γένος αἰὲν ἑόντων.
And death shall be no more; death, thou shalt die.
Τὴν ἐκλογὴν ἐλεύθερον
δίδει τὸ θεῖον. Aras Pa se rica.
Honorez Dieu d'une louange.
Ἰὼ Γᾶ τε καὶ παμφαῆς
ἀκτὶς Ἀελίου. Μέλισσα, μέλισσα πού ν' τὰ μελισ-
 σόπουλα;
Rheingold, Rheingold, Reines Gold.
Τέτοια πανώρια λιγερὴ νὰ σέρνει ὁ πεθαμένος.*

Πέρα από τη γραφική και εδώ μοντέρνα τέχνη του κολλάζ και των ψηφιδωτών, βλέπομε να σχηματίζεται μια νέα συμπαγής ποιητική δομή, που μάλλον έχει σχέση με την προηγούμενη

αγωγή και τεχνική: όπως έγινε με την ανάκληση εκεί επί ταυτώ ποιητών σημαδιακών και κορυφαίων, όμοια δοκιμάζεται και εδώ η σύγκλιση, πιστεύω, σε ένα σώμα ομοούσιων στη νόηση και ομόκεντρων στη φαντασία του κειμένων.

3. Από την «Τέταρτη Άσκηση». Με τη χρήση ως μοντέλου του γνωστού ποιήματος του Πάουντ, όπου ο αφηγητής παρακαλεί τον «Ερμή τὸν πάτρωνα τοῦ κλέφτη» για τη δωρεά ενός μικρού καφεκοπτείου (χασισοποτείου, θα προτίμαγε ο Λάγιος) με τα πουτανάκια σουλατσέρνοντας μπρος απ' τη μόστρα του, έτσι και ο αφηγητής ενός ποιήματος του Λάγιου (που επίσης ονομάζεται «Παράκληση») παρακαλεί — ο αφηγητής του, ή μην ο ποιητής αυτοπροσώπως; — όχι τον θεόν Ερμή, αλλά μία χριστιανή αγία ή Παναγία:

Φανερωμένη, μάνα τοῦ φτωχοῦ, κυρά τοῦ ξωμάχου καὶ τοῦ δικολάβου,
κλειδοκρατόρισα, παραδεισένια, ελεούσα,

την παρακαλεί σε τρεις δεκάστιχες στροφές να του δώσει όχι απλώς ό,τι ζητά επαναληπτικά ο τελευταίος στίχος («νὰ μῶ κ' ἐγὼ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.»), αλλά με τη βέβηλή του γλώσσα — γλώσσα ενός νταβατζή, φτασμένη στο ζενίθ — ό,τι ζητά στην τρίτη του στροφή:

Ἦ δός μου ἓνα μικρὸ μπορντέλο πλάι στὸν Ἄραχθο,
γλάστρες μὲ γεράνια νὰ μοσκοβολᾶνε στὰ γαλάζια παραθύρια,
τὸ χῶμα τῆς αὐλῆς πλυμένο ἀπ' τὴ βροχή,
βάζα μὲ νεραντζάκι σπιτικὸ στὰ ράφια κι ἓνα
μονοπάτι νὰ τραβᾷ στὸν καλαμιώνα,
δός μου ἓνα μπορντέλο μὲ καλοὺς πελάτες, νοικοκύρηδες,
κι ἐσένα, παναγιά μου, μαυρομάλλα νύφη στὸ κρεβάτι,
νὰ ξαπλώνεσαι σὲ λινὰ σεντόνια, νὰ γαληνεύεις
τὴν ἀγκούσα τοῦ ἀρσενικοῦ,
χίλιω λογιῶ φουστάνια καὶ μυρωδικὰ μὲς στὰ
σεντούκια σου,
κι ἐγὼ στὴν πόρτα νὰ μαζώνω γρόσια πίνοντας
σερμπέτι καὶ νὰ σοῦ στέλνω τοὺς καλοπληρωτές,
νὰ μοῦμε ἀντάμα ὅλοι, γαμώντας, στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

(Κάτι ξέρω, από κοινή καταγωγή, και μπορώ να βεβαιώσω και εγώ για την πόλη της Παρηγορήτισσας και της αγίας Θεοδώρας, με το μονοπάτι που έβγαζε στο «σπίτι» πλάι στον καλαμιώνα του Άραχθου).

4. Τέλος από τις πιο αποδεικτικές της νέας τεχνικής του, που είναι η «Τρίτη» και η «Έβδομη Άσκηση». Και στις δύο τα μοντέλα του είναι φανερά και από τα πιο προβεβλημένα, χθες και σήμερα. Χθες *Ο δωδεκάλογος του Γύφτου* του δικού μας Παλαμά με θέμα του την ποίηση, αείποτε σαν τη φυλή περιπλανώμενη, που επάνω στον καμβά της εποικοδομείται ένας νέος Δωδεκάλογος, ή «Δωδεκάμνημος» όπως τον είπε, με λίγες «Μνήμες» σε στενή συνάρτηση με εκείνες του μοντέλου, λ.χ. «Ὁ θάνατος τῶν Θεῶν», «Ὁ θάνατος τῶν ἀρχαίων», «Τὸ πανηγύρι τῆς Κακάβας», «Προφητικὸς» («Τρίτη Άσκηση»).

Και, ακόμη δραστική ως σήμερα, «Η έρημη γη» του T.S. Eliot, (έτσι μετονομασμένη με τη διαμεσολάβηση του Σολωμού «Η καταστροφή των Ψαρών»), που επανεκδόθηκε σχολιασμένη με τα συμφραζόμενά της (1996) και έχει ως θέμα της την κρίση, όχι αόριστα του (σύγχρονου: καπιταλιστικού θα έλεγε αυτός) πολιτισμού ή εν γένει των πολιτισμών, αλλά της πρόσφατης καταδικής μας ιστορίας με τα αρχικά κεφάλαια ειρωνικά αναδιατυπωμένα, π.χ. «Ἐνα παιχνίδι πρέφα», αναγομωμένα με την τεκμηρίωση του δεύτερου αντάρτικου («Έβδομη Άσκηση»).

Και όλα αυτά χωρίς εξάρτηση τάχα από τις τεχνικές του διακείμενου.

3 Έγραφα και τελειώνω αυτήν την αναστόχαση σήμερα στις 20 Ιουλίου, ανήμερα της εορτής του Ηλία Λάγιου. Και την κλείνω με την αυτοσύσταση — την αυτοσαρκαστική και πάντα βέβηλη — του βυζαντινού ψευδώνυμου που λόγω Δεσποτάτου ίσως επέλεξε, επικεφαλής των εισοδίων του στην ποίηση:

Youi, alexis fokas, a cosmos, of dog the son,

γεννημένος στήν πορτοκαλότροφη ἄρτα τῆς παναγίας ἡπειρος, ἀστὸς ἀπὸ τὰ γεννοφάσκια μου, μὰ ἐρωτοχτυπημένος ὕμνωδὸς τοῦ προλεταριάτου καθὼς σοῦ ὀρίσθη καὶ τὸ θέλησα,

μέθυσος, καλοφαγὰς, βορβορώδης,

ὅλους τοὺς ἄντρες καὶ τὶς γυναῖκες ἀγαπώντας ἀλλὰ διόλου ἐρμαφρόδιτος,

δρύινος, ἀργόσχολος, ἄβρός,

ὑπερασπιστὴς τοῦ ταπεινοῦ, πελάτης τῆς πόρνης, ἀδιάφορος, ἀδιάφθορος, φαλλολάτρης καὶ αἰδιόδουλος,

τοῦ Θεοῦ κασσανδρική φωνὴ λυκίσια, μεταφυσικὸς τῆς ὕλης, ἄθεος, σὰς προσκαλοῦμε,

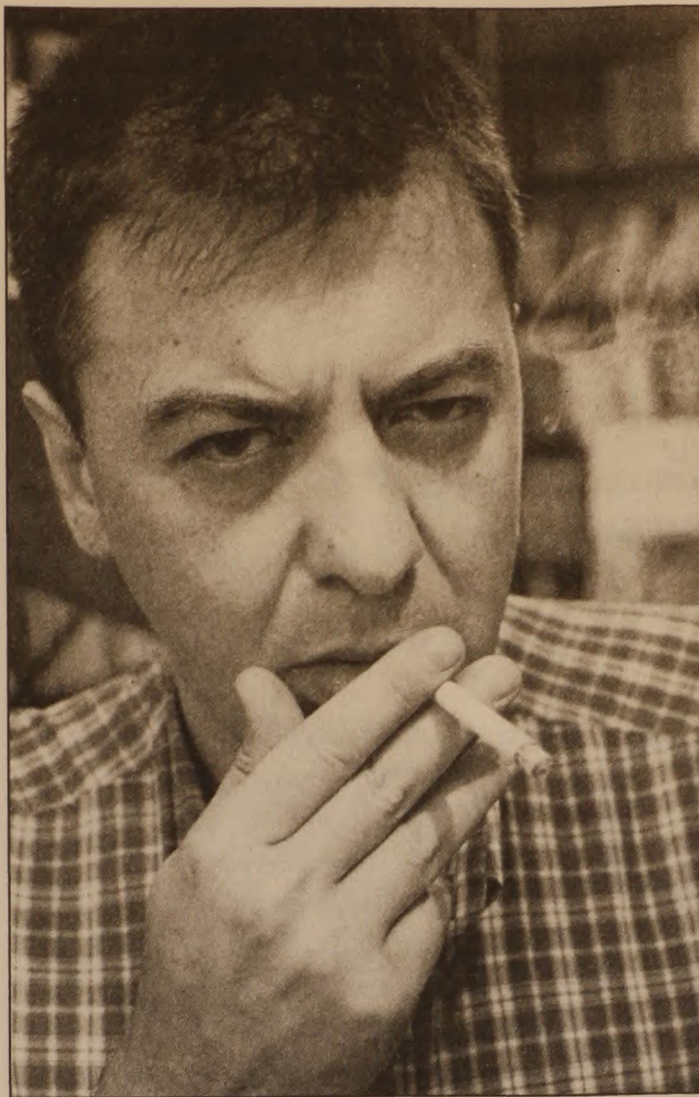
σᾶς προσκαλῶ ἐκ μέρους τῆς ποίησης πὺν εἶ-
ναι ἡ συνείδηση καὶ τὸ εὐοῖ εὐὰν τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἱστορία ὡς αντισυμπληρωματικός αντίπο-
δας του ἔρωτα, που κατονομασμένος δίνεται
και αυτός στις τρεις του συλλογές: *Το βιβλίο
της Μαριάννας* (1993), *Το εικοσιτετράωρο της
Δηούς* (1998) και πιο δραματικά στο *Φεβρουά-
ριος 2001* (2002), με τα δύο αλληλοσπαραχτικά
κεφάλαια: της παραδείσιας προσδοκίας («Τε-
λικός κύκλος») και της κόλασης ενός ψυχια-
τρείου («Άσυλο»). Για να ολοκληρωθεί και
από την άποψη αυτή ο κύκλος των τριών, κα-
θώς είχε διακηρύξει, *Ε (ψιλόν)* (Έρωτας –
Επανάσταση – Ελευθερία).

Και ύστερα από τα μετρημένα χρόνια της ακά-
λυπτης ποιητικής διαδρομής του και τα λιγοστά
της κατά λάθος έκλειψής του η διπλή του πρό-
σκληση ισχύει: πρόσκληση για τα ευοί ευὰν της
ιστορίας αλλά και τις άνευ μέτρου ηδονές του
καθ' ημέραν βίου. Στα όρια και στις συνθήκες
που του δόθηκαν, ο Λάγιος διέγραψε μία πλήρη
μέθεξη ζωής και ποίησης, καθόλου φασμπιντε-
ρική ως κλίμα και καθόλου τάχα παρορμητική ή
παραληρηματική στην εκφορά της, όπως μου
αντιπαρατήρησε ένας φίλος σήμερα. Πίσω από
όλα αυτά, του αντιπαρατηρώ και εγώ, ο Λάγιος
δεν κατέθεσε απλώς αλλά ενεργοποίησε μια
ποίηση *πολυπυρηνική*: ποίηση που ήταν σε θέ-
ση και να κοχλιώνεται σε βάθος και να υπερα-
κοντίζεται σε ύψος.

Σχετικά με την κοχλίωση, εκτός από τις στοχα-
στικές του εργασίες για τους *Σκαρβαίους* και
τερακότες του Γρυπάρη, για τη *Φοινικιά* και για
την ανθολόγηση του Παλαμά και για τα *Ελεγεία*
και *Σάτιρες* του Καρυωτάκη (εργασία που έμει-
νε ημιτελής), το μαρτυρεί ουσιαστικότερα ο
διάλογος που παρακολουθήσαμε σε βάθος χρό-
νου με όλους τους ταγούς της συντεχνίας. Και
για την υπερακόντιση σε ύψος καταφάσκει το
βεληνεκές της ποίησής του που από τις συνειρ-
μικές *Ασκήσεις I-IX*, «παίζων» και ταυτόχρονα
«σπουδάζων», έφτασε στην άκρως πνευματώδη
και πνευματική ισοζυγία αντίστοιχα των δύο τε-
λευταίων συλλογών του *Η αρπαγή της κούτας*
και *Ο άνθρωπος από τη Γαλιλαία*.

Μέσα απ' τον δείκτη της πρωτοπορίας είχα κά-
ποτε υποδείξει πώς περνά το ρεύμα του μοντερ-
νισμού μεταπολεμικά στην εποχή μας μέσω του
Σαχτούρη: του Σαχτούρη, που ύστερα από την
αφετηρία του Εγγονόπουλου και με απώτερα
σημεία αναφοράς του τη μαγεία των παραμυ-
θιών και των παραλογών και πέραν του αρχι-
κού υπερρεαλισμού του με τη γλώσσα του εξ-
πρεσιονισμού δεν έπαψε να ασκεί μεγάλη επί-

Φωτογραφία του Βασίλη Γόνη

δραση στους νεότερους, χωρίς όμως να 'χει πα-
ραδώσει ακόμη τη σκυτάλη σε έναν ικανόν συ-
νεχιστή του.

Μια άλλη πρόταση συνέχειας, χωρίς να κα-
ταργεί εκείνη του Σαχτούρη υποσχέθηκε και
υλοποίησε ο Λάγιος. Η δική του αφετηρία είναι
ο Εμπειρικός — θα έλεγα και ο Παλαμάς — που
εξορύσσει ποίηση και μάλιστα ορυστική και όχι
εξαρχής τελειωμένα και κλειστά ποιήματα
(όπως ο Εγγονόπουλος και ο Σαχτούρης). Από
την μετα-μοντέρνα της σκοπιά η ποίηση του Λά-
γιου είναι επίσης ανοιχτή και ορυστική. Πέραν
από την παράδοση του Εμπειρικού και του Πα-
λαμά εν όλω και μεταπολεμικά εν μέρει άλλων
ποιητών, π.χ. του Κατσαρού (όχι της γνωστής
του *Κατά Σαδδουκαίων* συλλογής αλλά των άλ-
λων, από την *4 Μαζινό* και εφεξής) και του Κα-
ρούζου (μεταξύ των άλλων και της συλλογής
του που ανταποκρίνεται στην ιστορία: *Νεολιθι-
κή νυχτωδία στην Κροστάνδη*).

Και ενώ δεν σημειώνεται ακόμα από την κρι-
τική η επίδρασή του στους νεότερους, αλλαγή
φρουράς άλλης συνέχειας δεν αποκλείεται να
υπόσχεται από τη νεότερη γενιά και τη δική
της τεχνοσφαίρα η γραφή ίσως του Βασίλη
Αμανατίδη.

Καμπιέλο Κέρκυρας
Ιούλιος 2006

Μνήμη και νόστος: Τα ίχνη της γενέθλιας πόλης στην ποίηση του Ηλία Λάγιου

της Χριστίνας Ντουινιά

Μνήμη. Δικαιοσύνη. Λάζαρος. Τα πάντα επιστρέψανε.
Στην Άρτα βρίσκομαι εκ νέου. Γεγονός και θαύμα.
Πράξη Υποταγής

Ο Ηλίας Λάγιος γεννήθηκε στην Άρτα, την πατρίδα της μητέρας του, και έζησε εκεί δώδεκα χρόνια, ως την αρχή της εφηβείας του, όταν η οικογένειά του μετακινήθηκε αρχικά στο Ναύπλιο για να εγκατασταθεί μετά από λίγα χρόνια στην Αθήνα. Η επαφή με τον τόπο της καταγωγής του διατηρήθηκε με τα ταξίδια στο σπίτι της γιαγιάς, τουλάχιστον ως την εποχή των φοιτητικών του χρόνων, αφού από το 1978 έως το 1980 εντοπίζουμε ποιήματα και μεταφράσεις (Σαπφούς και Οκτάβιου Πας) στις σελίδες του περιοδικού *Ο Σκουφάς*, που εκδίδει από το 1956 ομώνυμος ιστορικός σύλλογος της Άρτας. Το ποίημά του με τίτλο «Οδός τίποτε» (τχ. 48–49, (1978) σ. 24) πιθανότατα ορίζει την πρώτη του εμφάνιση στα γράμματα. Η συνεργασία του με το αρτινό περιοδικό μάλλον ελάνθανε, και μας αποκαλύφθηκε από τον πρόεδρο του συλλόγου σε εκδήλωση που διοργάνωσε ο Σκουφάς στη μνήμη του ποιητή, τον Ιανουάριο του 2006.¹ Η νεανική αυτή κατάθεση του Ηλία Λάγιου είναι ενδεικτική για την μελλοντική του εξέλιξη, αλλά και για την σχέση του με τη γενέθλια πόλη. Σε ένα από τα ποιήματα αυτής της εποχής, που δημοσιεύεται ως απόσπασμα από εκτενέστερο ποίημα με τίτλο «Τοπομνημεία» (τχ. 56–57 (1980), σ. 311), μιλά εξαιρετικά πρώιμα για το θέμα του νόστου που θα αναπτύξει αργότερα με ποικίλους τρόπους και σε πολλαπλά επίπεδα:

Όταν ανθίσουν οί πορτοκαλιές
Θά μπῶ στὸν τόπο μου ξανὰ
Νὰ σμίξω τὸ χορταριασμένο κάστρο
Τὸν ἥλιο ποὺ βασιλεύει
Τὸ μεγάλο ποταμὸ
Θά μπῶ ξανὰ στὸν τόπο μου
Ν' ἀκούσω τὸ τραγούδι τοῦ οὐρανοῦ
Τὸ κλάμα τῶν πεθαμένων μου

1. Το παρόν κείμενο, με κάποιες αλλαγές, διαβάστηκε στην αίθουσα Σκουφά της Άρτας, στην εκδήλωση για τον Ηλία Λάγιο.

Καὶ νὰ σὲ ἰδῶ
Νὰ σοῦ χαρίσω τὴν καρδιά μου
Κερὰ παρθένα τ' ὄνειρου Παρηγορήτισσα
Freude, schöner götterfunken

Η ποίηση του Ηλία Λάγιου διακρίνεται για την ένταση του συναισθήματος, το φυσικό χάρισμα του ρυθμού και την ιδιοφυή αξιοποίηση των δυνατοτήτων της ελληνικής γλώσσας. Πέρα από τους λόγους αυτούς, που επαρκούν ώστε να εκτιμήσει ένας αναγνώστης το έργο του, για μένα υπήρχε και κάτι ακόμα που με έφερνε κοντά στο ψυχολογικό υπόστρωμα ορισμένων ποιημάτων του. Ήταν το αίσθημα της οικειότητας που οφειλόταν στην κοινή μας καταγωγή αλλά και στην εμπειρία της απομάκρυνσης από τον γενέθλιο τόπο περίπου στην ίδια ηλικία. Ήταν οι ίδιες εικόνες από την τοπιογραφία της Άρτας, οι ομότροπες ψυχοσυναισθηματικές εγγραφές, οι κοινές αναγνωστικές εμπειρίες. Ήταν το Κάστρο, το ποτάμι και οι πορτοκαλιές. Ήταν το μαγαζάκι του Μπαρόνου στο Κικλίσ, ο παράδεισος των *Κλασικών εικονογραφημένων*, του *Μικρού Ήρωα*, του *Γκαούρ Ταρζάν* ή των πάσης φύσεως αστυνομικών, που αγοράζαμε φτηνά από δεύτερο και τρίτο χέρι. Ήταν τα βιβλία εφηβικής λογοτεχνίας που μας εξασφάλιζε το δασκαλίστικο σόι μας. Μια τέτοια εμπειρία κατέθετε για παράδειγμα στο βιβλίο του *Φεβρουάριος 2001*, όταν έγραφε ότι εφτάχρονο μαθητούδι διάβαζε το *Χωρίς οικογένεια* του Έκτορος Μαλώ: «Θυμάμαι τόσο καλά σαν να ήταν χτες την εικόνα του εξωφύλλου».

Ένα μικρό παιδί φανατικό για γράμματα στην Άρτα του 1960, ο μικρός Ηλίας Λάγιος, σαραντάριζε και η μνήμη γύρευε πλέον τα δικά της. Σε αυτήν την πόλη ο ποιητής επιστρέφει ακόμα πιο συχνά στην ωριμότητά του και αυτή την επιστροφή υπογραμμίζει ήδη στην συλλογή *Μουζικούλες*

(1997), ένα από τα καλύτερα νομίζω έργα του. Μετά από αυτό το όριο οι αναφορές στην Άρτα της παιδικής ηλικίας γίνονται εντονότερες και αποκτούν μια σχεδόν αυθύπαρκτη διάσταση, τοποθετούνται δηλαδή στο κέντρο του ποιήματος:

*Τὸ ἐπιστρέφειν
Εἶναι ἡ δόξα ἀκέραιη κι ὁ θρῆνος ὁ φονιάς.
Καθὼς εἰσέρχεσαι
Στὴν πόλη προσπαθεῖς ν' ἀναγνωρίσεις. Ἡ
νεραντζούλα,
Δές την ἀσάλευτη,
Στὸν τόπο πὺν τὴν ἄφησες. Καὶ τὸ ἀπροσδό-
κητο κοτσύφι
Τ' ἀκοῦς νὰ τιτιβίζει,
Κι εἶναι τὸ ἴδιο, τὸ παλιό. Ὅμως τὸ γκριζο
πατρικό σου
Ἀφάνεια, γκριζος κουρνιαχτός.
Σημαδεμένα πρόσωπα σὲ λοιδωροῦν, σὲ νυ-
χτοδέρνουν.
Λεκιασμένα πρόσωπα.
Παραμονεύουν ἐνυχεύουν
Οἱ καλαμιές, παραποτάμια ζῶα, τὸ ποτάμι.
(Μουζικουλές)*

Ο Ηλίας Λάγιος, ένας ποιητής βιωματικός και, ταυτόχρονα, με σοβαρή αναγνωστική περιουσία, δεν επιστρέφει στην παιδική πατρίδα με τον τρόπο μιας εύκολης νοσταλγίας: αυτή η πατρίδα κυκλοφορεί αφομοιωμένη στο προσωπικό του σύμπαν μαζί με τους έρωτες και τις φιλίες, τα βιβλία και τις ιδέες του και παίρνει σχήμα και μορφή μόνον όταν το φέρνει η ανάγκη της ποιητικής έκφρασης. Αναζητώντας τα ίχνη της γενέθλιας πόλης στο ζωντανό σώμα της ποίησής του ουσιαστικά μπαίνουμε στον πραγματικό και τον φαντασιακό χώρο όπου ανακαλύπτεται και καλλιεργείται η ποιητική αίσθηση του κόσμου:

*Ἀγάπησε τὰ μικρὰ πράγματα τοῦ θεοῦ
πὺν ἄγιασε ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου.
Μιά θύμηση ἐλαφριά σὰν τσιγαρόχαρτο.
Τὰ βαρέλια μὲ τὸ βρόχινο νερὸ
στὴν Ἄρτα
ἀπὸ τσίγκο καὶ χαλκό,
σκουριασμένα ὡς τὸ καφετί,
μυρουδιά ὑγρῆς βροχῆς καὶ τσιμέντου πλυμένου,
τὸ κρύο,
κι ἐκείνη ἡ κρούστα πάγου
στὴν ἐπιφάνεια τοῦ βαρελιοῦ –
λεπτὴ, καὶ τὰ παιδικὰ χέρια
νὰ σέρνονται ἐπάνω της,
ἐκστατικά.
Ὅσμωνομαι.
(Ασκήσεις I-X)
Ο Ηλίας Λάγιος ήταν κυρίως παιδί της πόλης,*

ωστόσο με τον ηπειρώτικο τρόπο έρχονται κάποτε οι τρυφερές λέξεις: *Ακουρμάσου, σίντας με θελήσεις, ακουρμάσου τρελούτσικο*, «μια δεκαπεντασύλλαβη πορτοκαλιά» φυτρώνει ανάμεσα στις πολυκατοικίες του αθηναϊκού κέντρου και ανακαλεί μέσα από αγροτικούς ήχους τις εικόνες του πατέρα και της μητέρας:

*Ἔρχεται στὰ γεμάτα στάχτη μάτια τοῦ πατέρα,
στὰ στολιγμένα μὲ κοτσύφια ἐργόχειρα τῆς
μάνας
(Τα κατά Αλέξιον και Μαρίαν)*

*Καὶ νὰ ῥθῃ αὐγὴ καὶ χρυσαυγὴ κι ἐπίσημος
ἡμέρα,
νὰ κυβερνήσῃς τὴν ματιὰ στὴν μάνα, στὸν
πατέρα
(Πράξη υποταγῆς)*

Έχω την εντύπωση ότι μέσα από κάποια υπόγεια διαδρομή ακόμα και η επίκληση σε μια ουράνια λεῦκα που με τρόπο μεταφυσικό υψώνεται ανάλογη της Φοινικιάς του Παλαμά, παραπέμπει στις γεμάτες λεύκες πυκνές δεντροστοιχίες που βρίσκονταν στην είσοδο και την έξοδο της πόλης, αλλά και στις όχθες του Αράχθου. Είναι η έντονα αποτυπωμένη εικόνα της παιδικής ηλικίας, αυτών των εντυπωσιακά όμορφων και ψηλών δέντρων που έχουν τόσο λιγοστεύει σήμερα για λόγους πρακτικούς και αναγκαίους όπως λένε οι ειδικοί.

*Αἴφνης ἐδῶ θὰ ψάλλουν δέντρα· ἐλάτια,
πεῦκα·
κι ἐν τέλει ἐδῶ θ' ἀνθίσῃ ῥόδο ἡ δικαιοσύνη·
θὰ ῥθῇ ὁ Θεός, κανέναν πλέον νὰ μὴν κρίνῃ·
καὶ θὰ ὑψωθῇ στὸ φῶς, μιὰ φουντωμένη
λεῦκα.*

*Οὐράνια λεῦκα πὺν ἐν τῷ βίῳ ποτὲ δὲν εἶδα,
νὰ μὲ φέρῃ σ' ἐσὲ τερπνὴ, ἀληθὴς πατρίδα.
(Πράξη υποταγῆς)*

Κάποτε οι σκηνές από τη ζωή στην πόλη της δεκαετίας του εξήντα δίνονται αδρά με μια οπτική αποστασιοποιημένη ακόμα και ελαφρά ειρωνική:

*Τὸ σκηνικὸ ὑπενθυμίζει ἡπειρώτικο τοπίο
(ἐντὸς σχεδίου πόλεως)*

[...]
*Οἱ ἀργόσχολες νεαρὲς μητέρες τῆς μεσαιᾶς τά-
ξης βολτάρουν τὰ βλαστάρια τους, ὅπως
στὴν Ἄρτα κάποτε,
Σαράντα χρόνια πρὶν περιφέραμε σ' ὅλη τὴν πό-
λη τὸν κάθε μακαρίτη, νὰ καμαρώσει τὸν*

τόπο μας, νὰ τὸν γιορτάσει μὲ τὰ καινούρ-
για, τ' ἀπαθῇ πεθαμένα του μάτια.
(*Ἡ ἀρπαγὴ τῆς κούτας*)

Και ἄλλοτε πάλι ἡ ανταπόκριση στὴν ἀνάδυση
τοῦ βιωματικοῦ χρόνου χρωματίζεται ἀπὸ μιὰ
χαριτωμένα παιγνιώδη διάθεση: *Ἀπὸ Δόξα γεν-
νήθηκες, κατάγομαι ἀπὸ Ἀναγέννηση* γράφει
στο ποίημα «Νάσος Βαγενάς» (*Πράξη υποτα-
γῆς*) αξιοποιώντας εὐστοχα τὴν ἀμφισημία των
λέξεων με τὸ βαρὺ νοηματικὸ φορτίο καὶ τὴν
εντόπια ἱστορία των γηπέδων: Ἡ ἀρτινὴ ποδο-
σφαιρικὴ ομάδα ἀπέναντι στὴ δραμινή, ὁ Ἡλίας
Λάγιος μαζί καὶ ἀπέναντι στὸν φίλο καὶ ομότε-
χνό του Νάσο Βαγενά.

* * *

Για ἓνα παιδί που μεγάλωνε στὴν Ἄρτα τῆς δε-
καετίας του ἐξήντα, ἡ τριήμερη ἐμποροπανήγυ-
ρις τῆς πόλης, τὸ πανηγύρι τοῦ Μουχούστη, (τὸ
ὄνομα ἐκφέρεται ὡς οὐδέτερο καὶ ὡς ἀρσενικό:
Μπχουστ, κατὰ τὴν τοπικὴ ντοπιολαλιά που κα-
ταπίνει τὰ φωνήεντα) ἦταν ἓνας κόσμος μαγικός.
Κάτω στὶς ὀχθες τοῦ Ἀράχθου συνωστιζόταν ἓνα
πλήθος ἀπὸ ζῶα καὶ ἄντρες ἀπὸ τὰ γύρω χωριά
που κατέβαιναν γιὰ νὰ πουλήσουν ἢ νὰ ἀγορά-
σουν τὰ ζῶα τους. Στὸ δρόμο καὶ στὴν πλατεία
τοῦ Κιλκίς ἓνα πολύχρωμο παζάρι με πρᾶματευ-
τάδες που ἐφταναν ἀπὸ παντοῦ συγκέντρωνε πε-
ρισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον των γυναικῶν:

κι ὅλος ὁ κόσμος ἦταν ὁ Νοέμβρης, τὸν Μου-
χούστη, τὰ ζῶα πὺν θὰ ἀγοράζονταν,
τὸ μαλλὶ τῆς γριᾶς, ὁ Γῦρος τοῦ Θανά-
του·

κι ἐκεῖ ἴδρωνες, τὰ γυμνὰ γόνατά σου ἔσπρω-
χναν τὸ πέπλο τους στὸ χῶμα (ὦ παι-
δί πὺν τὸ καλοντύνουνε! ὦ ἀγόρι τὸ
πιὸ ὁμορφα ποδεμένο-).

(*Τὸ εικοσιτετράωρο τῆς Δηγούς*)

Στὴν πλατεία, μπροστά στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Πα-
ρηγορήτισσας μιὰ αὐλὴ των θαυμάτων, ἓνα υπαί-
θριο λούνα παρκ με κορυφαίو θέαμα τὸν *Γύρο
τοῦ θανάτου*, που κάποτε δικαίωνε τὸν τίτλο του
— θυμόμασταν τὴν ἱστορία του νεαροῦ που σκο-
τώθηκε μὴν μπορώντας νὰ ἐλέγξει τὴν τελευταία
κούρσα τῆς μοτοσικλέτας του. Τὸ μαλλὶ τῆς γριᾶς
με τὴ γλύκα τῆς καμένης ζάχαρης πάνω σὲ αὐτὸ
τὸ ἄσπρο σύννεφο που συγκρατοῦσε τὸ καλαμά-
κι — καὶ ἀν δὲν προσέχαμε κάποιο ζωηρό αλητά-
κι τὸ ἀρπαξε με τὸ βρώμικο χέρι του γιὰ νὰ χαθεῖ
σαν ἀστραπὴ μέσα στὸ πλήθος — ἦταν τὸ φωτει-
νὸ ἀντικείμενο τοῦ παιδικοῦ μας πόθου. Οἱ εντυ-
πώσεις που συγκράτησε ἡ μνήμη τοῦ Ἡλία Λάγι-
ου διατηροῦν τὴν οὐσίᾳ τῆς συγκίνησης, ἔστω καὶ
ἀν ἡ χρονολόγησή του ἀστοχεῖ πραγματολογικά:

τὸ πανηγύρι τοῦ Μουχούστη δὲν γίνεται τὸ Νο-
έμβρη, που εἶναι ἓνας μῆνας βροχερός γιὰ τὴν
περιοχὴ, ἀλλὰ στὶς 27 Σεπτεμβρίου. Τὸ πανηγύρι
παραμένει ὁ κήπος ὁ κήπος των ἡδονῶν καὶ των
συναισθημάτων:

ἡ Μαρία μεταλλάσσεται
διαδοχικῶς κι ἐπαναληπτικῶς·

γίνεται,

[...]

ἓνα ὅποιοδήποτε παστέλι στὸ ἀρτινὸ μου-
χούστι

(*Τὰ κατὰ Ἀλέξιον καὶ Μαρίαν*)

Τὸ σπίτι που μεγάλωσε ὁ Ἡλίας Λάγιος βρί-
σκεται κοντὰ στὸ κάστρο τῆς πόλης πλάι στὸν
ποταμὸ Ἀραχθό: *Ὁ Ἀραχθὸς/ Εἶναι/ ποταμός/
παρά/ τὴν/ Ἄρτα.* (Ἀσκήσεις I-IX). Σημαντικὸ
τεκμήριο αὐτοβιογραφίας τὸ ποτάμι θὰ ἀποδει-
χθεῖ τὸ ἰσχυρότερο σημεῖο ἀναφορᾶς στὸν ορί-
ζοντα τῆς μνήμης τοῦ ποιητῆ. Τὸ ποτάμι ἐμφανί-
ζεται κάπως σαν υπογραφή στα περισσότερα
ποιητικὰ ἔργα τοῦ Λάγιου, εἶναι νομίζω τὸ πιο
σταθερὸ στοιχεῖο σὲ μιὰ ποίηση πολὺτροπὴ καὶ
πολυθεματικὴ:

Καὶ κανεῖς ποτὲ δὲν ἔμαθε τῆς λεμονιάς τὸν
ἴσκιο στὸν κῆπο σου, ἴσκιο θεόρατης
λεμονιάς,

ἓναν ἴσκιο πὺν ὅταν τὸν φύλαγαν τὰ μάτια
σου γινόταν ἓνα, ἐσὺ ἐκεῖνο, ἄντρας
τοῦ ὀνείρου σου ἀεὶ,

(ὦ ἐλεημοσύνη, ὦ ἀντονομασία) ἡ Δόξα. Κά-
θε πρωινὸ ν' ἀνοίξεις τὰ παράθυρα,
νὰ βλέπεις

τὸ Κάστρο, τὸν Μεγάλον Ποταμό, νὰ προ-
σπαθεῖς νὰ πεῖς ἀφές, ὁσμές, ματιές κι
ὀνόματα —

κι αὐτὴ ἡ πανάρχαια ἡλικία νὰ 'ναι τ' ὄνομά
σου.

(*Τὸ εικοσιτετράωρο τῆς Δηγούς*)

Ὁ Ἀραχθὸς εἶναι ἀκόμα τὸ ποτάμι των ονει-
ρικῶν περιπλανήσεων, τὸ ποτάμι τῆς γυναι-
κας τοῦ Πρωτομάστορα, τὸ ποτάμι τοῦ θανά-
του καὶ τῆς υπέρβασής του:

Γνώρισες ὁσμές πεθαμένων ζώων· καὶ μιὰ
κρυφὴ ὑπόσχεση ἀθανασίας· κάθε
πρωὶ ἐκεῖ κατέβαινες, στὸν ποταμό,
μεγάλον, παιδοβόρον ἀνεξιχνίαστο· ὦ ποταμέ,
γεφύρι στοιχειωμένο μὲ τὰ μυστικά
σου, μικρὸ ἀγόρι πὺν θὰ μεγαλώσεις·

(Το εικοσιτεράωρο της Δηγούς)

Ο Άραχθος γίνεται και παραμένει στα μάτια του παιδιού που υπήρξε κάποτε ο ποιητής ο μεγάλος ποταμός του κόσμου, δεν χρειάζεται να αναφέρει το όνομά του:

Ρέει ο μεγάλος ποταμός, οί ἡπειρώτισσες πορτοκαλιές
Καρπίζουνε στὸ φῶς, κι ἐκεῖνοι ποὺ χτυπῆσαν
τις γιορτὲς τῆς λευτεριάς
Λουφάξανε βαθιά, πίσω ἀπ' τὸν κόσμο.
(*Ἡ ἔρημη γη*)

Το ποτάμι ἔρχεται με το βίωμα της παιδικῆς ηλικίας και φέρνει τις μυρουδιές και την υγρασία της πόλης, τη γοητεία των απαγορευμένων ερώτων, την αφύπνιση του ερωτισμού:

Ἐνα μικρὸ μπορντέλο πλάϊ στὸν Ἄραχθο,
Γλάστρες μὲ γεράνια νὰ μοσκοβολᾶνε στὰ
γαλάζια παραθύρια,
τὸ χῶμα τῆς αὐλῆς πλυμένο ἀπ' τὴ βροχή,
βάσα μὲ νεραντζάκι σπιτικό στὰ ράφια κι ἓνα
μονοπάτι νὰ τραβάει στον καλαμιώνα
(*Ἀσκήσεις I-IX*)

Τί εἶσαι; Ἡ πῶς; Ἐνα βατόμουρο στὸν
Ἄραχθο.
(*Πράξη υποταγῆς*)

Ἡ Μαρία [...] γίνεται, [...] σταγόνα στὸν Ἄραχθο ποταμὸ
-τὸν μεγαλύτερο, τὸν εὐεργετινὸ,
τὸν πλέον συγκινημένο ποταμὸ τοῦ κόσμου-,
(*Τα κατὰ Ἀλέξιον και Μαρίαν*)

Ἡ πόλη της Ἀρτας, και κυρίως το ποτάμι που την περιβάλλει συσχετίζεται με το ερωτικό στοιχείο στην ποίηση του Ηλία Λάγιου: *Στην Κάποτε Ἀρτα. Στους ηδονικούς τριγμούς του μεταμεσονυκτίου.* (Πράξη Υποταγῆς), ταυτόχρονα ὁμως συνδυάζεται με ἓνα πολύτιμο υπαρξιακό ορυκτό κοίτασμα, που μέσα του βυθίζονται οι ρίζες του ποιητικού υποκειμένου. Το ποίημα «24:00 Ἡ Δηγὼ πριν πέσει το νυχτερινό, κι ἰσως, ἀπόλυτο σκοτάδι» που κλείνει τη συλλογὴ *Το εικοσιτεράωρο της Δηγούς* (1998) υφαίνεται πάνω στον ιστό αυτῶν των λεπταίσθητων συνδυασμῶν. Στο κατεξοχὴν αυτοβιογραφικό αυτό κείμενο εκβάλλει η γενέθλια πόλη με τις εσωτερικευμένες εικόνες του κόσμου που συλλαβίζει ἓνα μικρὸ αγόρι ταγμένο στον ἔρωτα και την ποίηση. Στον ἐπιλογό του, ο μυστικός τόπος του ποιητή, το ποτάμι της παιδικῆς ηλικίας, συμπα-

Σε παιδική ηλικία, στο ποτάμι.

ρασύρει την ὅλη συναρμογὴ του βίου του στην ηρακλείτια ροή του:

Πατέρα μου καὶ μάνα μου καὶ γιαγιά, τὰ πιὸ
ξεχασμένα ὀνόματα,
καὶ πλάι μου ὅ,τι ἀγγίζω· ἓνα ποτήρι κρασί,
μιὰ γυναίκα, ἓνα τηλέφωνο·
ὅλα ὅσα γνώρισα γιὰ μένα ἔχουν πιά χαθεῖ,
Ποτάμι·
ἐν τῇ ἀωνυμίας, τὰ πρόσωπα, εἴστε κῆπος,
καὶ νὰ εἶμαι ἐγώ, πλέον, κάτι ἀπὸ λίγο τίποτε.

Ο Ηλίας Λάγιος πέθανε νωρίς ἀλλά μας ἀφήσε ἓνα ἔργο πλούσιο, πολύτροπο και συνάμα ἐξαιρετικῆς ποιότητας. Τα ποιήματά του, ὅπως και ο ἴδιος ἄλλωστε, εἶναι ζυμωμένα ἀπὸ ὄραμα και οξύνοια. Τον εἶπαν ρομαντικό και ἀπὸ μια ἀποψη θα μπορούσε να εἶναι κι ἔτσι. Δεν ἦταν ὁμως ο ρομαντικός του μελοδράματος και της ονειρικῆς φυγῆς ἀλλά ο ρομαντικός της ἐξεγερμένης συνείδησης και της ιστορικῆς αἰσθησης, των ειρωνικῶν ἀμφισημιῶν και της παθητικῆς ἐξομολόγησης, της τρυφερῆς φιλίας και της ἀπαρηγόρητης μοναξιάς. Προφητικά διαισθανόμενος το πρόωρο τέλος, βρισκόταν σταθερά βυθισμένος σε ἓνα δημιουργικό πυρετό που χάριζε στη γραφὴ του μια εὐεργετική θερμῆ. Η περιπέτεια της ἀναζήτησης των ορίων που τον οδηγούσε σε επικίνδυνες παραβιάσεις στηριζόταν στην βαθύτερη πίστη ὅτι τα ποιήματά του θα ταξιδεύουν στο μέλλον, σε πείσμα του θανάτου και της μίζερης επικαιρότητας. Νομίζω ὅτι και στη δική του περίπτωση η ἀντοχή των υλικῶν μιας τέχνης αυθεντικῆς στη συγκίνησή της και ταγμένης στους στόχους της θα ἀποδειχθεῖ ἐξαιρετικά ἀνθεκτικὴ στον χρόνο.

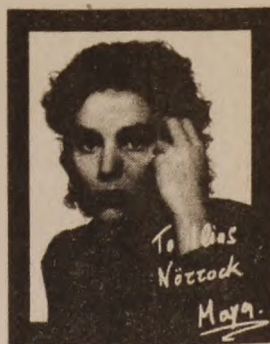
«Ο Σταύρος Καπλανίδης επί πέντε βδομάδες τους κυνηγούσε να τον φέρουν κείμενα (γι' αυτό και ξέχασε να γράψει το δικό του). Ο Χρήστος Παπουτσάκης έγραψε το πιο γρήγορο editorial της πολυκύμαντης εκδοτικής και δημοσιογραφικής του σταδιοδρομίας. Η Άντεια Φραντζή στιχούργησε παραινετικόν ποιημάτιον. Ο Λεωνίδας Βαλασόπουλος απέτισε τον

ύστατο φόρο τιμής στην άκρα-
τη οينوποσία. Ο Γιώργος Κα-
κουλίδης ανήκει στην οικογένε-
υια (να μην ξεχνιόμαστε...). Ο
Βαγγέλης Μπιτωόρης, επί του
πιεστηρίου, ξυνέγραψεν εγκώ-
μιον υπέρ της κεκραμένης οι-
νοποσίας. Ο ρεπόρτερ Ηλίας
Κανέλλης έφερε στο φως ένα
έγγραφο-βόμβα. Η Ελένη Κα-
ραντζόλα μάδησε τη Μαργαρί-
τα. Η Όλια Λαζαρίδου, παρε-
μπιπτόντως, μαρτυρεί (που
’σαι Ντεριντά) ότι ο Λάγιος έ-
γραφε θεατρικά προς άγραν
ευειδών κορασίδων. Ο Φατού-
ρος εστιχούργησε αφιλοκερ-
δώς! Η Δηώ Καγγελάρη χαριζεί
παραμυθία στον νυν εγκρατή
και πρώην αχαλίνωτο. Μια έ-
κτακτη συνεργασία έστειλε ο
εκ Κύπρου Σάββας Παύλου, εκ
Κύπρου, δάνειο του οικογενει-

ANTEIA ΦΡΑΝΤΖΗ

* Βαγγέλη Μπιτσώρη, «Κεκρα-
μένου οίνου αίνος», *Αντι-αλκο-
όλ 1* (29.6.95). Το πλήρες κείμε-
νο αναδημοσιεύεται στο παρόν
τεύχος.

ANTEJA PANTZH

Напомена: На одговарајуће постојеће мере
примењивати одговарајуће закон и одговарајуће
такође и у случају да одговарајуће мере одговарајуће

[illegible]

1993-1994. Although respondents who
 showed they actually lived in the
 U.S. tended to place relatively low val-
 ues on nature, by a wide margin, the
 respondents who responded to the ques-
 tionnaire by mail placed higher values

Long Nguyen

[illegible]

Q. In general, how much

Μίμησις πράξεως και μίμησις ποιήσεως

της Άντειας Φραντζή

Ο Ηλίας Λάγιος από την πρώτη κιόλας εμφάνισή του στα γράμματα παρουσιάζει την πολυσχιδή ποιητική του, που παρά τις όποιες ανισότητες, προσδίδει στην ποίησή του τον ενιαίο χαρακτήρα που διατήρησε ως το τέλος: πειραματισμός πάνω στα χνάρια της ελληνικής παράδοσης στο σύνολό της, γλωσσικός πλουραλισμός, τεχνοτροπική ελευθεριότητα που οδηγεί στην κατάργηση των διαχωρισμών γένους. Ο ποιητής μας ανήκει στη σχολή της παρωδίας, που τότε σοβαροποιεί και τότε ελαφροποιεί. Η ποίησή του είναι το κραμά του γλυκού «εις υγείαν» πιστού και του πικρού αλκοόλ· ποιητής ερωτοθανατόπληκτος.

Ήταν τὸ '75 πὸν ἔγραψα τὸ «Ὁδοιπορικό», σὲ μεγάλες ἄσπρες κόλλες ἀναφορᾶς, μὲ μαῦρο στυλό. Γνώρισα σ' ἓνα ὑπόγειο κουτούκι (ὄχι στὸ Μοναστηράκι, στὴν Πινδάρου — τώρα ἔκλεισε) ἓνα μεθύστακα γέρο· χιώτης ἦταν. Λοιπὸν τὸ μαγαζὶ διέθετε μόνο κρασάκι κι ἂν πεινοῦσες πεταγόσουν στοῦ Βασιλόπουλου κι ἀγόραζες τὴν κονσερβούλα σου, σαρδελίτσα καὶ τὰ λοιπά. Καθόμαστε ὅλοι μαζί, οἱ γέροι παρλαπίπιζαν ἐμεῖς ἀκούγαμε. Μόνο ὁ γερο-χιώτης δὲ μίλαγε καὶ πίστευα πὼς τ' ἀλκοολίκι τοῦ 'χε πατήσει τὸ νοῦ. "Ὡσπον, ἓνα μεσημεράκι τοῦ Δεκέμβρη, νὰ τονε ὁ καλὸς σου γυρνάει καὶ μοῦ λέει: «Γιέ μου, πότε θὰ ξεμεθύσουμε νὰ κάνουμε ἓνα καλὸ μεθύσι καὶ πότε θὰ πεθάνουμε γιὰ νὰ χορτάσουμε ὕπνο;» Τί νὰ τοῦ πεῖς; Κούνησα τὸ κεφάλι, τράβηξα μιὰ ντζούρα οἶνο, ἔκανα τσιγάρο.¹

Αλλά μόλις τώρα πήγα στο 1984, όταν ο ποιητής Αλέξης Φωκάς δημοσίευσε τις *Άσκήσεις* (I-IX)· δικά του τα ποιήματα, δικός του κι ο εκδοτικός οίκος Ωλήν (κυκλοφόρησε κάμποσα τεύχη του ομώνυμου περιοδικού). Να γυρίσω τότε που ο Ηλίας ψευδωνύμως και σκοπίμως παρουσίασε το έργο του και το χάρισε σε φίλους και ομοτέχνους:

Άσκησις Πρώτη «Στους Μανόλη Γιακουμάκη και Κυριάκο Σταμέλο, τ' αδέρφια μου»· *Άσκησις Δευτέρα* «Στους Γιάννη Αδαμάκο και Άγγελο Παπαδημητρίου»· *Άσκησις Τρίτη* «Στη βαριά σκιά του Κωστή Παλαμά»· *Άσκησις Τετάρτη* «Στα διοςκουράκια Κοροπούλη και Γώτη»· *Άσκησις Πέμπτη* «Στην ευγενική μνήμη των Δημοσθένη Βαλαβάνη και Ιωάννη Καρασούτσα»·

Άσκησις Έκτη «Στη Μαρία, στην Τζιοβάννα και στην Τζούλια»· *Άσκησις Εβδομή* «Στους ετερόδοξους Μιχάλη Γκανά και Γιώργο Χρονά, άσκησις τόπου»· *Άσκησις Ογδόη* «Στους πιονέρους Ελένη Βακαλό, Μαντώ Αραβαντινού, Θανάση Τζούλη»· *Άσκησις Ενάτη* «Στην ενθύμηση του Ιωάννη Γρυπάρη και Alexis Leger — ελάχιστος φόρος».

Ένα ξεκίνημα παραθεμάτων: Διονύσιος Σολωμός, Γιώργης Γιατρομανωλάκης, Κωστής Παλαμάς. Μια διαρκής διαλογικότητα που διαμορφώνει τη δραματική — με την θεατρική έννοια — αίσθηση. Ο Λάγιος ποιεί λόγο μέσα από τον διαρκή διάλογο.

Άσκησις Πρώτη: Όμηρος, Yeats, Γρηγόριος Νανζιανζηνός, Robert Browning, Novalis, Δημοσθένης Βαλαβάνης, Martin Adan, Κορνάρος, Παλαμάς, Ανακρέων, Mallarmé, Ezra Pound, Valery, Δελφικός χρησμός, Hölderlin, Σύμβολο πίστεως, Saint John Perse, Αισχύλος, Rainer Maria Rilke, Γρυπάρης.

Η ανοιχτή συζήτηση παραθεμάτων, η γραφή ως ανάγνωση, η ποίηση σχόλιο κειμένων, είναι η κατεξοχήν ποιητική του Λάγιου.

Άσκησις Δευτέρα: Ερωτόκριτος, Αλκαίος, Εμπειρίκος, Μανόλης Γιακουμάκης, Όμηρος, T.S. Eliot, Σολωμός, Πλάτων, Pierre de Ronsard.

Τα κείμενα που παρατίθενται συνιστούν τη γραμματολογία της ποίησης του Λάγιου, τον τρόπο πρόσληψης αλλά και την ελευθερία της επιλογής τους.

Άσκησις Τρίτη: William Shakespeare, Ουπανισάντ, Σολωμός, Μελέαγρος, Nietzsche, Δημοτικό, Edgar Allan Poe, Σικελιανός, Arthur Rimbaud, Ερωτόκριτος, Pablo Neruda, Walt Whitman, Εμπειρίκος, Βακαλό.

Κάθε απόπειρα ταξινόμησης προσκρούει στην ίδια την άρνηση του ποιητή να υποκύψει σε ταξινομήσεις. Εκλεκτικισμός;

Άσκησις Τετάρτη: Oscar Wilde, Ιουλιανός Παραβάτης, Βαγενάς, Κοροπούλης, Αλ. Μάτσας, Charles Baudelaire, Σοφοκλής, Ευριπίδης, Αλ. Σούτσος, Sylvia Plath, John Milton, René Descartes.

Ο χρόνος και ο τόπος είναι ενιαίοι· μπορεί και αντλεί από όλους τους χρόνους και από όλους

1. Αλέξης Φωκάς, *Άσκήσεις* (I-IX), Αθήνα, Ωλήν, 1984, σ. 134.

τους τόπους. Α-χρονο και ά-τοπο σύστημα ποιητικής;

Άσκησις Πέμπτη: Γένεσις, Σεφέρης, Δευτερονόμιον, Rainer Maria Rilke: *Μνημονεύω Μίλτο Σαχτούρη*, διαβάζω *Έλένη Βακαλό. Είρωνεία*, είναι ή παρέμβαση του ανθρώπου στον ποιητή. Χρειάζονται εξαιρετικές συνθήκες — ας πούμε μιὰ φθορά — για να έχουμε, όχι την επική κρατηση, την υποψία ενός τρόπου. Να περάσω το ποίημά μου στους επιζώντες.²

Άλλο, λοιπόν, ο ποιητής, άλλο ο άνθρωπος και η ειρωνεία κάνει τη δουλειά της. Η αναζήτηση του τρόπου και η διαιώνιση του ποιήματος, ιδού ο στόχος.

Άσκησις Έκτη: Αριστοτέλης, John Keats, Gottfried August Bürger, Γιάννης Ρίτσος: *Μή φανερώσεις τόν τόπο του ποιήματος. Να μελετάς Σεφέρη και Σινόπουλο. / "Αν έρωτευθείς, αφαίρεσε απ' αρχής, τὰ ποσοστά του στίχου. / Να μη λές ψέματα. / Να είσαι συνειδητός. / Μην εμπιστεύεσαι τόν καημό σου στο ποίημα. / Μάθε να αγαπάς τὸ Μελαχρινό. / Μάθε να έννοείς τὸ Ραγκαβή. / Δούλευε τήν τέχνη σου τὸ πρῶτό έχεις περισσότερες δυνάμεις. / Μην κρύπτεις τίς προθέσεις σου: ή μετά κόπων ανέλιξις του έργου.*³

Παραινέσεις του ποιητή προς εαυτόν; Επίθυμία ή βούληση οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα. Ο Λάγιος είναι ο ίδιος το ποίημα.

Άσκησις Εβδόμη: Πάτροκλος Γιατράς, Μιχάλης Κατσαρός, Ευριπίδης, Σιμωνίδης Κείος, Σολωμός.

Πανταχού παρών ο Tomas Stearns Eliot κατά τη λάγια εκδοχή. Ανάγνωση-παρανάγνωση οδηγεί σε μετάφραση και παράφραση και πάλι ξανά σε νέα ανάγνωση που μας φέρνει στο προσκήνιο τον ποιητή ως αναγνώστη και ερμηνευτή.

Άσκησις Ογδόη: Ορφικός Έγνος, Hugo von Hoffmannstahl, Διονύσης Σαββόπουλος, Έρηννα, Πολυδούρη, Αλεξάνδρα Φωκά, Dante Alighieri, Angelus Silesius, Πίνδαρος, Ηλίας ο Μελωδός (;), Αντρέας Βεργιόπουλος, Octavio Paz, Saint John Perse.

Γνωστοί και άγνωστοι αντάμα, αληθινά και επινοημένα παραθέματα συνθέτουν το σύμπαν του ποιητή, που ανήκει πλέον σ' αυτόν (καθώς Ηλίας ο Μελωδός) και διατίθεται προς όλους: η ύψιστη γενναιοδωρία του ποιητή.

Άσκησις Ενάτη: Σεφέρης, Όμηρος, Ηράκλειτος, Εμπεδοκλής, Λιθουανικό τραγούδι.

Το ποίημα και το σχόλιό του: το πεζό κείμενο διαπλέκεται με το ποιητικό, τα όρια γένους δεν παίζουν πια κανένα ρόλο. Η ελευθερία του Λάγιου, ωστόσο, δεν συνεπάγεται την μεταμοντέρνα λογική.

Η απόπειρα να συνοψίσω καταλήγει ματαιο-

πονία. Ο Λάγιος απλώνει και απλώνεται διαρκώς: αλλάζει σχήματα, δοκιμάζει τρόπους, ελευθερώνει τον στίχο από τα δεσμά του και αμέσως μετά τον δεσμεύει με νέους τρόπους. Η γλώσσα του μεικτή, επιλεκτική, καταλήγει σε ένα ιδιόλεκτο που τολμά να συνδυάζει όλα τα γλωσσικά επίπεδα της ελληνικής γλώσσας, από την Αρχαιότητα στο Βυζάντιο, από την κοινή νεοελληνική ως τη λαϊκή του πεζοδρομίου, μαζί με τη γλωσσοπλαστική του δεινότητα που χρήζει συστηματικής μελέτης. Ο Λάγιος δε διστάζει να αυτοβιογραφηθεί και να θέσει εξαρχής τους όρους της ιδιοσυγκρασίας του και της ποιητικής του...

Youi, alexis fokas, a cosmos, of dog the son,

γεννημένος στην πορτοκαλότροφη άρτα της παναγίας ήπειρος, άστος από τὰ γεννοφάσκια μου, μὰ έρωτοχτυπημένος ύμνωδός του προλεταριάτου καθώς σου όρίσθη και τὸ θέλησα,

μέθυσος, καλοφαγάς, βορβορώδης,

όλους τούς άντρες και τίς γυναῖκες αγαπώντας αλλά διόλου έρμαφρόδιτος,

δρύινος, άργόσχολος, άβρός,

ύπερασπιστής του ταπεινού, πελάτης της πόρνης, αδιάφορος, αδιάφθορος, φαλλολάτρης και αιδιόδουλος,

του Θεού κασσανδρική φωνή λυκίσια, μεταφυσικός της ύλης, άθεος, σᾶς προσκαλούμε,

σᾶς προσκαλώ εκ μέρους της ποίησης που είναι ή συνείδηση και τὸ εὐοῖ εὐὰν της ιστορίας.⁴

Η προσωπογραφία του Ηλία Λάγιου ξεκινά από τον τόπο καταγωγής του, την Άρτα, δηλώνει τα ταξικά γνωρίσματά του και τη σχέση του — ερωτική κατεξοχήν — με το προλεταριάτο. Παράλληλα, αποδίδει σι ον εαυτό του τα γνωρίσματα που ο ίδιος θεωρεί ότι τον χαρακτηρίζουν — θετικά και αρνητικά αδιακρίτως. Για να καταλήξει στη δοξαστική συσχέτιση της ποίησης με την ιστορία. Το αν κατορθώνεται αυτή η ποιητική του πρόθεση μένει να αποδειχθεί. Προς το παρόν διατηρούμε την γοητεία μας προς ένα ποιητικό έργο που κατορθώνει να έλκει μέσα από τις αντιφάσεις του — και ίσως εξαιτίας τους. Παρωδία, απόσπασμα ένα pastiche που αναγνωρίζεται ως μία συνθετική προσπάθεια τόλμης και αίρεσης.

2. Αλέξης Φωκάς, *ό.π.*, σ. 118.

3. *Ό.π.*, σ. 127.

4. *Ό.π.*, σ. 12.

Ένα σχόλιο για την Έρημη γη

του Νάσου Βαγενά

Τον Μάιο του 1992 το περιοδικό *Η λέξη* στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για τα διακόσια χρόνια από τη γέννηση του Κάλβου διοργάνωσε μια «Βραδιά Κάλβου» στο Ινστιτούτο Γκαίτε της Αθήνας. Ανάμεσα στους ομιλητές ήμουν κι εγώ, με θέμα της ομιλίας μου τη λανθασμένη, κατά τη γνώμη μου, πρόσληψη του Κάλβου εξαιτίας της άγνοιας ή της αγνόησης της ιταλικής του διαμόρφωσης και του ιταλικού ποιητικού έργου του. Έλεγα ότι ο Κάλβος δεν ήξερε καλά τα ελληνικά, ότι πολλές γλωσσικές διατυπώσεις των Ωδών δεν θα μπορούσαν να εξηγηθούν παρά μόνο ως ιταλισμοί και ότι ένα μέρος από τη γοητεία της ποίησής του οφείλεται σε αυτές τις διατυπώσεις: στην έκπληξη, στο γλωσσικό μη αναμενόμενο, το οποίο προκαλούν εκφράσεις της που ο Κάλβος έχει συλλάβει στα ιταλικά και μεταφέρει κατά λέξη στα ελληνικά. Δεν είχα καλά-καλά τελειώσει την ομιλία μου, όταν ένας από τους ακροατές προχώρησε τρεκλίζοντας από το βάθος της αίθουσας στο τραπέζι των ομιλητών και με τρεμουλιαστή, όμως δυνατή, φωνή —ήταν φανερό ότι ήταν μεθυσμένος— και με έντονα ειρωνικό τόνο με ευχαρίστησε για την ανακούφιση που του έδινε. «Λέγομαι Ηλίας Λάγιος», φώναξε, «και τυχαίνει να γράφω ποιήματα. Όμως είμαι κακός ποιητής. Αλλά μετά από αυτά που είπατε, μπορώ να κοιμάμαι ήσυχος, αφού γνωρίζω ατελώς τρεις ξένες γλώσσες, κι έτσι μπορώ να ελπίζω ότι σε μια τουλάχιστον από αυτές θα μπορέσω να γράψω καλά ποιήματα». Και αποχώρησε επιδεικτικά συνοδευόμενος από δύο ακροατές που τρέκλιζαν κι αυτοί.

Στην αίθουσα δημιουργήθηκε αναταραχή. Πολλοί γελούσαν, άλλοι χειροκροτούσαν. Προσπάθησα να διασκεδάσω την αμηχανία μου απαντώντας με ανάλογο πνεύμα: «Αν γνωρίζετε ατελώς τρεις γλώσσες, έχετε πιθανότητα να γίνετε τρεις φορές καλός ποιητής», είπα δυνατά —όμως ο αγανακτισμένος ακροατής δεν με άκουσε (όπως μου είπε αργότερα), γιατί είχε ήδη φτάσει στην έξοδο. Η τάξη αποκαταστάθηκε και η βραδιά συνεχίστηκε με τη συνήθη μετά τις εισηγήσεις συζήτηση.

Αυτή ήταν η πρώτη γνωριμία μου με τον Ηλία

Λάγιο, γνωριμία επεισοδιακή που πολύ γρήγορα επρόκειτο να εξελιχθεί σε αδελφική φιλία. Δεν τον είχα δει ποτέ μου προηγουμένως, όμως είχα διαβάσει ποιήματά του, τα *Κατά Αλέξιον και Μαρίαν*, που μου είχαν αρέσει, και τις παρωδίες του της *Συνεστιάσεως*, που με είχαν εντυπωσιάσει με την τεχνική τους δεξιότητα. Δύο μέρες μετά το επεισόδιο μπαίνοντας στο βιβλιοπωλείο της Εστίας τον είδα να ξεφυλλίζει ένα βιβλίο. Με είδε κι αυτός και με πλησίασε. «Με συγχωρείς γι' αυτό που έγινε προχτές», είπε, «δεν ήμουν στην κατάσταση που είμαι τώρα. Αλλά και σου το φύλαγα». «Μου το φύλαγες;», απόρεσα. «γιατί;». «Πάμε να πιούμε έναν καφέ;», μου είπε. «θα σου εξηγήσω».

Πήγαμε στη «Διάνα», στην καφετέρια της Ασκληπιού, όπου από τότε θα συναντιόμαστε κάθε Σάββατο μεσημέρι, και μου εξήγησε. Μου είπε πως μερικά χρόνια πριν, το 1984, μου είχε στείλει ένα βιβλίο, τις *Ασκήσεις*, που είχε τυπώσει με το ψευδώνυμο Αλέξης Φωκάς, και ότι το θεωρούσε απαράδεκτο, μεγάλη αγένεια, ότι δεν του είχα στείλει ούτε ένα σημείωμα για να του δείξω ότι το έλαβα. Για να του πω τη γνώμη μου όχι για όλο το βιβλίο, που άλλωστε τώρα το είχε, κατά το μεγαλύτερο μέρος του, αφήσει πίσω του, αλλά για να του πω πώς μου φάνηκε ένα από τα ποιήματα του βιβλίου, η *Έρημη Γη*, που τη θεωρούσε το καλύτερο ποίημά του. Έβρισκε μεγάλη αγένεια τη σιωπή μου, γιατί την *Έρημη Γη* την είχε γράψει επιχειρώντας να κάνει εκείνο που δεν μπόρεσε (να ξαναγράψει την *Έρημη Χώρα* από τη σκοπιά της Αριστεράς) ο Πάτροκλος Γιατράς (ο ήρωας του ομώνυμου, υποχρεωτικού, διηγήματός μου της *Συντεχνίας*).

Του απάντησα ότι δεν είχα ιδέα γι' αυτά που μου έλεγε, ότι το βιβλίο που μου έστειλε δεν το έλαβα ποτέ, και ότι αν γνώριζα ότι είχε γράψει ένα τέτοιο ποίημα θα ήμουν ο πρώτος που θα ήθελε να το διαβάσει. Με πήρε και πήγαμε στο παρακείμενο βιβλιοπωλείο της «Παρουσίας», όπου, όπως είπε, εργαζόταν, έβγαλε από ένα συρτάρι ένα αντίτυπο του βιβλίου (που είχε τυπωθεί εκτός εμπορίου) και μου το έδωσε: «Δεν σου γράφω αφιέρωση», μου είπε. «Διάβασέ το και, αν θέλεις, τα ξαναλέμε».

Επέστρεψα στο σπίτι με τις *Ασκήσεις (I-IX)* και διάβασα την *Έρημη Γη*. Καθώς ήμουν προϊ-
δεασμένος από τις παρωδίες της *Συνεστίασεως*,
περίμενα μια συνήθη παρωδία της *Έρημης Χώ-
ρας*. Όμως εκείνο που διάβασα ήταν κάτι δια-
φορετικό. Ο Λάγιος είχε ξαναγράψει το ποίημα
του Έλιοτ όχι με πνεύμα σατιρικό, αλλά με τη
ματιά ενός αριστερού Έλληνα ποιητή, ενός κομ-
μουνιστή Ποιητή-Προφήτη. Ο αφηγητής της
Έρημης Γης δεν ήταν, όπως στην *Έρημη Χώρα*,
ο Τειρεσίας, αλλά ο ψευδώνυμος ποιητής της, ο
Αλέξης Φωκάς, ταυτιζόμενος με τον μαντικών
ικανοτήτων («του Θεού κασσανδρική φωνή»)
μοναχό Αθανάσιο τον Αθωνίτη: «Εγώ ο Αθανά-
σιος...», «Εγώ ο Φωκάς...», «Κι εγώ ο Αθανά-
σιος, κι εγώ ο Φωκάς...», έγραφε ο Λάγιος στα
τρία σημεία του ποιήματος όπου στον Έλιοτ ο
αφηγητής μιλάει σε πρώτο πρόσωπο: «Εγώ ο
Τειρεσίας...» (στη δεύτερη έκδοση της *Έρημης
Γης*, την αυτοτελή, του 1996, ο Φωκάς θα εμφα-
νιστεί με το πραγματικό του όνομα: «Εγώ ο
Αθανάσιος...», «Εγώ ο Λάγιος...», «Κι εγώ ο
Αθανάσιος, κι εγώ ο Ηλίας...»). Η διαπλοκή
του Αθανάσιου-Φωκά με τον ιερομόναχο Διο-
νύσιο της *Γυναίκας της Ζάκυνθος* ήταν φανερή.

Έβλεπα ότι αναπαράγοντας την υπερβατική
αναζήτηση της *Έρημης Χώρας* με τις συντεταγ-
μένες ενός πολιτικότερου νεοελληνικού οράμα-
τος ο Λάγιος δεν απομακρυνόταν από την οντο-
λογική διάσταση του ποιήματος του Έλιοτ.
Απλώς επιχειρούσε να την αποτυπώσει με ορ-
θότερο, κατά την αίσθησή του, τρόπο: με τους
όρους μιας εξάρτησης του οντολογικού από το
κοινωνικοπολιτικό. Συνέθετε μιαν αριστερή
Έρημη Χώρα, μεταγράφοντας επί το ελληνικό-
τερον ακόμη και τον τίτλο του αγγλικού ποιήμα-
τος με τη φράση «έρμη γη» του επιγράμματος
των Ψαρών. Έτσι στη θέση του Φληβά του Φοί-
νικα εμφανίζεται ο Άρης ο Έλληνας (δηλαδή ο
Βελουχιώτης), στη θέση της κυρίας Σοζόστρις ο
Βλαδίμηρος Λένιν, ο Σμυρνιός έμπορος κύριος
Ευγενίδης γίνεται ο μεθοδικός καθοδηγητής
σύντροφος Ρασπουτινόπουλος, οι «φωνές που
τραγουδούσαν μέσα από ξεροπήγαδα και στέρ-
νες αδειανές» γίνονται «φωνές [που] τραγου-
δούσαν μέσ' από κοιμητήρια και τόπους εξο-
ρίας», και ούτω καθεξής.

Διάβαζα ένα ποίημα γραμμένο από έναν νεαρό
ποιητή με γνώση και ωριμότητα ασυνήθιστη για
την ηλικία του, με στιχουργική ικανότητα αξιο-
θαύμαστη. Έβλεπα ότι το ποίημα αυτό ερχόταν
να πλουτίσει τον θαλερό κανόνα της νεοελληνικής
ποιητικής παρωδίας, γιατί ήταν μια παρωδία άλ-
λης τάξεως. Για πρώτη φορά, απ' όσο γνώριζα, εμ-
φανιζόταν μια ποιητική παρωδία στη γλώσσα μας
όχι παιγνιώδης αλλά σοβαρή και με σκοπό διαφο-

Φωτογραφία του Βασίλη Γόνη

ρετικό από τον αναμενόμενο. Και η ανάγνωσή της
γινόταν ακόμη πιο ενδιαφέρουσα, γιατί η παρω-
δία ήταν διπλή: το πρωτότυπο δεν ήταν μόνο η
Έρημη Χώρα του Έλιοτ αλλά και η μετάφρασή
της από τον Σεφέρη, όπως το έδειχναν οι φράσεις
από αυτήν που ο Λάγιος μετέφερε κατά λέξη στο
δικό του ποίημα.

Του τηλεφώνησα και του τα είπα όλα αυτά.
Του είπα ότι πίστευα πως η *Έρημη Γη* δεν είναι
μια ποιητική άσκηση, όπως δήλωνε ο τίτλος του
βιβλίου που την περιείχε, αλλά ένα ποιητικό
επίτευγμα. «Είσαι φίλος μου», είπε.

Ο Λάγιος ήταν ένας άνθρωπος γεμάτος αντι-
θέσεις. Όπως όλοι, ζούσε ευτυχισμένες και δυ-
στυχισμένες μέρες, όμως οι ευτυχίες και οι δυ-
στυχίες του ήταν διαφορετικές από εκείνες των
περισσότερων ανθρώπων, γιατί ήταν καταστά-
σεις οριακές. Υπήρχαν στιγμές που νόμιζες ότι
είχες μπροστά σου ένα παιδί, ένα ενήλικα που
δεν είχε ακόμη φτάσει στην εφηβεία, και άλλες
που αισθανόσουν ότι μιλούσες με έναν σοφό
γέροντα, που εξέφραζε μιαν άποψη μέσα από
ουσιώδη γνώση των πραγμάτων. Και η γνώση
αυτή ήταν ουσιώδης γιατί ήταν πλατειά και βα-
θειά. Δεν αναφέρομαι μόνο στις λογοτεχνικές
γνώσεις του, που ήταν απίστευτες, όχι μόνο για-
τί διάβαζε συνεχώς αλλά και γιατί ήταν προικι-
σμένος με εκπληκτική μνήμη. Χρησιμοποιώ το
επίθετο εκπληκτική με την κυριολεκτική του ση-
μασία, γιατί δεν μπορούσες παρά να εκπλαγείς
από τα πράγματα και τις λεπτομέρειες που θυ-
μόταν. Ένα παράδειγμα: Μπορώ να διαβεβαι-
ώσω, ως προσωπική μαρτυρία, ότι οι εβδομήντα
τρεις θαυμάσιες εισαγωγικές σελίδες του στον
Κόναν τον βάρβαρο του Ρόμπερτ Χάουαρντ, με
το πλήθος των ιστορικών στοιχείων και των
ονομάτων συγγραφέων και έργων, γράφτηκαν
από μνήμης, χωρίς κανένα απολύτως βοήθημα,

υπό την αφόρητη παρουσία δύο ψυχοπαθών και παρά την επήρεια φαρμάκων, σ' ένα θλιβερό τρίκλινο δωμάτιο της κλινικής Συνούρη, όπου ο Λάγιος νοσηλευόταν κάθε φορά που αποφάσιζε να κάνει κάτι για να αποτοξινωθεί από το αλκοόλ.

Ο Λάγιος ανέπτυξε ακόμη περισσότερο την — εξίσου ισχυρή με την μνήμη του — διαύγεια της σκέψης του, όταν έμπαινε για αποτοξίνωση στο ψυχιατρείο, προφανώς γιατί περιβαλλόμενος από ψυχασθενείς ανέπτυξε μεγαλύτερες αντιστάσεις απέναντι σε μια κατάσταση στην οποία φοβόταν ότι θα μπορούσε κάποτε να περιέλθει και ο ίδιος. Απόδειξη το γραμμένο σε άλλη είσοδό του στον Συνούρη, συναρπαστικής οπτικής και συναισθηματικής καθαρότητας, ποίημά του *Η αρπαγή της κούτας*, που αντλεί την ιδέα του από τη νεότερη κωμικο-ηρωική ποιητική παράδοση (Τασσόνι, *Η αρπαγή του κουβά*· Πόουντ, *Η αρπαγή της μπούκλας*· Ιακωβάκη Ρίζου Νερουλού, *Κούρκας αρπαγή*), και που μόνο παραλήρημα δεν είναι, όπως πιστεύουν μερικοί. Στο ψυχιατρείο, άλλωστε, έγραψε και μερικά από τα ωραιότερα ερωτικά του ποιήματα, όπως εκείνα της ενότητας «Ο τελικός κύκλος» της συλλογής του *Φεβρουάριος 2001*.

Αλλά απίστευτες ήταν, για έναν ποιητή, και οι μη λογοτεχνικές του γνώσεις. Παρακολουθούσε τις τελευταίες εξελίξεις όχι μόνο στις κοινωνικές αλλά και στις φυσικές επιστήμες, και όχι μόνο από τις ειδικές σελίδες των εφημερίδων ή από εκλαϊκευτικά εγχειρίδια αλλά και από επιστημονικά βιβλία, που τα δανειζόταν — γιατί δεν είχε τη δυνατότητα να τα αγοράσει — από οικεία του βιβλιοπωλεία και από φίλους. Αυτή η γνωστική αδηφαγία, που, διαφορετικά απ' ό,τι σε πολλούς άλλους, συνοδευόταν από εξαιρετική πεπτική ικανότητα, έτρεφε όχι μόνο το μυαλό αλλά και το συναίσθημα του Λάγιου· και τα έτρεφε ισόρροπα. Γιατί δεν ήταν μόνο το φυσικό ποιητικό ταλέντο του εκείνο που διέκρινε τον Λάγιο αλλά και η ιδιάζουσα, θα έλεγα ιδιοφυής, διάνοιά του. Είναι δύσκολο να βρούμε, απ' όσους γράφουν πραγματική ποίηση σήμερα, άνθρωπο που να συναιρεί τόσο καίρια όσο αυτός το αυθόρμητο με την οξύνοια, την πρωτογενή ένταση του συναισθήματος με την κοφτερή σκέψη. Αυτό είναι, πιστεύω, το ποιητικό στίγμα του Λάγιου, γιατί από αυτό απέρρευσαν τα καλύτερα ποιήματά του. Και αυτό το δραστικό κράμα της ευαισθησίας του είναι εκείνο που τον καθοδηγεί και στα δοκίμιά του, δοκίμια λεπτά και διεισδυτικά, που συνθέτουν την άλλη όψη του ποιητικού του προσώπου.

Τα γράφω όλα αυτά στην προσπάθειά μου να κάνω κατανοητότερο τον σχολιασμό μου της

Έρημης Γης, ο οποίος αποτελεί το αντικείμενο του παρόντος κειμένου μου· να εξηγήσω πώς ένας τόσο νέος ποιητής, όσο ήταν ο Λάγιος το 1984, μπόρεσε να γράψει ένα ποίημα όπως αυτό, μιαν “άσκηση” που να ξεχωρίζει τόσο από τις υπόλοιπες οκτώ “ασκήσεις” του πρώτου ποιητικού του βιβλίου. Λέω του πρώτου ποιητικού, γιατί την εμφάνισή του στον χώρο της λογοτεχνίας ο Λάγιος δεν την έκανε με τις *Ασκήσεις*. Είχε προηγηθεί, με το ψευδώνυμο και πάλι Αλέξης Φωκάς, ένα βιβλίο με πεζά, το *Πρόοδοι εν προόδω*, που το είχε δημοσιεύσει το 1981 στις εκδόσεις του περιοδικού *Ωλήν*, το οποίο εξέδιδε ο ίδιος από τον Οκτώβριο του 1980 ως τον Μάιο του 1983 (τυπώθηκαν συνολικά δέκα τεύχη), και στο οποίο δημοσίευε με το όνομά του, με το όνομα Αλέξης Φωκάς και με άλλα ψευδώνυμα, αλλά και ανωνύμως, πεζογραφήματα, ποιήματα, κριτικές, βιβλιοπαρουσιάσεις, σχόλια της λογοτεχνικής ζωής και μεταφράσεις ποιημάτων και διηγημάτων. Συγγραφική δραστηριότητα υπερβολικά πληθωρική, αν σκεφτούμε ότι ο Λάγιος εξέδωσε τον *Ωλήνα* σε ηλικία εικοσιενός μόνο ετών και ότι οι *Ασκήσεις*, που γράφονται την ίδια περίπου με το περιοδικό εποχή και που αποτελούν ένα ογκώδες, για ποιητική συλλογή, βιβλίο (180 πυκνοτυπωμένες σελίδες), δεν περιλαμβάνουν παρά μόνο δύο από τα κείμενα του περιοδικού (τα δύο, μόνο, ποιήματα που δημοσίευσε σε αυτό).

Οι *Ασκήσεις* δείχνουν έναν εξαιρετικά ευαίσθητο και φανατικό για γράμματα νέο που έχει πολλά να πει, όχι μόνο γιατί αισθάνεται τον κόσμο διαφορετικά απ' ό,τι οι περισσότεροι της ηλικίας του αλλά και γιατί έχει διαβάσει πολύ περισσότερα· έναν ποιητή που προσπαθεί να ανακαλύψει τη φωνή του μέσα από τη φωνή ενός πλήθους ποιητών. Όλα ανεξαιρέτως τα ποιήματα του βιβλίου, συχνά και μέρη ποιημάτων, εισάγονται με επιγραφές, πολλές φορές περισσότερες της μιας, από χωρία άλλων συγγραφέων — αρχαιοελληνικά, λατινικά, νεοελληνικά, αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά και ισπανικά — που φανερώνουν την επιθυμία του νέου ποιητή να δείξει ότι μπορεί να συνομιλεί άφοβα με κορυφαίους, αλλά και με λιγότερο επιφανείς, ομοτέχνους του, γιατί έχει να προσθέσει στον λόγο της ποίησης και τον δικό του λόγο. Οι εμφανείς γλωσσικές και στιχουργικές αρετές του, ωστόσο, δεν φαίνονται ικανές να χαλιναγωγήσουν τις υπερεκχειλίσσεις του συναισθήματος, το οποίο φαίνεται να χρειάζεται ένα εξωτερικό σχήμα-στήριγμα για να πειθαρχηθεί και να μπορέσει να εξωτερικεύσει με την απαιτούμενη ενάργεια την ενυπάρχουσα δυναμική του. Μια απόπειρα χρησιμοποίησης ενός τέτοιου

σχήματος βρίσκουμε στην τρίτη από τις *Ασκήσεις*, που έχει τον τίτλο «Δωδεκάμνημος» και τον υπότιτλο «Στη βαριά σκιά του Παλαμά»· υπότιτλο ανακριβή, γιατί η σκιά του Παλαμά κάθε άλλο παρά βαρειά είναι σε αυτό το ποίημα, αφού οι δώδεκα «Μνήμες» (και η «στερνή» δέκατη τρίτη), που το συνθέτουν, ονόματι μόνο αντιστοιχούν — με τους τίτλους τους — προς τους δώδεκα (και τον «στερνό» δέκατο τρίτο) «Λόγους» του *Δωδεκάλογου του Γύφτου*. Επιτυχεότερο από την άποψη αυτή είναι το ποίημα «25η Ραψωδία» της τέταρτης «Ασκήσεως», που αναπαράγει το σχήμα του μοντερνιστικού κέντρωνα των τελευταίων στίχων της *Έρημης Χώρας*, όμως σε έκταση ανοικτόνομη που υπονομεύει τη δραστηότητά του.

Η *Έρημη Γη*, τελευταίο χρονικά ποίημα των *Ασκήσεων*, είναι το πρώτο σημαντικό ποίημα του Λάγιου, γιατί επιτυγχάνει εκείνο που δεν κατόρθωσαν τα δύο παραπάνω ποιήματα. Διότι διαφορετικά από τον «Δωδεκάμνημο», όπου χρησιμοποιεί με τρόπο επιφανειακό το παλαμικό σχήμα, και την «25η Ραψωδία», όπου κάνει κατάχρηση της έννοιας του ποιητικού συμπιλήματος, στην *Έρημη Γη* ο Λάγιος κατορθώνει μέσω μιας παρωδιακής γραφής, δηλαδή μέσω ενός συγκεκριμένου ποιητικού άξονα που ήταν υποχρεωμένος να ακολουθήσει — εκείνου της *Έρημης Χώρας* — να τιθαसेύσει τις φυγόκεντρες συναισθηματικές διαθέσεις του και να διαμορφώσει, για πρώτη φορά, το διανυγές κράμα συναισθήματος και σκέψης, το οποίο περιέγραψα ως το ποιητικό του στίγμα.

Καταριέμαι το ελληνικό ταχυδρομείο που μου στέρησε οκτώ χρόνια φιλίας του Ηλία Λάγιου. Γιατί αν είχα διαβάσει τις *Ασκήσεις* το 1984, θα είχα πλουτιστεί ακόμη περισσότερο από την ευαισθησία και την τιμιότητά του. Διότι ο Λάγιος ήταν άνθρωπος γνήσιος και ανυπόκριτος. Παρότι διέθετε όλα τα ουσιαστικά προσόντα για να συμπεριφέρεται ως «καταραμένος» ποιητής, και διαφορετικά απ' ό,τι πιστεύουν αρκετοί (ακόμη και ένας πρώην φίλος του δεν δίστασε να γράψει ανερυθρίαστα, τις μέρες που αυτός συνομιλούσε με τον θάνατο, ότι έπεσε κατά λάθος από τον τρίτο όροφο σκηνοθετώντας μίαν υποτιθέμενη απόπειρα αυτοκτονίας), ο Λάγιος είχε παραχωρήσει τον ρόλο του *maudit* σε ομηλικούς του στιχοποιούς, που υποδύονται συνάμα και τους εμβριθείς κριτικούς στις εβδομαδιαίες παραστάσεις τους στο θέατρο της οδού Αχύρου. Ο Λάγιος πάλευε καθημερινά με τη ζωή, και την τελική νίκη του επ' αυτής θα πρέπει να του την αναγνωρίσουμε. Γιατί επέστρεψε έντιμος στην *Έρημη Γη*, μέσα από την οποία γεννήθηκε ποιητικά, καθιστώντας με τα ποιήματά του τη ζωή λιγότερο έρημη απ' ό,τι τη βρήκε.

Άγγελος Παπαδημητρίου: Ο πύργος των ρόδων / The tower of roses, 1980. ύψ. 35 εκ., πορσελάνη.

[Palais des Roses]

*Κάθε μεσημέρι ο κλέφτης τῶν ρόδων διαβαίνει αὐτὴ τὴν πόρτα.
Μέσ' ἀπ' τὰ φαντάσματα τῶν δαχτύλων μου ἀνοίγεται ὁ κῆπος.
Τὰ μαλλιά σου στοιχειώνουν στὸ παλάτι τῶν ρόδων.
Ἄν τὸν κοιτάξεις, ὁ ἥλιος θὰ γίνει μιὰ μικρὴ κίτρινη πέτρα.*

*Μέσ' ἀπ' τὰ φαντάσματα τῶν δαχτύλων μου τὰ μαλλιά σου τρικυμίζουν.
Θέλεις ν' ἀνέβεις στὸν ψηλότερο πύργο τοῦ παλατιοῦ τῶν ρόδων.*

*Καὶ νά, πίσω ἀπ' τὸ κόκκινο τῆς κούπας προβάλλει ὁ κλέφτης τῶν ρόδων.
Πέρ' ἀπ' τὰ φαντάσματα τῶν δαχτύλων μου σφυρίζει ἡ θυμωμένη νύχτα.
Μέσ' ἀπ' τὰ φαντάσματα τῶν δαχτύλων μου τὰ μαλλιά σου τρικυμίζουν.
Θάμαι γιὰ πάντα ὁ Ποσειδῶνας τῶν μαλλιῶν σου.
Ἐκλεψες καὶ κρατᾷς στὰ χέρια σου τὴ μουσικὴ τῶν ρόδων.*

(Ἐδῶ γεράσαμε, μὲ κίνδυνο πολὺ.

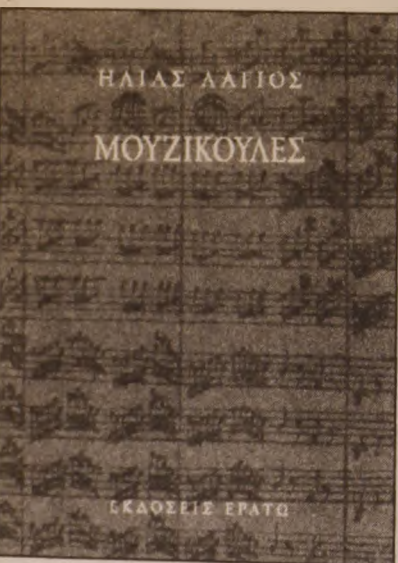
Κι ἐσύ, ἀπόδρασες σὲ κάποιο ἄλλο παραμῦθι).

Από τον κατάλογο της έκδοσης «Ροκ-Ροκοκό» του Άγγελου Παπαδημητρίου που έγινε το Φεβρουάριο του 1983 στην γκαλερί *Νέες Μορφές*. Τον κατάλογο της έκδοσης έγραψε και επιμελήθηκε ο Ηλίας Λάγιος. Βλέπε και σχετικό άρθρο του Άγγελου Παπαδημητρίου στο παρόν τεύχος.

«Εν πτήσει και εν πτώσει»:

Προφητικές συμπτώσεις και ταυτίσεις

του Θεοδόση Πυλαρινού

πάθος δὲ ἐστὶ πρᾶξις φθαρτικὴ ἢ ὀδυνηρά,
οἷον οἷ τε ἐν τῷ φανερῷ θάνατοι
καὶ αἱ περιωδυνίαι καὶ τρώσεις
Ἀριστοτέλους, *Περὶ ποιητικῆς* 1452b

Αν η τέχνη αποδίδει την (ορατή και αόρα-
τη) πραγματικότητα, η εκλεκτική συγγέ-
νεια μεταξύ ποιητών δεν πρέπει να πε-
ριορίζεται μόνο στα δημιουργήματά τους,
αλλά να επεκτείνεται στους δαιδαλώδεις,
φίλιους κυματισμούς της σκέψης τους και, σε
πρακτικό πεδίο, στον ποιητικό τρόπο ζωής τους.

Η ποιητική σχέση του Νάσου Βαγενά με τον
Ηλία Λάγιο (γνωστή και πολλαπλά μαρτυρημέ-
νη εν τέχνη και εν βίω), αμφίστομη και αμφιθά-
νατη, τεκμηριώνει τα παραπάνω, υπό ποικίλες
έμμετρες εκφάνσεις ή προοιωνίσματα, κατα-
γραμμένα με την άδηλη βεβαιότητα της προφη-
τείας σε ανύποπτο χρόνο και χωρίς συγκεκρι-
μένο επικαιρικό ερέθισμα. Με άλλα λόγια, η
ποίηση του Βαγενά, ερασιθάνατη ή θανατόεσ-
σα, συγγενεύει εκλεκτικά με τις ποιητικές στιγ-
μές του βίου του πεπτωκότος φίλου του.

Δύο είναι οι πυρήνες, μυστικά σημεία αμφότε-
ροι, που θα παρουσιάσουμε με ποιητικά δείγ-
ματα: η ταύτιση ως φιλότιτα εν ζωή και η προ-
φητεία ως ανατροπή. Η ποιητική προφητεία,
πάντως, είναι γνωστή στην παγκόσμια λογοτε-
χνία από την αρχαιότητα· στα καθ' ημάς είναι
γνωστότερη από τη σολωμική μεταφυσική.
Εννοούμε τον μικρό προφήτη που έριξε τα μά-
τια του σε κορασιά.

Πριν όμως αναφερθούμε στα κείμενα του Βα-
γενά, θα δείξουμε ότι η ταύτιση ανιχνεύεται ή
μαρτυρείται ρητά στο έργο του Ηλία Λάγιου
πρωτίστως και αφορά το ποιητικό προσωπείο του
Νάσου Βαγενά, τον Πάτροκλο Γιατρά. Η πολιτι-
κή στάση του ήρωα αυτού, ο τρόπος που θεωρεί ή
ενορά τα ανθρώπεια, ο λογοτεχνικός εκλεκτικι-
σμός του και η ευθύτητά του (παιγνιώδης ή σαρ-
καστική) μπροστά στο θάνατο συνιστούν *modus*
vivendi και *modiendi* για τον ποιητή Λάγιο.

Συγκεκριμένα, δεν μπορεί να περάσει απαρα-
τήρητη από τον προσεκτικό αναγνώστη η συνδη-
μοσίευση στη δεύτερη έκδοση της *Έρημης Γης*

του Λάγιου, το 1996, του πρώτου κειμένου της
Συντεχνίας (1976) του Βαγενά, του «Πάτροκλος
Γιατράς ή Οι ελληνικές μεταφράσεις της *Έρη-
μης Χώρας*», στο οποίο ακολουθείται κατιούσα
διορθωτική διαδρομή (ορθότερα διατυπώνο-
νται τα ορθοτομικά στοιχεία της ποιητικής του
Νάσου Βαγενά) από το κορυφαίο έργο του Θω-
μά Έλιοτ κυρίως μέσω Σεφέρη, δευτερευόντως
μέσω Παπατσώνη, και τυπικά, μάλλον, μέσω
Σαραντή, προς την αναμύθευση του άσημου Πά-
τροκλου Γιατρά, του συγγραφέα της πραγματι-
κής *Έρημης Χώρας* (το νόημα της οποίας είχε
προδώσει με τη θρησκοληψία του ο Έλιοτ), του
αριστερού νέου συγγραφέα της *Έρημης Χώρας*.

Ο Λάγιος έρχεται να καλύψει μια σοβαρή ατέ-
λεια (την δυνάμει ατέλεια κάθε δημιουργού), συ-
νεχίζοντας κι όχι ολοκληρώνοντας την ιστορία
της αϊδίας *Έρημης Χώρας*, της προσκαίρως
οριοθετούμενης (εξ ου και η αποτυχία όλων των
προγενέστερων), αγεωγράφητης στην πραγματι-
κότητα (εξ ου και ο συμβολισμός του μη περατω-
θέντος της εργασίας του αλλά και ο υπαινιγμός
της θεωρίας εν εξελίξει του Βαγενά). Και η συ-
νέχεια από τον Λάγιο ακούει στο όνομα *Έρημη
Γη* — σύγχρονη εκδοχή της ποιητικής αγωνίας.

Ας μεταβούμε όμως στις ρητές μαρτυρίες, με-
τά την τέλεση του εγχειρήματος: Στις «Σημειώ-
σεις» του για την *Έρημη Γη* (σ. 47), διευκρινίζει
επί λέξει ο Λάγιος ότι «Το κείμενο του κ. Νά-
σου Βαγενά "Πάτροκλος Γιατράς ή Οι ελλήνι-
κές μεταφράσεις της *Έρημης Χώρας*" καταχω-
ρημένο στο βιβλίο του *Η συντεχνία* [...] το οποίο
αναφέρεται σε μία υποθετική — όχι όμως γι' αυ-
τό και λιγότερο πιθανή — επανανάγνωση (ή πα-
ραδιόρθωση;) του *The Waste Land* υπήρξε το
έναυσμα για τη συγγραφή του ποιήματος [...]

», δηλ. της *Έρημης Γης*.
Ειδικότερα, για την ταύτιση των δύο ποιητών
είναι αποκαλυπτικό το εξομολογητικό ποίημα
του Ηλία Λάγιου «Νάσος Βαγενάς» (στο βιβλίο
με τον εύγλωπτο — δοσμένο από έναν φύσει ανυ-
πότακτο —, ταπεινόφρονα τίτλο: *Πράξη υποτα-
γής*, Ερατώ 2000, σ. 51–52). Πρόκειται για το
ιστορικό της φιλίας των δύο ποιητών, που απο-
κτά αξία, γιατί καταγράφεται από τον ίδιο τον

Λάγιο. Παραθέτουμε το κράμα αυτό της εκλεκτικής συγγένειας, της φιλίας ταύτισης και της άδολης αποδοχής της δημιουργικής ετερότητας:

ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ

Δυνὸ ἄνθρωποι λοιπὸν σιωπηλοί. Ἐν τῷ μέσῳ
μετέστην καὶ μὴ ἄρξασθαι.

(Οφείλει ἐδῶ νὰ σειέται ὀκνή ἢ φυλλωσιὰ
μῖας φοινικιάς). Ἦσυχὴ συγκίνηση
καθὼς ἀπὸ δρόμους ἀπροσδόκητους, ἐπάλλη-
λους τῷ μηδενί,
συγκλίνουν πρὸς αἴρεση νοήματος, πρὸς χρό-
νο φωτιάς μυστικῆς.

Ἀπὸ Δόξα γεννήθηκες, κατάγομαι ἀπὸ Ἀνα-
γέννηση,
κι ὁμως σπουδάσαμε μαζί μὴν ὄντως ἐσφαλ-
μένη ἄλγεβρα.

Αὐτήν: πὼς ἓνα καὶ ἓνα ποτὲ δὲν ἀθροίζονται
σὲ κύκλο,
σὲ ὄγκο, σὲ νύχτα, σὲ τεμνόμενες εὐθεῖες, σὲ
σπουργίτι, σὲ
συνημίτονο ἀλλὰ

σὲ δεξίωση ψυχῆς· νὰ ὑποδέχεσαι, νὰ εἶσαι τὸ
ἐκεῖνο,
τὸ εὐφρόσυνο ἕτερον.

Κάπως ἔτσι, μὲ κίνηση ἀργότατη, εὐρέθημεν ἐν
ἐνί.

Κι εἴμαστε πιά ἓνας «ἀσπούδαχτος» τυπογρά-
φος εἴμαστε
τώρα καὶ ἔσαι ὁ Πάτροκλος Γιατρᾶς, πολι-
τικὸς κρατούμενος,
μεταφράστης.

Πεθαίνουμε Πάτροκλε, σ' ἓνα δωμάτιο φτω-
χικὸ τοῦ Πειραιᾶ.

Μιὰ ἀδαῆς σπιτονοικοκυρὰ θὰ κλείσῃ τὰ μά-
τια μας ἐν εἰρήνῃ
κι ὕστερα θὰ πετάξῃ τὰ χαρτιά μας στὰ σκου-
πίδια. Πρὸς τὸ
τέλος

μᾶς μέλλεται νὰ ἐγκωμιάσουμε ὅ,τι μισήσαμε·
αὐτὸ ἀκριβῶς
ποὺ ἐπιθυμοῦμε.

Ἡ ψυχρὴ σελήνη, τὸ στῆθος τρυφερὸ μῖας γυ-
ναίκας, ἢ ψευ-

δαίσθηση ἐπανάστασι,
τὸ συρματόπλεγμα τῆς Μακρονήσου σεληνια-
σμένο, ὁ μονό-
τονος ἀντίλαλος τῶν ἰάμβων.

Ὅνομα δὲν ἔχουμε. Τὰ στήθη μας, τὰ μπράτσα
μας, τὰ πρό-

σωπά μας
συμφύρονται. Σιγὰ σιγὰ τὸ ἀληθινὸ μας σῶμα

σχηματίζεται.

Λέγομαι Πάτροκλος Γιατρᾶς. Πρὶν γεννηθῶ
ἐν δόξῃ καὶ

τιμῇ καὶ θαύματι, γιὰ σᾶς τοὺς δυὸ ἔχω
πεθάνει.

Λίγο ενδιαφέρουν τα πάμπολλα αυθιστορικά και αυτοβιογραφικά στοιχεία, λίγο και το διακειμενικό στρώμα. Μόνο τρεις φράσεις θα επαναλάβουμε, καταδεικτικές της ταύτισης, «συνουσιῶν σύγχυσιν, ἀλλὰ χαρακτηρῶν ταυτότητα» (κατὰ τον Βασίλειο τον Μεγάλο). Μια γρήγορη ανάγνωση της *Συντεχνίας* του Βαγενά φωτίζει αρκετά το ὅλο σκηνικό. Ἡ αντίσταση στη φθορά, ἡ συνεχῆς ανανέωση, ὁ σεβασμὸς στην αναγεννώμενη ἐπανάστασι των πάντων, τὸ θαρραλέο κοίταγμα στα μάτια του πολυόμματου θανάτου αποτελοῦν τὴν οὐσία καὶ τὸν κρῖκο τῆς φιλίας, τῆς πρώτης αὐτῆς σύμπτωσις ἐν πτώσει καὶ πτήσει, ὅπως καταγράφεται στο ποίημα καὶ αποθεώνεται στο τέλος του. Πτήσις καὶ πώσις, ἐπομένως, ἐν καὶ τὸ αὐτό. Γέννησις καὶ θάνατος: πίπτει ὁ ὑπτάμενος καὶ ἀνίσταται πρὸς πτήσιν ὁ πεπτωκώς. Ἀνάστασις καὶ θάνατος σὲ μιὰ διηνεκὴ ἀντιστροφή που μόνο οἱ ἐκλεκτοὶ μποροῦν νὰ συλλάβουν καὶ, κυρίως, νὰ ἀποδεχτοῦν, γιὰτὶ ἐνέχει καὶ τὴ δική τους πώσις.

Για τὴ συνεκτικὴ καὶ συνάμα ἀγαπητικὴ μεσότητα του Πάτροκλου Γιατρά, κρῖκου συνδετικῶν των δύο φίλων, θα παραθέσω καὶ τὴ μαρτυρία ἐνός τρίτου, τοῦ Γιώργου-Ἰκαρου Μπαμπασάκη, κοινού γνωστοῦ των δύο προαναφερθέντων. Ἐννοῶ τὸ κείμενό του «Η.Κ.Α. Εγγραφές σὲ ἓνα μαγνητόφωνο», ἀπὸ τις οποιῆς ἀποσπῶ καὶ καταχωρίζω μερικῆς. Ἀρκεῖ τὸ ὅτι καὶ τὰ κείμενα αὐτὰ προτάχθηκαν σὴν *Ἐρημῇ Γῇ* τοῦ Λάγιου (σ. 11-17). Κρίνοντας, μάλιστα, ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους πρέπει νὰ τα ἀξιολογήσουμε ὡς χρήσιμες μαρτυρίες σὴν κατάδειξις τῆς διττῆς σχέσις που ἐπιχειροῦμε.

Στὴν 3^η ἐγγραφῇ, σὴς 11-4-1993 (σ. 15) διαβά-
ζουμε: «Τὸ μεσημέρι πίνω με τὸν Λάγιο στο Flower. [...] Πασχίζω νὰ θυμηθῶ τὴν κουβέντα μας [...] μ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο που μας χάρισε ἀσφαλῶς τὴ συγκινητικότερη ἐκδοχή τῆς *Ἐρημῆς Χώρας*, κάνοντας αὐτό που θὰ ἔκανε ὁ Πάτροκλος Γιατράς, ἀν πράγματι υπήρχε». Ἐνας τρίτος, καλὸς γνώστης των πραγμάτων, ταυτίζει ἤδη τὸν προσωποπαγὲ Λάγιο με τὸν ἀφανῆ Βαγενά, που ἀποκτᾷ πρόσωπο μέσα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία τοῦ Πάτροκλου Γιατρά. Καὶ ἡ ταύτισις προσεπικυρώνεται λίγο πιο κάτω ἀπὸ τὴ μαγνητοφωνημένη φωνή τοῦ Λάγιου που λέει: «[...] Δὲν εἶναι πάντα εὐκόλο νὰ κάνεις τὴν ἄλω του ἄλλου δική σου. Χάνεται κάτι. Ἀλλὰ μ' ἄρεσε τὸ ἐγχείρημα.

Έκανα ό,τι θα έκανε ο Γιατράς αγωνιώντας. [...]». Ταύτιση και πάλι με τον Γιατρά, δηλαδή τον Βαγενά, που και αυτός «μεταγράφει» ήδη στις ποιητικές συλλογές τις δικές του, παίζοντας με τα ονόματα Γιατράς (στη λογοτεχνική θεωρία) και Βαγενάς (στην ποιητική πράξη). Τέλος, προς το τέλος της εγγραφής αυτής ο Κωστής Παπαγιώργης φέρεται και αυτός ως οπαδός της θεωρίας Γιατρά: «[...] Έχει κι αυτός διαβάσει τον “Πάτροκλο Γιατρά” και θέλει να δοκιμάσει μια παιγνιώδη μεταγραφή του *Sein und Zeit*».

Οι συμπτώσεις όμως παίρνουν ταυτιστική έκταση θαυμαστή στο σχόλιο του Λάγιου (σ. 51), το οποίο υπομνηματίζει τους στίχους 218–219 της *Έρημης Γης* του (σ. 34), τους αναφερόμενους στον Αθανάσιο τον Αθωνίτη, τον ανάδοχο του ζώντος και όντος Αθανασίου Βαγενά και του μεταστάντος εις τας άνω μονάς αλλά παραδόξως όντως όντος, χάρη στη μετάφραση λίγων στίχων της πραγματικής *Έρημης Χώρας*, Πάτροκλου Γιατρά.

Παραθέτουμε τους στίχους μέσα στην ευρύτερη ενότητά τους και αμέσως μετά το ερμηνευτικό σχόλιο του ίδιου του εμπνευστή τους:

Στὸ δεντρὶ τῆς Ἱστορίας πὸν τὸ ὄραμα κι ἡ ἀναγνώριση
Ἀπογέρνουν, ἐκεῖ, στὴν ἐγκαρτέρηση, πὸν τὸ μοτέρ τῆς
καθημερινότητας λαχανιάζει
Σὰν τὰ μορτάκια πὸν λαχανιάζουν σφυρίζοντας,
Ἐγὼ ὁ Ἀθανάσιος, μολονότι ἀλαφροῖσκιωτος, καρφωμένος,
ἐν τῷ μέσῳ ἀπτοῦ ὄρατοῦ καὶ ὄνειρου,
Ἀθωνίτης, τοῦ Θεοῦ κασσανδρική φωνὴ λυκίσια, νὰ δῶ, νὰ δῶ,
μπορῶ,
Στὸ δεντρὶ τῆς Ἱστορίας, στὸ δεντρὶ τὸ μέγα καὶ σκληρό [...].

Και το σχόλιο (σ. 51): «Η ημερομηνία όπου τιμάται η μνήμη του Αθανασίου του Αθωνίτου είναι η πέμπτη Ιουλίου. Είναι η ημερομηνία κατά την οποία ο Πάτροκλος Γιατράς απελευθερώνεται [από τη Μακρόνησο] και αρχίζει την παρανάγνωση του *The Waste Land*. [...] Τέλος, γούστου χάριν, να μνημονεύσω ότι είναι η ημερομηνία γέννησης του γράφοντος [...]». Και ο δικός μας ταυτιστικός σχολιασμός: Η 5^η Ιουλίου, μνήμη Αθανασίου του Αθωνίτου, είναι και ημέρα της ονομαστικής εορτής του Νάσου Βαγενά, που ελευθερώνεται όντως εν τω προσώπω του Πάτροκλου Γιατρά. Αθανάσιος Αθωνίτης, Αθανάσιος Βαγενάς, Πάτροκλος Γιατράς απαρτίζουν μια τριπρόσωπη ταυτοπροσωπία, στην οποία

εντάσσει εαυτόν ως ταυτιστική αντανάκλαση ο Ηλίας Λάγιος. Ότι ο Αθανάσιος Αθωνίτης των στίχων που προαναφέραμε είναι ο Βαγενάς, αλαφροῖσκιωτος, όπως ο Λάγιος, καρφωμένος μεταξύ ορατών και αοράτων, φωνή κασσανδρική, νομίζω ότι είναι αυταπόδεικτο. Γιατί στην *Έρημη Γη* του Λάγιου ο Τειρεσίας, που είναι ο παντεπόπτης αφηγητής του ποιήματος του Έλιοτ, εμφανίζεται με τη σύνθετη φωνή του Αθανασίου-Ηλία («Κι εγώ ο Αθανάσιος, κι εγώ ο Ηλίας, την είχα ζητήσει τούτη τη χαρά [...])»).

Μετά τα στοιχεία της ιδιότυπης αυτής ταύτισης θα παρουσιάσουμε ποιες (μερικές από τις πολλές) ευτελιστικές συστάσεις κάνει ο Λάγιος για το θάνατο, για να εισέλθουμε σταδιακά στο θέμα της προφητείας. Προέρχονται από τη συλλογή του ποιητή *Πράξη υποταγής*. Τις ονομάζω συστάσεις, γιατί ο θάνατος είναι παρών και ακούει, ή ωσεί παρών, εφόσον τα λεγόμενα εκστομίζονται δημοσία και μετά ταπεινόφρονος προκλήσεως, χλευαστικής ειρωνείας και φιλεύσπλαχνου προς τον αήτητο οίκτου:

α) Από το «Χρονικό», σ. 13:

Ἀφέντη κανενός, Ἀφέντη σκεῦος, χαρτί πὸν ἐγγράφομαι,
ἀεὶ θνήσκοντας,
Ἀφέντη τῆς ἐμβολῆς, τοῦ καρκίνου, Ἀφέντη τῆς κίρρωσης,
μὰ ποῦ νὰ σὲ ξέρω;
Ὅμως, ἓνα, αὐτό, γνωρίζω Πατριάρχη καὶ Ἀρχοντά μου:
ὀφείλω νὰ σὲ δεξιωθῶ στὸ σπίτι μου καθὼς τὴν καλημέρα

γνωστοῦ πὸν συναπάντησα τυχαίως στὸ δρόμο. Ἀφέντη,
ἔμαθα τὶς επιβουλές σου, κατέχω τὰ ἐπονείδιστα ὄνειρά σου.
Νὰ κλέψης ἀπ' τὴν μνήμη μου αὐτοῦς πὸν ἀγάπησα, ὅ,τι εἶδα.
Νὰ κατακτήσης, ὡς καὶ σέναν, θάνατε· τὸν μόνο πὸν δὲν
γνώρισε πατρίδα.

[...]

Ἀντίο, καταραμένε. Δὲν εἶσαι τίποτε. Τὰ πάντα κι ὁμως εἶσαι.
Ἀπλῶς μορεῖς, Σγουρομάλλη, νὰ πάρης τὴν ζωή μου.

β) Από τα «Μετεωρολογικά», από το ποίημα «Βροχηδόν», σ. 22:

ὁ θάνατος θὰ ῥθῇ νὰ μὲ γλεντήσῃ
μαχαῖρι προσφυγιᾶς, πειροῦνι ἀνέμου
(ἀκούω στρεβλές τὶς λέξεις μου νὰ τρέμουνε πρὸς τὴν κάπως εὐρυθμὴ του κλήση)·

[...]

ὁ θάνατος ὁ πιὸ ἀκριβὸς μου φίλος
θὰ ῥθῇ νὰ μεταλάβῃ τὴν φωνή μου
(ὕπάρχεις ἡ φωνή μου; στῆς ἐρήμου
σου νὰ ὑλακῇς τὸ πρὶν ὥς ἄγριος σκύλλος;)

[...]

ὦ, πλέον δεινὸ, δειλὸ μου θανατάκι·
Ἥλιος Λάγιος· βάστα το γιὰ πάντα
(τὴν ὕστατη ὥρα θὰ κρατοῦν ἀβάντα
στίχοι Κάλβου, Καβάφη, Καρυωτάκη)·

[...]

κι ἐν τέλει θὰ ῥθῃς, μόντης στὸ πλευρό μου·
τὸ ἐλάχιστο κακὸ πού ᾿χω ψαρέψει
(γιὰ νὰ τελέσῃς τὴν σεπτὴ μου στέψη
σ' ἀνώνυμη στροφὴ ἐκλιπόντος δρόμου)·

γ) Από την ενότητα «Φίλοι, Αυγές, Ἴσκιои»,
ἀπὸ τὸ ποίημα «Λητὼ Καπέλλα», σ. 56:

Κοιμήσου νυχτομάλαμα, νὰ σὲ δεσμέψῃ ὁ
ὕπνος,
νὰ λάμψῃ ὁ κόσμος προσευχὴ καὶ μυστικὸς
σου δεῖπνος.

Καὶ τὴν αὐγὴ τῆς ἀνοιξῆς νὰ ὀρθώσῃς χε-
λιδῶνα

γιὰ νὰ λουστῇ κι ἡ πίκρα μας στὴν κορυφὴ σου
εἰκόνα.

[...]

Κι ἴσως ἂν φτάνῃ ἀπόηχος τὸ ποίημα πού σοῦ
γράφω
νὰ ἡχῇ τὸ γέλιο σου πηγὴ στὸν ῥυθμικὸ μου
τάφο.

δ) Από την ενότητα «Ἥλιος Λάμβδα: Εγκοπών
Β'», ο ἀκροτελεύτιος στίχος τοῦ «Ονειρολογί-
ου», σ. 79:

Φτωχό μου σῶμα, ὑλικὸν κατεδαφίσεως.

και ε) ἀπὸ τὸ «Millenium», σ. 103:

[...]

Ἀπόψε οἱ πεθαμένοι ξαγρυπνοῦν μὲς στῶν κε-
ριῶν τὶς φλόγες,

καὶ μοναχὴ παρηγοριὰ τὰ παιδικὰ τῆς χρόνια
στὴν Ἀθήνα·

γίνε ἀγερίτσα τοῦ Θεοῦ καὶ πέταξε ἐδῶ πάνω.
Δὲν τό ᾿νωσες, κορμάκι μου, πὺν ὁ θάνατος

μᾶς κέρδισε γιὰ

πάντα;

Εἶναι, ἀσφαλῶς, ἐνδεικτικὰ τὰ παραθέματα
αὐτὰ γιὰ νὰ κατανοηθεῖ ὁ — σε ἀνύποπτο (καὶ
σε ἀπίθανο) χρόνο — διάλογος με δύο ποιήμα-
τα, ἀπρόσμενες (ἢ νομοτελειακά ὅπως ὁ θάνα-
τος ἀναμενόμενες;) ἀπαντήσεις τοῦ Νάσου Βα-
γενά, ποιητικὲς ἀμφοτέρως, στὶς ἀναφορὲς τοῦ
Λάγιου, ποιητικὲς ἢ σχολιαστικὲς, στὸν Πάτρο-

κλο Γιατρά καὶ τὰ ἐπίγεια πρόσωπά του, τὸν τα-
πεινὸ ἐν αγίοις Αθανάσιο καὶ τὸν σεμνὸν ἐν
ποιηταῖς ἑτέρον Αθανάσιον, με τὶς ὁποῖες ασχο-
ληθήκαμε στα προηγούμενα.

Ἡ πρώτη ἐμπεριέχεται στὸ ποίημα «Ἡ πτώση
τοῦ ιπτάμενου», ἀπὸ τὴν ομότιτλη συλλογὴ τοῦ
Νάσου Βαγενά (εκδ. Στιγμὴ, 1989, σ. 29), κείμε-
νο ἀμφίδρομης κατεύθυνσης, ἀπὸ τὸν ουρανὸ
πρὸς τὴ γῆ, ἀπὸ τὰ Χερουβεὶμ στὸν Ἄδη καὶ
ἀντίστροφα. Ἀπὸ τὸ ποίημα αὐτὸ ἀναθρῶσκει
ένας πρωτόγνωρος ἐμπαιγμὸς τοῦ θανάτου, μιὰ
παιγνιώδης ἀπαξίωσή του καὶ ζοφεροὶ προβλη-
ματισμοὶ γιὰ τὴν ἐδρα τοῦ μυστήριου αὐτοῦ πᾶ-
ντων τῶν μυστηρίων. Ἀμφίδρομη, ἐπομένως, εἶ-
ναι καὶ ἡ ἀναζήτησή τοῦ ποιητῆ τῆς «Πτώσης τοῦ
ιπτάμενου», πού αὐτοσαρκάζεται σὲ τελευταία
ἀνάλυση ἀναζητώντας λύση. Ωστόσο, πτήση καὶ
πτώση τοῦ ιπτάμενου ὁδηγοῦν σὲ μιὰ ἀντίστρο-
φὴ ταύτιση, προφητικὴ κατὰ τὴν πτώση καὶ
εγκωμιαστικὴ κατὰ τὴν πτήση τοῦ Ἥλια Λάγιου,
τοῦ ὄντως ιπταμένου. Καὶ δὲν εἶναι μόνῃ ἡ ἀντι-
μετώπιση τῆς πτώσης, δηλαδὴ τοῦ θανάτου, πού
περιπαικτικὰ τοῦ ἀντιστέκεται ὁ Βαγενάς, εἶναι
καὶ μιὰ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ πεπτωκότος στὴν
Ἐρημὴ Γῆ τοῦ (σ. 36), πού σὲ ἀμεση συνάφεια
με τὸ Αθανάσιο Αθωνίτη-Βαγενά κάνει λόγο
γιὰ τὴν πτώση τοῦ: «[...] Εγὼ πού πρόδωσα προ-
δόθηκα κι ἀπαρνήθηκα τὰ φτερά / Μου, καὶ κα-
ταδύθηκα στὸ παχύτερο σκοτάδι». Ἐκλεκτικὲς
συγγένειες, λοιπόν, καὶ ἐκλεκτικὲς συμπτώσεις.

Ἀφοῦ πρώτα παραθέσω ολόκληρη τὴν «Πτώ-
ση τοῦ ιπτάμενου» τοῦ Βαγενά, κρίνω σκόπιμο
νὰ σχολιάσω πολὺ σύντομα μερικὰ σημεῖα τῆς
γιὰ τὸν ἐμπαιγμὸ καὶ τὴν ποιητικὴ διαπόμπευση
τοῦ θανάτου:

Ἡ ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΙΠΤΑΜΕΝΟΥ

Πούπουλα πάνω στὰ λάχανα.

Ἀκούω ἀπὸ ψηλὰ τὰ χάχανα

τῶν Χερουβεὶμ. Τὶς σάλπιγγες. Τὰ ὠσαννά.

Λίγο ν' ἀργοῦσα θὰ ᾿χανα

τὸ θρίαμβο τοῦ φωτός. Τοῦ Σατανᾶ

τὴν πτώση. Τὸ βάραθρο. Κι ἄλλα τερπνά.

Λάχανα: («σιγά τὰ λάχανα», ἐξ ου καὶ ἀπὸ ψη-
λὰ τὰ χάχανα), σὲ μιὰ υπόγεια παρωδία τῆς πρό-
σληψης τοῦ υπερρεαλισμοῦ στὴν Ελλάδα (συντα-
γῆς Κωστή Παλαμά) ἢ μιὰ συλλήβδην υπονόμει-
ση τῆς παντοκρατορίας τοῦ ρεύματος αὐτοῦ.
Πούπουλα: (συνειρμικὸ υπόλειμμα τῆς τρυφηλῆς
φράσης «τὸν ἔχουνε στὰ πούπουλα» — ὁ συνδυα-
σμός τῶν δύο λαϊκῶν ρήσεων δημιουργεῖ ἓνα
κράμα παρωδίας καὶ ειρωνείας), τὰ ὁποῖα ὡς λέ-
ξη ἐνέχουν τὸ στοιχεῖο τῆς φάρσας (πού-πού-λα),

με την επανάληψη του τοπικού πού (εν είδει ερωτηματικής κραυγής) και την απόληξη του λα, ως απάντηση, απάντηση παρωδιακού παραλογισμού (δηλαδή: πουθενά και παντού). Ύψος: (Χερουβείμ –από ψηλά), ήτοι θέωση και αποθέωση (με σάλπιγγες και ωσαννά) πριν από τον γδούπο της πτώσης. Και μετά ο άχρονος χρόνος του Βαγενά (αλλά και του Λάγιου), ο χρόνος-θάνατος ή ο θάνατος-χρόνος, απόρροια σφοδρής ρήξης του Βαγενά όχι μόνο με τη φόρμα και τα σχήματα αλλά και με την υπαρξιακή έννοια της λέξης· με μια απόδοση του μη πραγματικού (θα 'χανα) σε μια υπόθεση εξίσου νεφελώδη, ο χρόνος που δεινά έχει αμφισβητήσει ο ποιητής στο έργο του, ως συνέννοχος ή ισοδύναμος του θανάτου. Και τέλος, η ανταμοιβή του πεπτωκότος ιπταμένου: ο θρίαμβος του φωτός (του ασύλληπτου και υπέργειου), η πτώση του Σατανά, το βάραθρο (το χαοτικό κενό). Και η επιβεβαίωση του παραλογισμού, η φαιδρή, η λουκιανική αντιμετώπιση του θανάτου με το αποστομωτικό: «κι άλλα τερπνά».

Πόσοι άραγε έχουν το χάρισμα να ακούν τα χάχανα, τις σάλπιγγες και τα ωσαννά πριν από την πτώση, πτώση εν τέλει θριαμβική; Συνεχόμενη, όπως θα διαπιστώσουμε, από επεισοδιακή κάθοδο εις Άδου, υπομνησκοντας αφενός το ηρακλείτειο οδός άνω κάτω μία, το φαιδρό, λαϊκό ουρανοκατέβατος, το από τα ψηλά στα χαμηλά του Βαγενά, και αφετέρου τους δαιδαλώδεις μπορχικούς ελιγμούς μέσα στο λαβύρινθο και εν τέλει τις υποθήκες του Πάτροκλου Γιατρά στη *Συντεχνία*.

Το δεύτερο κείμενο του Βαγενά, που αφορά άμεσα τον Λάγιο, ποιητική συνέχεια (και συνέπεια) του προηγούμενου, βρίσκεται στον *Στέφανο*, την έσχατη συλλογή του. Η αμεσότητα οφείλεται στη ρητή, ελαφρώς αναγραμματισμένη αναφορά του ονόματος Λάγιος, ως Κάγιος (το κάπα είναι δίπλα στο λάμβδα). Στο επιτύμβιο αυτό που το παραθέτω αμέσως παρακάτω (η έννοια του θανάτου εμφιλοχωρεί πλέον απροκάλυπτα), ο διαχρονικός αμφισβητίας του κοινότοπου Λάγιος τιμάται με ένα επιτύμβιο (σ. 35), πικρόχολα ειρωνικό όχι τόσο για τη φιλολογική ταλαιπωρία των τεθνεώτων από τους ζώντες (οι οποίοι θρυλείται, αλλά δεν αποδεικνύεται, ότι λανθάνουν στο 2° στίχο), όσο για την ιδέα του θανάτου καθαυτήν:

ΗΛΙΑΣ ΚΑΓΙΟΣ

Τοῦ Ἄδη πέρασα τίς πύλες τρέμοντας
μήπως κι ἐδῶ μ' ἐπαινέσει ὁ Νεζερίτης.

Το ποίημα του Βαγενά «Η πτώση του ιπτάμενου» μπορεί να θεωρηθεί ένα ιδιόρρυθμο προ του τύμβου ποίημα, ένα «προτύμβιο» (ως χρονι-

κά πρότερο σύνθεμα) ή ένα «μετατύμβιο» (ως μεταμοντερνιστικό κατασκεύασμα), σε αντίθεση με το γνήσιο επιτύμβιο που πολύ προ του γεγονότος της συνάντησης του ποιητή Λάγιου με το θάνατο καταγράφηκε ως ποιητική προσήμανση. Ωστόσο, το παραδοξότερο βρίσκεται αλλού και καταδεικνύει αναμφισβήτητα την ταύτιση των δύο ποιητών:

Σε πρόσφατη συνέντευξή του στο περιοδικό *Διαβάζω* (τχ. 463, σ. 72) ο Βαγενάς προβαίνει σε μια απρόσμενη αποκάλυψη: Αναγνωρίζει διπλή πατρότητα στο επιτύμβιο επίγραμμα του, επιβεβαιώνοντας με τη σειρά του την ταύτισή του με τον Λάγιο. Τον επαινεί άραγε, όπως λογικά μπορεί να υποθέσει κανείς, ή ο Λάγιος, ο άτυπος αλλά ουσιαστικός συνθέτης του, εγκωμιάζει τον Βαγενά για την κοινότητα των ιδεών που τους προσπόρισε ο Πάτροκλος Γιατράς, ο σαρκαστής της ατέλειας και σκώπτης της υπερψίας; Το επίγραμμα δεν το εμπνεύστηκε ο Βαγενάς· απλώς, αξιοποίησε μια προσφυή, σπερματική φράση τού, ενοχλημένου από τα παχυλά εγκώμια του Νεζερίτη, Κάγιου/ Λάγιου. Στην ερώτηση του Γιάννη Ν. Μπασκόζου, από πλευράς του περιοδικού, αν «Το “Ηλίας Κάγιος” θα πρέπει να αναφέρεται στον Ηλία Λάγιο...», η απάντηση του Βαγενά είναι η εξής: «Η αναφορά είναι φανερή. Είναι το μόνο τιμητικό επιτύμβιο της συλλογής, για έναν εξαίρετο ποιητή. Στην πραγματικότητα δεν το έγραψα εγώ αλλά ο ίδιος ο Λάγιος. Τις φράσεις που το αποτελούν μου τις είπε ο ίδιος σε μια συζήτησή μας, εγώ απλώς τις έβαλα σε έναν ρυθμό. Περιέλαβα το επίγραμμα στη συλλογή με την έγκρισή του, που ήταν ολόθυμη (η συλλογή κυκλοφόρησε ένα χρόνο πριν από τον θάνατό του)».

Και τα δύο κείμενα μαζί, με τη «(δια)λογική» σειρά τους, προκαλούν την εντύπωση ότι δίνουν το στίγμα και των δύο ποιητών, τον τρόπο θέασης του θανάτου, τη σχέση ποίησης και φυσικού τέλους. Κυρίως όμως αποδίδουν την ειρωνική διάθεσή τους μπροστά σ' αυτό το άγνωστο, το αδιερεύνητο, το σκοτεινό και υπόπτως κρυπτόμενο, αλλά και φωτεινό (κατά το σολωμικό άστραψε φως), ως μετέχον διαβρωτικά της ζωής· διάθεση μελαγχολική, σαρκαστική, εν πτήσει ή εν πτώσει. Αν μεταγράψουμε, κατά το σύστημα Γιατρά, το γνωστό «θανάτω θάνατον πατήσας» σε «ποιήσει θάνατον πατήσας», θα αντιληφθούμε ότι η έννοια της ερήμωσης και του θανάτου συνιστά μια ακόμη σύμπτωση, εννοιολογική και υπαρξιακή αυτή τη φορά, κοινή πάντως (εν και ταυτό), στους δύο φίλους ποιητές.

Αθήνα 5 Ιουλίου 2006,
μνήμη Αθανασίου του Αθωνίτου

Κεκραμένου οίνου αἶνος

τοῦ Βαγγέλη Μπιτσώρη

Το κείμενο του Βαγγέλη Μπιτσώρη είναι αναδημοσίευση από το τευχάκι-χάρισμα στον Ηλία Λάγιο που, σε ένα αντίτυπο, είχαμε τυπώσει στον εκτυπωτή του περιοδικού μια νύχτα του Ιουνίου του 1995. (βλ. σχετικά στη σ. 34 του παρόντος τεύχους).

Τὸν δὲ σαμαγόρειον οἶνον καλούμενον φησιν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τριῶν κοτυλῶν κερασθεισῶν μεθύσκειν ὑπὲρ τεσσαράκοντα ἄνδρας.

Κάποτε, στή Βεΐκου, ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς βότκας, ἐνὸς κατ'εὐφημισμὸν ἀκράτου καί, ἐπιπλέον, ρωσικοῦ πλέον ἀλκοολούχου, ὕψωσες τὸν κραταιὸ ἀριστερὸ πτερωτὸ πόδα ὑπεράνω τοῦ κιγκλιδώματος τοῦ μπαλκονιοῦ. Κι ἐγώ, στὰ ἐνδότερα, σὲ ἀκολουθοῦσα μὲ τὸ βλέμμα, ἰσόπεδος, στὸ δάπεδο ἰσόποσα ἀπλωμένος: τὸ δεῦτερο μεθύσι τῆς ζωῆς μου... Τότε πίστεψα πὼς ἦσουν ἔτοιμος γιὰ τὸ μοναδικὸ λαμπρὸ μετέωρο ἄλμα, δηλονότι τὸ Ὑψηλὸν γι' αὐτὸ καὶ σοῦ φώναξα: «Πήδα!». Ἡ ἐρμηνεῖα πού δίνω, τώρα, γιὰ ἐκείνη τὴ μεγαλοπρεπῆ χειρονομία — ποδονομία καλύτερα — εἶναι νηφάλια, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν οἶνοπληξία, ἔτσι ὅπως ἀρμόζει σὲ κάθε ἔμφρονα στοχαστή. Ὁ Ἡλίας Λάγιος δὲν ἀπέβλεπε σὲ καμία ὑπερβαση, ἀπλῶς παρωδοῦσε τὴν καθαρότητα τοῦ ὑψηλοῦ. Τὸ πήδημα, κάθε εἶδους πήδημα — μοῦ κραύγαζες —, καταλήγει πάντοτε στὰ χαμηλά· ὁ οἶνοβαρὺς φίλος μου παρωδοῦσε τὴν ὑπερβαση διὰ τῆς πτώσεως, ἀναπαριστοῦσε παραμορφωτικὰ τὴν ἀλληλοπαρασχηματισμὸν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ ταπεινοῦ. Τὸ ἄλμα του δὲν ἦταν στὸ κενό, δὲν ἦταν κενὸ νοήματος· ἀπλῶς ἤθελε νὰ μοῦ δείξει, ἀκόμη μιὰ φορά, πὼς τὸ ἀμιγές καὶ τὸ πρωτότυπο οὐδέποτε ὑπῆρξαν. Τόσα χρόνια αὐτὸ κραυγάζει, καὶ μὲ τὴ γραφὴ του καὶ μὲ τὴ ζωὴ του.

Ὁ γραφιάς Ἡλίας Λάγιος εἶναι ἀδιόρθωτος θιασώτης τῆς λαμπρῆς παράδοσης τῶν παραμυθητῶν ἢ τέχνη του ἀντλεῖ τὸ σφρίγος της ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ παραδιόρθωσιν. Μιὰ ζωὴ παραδιορθωτῆς, γιὰ νὰ θυμίζει παραδειγματικὰ τὴ

μωροφιλοδοξία μας, πὺ μᾶς ὠθεῖ στὴν ἀναζητήση τοῦ Ἑλδοράδο τῆς αὐθεντικῆς πρωτοτυπίας.

Ἡ ποιητικὴ τοῦ ποιητῆ μας δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ποτικὴ του. Ὁ Ἡλίας Λάγιος οὐδέποτε ζήλωσε τὴ δόξα τοῦ ἀκρατοπότη, τοῦ ἐραστῆ τοῦ ἄκρατου πότου. Μπορεῖ ὥστόσο νὰ σεμνύνεται γιὰ μιὰν ἄλλη περιφανῆ ἐπίδοση: ὑπῆρξε ἄκρατος, ἀσυγκράτητος πότης. Ὡστόσο τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς δραστηριότητάς του δὲν εἶναι ἡ πολυποσία, ἀλλὰ ἡ ποτικὴ μείξις ἐν γένει: ἀφ' ἐνὸς κεκραμένος οἶνος καὶ συναφῇ ἀλκοολοῦχα (μπόμπα), ἀφ' ἑτέρου ἀδιάλειπτη διαδοχικὴ κατάποση ἑτερογενῶν, ἑτερόκλητων ποτῶν (μπίρα, οὔισκι, βότκα, οἶνος, κ.ἄ.). Ἀρχαιοθεν δεσπόζει ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ἄκρατος οἶνος ἀρμόζει στοὺς σοφοὺς, ἐφόσον βεβαίως ἀναλίσκεται μὲ μέτρο. Ὁ φίλος μου δὲν καταφρονεῖ ἐκ προοιμίου τὴ σοφία τοῦ σώφρονα νοῦ — ὁ ὁποῖος βεβαίως οὐδέποτε μεθύσκειται, ἀλλὰ μόνον οἰνοῦται —, ἀλλὰ οἰκτίζει ὅπωςδήποτε τοὺς «εἰδήμονες» πότες πὺ ἀναγνωρίζουν τὴν «αὐθεντικότητα», καὶ δὴ τὴν πρωτοτυπία τοῦ μεθύσματος, τουτέστιν τοῦ ἀκράτου.

Ὁ οἰνόφιλος ποιητῆς μας, ἀφήνοντας πίσω του κάθε ἀκρασία καὶ πρωτοτυπία, μεθύων καὶ μεθυπλανῆς ἀπὸ τὴν κρᾶσιν τῶν ποτῶν, ἔρχεται πάντοτε καὶ ἐσκεμμένα μεθύστερος, γιὰ νὰ περιπαίξει ἐκείνους πὺ μεθύσκονται ἀπὸ τὸ ἀμιγές, τὸ καθαρὸ, τὸ ἄκρατον, τουτέστιν τὸ μοναδικό, τὸ ἀπαράμιλλο, ὅθεν αὐτοὺς πὺ θεωροῦν πὺς ἔρχονται πάντοτε πρῶτοι, πρωτοτυποῦντες. Ἐν κατακλείδι, ὁ Ἡλίας Λάγιος λαιδορεῖ τὴν καθαρότητα, μολύνοντας τὸ νοῦ ὅχι μὲ ἄκρατο ἀλλὰ μὲ κεκραμένο, βρώμικο οἶνο· μιαίνεται γιὰ νὰ συγκεκριμένο ποιήσει τὴν οὐσιαστικὴ ἀφαίρεση, ἢ

Κεκραμένου οἶνου αἶνος

of Βαγγέλη Μπιτσώρη

Κάποτε, στή Βεΐκου, ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς βότκας, ἐνὸς κατ'εὐφημισμὸν ἀκράτου καί, ἐπιπλέον, ρωσικοῦ πλέον ἀλκοολούχου, ὕψωσες τὸν κραταιὸ ἀριστερὸ πτερωτὸ πόδα ὑπεράνω τοῦ κιγκλιδώματος τοῦ μπαλκονιοῦ. Κι ἐγώ, στὰ ἐνδότερα, σὲ ἀκολουθοῦσα μὲ τὸ βλέμμα, ἰσόπεδος, στὸ δάπεδο ἰσόποσα ἀπλωμένος: τὸ δεῦτερο μεθύσι τῆς ζωῆς μου... Τότε πίστεψα πὼς ἦσουν ἔτοιμος γιὰ τὸ μοναδικὸ λαμπρὸ μετέωρο ἄλμα, δηλονότι τὸ Ὑψηλὸν γι' αὐτὸ καὶ σοῦ φώναξα: «Πήδα!». Ἡ ἐρμηνεῖα πού δίνω, τώρα, γιὰ ἐκείνη τὴ μεγαλοπρεπῆ χειρονομία — ποδονομία καλύτερα — εἶναι νηφάλια, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν οἶνοπληξία, ἔτσι ὅπως ἀρμόζει σὲ κάθε ἔμφρονα στοχαστή. Ὁ Ἡλίας Λάγιος δὲν ἀπέβλεπε σὲ καμία ὑπερβαση, ἀπλῶς παρωδοῦσε τὴν καθαρότητα τοῦ ὑψηλοῦ. Τὸ πήδημα, κάθε εἶδους πήδημα — μοῦ κραύγαζες —, καταλήγει πάντοτε στὰ χαμηλά· ὁ οἶνοβαρὺς φίλος μου παρωδοῦσε τὴν ὑπερβαση διὰ τῆς πτώσεως, ἀναπαριστοῦσε παραμορφωτικὰ τὴν ἀλληλοπαρασχηματισμὸν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ ταπεινοῦ. Τὸ ἄλμα του δὲν ἦταν στὸ κενό, δὲν ἦταν κενὸ νοήματος· ἀπλῶς ἤθελε νὰ μοῦ δείξει, ἀκόμη μιὰ φορά, πὼς τὸ ἀμιγές καὶ τὸ πρωτότυπο οὐδέποτε ὑπῆρξαν. Τόσα χρόνια αὐτὸ κραυγάζει, καὶ μὲ τὴ γραφὴ του καὶ μὲ τὴ ζωὴ του.

ὁποία μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: οὐδὲν ἄκρατον.

Π' αὐτὸ καὶ ἔπινε ἀκράτητα. Ἀτυχῶς αὐτὸς ὁ ἔντονος παιδευτικὸς παραδειγματισμὸς διὰ τῆς ἀκαθάρτου πολυποσίας, δηλονότι τῆς καταχρήσεως, παρ' ὀλίγον θὰ ἐπέφερε τὴ γενικευμένη σωματικὴ ἀχρηστία τοῦ ποιητῆ. Ἔτσι ὁ οἰνόπληκτος παραμυθητῆς ἀναγκάστηκε νὰ μεταπηδήσει ἀπὸ τὴν παραδιόρθωση στὴν αὐτεπιδιόρθωση, διὰ τῆς ὁποίας ἀναζητεῖ μιὰν ἄλλη ὀρθωση, ἐπέκεινα παντὸς οἰνοπνεύματος, ἀλλὰ πεισματικὰ παραμορφωτικὴ.

Οἱ φίλοι ἀναγνωρίζουν τοὺς φίλους μόνον μέσα ἀπὸ τὶς μεταμφιέσεις τους, κρυπτικά. Ὁ Ἡλίας Λάγιος ἀπὸ τὴν εὐλαβικὴ λαιδορία οἰουδήποτε ἀκράτου οἰνοπνευματώδους ὁδεύει πλέον ἀκράτητος πρὸς τὴν κατανυκτικὴ ἐγκράτεια. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἤδη ἔχει διαμορφώσει μιὰ καινούργια στάση ἀπέναντι στὴ νέα κατάσταση. Οἱ φίλοι του ἀναμένουν τὰ σήματα τῆς νέας μεταμόρφωσής του.

Ἡ μεταποικτικὴ περίοδος τοῦ Ἡλίου ἐπ' οὐδενὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μεταποικτικὴ· ἀφ' ἐνὸς χλευάζει τὸ μεταμοντέρνο, ἀφ' ἑτέρου δὲν πιστεύει στὴν καλαισθητικὴ, οἶονεῖ «δημιουργικὴ» μεταποίηση προγενέστερων «πρωτότυπων» ἐπιτεύξεων. Δὲν ἔχω καμία ἀμφιβολία: Ἡ παραποικτικὴ του ἰδιοσυγκρασία τὸν ὁδηγεῖ ἀπαρέγκλιτα στὴν παραποικτικὴ. Προσοδοκῶ ἐναγωνίως τοὺς νέους παραμορφωτικούς, παραποικτικούς του ἄθλους.

Ο Παλαμάς και ο Γρυπάρης του Ηλία Λάγιου

του Αλέξανδρου Αργυρίου

Γνώρισα τον Ηλία ένα βράδυ κάπου στην πλατεία Καρύτη στις αρχές περίπου του 1990. Τον ήξερα, εκτός από ποιητή, μέλος μιας συντροφιάς που γράφει μετρικούς και ομοιοτάληκτους στίχους, εν μέσω του πλήθους των ελευθεροστικτών μοντερνιστών και μεταμοντερνιστών — όσο είναι — ποιητών. Από την πλευρά μου ανήκοντας σε μια κατηγορία λογίων και χαρτοδιδασκάλων που απέρχονται εν ειρήνη με ανεξόφλητα χρέη, αδυνατούσα να υποθέσω τι θα προέκυπτε από μια συζήτηση με έναν ποιητή με άγνωστά μου τα όρια της οργής του.

Άρχισα τολμώντας αθώες ερωτήσεις περί ποιητών και ποιημάτων του πρόσφατου και απώτατου παρελθόντος, άτσαλα, κατά τα μέτρα μιας κουβέντας που είχε ασαφείς διερευνητικούς σκοπούς. Απέβλεπε όμως κατά ένα τρόπο στο να βρεθούν κοινά ή μη κοινά σημεία διαλόγου. Εύστοφος και ευαίσθητος, όπως ήταν ο Ηλίας, και έτοιμος «από καιρό» — που γινόταν αμέσως αντιληπτό — αντιλαμβανόσουν ότι είχες να κάνεις όχι απλώς με έναν λόγιο φανατικό για γράμματα αλλά αφοσιωμένο — ανιδιοτελώς από περίσσευμα — σε μια υπόθεση που την είχε αναγάγει σε σκοπό ζωής. Έκπληκτο με άφηνε η έκταση των γνώσεών του και η δυνατότητά του να επιστρατεύει επιχειρήματα χωρίς δυσκολία. Τον βοηθούσε η μνήμη του που τον έβγαζε ασπροπρόσωπο όταν, μέσα στη ροή του λόγου, απάγγελλε από στήθους, λ.χ. Καρασούτσα, Βασιλειάδη, Παπαρηγόπουλο. Εκεί που μετρίαζόταν η επικοινωνία μας ήταν για τους μεσοπολεμικούς ποιητές, Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσο. Δεν ξέρω πόσο σωστά έκρινα, θεωρούσα όμως, ότι κρατούσε απόσταση ασφαλείας από τις αυθεντίες. Μίσος κι αγάπη. Είναι μια περίεργη σχέση που αναπτύσσεται ως αντίδραση όταν ξέρεις ότι η ποίηση που γράφουν οι ενιστάμενοι, με όλες τις διαφορές, κατάγεται σε δεύτερη επεξεργασία από τους κατηγορούμενους για περίτεχνο και ψευδεπίγραφο ποιητικό λόγο.

Τέλος πάντων δεν μεγαλοποιώ τις εντυπώσεις μου από την πρώτη εκείνη συνάντηση. Υπήρξε όμως η αφορμή για πυκνές συναντήσεις έκτοτε, προσωπικές και τηλεφωνικές· η τελευταία, μια

βδομάδα πριν από το μοιραίο, κράτησε μισή ώρα, όπου μιλούσε με ασίγαστο κέφι μέσα στις ανασφάλειές του. Μου χάρισε όσα από τα παλαιότερα βιβλία του έβρισκε στα ράφια του και όσα από τότε εξέδιδε, καθώς είχε αποκτήσει το κύρος ώστε οι εκδότες να τον εμπιστεύονται και να του αναθέτουν να επιμελείται και να προλογίζει επανεκδόσεις παλιών ποιητών. Διαβάζοντας τα κείμενά του εδραιώθηκε η πεποίθησή μου ότι επρόκειτο για ένα ιδιαίτερος προικισμένο άτομο, η κατάρτιση του οποίου είχε στέρεες βάσεις, ικανές για αξιόπιστες κρίσεις και θεμελιωμένες απόψεις. Και επειδή η ποιότητα της ποίησής του χρειάζεται χρόνο και άνεση, που δεν διαθέτω, για να αναδειχθεί αλλά και για να μη θεωρηθεί ως υπεκφυγή, θα παρατηρήσω ότι μου αφήνει ιδιαίτερος αγαθές εντυπώσεις τόσο ο ελεύθερος στίχος του όσο και ο μετρικός. Σε μια φάση που πολλές φορές αναρωτιέσαι ποιος είναι ο οργανικός λόγος που υποχρεώνει σε ελεύθερη διάταξη τους στίχους ενός νέου ποιητή, όταν, στην Χ περίπτωση, αυτό φαίνεται αυταπόδεικτο, τότε αντιλαμβάνεσαι τι ποιητική παιδεία νεωτερικού λόγου υπόκειται. Ανάλογα και ο μετρικός στίχος υπόκειται όχι μόνο στους κανόνες του αλλά κομίζει και την ευφορία του, όσο φέρει κόσμον.

Για τεχνικούς λόγους, που δεν έχει νόημα να τους απαριθμήσω — μη έχοντας τώρα χρόνο, και για να μη σταθώ μόνο στα γενικά —, αναγκάζομαι να διατρέξω, απλώς για την περίσταση, τις ακόλουθες εκδόσεις, που έχω διαβάσει στην ώρα τους και έχω εκτιμήσει την αξία τους.

Κ. Παλαμά, *Η Φοινικιά*, ²1997, όπου το κείμενο: «Στον ίσκιο της φοινικιάς» (σ. 7-12).

Κ. Παλαμά, *Σατυρικά Γυμνάσματα*, 1998, όπου το κείμενό του «Προσχέδιο για το πορτραίτο του ποιητή ως εξεγεγμένου πολίτη», (σ. 7-11).

Κ. Παλαμά, *Ο Τάφος, Ο κύκλος του Τάφου, Ο πρώτος λόγος των Παραδείσων*, 1998, όπου το κείμενό του «Έσχατον σήμα», (σ. 9-16).

Κ. Παλαμάς, *Κ' έχω από σας μια δόξα να ζητήσω*, όπου το κείμενό του «Ο Παλαμάς ως αίτημα» (σ. 17-38), στη σειρά «Ο ανθολόγος Ερμής», 2001.

Ι.Ν. Γρυπάρη, *Σκαραβαίοι και τερρακόττες*,

2002, όπου το κείμενό του «Εισαγωγή, I.N. Γρυπάρης — η ατραπός της σιωπής», (σ. 13–64)

Ο Ηλίας Λάγιος δεν είναι ένας συνηθισμένος μελετητής που οι κατασταλαγμένες απόψεις του προέκυψαν από τις περιφερόμενες εκτιμήσεις που λειτουργούν ως κοινοί τόποι. Όταν διαβάζεις τα κριτικά του κείμενα και με την ευχέρεια που κινείται διαπιστώνεις ότι η έκταση των γνώσεών του που δεν επιστρατεύθηκαν επί τούτου, λόγω της συγκεκριμένης ανάγκης, έχουν ικανό βάθος ερευνητικής σπουδής που τις καθιστά αξιόπιστες. Μπορεί να ξενίζει κάποτε ο τρόπος της διατύπωσης αλλά τον εξαγιαίνει η εφευρετικότητα και η φαντασία με τις οποίες ο συνοπτικός λόγος εν προκειμένω ενεργεί ως απόφθεγμα.

Περιορίζω και αντιγράφω (σ. 8, «Στον ίσκιο της Φοινικιάς»):

[...] Σ' αὐτὸ τὸ πλανητικὸ σύστημα ἐγγὺς τοῦ ἡλίου τῆς Φοινικιάς θὰ συναντήσουμε μόνο τοὺς ἀστεροειδεῖς κάποιων μικρῶν λυρικῶν του. Οἱ τροχιᾶς τῶν μεγάλων του «συνθέσεων» (Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Πύφτου) ἐγγράφονται στὴν παγωμένη περιφέρεια ἥ, στὴν καλύτερη περίπτωση (Ἀσκραῖος, Τὸ ἀεροπλάνο), παρομοιάζουν μὲ κομῆτες οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε πλησιάζουν τὸν ἥλιο [τῆ Φοινικιά] καὶ ἄλλοτε ἀπομακρύνονται ἀπὸ αὐτόν.

Ο ανορθόδοξος αυτός τρόπος περιοδολόγησης και αξιολόγησης του συνόλου του παλαμικού έργου δείχνει άνθρωπο που έχει πολύ σκύψει στο έργο και το στοχάστηκε συγκριτικά, προφανώς επί τη βάσει μιας προσωπικής αισθητικής, ενημερωμένης από τα δεσπύζοντα ρεύματα αλλά που διατηρεί το δικό της ακοίμητο νεύρο. Με αυτή την προϋπόθεση δεν μπορεί να γίνει ανεκτός ο επικός και ρητορικός Παλαμάς, εκτός αν προϋποθέσουμε ότι λαμβάνεται υπ' όψιν ο περιβάλλων χώρος της γένεσης τού αντίστοιχου κλίματος που καθιστούσε τέτοια γεγονότα ανεκτά ως πνευματικά, ιστορικά, ιδεολογικά και όχι ποιητικά.

Εύλογος ο δισταγμός για τη μεροληψία. Αν όμως περάσουμε στα *Σατυρικά Γυμνάσματα* διαπιστώνουμε ότι τέτοιοι όροι έχουν αναληφθεί μέσα στην επεξεργασία του αντικειμένου. Αντιγράφω:

Η πρόθεση του Παλαμά είναι πρωτίστως, η πρόθεση του πολιτικού αναμορφωτή, ου μην ενός εξεγεγμένου ριζοσπάστη

Και αυτά αφού έχει θέσει το ερώτημα:

Όμως είναι τα Σατυρικά Γυμνάσματα «ακριβώς» ποιήματα;

Στο ερώτημα, που δεν είναι αυτονόητο, η απά-

νηση, θετική ή αρνητική, δίνεται κατά περίπτωση.

Όταν περάσουμε στον *Τάφο* αντιλαμβανόμαστε την επάρκεια του Ηλία Λάγιου στη φιλολογική συγκέντρωση για πρώτη φορά της ύλης με το ίδιο κεντρικό θέμα: την απώλεια του Άλκη Παλαμά. Η έκδοση έχει τα γνωρίσματα και τις απαιτήσεις μιας εργασίας ενός καλού φιλόλογου από ένα μη φιλόλογο αλλά με πλούσια αποθέματα. Η διάταξη των ποιημάτων, ώστε να διακρίνεται η ενότητα που δεν είναι χρονική ακολουθία γραφής, αλλά ανάπτυξη της «ιδέας εν προόδω», στηρίζεται εν μέρει στις υποδείξεις του Παλαμά, δεν παύει όμως να μπορεί να θεωρηθεί αυθαίρετη, αν δεν αποτελούσε πειστική λύση ενός επαρκούς αναγνώστη, με τις ενστάσεις να μην επιβάλουν απόρριψη.

Εκεί που δοκιμάζεται η πρόληψη του Λάγιου του ποιητικού έργου του Παλαμά στο σύνολό του είναι η ανθολόγησή του όπου σκιαγραφείται μια ποιητική κατάσταση, στη συγκεκριμένη περίπτωση ενός πολύτροπου ποιητή. Κατά πόσον το μέρος αντιπροσωπεύει ένα σύνολο που δεν θα αφίσταται από ό,τι έχει προσλάβει ένας επαρκής αναγνώστης. Και ενώ, χίλιοι λόγοι, φαινόταν να οδηγούν σε μεγαλύτερες απορρίψεις, για λογαριασμό μου νομίζω ότι στάθηκε περισσότερο ελαστικός απ' όσο μπορούσε να καταστεί ο Παλαμάς ανεκτός σε ένα κοινό που το βιώσιμο είναι ορθότερο κριτήριο από το ιστορικό. Αλλά όταν συγκρίνω το αποτέλεσμα με τις ανθολογίες του Λεάνδρου Παλαμά και του Αντρέα Καραντώνη βρίσκω ότι ο Λάγιος έδωσε καλύτερη εικόνα του λυρικού Παλαμά.

Όταν έρχεται από τον «μείζονα» Παλαμά στον «ελάσσονα» Γρυπάρη μοιάζει να μην έχει πολλά προβλήματα από την πλευρά των όγκων, αλλά εφευρίσκει άλλες ποιότητες και κατηγορίες τις οποίες θέτει από την αρχή καλοπροαίρετα, προκειμένου να δώσει τις απαντήσεις του. Μεθοδική διάταξη των επί μέρους προβλημάτων που προσφέρει το αντικείμενο, προσκομίζει τις φιλολογικές του πηγές, και ανοίγεται σε θέματα σχέσεων «γραφής στιχουργικής» όπου αναδεικνύονται οι γνώσεις του και οι προβληματισμοί του επί ρυθμικής λειτουργίας του ποιητικού λόγου, όταν δεν συμπιέζεται από τις υποχρεώσεις της μετρικής και της ομοιοκαταληξίας. Κάποτε και της κοινοτοπίας, ως διεξόδου. Μπορώ να πω ότι ο Λάγιος στην ανάλυση του ποιητικού ιδιώματος και των στρωματώσεων της ποίησης του Γρυπάρη αναδεικνύεται ευαίσθητος δέκτης, εκκαθαρίζοντας την ύλη από τα φθαρτά της σημεία και πετυχαίνει να δώσει απάντηση που να φαίνεται «δυνατή» στο πρόβλημα της σιωπής του ποιητή.

Αθήνα, 21/7/2006

Γκρεμισμένος στὰ βραχώδη τῶν Ἰάμβων*

τοῦ Δημήτρη Κοσμόπουλου

Υπάρχει μία κοινόχρηστη νοοτροπία στὴν προσέγγιση ἢ στὴν ἀποτίμηση ἐκείνων τῶν ποιητῶν, οἱ ὁποῖοι στὸ ἔργο τους ἀναδεικνύουν τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ, στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ —κατ' ἐπέκτασιν— στὸν κόσμον. Ἐκβάλλει (ἢ νοοτροπία αὐτή), μέσα ἀπὸ τὴν χονδροειδῆ ἀγκύλωση, πὺν ἀνάγεται σὲ «ἀξιωματικοῦ» τύπου στενωπό:

Οἱ ποιητὲς αὐτοί, εὐκόλα κι ἀνώδυνα, χαρακτηρίζονται «καταραμένοι» — μὲ μιὰν ἀπροϋπόθετη μεταφορὰ τῆς *maudite* στὰ καθ' ἡμᾶς. Στὸ ἐξοντωτικὰ ὑπεραπλουστευτικὸ σχῆμα αὐτῆς τῆς «κριτικῆς» ἐρμηνευτικῆς, ἀποθεώνεται ἡ πιὸ σχηματικὴ ἐκδοχὴ τοῦ κακοχωνεμένου ντετερμινισμοῦ: Πρόκειται γιὰ τὴν βολικὴν ἐπανάπαυση σὲ ράκη τῆς νεωτερικῆς φαινομενολογίας. Ἡ εὐλογοφάνεια ἀποδεικνύεται, καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ἰσοπεδωτικὰ ἀδήριτη. Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κόσμος εἶναι προϊόντα καὶ παράγωγα τῆς ἄ-λογης τυχειότητος, σταθερὴ ἀναφορὰ νοήματος δὲν ὑπάρχει. Οἱ κατὰ καιροὺς καὶ ἐπὶ μέρους ἐναλασσόμενες νοηματοδοτήσεις, ἔχουν ἀποδειχθεῖ —κατὰ τὸ σχῆμα, πάντοτε, τὸ ὁποῖο προσπαθοῦμε νὰ περιγράψουμε— ἀπὸ ἀτροφικὲς ἕως ἔωλες. Ἀκόμα καὶ τὰ μέρη τῆς ἀλήθειας, πὺν ἐκόμιζαν ἢ κομίζουν οἱ ἰδεολογίες, ἀποκαλυπτικὰ τῶν σχέσεων καὶ τῶν δομῶν ἐξουσίας στὴν ἱστορία τῶν κοινωνιῶν τοῦ ἀνθρώπου —ἀποδεικνύονται ἀτάκτως ἡττημένες ἀπὸ τὴν δικτατορία τῆς βίας καὶ τοῦ αἵματος, πὺν φανερῶνεται ἀδιατάρακτη καὶ ἀδιασάλευτη στὸν ἱστορικὸ χρόνον. Δίχως ἄλλους πλατυσμούς, τὸ κακὸ —πὺν εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὰ ἀνθρώπινα περισσεύει— φαντάζει ὁ εὐλογος κανόνας ἀπολήξεως ἑνὸς παράλογου κόσμου κι ἑνὸς θηριώδους ἀνθρώπου. Ὅσο γιὰ τὸν Θεό, —τὸ «πλήρωμα τοῦ νοήματος» γιὰ τὴν πνευματικὴ παράδοση τῶν ἀνθρώπων—, Αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει, ἀφοῦ δὲν φαίνεται πούθενά: ἢ, ἐν πάσει περιπτώσει, ἔχει παντελῶς ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴν ἱστο-

ρία, ἀπὸ τὴν φρίκη τῶν ἀνθρωπίνων. Διὸ καὶ τὸ λογικοφανὲς συμπέρασμα: Στὸ Βασίλειον τῆς ἀπολύτου κολάσεως, στὸν κόσμον, τὸ κακὸ δὲν ξορκίζεται παρὰ μὲ τὸ κακὸ μονάχα. Οἱ ποιητὲς, ἀρνούμενοι τὴν ἐκπτώσιν τοῦ κόσμου, ὀφείλουν νὰ δαπανήσουν τὴν ζωὴ τους «ἐν τῷ ὅλῳ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ μηδενός». Ποιητὴς δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει παρὰ μόνον παραβατικότητα —καὶ μάλιστα εὐκόλου τύπου—, ἀπροσάρμοστη συμπεριφορὰ, ἔξ ὑπαρχῆς αὐτοκαταστροφικῆς ροπῆς.

Μέσα στὸν *Il faut prendre le mouchoir* καθωσπρεπισμό, τοῦ ἐπιδερμικοῦ αὐτοῦ ὑπερναπληρώματος, καίγονται τὰ χλωρὰ μαζὶ μὲ τὰ ξερά. Καί, πάνω ἀπ' ὅλα, ὑποτιμᾶται καὶ ἡ ἔμπειρία τοῦ κακοῦ στὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀναμέτρηση μὲ τὸ κακὸ, ἀρχαιοθὲν θεμελιώδης ὅρος γιὰ τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀληθινῆς τέχνης. Ἐν τέλει, ἔχουμε νὰ κάνουμε καὶ ἐδῶ μὲ ἕναν ἄκρως συντηρητικὸ ἠθικισμό, ἀλλὰ ἀντεστραμμένο· ὥστόσο πλήρη στὴν ἀπαίτηση προσαρμογῆς σὲ συγκεκριμένο κώδικα συμπεριφορᾶς καὶ ὡς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὡς πρὸς τὴν πρόσληψή της.

Στὴν περίπτωσιν τοῦ ποιητῆ Ἡλίου Λάγιου, μετὰ τὴν ἐκδημία του, τὰ πράγματα ἐξελίχθηκαν, κατὰ κανόνα, μέσα στὰ ὅρια τοῦ προαναφερθέντος σχήματος. Μιλοῦμε, βεβαίως, γιὰ τὸν τρόπο προσλήψεως τοῦ ἔργου του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν τρόπο αἰφνιδίου «ἀνακαλύψεως» του. Ἕνας ἀκόμη «καταραμένος», λοιπόν, πὺν ἀκολούθησε πιστὰ, μέχρι τὸ τέλος τοῦ δρόμου τὰ γνωστὰ θέσφατα; Πάντοτε, ὅμως, τὰ πράγματα τὰ ἀνθρώπινα εἶναι περισσότερο πολὺπλοκα ἀπὸ τὴν ἐπιχρισματικὴν τους περιγραφὴν. Εἰδικὰ ὅταν αὐτὴ ἀσκεῖται μὲ ρυθμοὺς διαγκωνισμοῦ καὶ πρωταθλητισμοῦ, ἀπὸ τὴν πατερναλιστικὴν σκοπιμότητα τῶν παντὸς εἶδους ἐνθέτων τῆς ἐφημεριδογραφίας. Ἡ καρικατούρα τοῦ εὐπεπτοῦ ἠθικισμοῦ, θέλει τὸν Λάγιον ἢ χωνεμένο ἀπὸ τὰ σκοτάδια τῆς «καταραμένης» φύσης του πὺν συνετρίβη στὴν ἀ-λογία τοῦ ἐξαμβλωματικοῦ κόσμου, ἢ, ταγμένο στὴν ἰδεολογικὴ ἐπιταγὴ

* Τὸ παρὸν κείμενον, εἶναι κεφάλαιον ἀπὸ ἐνδύτερη ἐργασία γιὰ τὴν ποίησιν τοῦ Ἡλίου Λάγιου.

του «ποιητικού σχεδίου» για συμπόρευση με τις ένδοκοσμικές δυνάμεις της προόδου, οι οποίες ως ιστορική πρωτοπορία, αλλάζουν τον κόσμο, νομοτελειακά, ἐπὶ τὰ βελτίω. Πάλι καλά, ἀφοῦ οἱ θιασῶτες τῆς δεύτερης αὐτῆς ἐκδοχῆς, ἀναγνωρίζουν ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπῆρξε ταγμένος σ' ἓνα τέτοιο «μεῖζον σχέδιο» τοῦ δικαιολογεῖται τὸ ἐλαφρυντικὸ τοῦ δικαιώματος στὴν παρακμιακὴ συντριβή. Κι ὅμως: ἐὰν ὑπάρχει — πὺ ὑπάρχει! — συντριβὴ ἕως αὐτοεκμηδενίσεως στὸν Λάγιο, αὐτὴ εἶναι τόσο βαθειὰ καὶ διαφορετικὴ, ὅσο βαθύτερα καὶ ὀδυνηρὰ στὴν ἐμπειρία εἶναι γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο τὰ βάρη τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ προσώπου του. Ἄρα καὶ τὰ βάρη καὶ οἱ προκλήσεις τῆς κοινωνίας του.

«Λοιπὸν, ἐγὼ γνωρίζω τί εἶναι τὸ κακό. Καὶ τό 'χω πράξει», ὁμολογεῖ μὲ παρρησία, ὁ ἀδιάπτωτα ἐκπτωτος καὶ ἀνυποχώρητα ἐκθετος Ἡλίας Λάγιος. (Φεβρουάριος 2001). Κι αὐτὴ ἡ δημόσια ὁμολογία συνοδεύεται ἀπὸ τὴν σκληρυμένη παιδικότητα ἑνὸς πείσματος, τῆς ἄλλης ὄψης μιᾶς δίψας γιὰ ἀλήθεια σχέσεων: «*Συγγνώμη ἀπὸ κανέναν δὲν ζητῶ, δὲν καταδέχομαι τὸ ἔλεος, / κρατῆστε γιὰ τοὺς ἄλλους τὴν συγχώρεση, τὸ ψόφιο πρᾶμα.*» (Φεβρουάριος 2001). Εἶναι ὅμως ἀπὸ πολὺ παλαιότερα, στίς Ἀσκήσεις, τοῦ 1984, πὺ ὁ Λάγιος ὑπὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ alter ego του, τοῦ Ἀλέξη Φωκά, ρωτᾷ ἐναγωνίως: «*Κύριε, Κύριε, ποιὸς εἶμαστε Ἐσύ;*». Δώσαμε τρία δείγματα ὡς ὀρίζουσες τῆς ὑπαρκτικῆς (ἄρα καὶ τῆς ποιητικῆς) περιπέτειας τοῦ Λαγίου. Τὸ πρῶτο, ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ συνειδησιακοῦ καὶ ψυχικοῦ ἄλγους ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κακοῦ στὸν κόσμο. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία, εἰσπράττεται ἀπὸ τὸν Λάγιο μὲ δύο τρόπους: Εἴτε μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς μονώσεως, ὁπότε στὰ ὅρια τῆς ψυχικῆς του ἀντοχῆς, ἀναφέρεται στὸν Θεὸ καὶ ὠριμάζει σὲ διερώτηση, πλησιάζοντας στὴν βίωση ἐκείνης τῆς ἄγνωστης ἢ ἡθελημένα λησμονημένης ρήσης τοῦ Whitehead: «*Ὁ Θεὸς εἶναι ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος κάνει στὴν μοναξιά του...*». Εἴτε ὡς ἄχθος ὑπαρκτικῆς ἀσφυξίας καὶ ἐξανάστασης, πὺ φθάνει στὰ ὅρια τῆς αὐτεπίγνωσης ὡς πρὸς τὴν τάση τῆς φύσης του: (τὸ κακὸ τό 'χω πράξει, ἀλλὰ πρὸς τί νὰ ἀκολουθήσω τὴν τύψη μου; κυρίως, πρὸς Ποιόν νὰ ἀπευθυνθῶ γιὰ συγχώρηση;) «*Ὁ Κύριος εἶπε στὸν Πόντιο Πιλάτο: "Εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ"*». Ὁ Πιλάτος ἀπάντησε μὲ σκεπτικισμό: «*Τί ἐστὶν ἀλήθεια;*». Καὶ πεπεισμένος πὺ δὲν ὑπάρχει καμιά ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, δὲν περίμενε νὰ τοῦ δώσῃ ἀπάντηση οὔτε ὁ Χριστός,

ἀλλὰ «ἐξῆλθε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους» (Ἰωάν. ιη' 37-38). Ὁ Πιλάτος εἶχε δίκιο: στὸ ἐρώτημα «*Τί ἐστὶν ἀλήθεια*», ἂν ἐννοῆς τὴν ἔσχατη ἀλήθεια πὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς ὅλης ὑπάρξεως τοῦ κόσμου, δὲν ὑπάρχει ἀπάντηση. Ἄν ὅμως ὁ Πιλάτος, ἐννοώντας τὴν Ἀρχιαλήθεια ἢ τὴν Αὐτοαλήθεια, ἔκανε τὸ ἐρώτημα ὅπως πρέπει «*ΤΙΣ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια*», τότε θὰ ἔπαιρνε ἀπάντηση. Καὶ ἡ ἀπάντηση θὰ ἦταν αὐτὸ πὺ λίγο πιὸ πρὶν, κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο, προβλέποντας καὶ τὸ ἐρώτημα τοῦ Πιλάτου, ἔλεγε ὁ Κύριος στοὺς ἀγαπημένους του μαθητὲς καὶ δι' αὐτῶν σ' ὅλο τὸν κόσμο: «*Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια*» (Ἰωάν. ιδ' 6, ιη' 37-38). Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία θέτουν στὸν ἑαυτὸ τους τὸ ἐρώτημα «*Τί ἐστὶν ἀλήθεια*» [...] ἀκόμη καὶ στὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητας παρατηρεῖται ἡ ἴδια μεγάλη ἀπάτη. Τὸ ἴδιο κι ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι ἀκολουθοῦν τὴν ὀλισθηρὴ ὁδὸ τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀλήθειας τοῦ «*ΤΙ*». Τὸ λογικὸ ὑποθέτει πὺς, ἂν γνωρίσῃ κανεὶς τὴ ζητούμενη ἀλήθεια τοῦ «*ΤΙ*», θὰ κατορθώσῃ νὰ γίνῃ κάτοχος μαγικῆς δυνάμεως καὶ ἐλεύθερος κυρίαρχος τοῦ ὄντος. [...] Ἡ ἀλήθεια «*ΤΙΣ*» δὲν γνωρίζεται μὲ τὴ λογικὴ πορεία. Ὁ Θεὸς «*ΤΙΣ*» γνωρίζεται μόνο μὲ τὴν κοινωνία ὑπάρξεως...». Παράθετω τὸ χωρίο ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Γέροντος Σωφρονίου Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης (Archimandrite Sophrony (Sakharov), Saint John Baptist's Monastery, Essex, England, 1990) γιὰ νὰ καταδειχθεῖ τὸ μεῖζον ἀνθρωπολογικὸ πρόβλημα, στὴν σχέση Θεοῦ-ἀνθρώπου-κόσμου, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς παρουσίας τοῦ Ἱστορικοῦ Χριστοῦ στὸν ἱστορικὸ χρόνο. Φα-

νερό, ὅτι οἱ πραγματικοὶ ποιητὲς εἰσπράττουν καὶ βιώνουν τὸ βάρος τοῦ ἐρωτήματος, ἄλλοτε ὡς ἀπορφανισμό καὶ δίψα, ἄλλοτε ὡς πλήρωμα ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ ποιητὴς Ἡλίας Λάγιος, μετεωρίσθηκε μεταξὺ τοῦ ὑπαρκτικοῦ κενοῦ καὶ τῶν στιγμῶν τῆς ἔλλαμψης καὶ τῆς κατάφασης στὴν ζωοποιὸ σχέση. Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ μαρτύριο, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπήγαγε ἡ ποιητικὴ του μαρτυρία. Μὲ τὴν συνέπεια τοῦ ἐκκρεμοῦς — ἄρα καὶ μὲ τὶς ψυχοσωματικὲς ἐπιπτώσεις πού αὐτὸ συνεπάγεται, παλινώδησε μεταξὺ μηδενὸς καὶ ὄντος, μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου. Παρήγαγε ποίηση μεταίχμιακή: μὲ γνήσιο πένθος στὸ ρυθμικὸ τῆς ὑπόβαθρο, μὲ ψηλαφητὴ ἀπελπισία στὴν λεκτικὴ τῆς ἐκφορά, σὲ διαρκὴ καὶ ἀποδομικὴ ἐρωτοτροπία μὲ τὸ ἄλεκτο τοῦ μηδενός, πού ἀναμένει αἰχμηρὸ τὸ γέμισμά του καὶ τὴν μεταμόρφωσή του σὲ πανσέληνο νοήματος. Ὁ Λάγιος στὴν ἀθυρματικὴ του αὐτοεγκατάλειψη στοὺς ἤχους καὶ τὰ κελεύσματα τῆς τρεμάμενης ψυχικῆς του χλωρίδας, κινήθηκε στὰ ὅρια τῶν ἀνθρώπινων ἀντοχῶν. Προσωπικῶς, θεωροῦμε ὅτι ἀντίστοιχη βάσανος, γιομάτη σολωμικὰ βάραθρα ἀλλὰ καὶ δωροδοτούμενη ἀπὸ μαρμαρυγὲς λυρικῶν κομποτεχνημάτων, μόνο στὴν ποίηση τοῦ Καρούζου, μπορεῖ νὰ ἀνιχνευθοῦν. Ὅπως στὸν Καρούζο, τὰ πράγματα στὴν ποίηση τοῦ Λαγίου ὁδηγοῦνται «πέρα ἀπὸ κάθε λέξη». Ὁ Καρούζος, αὐτοχαρακτηρίζοντας τὶς λέξεις του, σαλπίζει: «ἡ λεκτικὴ τρυφή μου: μηδενάκι», ἐνόσω γκρεμίζεται ἀπὸ τό: «πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (κάνεις)» στό: «Δὲν ἔχω ἐρωτήματα / καὶ ταξιδεύω μὲ κίνηση ἀργὴ πρὸς τὸν Πατέρα». Γιὰ νὰ καταλήξει ὅτι «θὰ συνεχίσω τὴν ποίηση / μόνο γιὰ πλάκα». Ὁ Ἡλίας Λάγιος ἀπὸ τὸ «...Σὲ παρακαλῶ, Καλέ, ἀπ' αὐτὸ νὰ μὲ γλυτώσης. / [...] Εἶμαι μόνος. Οἱ Φαρισαῖοι μὲ περιζώνουν. Κύκλος. [...]», βγαίνει στὴν ὁλόθερμη ἔμμετρη προσευχῇ τοῦ Πρώτου καὶ τοῦ Δεύτερου Παράκλητικοῦ, στὸν Ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ Γαλιλαία: «θυμήσου ποιὸς περιπατεῖ πάνω στὰ κύματα / κι εἶναι ἡ καρδιά του αἱματωμένο περιστέρι, / χέρι, πού διώκει δόλους καὶ φτενὰ κλεψίματα, / ποιὸς σφάζει τὴ θεότητά του κι ὑποφέρει...». Κι ἀπὸ τὸν ψηλαφητὸ ἔρωτα τῆς γυναίκας, φθάνει στὴν Πρωτογλῶσσα ἀποσυνδέοντας καὶ κονιορτοποιώντας τὶς λέξεις σὲ συλλαβὲς καὶ ἐπανασυγκολλώντας τὶς συλλαβὲς σὲ καθρεφτίσματα τοῦ ἀνείπωτου καὶ τοῦ ἄλαλου: «γλῶσσα πού κανεῖς δὲν μιλῆσάκουσε, δὲν ὀνειρεύτηκε ποτὲ του. / Ἀσκενατὸν ἀλαθανὸν πάρα βῶ νιζούα. [...] κι ἡ γλύκα τοῦ κορμιοῦ σου ἡ πιὸ σπαταλημένη λέξη. /

Ἐλούθα μέπατον λαβὰ ἐν κὲ μοόρα». (Τὸ εἰκοσιτετράωρο τῆς Διοῦς, 1998).

Στὴν ἱστορικὴ συγκυρία κατὰ τὴν ὁποία ζεῖ καὶ τὴν ὁποία διανύει ὁ Λάγιος, ἓνας ὁλόκληρος πολιτισμὸς οἰκοδομήθηκε καὶ οἰκοδομεῖται πάνω σὲ θεμέλια ὑποκαταστάτων καὶ ἀπεικασμάτων. Ὁ Λάγιος ὑποφέρει στὴν δίψη τοῦ ἐρωτήματος πού κατατρύχει τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο τῆς μαζικότητας. Τὸ κακὸ πληθαίνει, κι ὁ ποιητὴς ἀναγνωρίζει πῶς «τό 'χει πράξει», ὅμως στὸν παράδεισο τῶν προϊόντων καὶ τῶν εἰκόνων τους, κανένας δὲν ὑποθέτει οὔτε τὸν θάνατο οὔτε τὸν Θεό. Στὴν εὐφροσύνη τῆς κατανάλωσης καὶ στὴν μεταφυσικὴ τοῦ παρόντος, ὁ ποιητὴς ἀναρωτιέται, γιὰ λογαριασμὸ δικό του καὶ τῶν ἄλλων. Πού εἶναι ὁ Θεός; Ἐφ' ὅσον, γιὰ τὴν αὐτονομημένη ἀπὸ τὴν ἐμπειρία «λογικὴ» τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου στὸ ἠθικὸ πεδίο «ἡ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι παντοδύναμος, ἀφοῦ δὲν ἐξαλείφει τὸ κακὸ, ἢ ἂν δὲν θέλει νὰ τὸ ἐξαλείψει δὲν εἶναι ἀγάπη». (Πρβλ. Paul Evdokimov, *Les âges de la vie spirituelle*). Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, πού γίνεται αἰσθητὴ στὸν καθένα ὅταν πέφτουν οἱ φενάκες καὶ ἡ εὐδαιμονικὴ ψευδαἰσθηση τῆς εὐζωΐας καταρρέει μὲ τὴν παραμικρὴ ἀρρώστεια, στὸν Λάγιο ἀποτελεῖ ἐμμονὴ στὶς κορυφώσεις τῆς ὁδύνης. Ἄλλοτε στὸ πρόβλημά του μὲ τὸν Θεό, ἡ συνειδήσή του σὲ ὑπέρτατη ἀπόγνωση, διυλίζει καὶ τὸ κοινωνικὸ ζήτημα καὶ τὴν ἱστορικὴ αἴσθηση, κι ἄλλοτε ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, ὡς *ex officio* ἐξορία πού τοῦ ἔχει ἐπιβληθεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὴν μαζικὴ του ἐπανάπαυση. Φορὲς φορὲς πάλι, μπροστὰ στὸ παράλογο καὶ ἀκατανόητο τῆς σύγχρονης συμβίωσης, ὁ Λάγιος ὀργίζεται σὲ ἀπ' εὐθείας καὶ κατὰ πρόσωπο συνομιλία μὲ τὸν ζητούμενο Θεό. Ὁ κόσμος κι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ φαντάζουν ἀκατανόητα, παρ' ὅτι, ὅταν ὁ κόσμος εἰδωθεῖ ὡς μυστήριον, οἱ περατότητες τῶν βεβαιότητων καταργοῦνται. («Τὸ πιὸ ἀκατανόητο πράγμα στὸν κόσμον, εἶναι νὰ εἶναι κατανοητὸς ὁ κόσμος» μᾶς δίδαξε ὁ Αἰνστάιν). Ἀπὸ τὸν — κατὰ χάριν — ἄνθρωπο ὡς «ἐν σαρκὶ περιπολοῦντα θεὸν» τῆς πνευματικῆς παράδοσης, περάσαμε στὸν νεωτερικὸ ἄνθρωπο πού κατὰ τὸν Χάιντεγκερ «εἶναι ἓνας ἀδύναμος θεός» καὶ κατόπιν, κατὰ μοιραῖα συνεπαγωγὴ στὴν σημερινὴ προοπτικὴ. Στὸν μεταλλαγμένο, βιονικὸ ἄνθρωπο-μηχανή. Στὴν ψυχικὴ χλωρίδα τοῦ Λαγίου, — εἶναι παιδὶ τῆς ἐποχῆς του — ὅλες αὐτὲς οἱ μεταπτώσεις ἐπισωρεύουν τοὺς παγετοὺς τῆς ἐρημίας. Μετὰ τὶς Μουζικοῦλες (1997), ὁ Λάγιος ἀκροβατεῖ ἀπὸ τὸν μηδενιστικὸ κυνισμό μέχρι τὴν ἐπαναστατικὴ νο-

σταλγία. Καί μέσα ἀπὸ ἐντάσεις πρωτοφανέ-
ρωτες, βρίσκει τὸν προσευχητικὸ τόνο τῆς λα-
χτάρας γιὰ κατ' ἀλήθειαν ἐμπειρία, ὅταν ἡ
ἀγωνία τοῦ μπροστὰ στὸ μηδέν, διαρρηγνύει
τὴν ἐνδοκοσμικὴ προοπτικὴ τῆς λογικῆς καὶ
τοῦ χαρίζει αὐτὸ πού στὴν ἁγιοπατερικὴ
ἐμπειρία, ὀνομάζεται «κρίσις Ἑσταυρωμέ-
νη». Γιὰ τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ, «τὰ
φαινόμενα καὶ τὰ νοούμενα δεῖται σταυρώσε-
ως»:

«Δὲν ὑπάρχει ἀρκετὴ / ταπείνωση, παρηγο-
ρία, συντριβή, / Ἐλθέτω ἡ βασιλεία του, ἡ χα-
ρά του δὲν ὑπάρχει. / Δὲν πέφτει μάννα ἐξ
οὐρανοῦ / οἱ ἄγγελοι τοῦ ἀποδήμησαν, οὐκ
ἔστι φόβος» τραγουδᾷ ὁ Λάγιος (στὸ ποίημα
«Kyrie» ἀπὸ τὴν ἐνότητα REQVIEM) στὶς
Μουζικοῦλες, γιὰ νὰ «εἰπωθῇ ὁ σπαραγμὸς
τοῦ στρεβλωμένου πού τριγυρνάει
ξερῶντας ἀποσπάσματα προτάσεων» (Φε-
βρουάριος 2001), καὶ νὰ χαρακτηρίσει στὴν
συνέχεια τὴν φωνή του: «Ἄκου καλά, δὲν εἶν'
κακὸ καὶ φρεναπάτη, / δὲν εἶν' ὀλολυγμὸς θυ-
μοῦ κι ἄδικο σκοῦσμα, / δὲν εἶν' βλαστήμια
γιὰ τὴν μοῖρα τῶν ἀνθρώπων, / μόν' εἶναι
προσευχή, παράπονο καὶ θρῆνος» (Φεβρουά-
ριος 2001).

Στὸν Ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ Γαλιλαία (ἓνα πόνη-
μα θεολογικόν) (2005), ὁ Λάγιος ἐκτινάσσε-
ται ἀπὸ τὴν ἀπεγνωσμένη διαμαρτυρία ὡς
τὴν συσταύρωση καὶ τὴν κατάφαση. Ἀπὸ τὴν
ἄρνηση στὴν ἀποδοχὴ σχέσης μὲ τὸ πρόσωπο
τοῦ Χριστοῦ, ὁ Λάγιος ἀναπτύσσει μορφικὰ
ἐπιτεύγματα πρωτόφαντης σύγκρασης, κατὰ
τὴν ἀποψή μας σπάνια καὶ ἀνανεωτικά — ὄχι
μόνον γιὰ τὴν δική του ποιητικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ
τὴν προσωδία μας στὸ σύνολό της. Ἄλλου
(Πρβλ. τὸ κείμενο: Ἡλίας Λάγιος, ποιητής,
περιοδικὸ *Μανιφέστο*, τεῦχος 5, χειμῶνας
2006), μιλήσαμε διεξοδικώτερα γιὰ τὴν συ-
γκεφαλαιωτικὴ ἔκφραση συνόλης τῆς ἀνθρώ-
πινης φύσης καὶ τῶν ἀντιφάσεων τῆς ἐναντι
τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία ἀνα-
λαμβάνει μὲ πληγωμένη εἰλικρίνεια ὁ Ἡλίας
Λάγιος. Ἐνδεικτικὰ τῆς κεντρικῆς ἀντιφάσε-
ως εἶναι ἡ προμετωπίδα «βοήθει μου τῇ ἀπι-
στίᾳ» ἀπὸ τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιο (Θ',
24), ἀλλὰ καὶ ἡ σημείωση: «Κλείνοντας αὐτὸ
τὸ βιβλίο, μὲ κάποιαν (ὀλίγη ὅμως) εἰρωνία,
ἀναλογίζομαι ἂν ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων
μπορέσει, κάποτε (ποῦ; πῶς; πότε; γιατί καὶ
ἄραγε;) νὰ μὲ συγχωρήσει. Γνωρίζω, ὅμως,
μετὰ ἀπὸ σαρανταέξι χρόνια καθημερινῆς
ὀδύνης ἐνὸς συνήθους, κοινοτάτου βίου, πέ-
ραν πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ συγχω-
ρέσω, ποτέ, Αὐτόν».

Ὅσοι διαβάζουν ἢ ἐπικαλοῦνται τὸ χωρίο

αὐτὸ ἀπὸ τὴν *Σημείωση* τοῦ Λάγιου, ἔξω ἀπὸ
τὸ κλῆμα καὶ τὸ παίδεμα στὸν πόνο τῆς ὑπάρ-
ξεως, στὰ ὁποῖα ὑποβάλλει τὸν ἀναγνώστη τὸ
ἴδιο τὸ — ἀναπεπταμένο σὲ δεκαεννέα μέρη —
ποίημα, ἀπλῶς φανερώνουν τὸ προκατειλημ-
μένο ἀναγνωστικὸ τους κριτήριον. Σπανίως
συναντᾷ κανεὶς τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο τόσο
ἐντονα δεμένο μὲ τὸν πόνο καὶ «καταδικα-
σμένο» στὴν εἰρκτὴ τῆς ἐλευθερίας του, πού
σχοινοβατεῖ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἐναντι τοῦ
Θεοῦ. Γιατί, στὸ ποίημα αὐτὸ «τὸ πρόσωπο
εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὴν ἐλευθερία: χωρὶς
ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει πρόσωπο» (Πρβλ. Ν.
Μπερντιάεφ, «Δοκίμιο γιὰ τὸ πρόσωπο», πε-
ριοδικὸ *Ἑρουρέμ*, ἀρ. 1, Μάιος 1982). Ἡ ἐλευ-
θερία τοῦ προσώπου δέ, εἶναι ἀδιαχώριστη
ἀπὸ τὸν πόνο πού τροφοδοτεῖ τὴν σχέση ἢ τὸ
αἶτημα τῆς σχέσης.

* * *

Ἐνα τέτοιο ὄντολογικὸ μαρτύριο, πόρρω
ἀπέχει ἀπὸ τὸ στερεότυπο τῆς τυποποίησης
στὰ μέτρα μιᾶς «καταραμένης» ἐκδοχῆς — εἶναι
προφανές. Προφανές εἶναι καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ
συρμοῦ νὰ προσλάβει αὐτὴν τὴν διαδικασία
νεκρώσεως καὶ τὴν ποιητικὴ τῆς ἔκφρασης,
ἔξω ἀπὸ τίς ἰδεοληψίες ἢ τὴν ἀναγωγή σὲ μό-
δες, ὅπως αὐτὴ τῆς *maudite*. Βεβαίως, τὸ
ἐμπόνως προκλητικὸ, εἶναι νὰ ἀποπειραθεῖ
κανεὶς τὴν μελέτη τοῦ ὑπαρκτικοῦ μαρτυρίου
στὶς μορφές πού μᾶς χάρισε ὁ Λάγιος — «στὴν
ἐναρθρὴ πράξη του», ὅπως ὁ ἴδιος λέει.
(Πρβλ. *Ι.Ν. Γρυπάρη, Σκαραβαῖοι καὶ Τερρα-
κότες* - Εἰσαγωγή - Σχολιασμός - Ἐπίμετρο
Ἡλίας Λάγιου, ἐκδ. *Ἰνδικτος*, Ἀθήνα 2002). Ὁ
μῦθος τοῦ Λάγιου, στὸν κεντρικὸ του πυρήνα
εἶναι ὁ ἴδιος ὁ βίος του. Ὅμως αὐτὸς ὁ κε-
ντρικὸς πυρήνας — ἡ ζωὴ του, «κοινότατη»
κατὰ τὸν ἴδιο, μὰ βιωμένη ὡς τὰ ἔσχατα ση-
μεῖα ἐντάσεων — γύρευε πάντοτε μὲ τὸν τρό-
πο τῆς λάβας πού ξεσπᾷ ἢ τῶν ὀρητικῶν
ὕδατων, τὴν ρωγμὴ τῆς ἐκβολῆς ἀλλὰ καὶ τὴν
κοίτη τῆς ὑποδοχῆς. Τὴν κοίτη πού γίνεται
ἓνα σῶμα μὲ τὸ κοίτασμα, τὸ σῶμα τοῦ ποτα-
μοῦ. Τὸ σῶμα τῆς φλεγόμενης ὕλης. Κατὰ
τοῦτο — καὶ, ναι — ὑπαινισσόμεθα ἐδῶ τὴν
συνομιλία του μὲ τὴν ποιητικὴ παράδοση, στὸ
σύνολό της — στὸ ἐμπειρικὸ ἀξίωμα τῆς ποιη-
τικῆς, ὅτι, δηλαδή, ἡ μορφὴ εἶναι τὸ τελικὸ κα-
τόρθωμα, ἡ μόνη καὶ ἀπόλυτη ἔκφραση τοῦ
ποιητικοῦ σύμπαντος, — κατὰ τοῦτο, λέμε, ὁ
Λάγιος ἀπεδείχθη ἀληθινὰ πρωτεῖκος. Μεγα-
λωμένος μέσα στὴν παράδοση τῆς ἑμμετρῆς
προσωδιακῆς παρακαταθήκης μας, δεινὸς
ἀπὸ μνήμης κάτοχος λαμπρῶν ἀλλὰ καὶ ἀφα-
νισμένων μετρικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ποιη-
τικῆς παράδοσης, ὁ Λάγιος ἔχτισε τὸν μῦθο

τῆς ζωῆς του, τὸν ποιητικό του μύθο, μὲ τὰ εὐκλεῆ ὕλικά μιᾶς γραμματείας ἢ ὁποία ὑπῆρξε ὁ κατάσαρκος δερμάτινος χιτῶνας του. «Ὁ μύθος [...] εἶναι ἡ πρόφαση γιὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ λυρική ρίζα τοῦ ποιήματος, νὰ ὁδηγηθῇ ἡ γλῶσσα πρὸς τὰ ὅριά της (ἐννοῶ τὴν συγγένεια μὲ τὴν σιωπὴ) [...]», μᾶς λέει στὴν εἰσαγωγή του στοὺς *Σκαραβαίους καὶ Τερῶακότες* τοῦ Γρυπάρη, τὴν ὁποίαν προαναφέραμε. Δὲν θὰ εἶταν ἄτοπη, ἐπομένως, ἡ ἐκτίμηση πὼς ἡ *λυρική ρίζα* τοῦ Ἱλίου Λάγιου, χρησιμοποιοῦντας ὡς τροφοδοτικὴ ὕλη τὸ μαρτύριο τῆς ζωῆς του, ἀναδύεται καὶ βλαστάνει σὲ μορφές ἐναλασσόμενων ἀντικατοπτρισμῶν. Ἡ διαρκὴς ἀνανέωση ἀπὸ ποιητικὴ συλλογὴ σὲ ποιητικὴ συλλογὴ, φθάνει τὴν γλῶσσα του σὲ ὁριακὲς κατορθώσεις. Πρόκειται γιὰ μιὰ ποικιλία ἐκφραστικῶν πραγματώσεων, αὐτοανανεούμενη μὲ μέθοδο πρωτεϊκὴ, ὅπως εἴπαμε. Ἐννοοῦμε τὴν καταπληκτικὴ του εὐχέρεια νὰ συγκροτεῖ ποιητικὴ γλῶσσα *μεταιχμιακοῦ* χαρακτήρα (δηλαδὴ στὰ ὅρια τοῦ ρητοῦ καὶ τοῦ ἀρρήτου), μέσῳ τῆς προσκλήσεως παλαιότερων κατακτημένων μορφῶν, ἀναδιευθετώντας τὶς ἐπιτεύξεις τους σ' ἓναν τρόπο πρωτότυπο καὶ σύγχρονο πού ἐνσωματώνει ὕλικά δίχως νὰ μιμεῖται ἢ νὰ ἀναμνησκᾷ. Τὸ «ἤδη συντελεσμένο» ἀπὸ τὴν μία πλευρὰ καὶ οἱ *ὑπαρκτικές του ἐκτινάξεις* ἀπὸ τὴν ἄλλη παράγουν ἀποτελέσματα ἀπροσδόκητης ποιητικῆς εὐρωστίας. Ἔτσι κατέληγε «ἀνώνυμος καὶ πλάνης στὴν δική του κληρονομικὴ ἐπικράτεια» (Πρβλ: τὴν εἰσαγωγή στοὺς *Σκαραβαίους καὶ Τερῶακότες*). Ἀπὸ τὰ σονέττα καὶ τὴν δεινὴ ἱκανότητα (ἀλλὰ καὶ γνώση) τῆς ρίμας, μέχρι τὴν πρόζα τὴν ποιητικὴ καὶ τὶς ἐλεύθερες –πλὴν ὅμως ἐσωτερικὰ ἔρρυθμες– μορφές του, ὁ Λάγιος δείχνει δέσμιος μιᾶς ρυθμικῆς ἡχοπλασίας, τέτοιας πού νὰ φαντάζει ὁ θάμνος ἢ τὸ δέντρο μιᾶς ἡχοῦς, ἐνστικτώδους καὶ μεταπλασσόμενης, μὲ πρῶτο κύτταρό της τὴν γονιδιακὴ τῆς ἰδιοσυγκρασίας του *λυρική ρίζα*. Τὸ ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ αἶτημα, τὸ ὁποῖο θέτει ἡ διχασμένη ὀντολογία του –τὰ «ἐρείπια τῆς ζωῆς του»– ὑποστασιάζεται μὲ τὸν πρωτογενὴ καὶ καταβολικὸ του (σχεδὸν χορευτικὸ) ἦχο (ἢ ἀντίλαλο) καὶ διυλίζεται στὴν συνομιλία του μ' ὅλες τὶς μορφές τῆς λυρικῆς ἐσοδείας μας. Οἱ δικές του μορφές, γεννιοῦνται ὀλοζώντανες ἔξω ἀπὸ κάθε ὑπόνοια ἀναπαλαιώσεων. Καταργώντας στὴν πράξη τὶς περιχαρᾶσεις καὶ τοὺς ἐπιμερισμούς, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπο μετοχῆς μας στὴν ποιητικὴ παράδοση, τὴν ὁποία ὁ Λάγιος, ὡς δεινὸς τῆς κάτοχος, –ἢ μήπως αὐτὴ ἡ παράδοση

τὸν κατέχει;–, ἀντιλαμβάνεται ὡς *ἐνιαῖα*. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ἠθικὲς ἢ πνευματικὲς –τελικῶς δὲ ὑπαρκτικὲς– ἀγωνίες τοῦ ποιητῆ, δὲν μποροῦμε νὰ τὶς δοῦμε ἐκτὸς ποιητικῆς μορφῆς. Ἐὰν συμβεῖ κάτι τέτοιο, τότε γλιστράμε στὸν βάλτο τῆς θεωρίας. Ἄς καταφύγουμε στὸν Λάγιο, πού, ἐγκαίρως, μᾶς προειδοποίησε: «Ἡ ὁποιαδήποτε θεωρία γιὰ τὴν ποίηση ὀφείλει νὰ ἔπεται τῶν συντελεσμένων ποιημάτων, καὶ ὁ βαθμὸς ἐπιτυχίας καὶ ἀποδοχῆς της (πρέπει νὰ) κρίνεται ἀπὸ τὸ ἂν κατὰφερε νὰ τὰ ἐνσωματώσῃ στὸν κανόνα της, νὰ τὰ πιστοποιήσῃ διὰ τῶν, ὅποιων, κριτηρίων της.» (Πρβλ: Εἰσαγωγή στοὺς *Σκαραβαίους καὶ Τερῶακότες*). Ὁ Διονύσης Καψάλης, στὸ δοκίμιό του «Κ.Γ. Καρυωτάκης: Τὸ “Φάσμα τοῦ ἥχου”» μιλώντας γιὰ τὴν σχέση τῶν ἠθικῶν αἰτημάτων (ζήτημα περιεχομένου) μὲ τὶς μορφές, μιᾶ γιὰ μιὰ δυσκολία ἀντίστοιχη μὲ τὴν προσπάθεια «νὰ ἐμφανίσουμε τὸ ἀρνητικὸ μαζὶ μὲ τὸ θετικὸ μιᾶς φωτογραφίας». Καὶ συμπληρώνει, βοηθώντας μας νὰ ἐννοήσουμε τὸ βάρος τοῦ ἐγχειρήματος: «Ἡ δυσκολία ἀκριβῶς τῆς μετάβασης ἀπὸ ἔννοιες ἐπιφανείας σὲ ἔννοιες βάθους, ἀπὸ τὸν ἦχο στὸ νόημα, ἀπὸ τὴ μορφὴ στὸ περιεχόμενο, ἢ τέλος ἀπὸ τὴν τεχνουργία σὲ ἔννοιες ψυχισμοῦ καὶ πραγματικοῦ βιώματος, περιγράφει τὸ χῶρο, τὸν ἐλάχιστο ἀλλὰ δυναμικὸ χῶρο, τῆς ἠθικῆς. Ἡ ἠθικὴ εἶναι τὸ φάντασμα τῆς μορφῆς, ἡ ἀμηχανία τῆς ποιητικῆς μηχανῆς νὰ μηχανευτεῖ μέχρι τέλους τὰ περιεχόμενά της. Ἡ σύνδεση εἶναι ἀπολύτως ἐπιβεβλημένη: ἀλλιῶς δὲν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε ποτὲ γιὰ ποίηση, ἀλλὰ μόνον γιὰ τὴν τεχνολογία τοῦ στίχου ἢ γιὰ καθαρὰ περιεχόμενα». (Πρβλ. Διονύσης Καψάλης, *Τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμά, Δοκίμια γιὰ τὴ Λυρική ποίηση*, Ἄγρα 1998).

Ἡ ὑπαρκτικὴ διεκυστίνδα τοῦ Λάγιου, γέννησε τὶς μορφές τῶν ποιημάτων του. Αὐτὴ ἢ βάσανος τοῦ ὑπάρχειν καθρεφτίζεται στὴν ποίησή του, ὅπως ὁ οὐρανὸς στὰ νερὰ τῆς λίμνης κι ἀκούγεται ὅπως τὸ ἀναθρόισμα ἑνὸς δέντρου. Τοῦ δέντρου τῆς καταγωγικῆς ἡχοῦς. Ἡ πραγμάτευση τῶν μορφῶν στὴν ποίηση τοῦ Λάγιου, (μ' ἄλλα λόγια: ἡ διαχείριση τῆς ποιητικῆς ὕλης, στὴν ὁποία «συντελεῖται ἡ ἑναρθρὴ πράξη του», ὡς παγωμένη ἡχώ τοῦ «μεγάλου τραύματος», –φράση τοῦ Χρυσοστόμου–, τῆς ὑπάρξεως), εἶναι πρόκληση καὶ ἀντικείμενο ἄλλου κεφαλαίου.

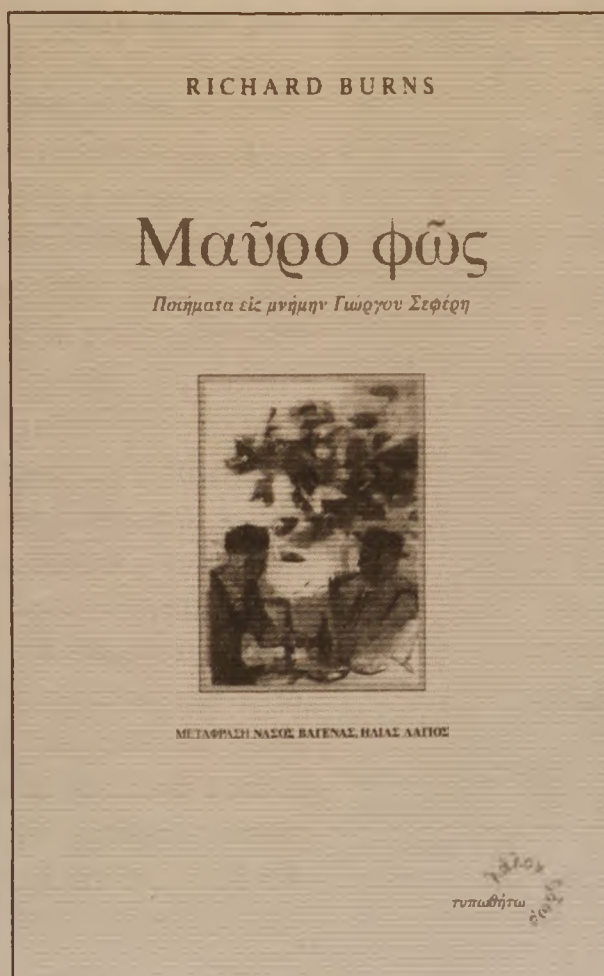
«Δὲν ἔχω, ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ προσθέσω, παρὰ λίγο θυμίαμα, σ' αὐτὸ τὸ ἐθελούσιο ὀλοκαύτωμα» –κατακλείω, προσωρινῶς, μὲ τὰ λόγια του.

Για τις μεταφράσεις του Ηλία Λάγιου, ελάχιστα

του Παντελή Μπουκάλα

Να ξεχωρίσεις, όταν πρόκειται για την ποίηση και τη μετάφρασή της από ποιητές, κύρια γραφή από δευτερεύουσα, πρωταρχική από συμπληρωματική, να πεις δηλαδή ότι η γραφή που παράγει πρωτογενείς στίχους είναι η αυθεντική, ενώ εκείνη που «αναπαράγει» ξένους στίχους μεταγλωττίζοντάς τους είναι παραιοτική και υποδεέστερη, δεν είναι πάντοτε αποτελεσματικό. Ακόμα κι όταν πρόκειται για κάποιες μορφές παραγγελία, ακόμα κι όταν ο μεταφραστής-ποιητής δεν ανήκει σ' εκείνους τους μάλλον λιγοστούς που έχουν διακηρύξει κάποια μεταφραστική θεωρία (η ύπαρξη της οποίας σε ρητή, λίγο ή πολύ υποχρεωτική, μορφή δεν είναι οπωσδήποτε απαραίτητη, ούτε πάντοτε ωφέλιμη), ο ποιητής που μεταφράζει ποιήματα μας λέει για την αυστηρώς προσωπική του ποίηση περίπου όσα κι όποια μάς λέει κι όταν συνθέτει τους καταδικούς του στίχους. Όσο κι αν υπακούει στους όρους και τα όρια του πρωτοτύπου, δεν παύει να αποκαλύπτεται και να αληθεύει, ακόμα κι αν δεν προβαίνει στο μεταφραστικό του εγχείρημα με ιδιοποιητική ή ανασκευαστική πρόθεση.

Συστηματικός μεταφραστής, και με διακηρυγμένη θεωρία, δεν ξέρω αν μπορώ να πω πως υπήρξε ο Ηλίας Λάγιος. Από μεράκι πάντως, προς αναγνωρισμό ξένων τρόπων και προς αυτοαναγνώριση, αυθορμήτως (όταν ας πούμε η εσωτερική μας φωνή αμυχανεί ή νιώθει ματαιωμένη, όταν όλα φαίνεται πως γίνονται «τεφρή ερημιά» και φαντάζει σαν μια κάποια μέθοδος ανασύνταξης και επανοικειώσης η προσφυγή στην ξένη τέχνη της ποιήσεως) ή και «κατόπιν παραγγελίας», ασκήθηκε μεταφραστικά πάνω σε αρκετές ξένες φωνές, κυρίως ποιητικές, δημοσιεύοντας τα αποτελέσματά του είτε με την υπογραφή του είτε ψευδωνύμως.

Το *Μαῦρο φῶς* με τις μεταφράσεις ποιημάτων του Richard Burns από τους Ν. Βαγενά και Ηλία Λάγιο.

Στο «Ελληνομουσείον», ένθετο δεκαεξασέλιδο στο κυπριακό περιοδικό *Ακτὴ* (έτος ΙΓ', τεύχος 49, χειμώνας 2001), και πριν ο Δημήτρης Κοσμόπουλος ανθολογήσει σε δεκαπέντε σελίδες ποιήματα του Λάγιου, ο ποιητής αυτοβιογραφούμενος προσδιορίζει, την παραγωγή της «τρίτης γραφής» του (ως «πρώτη» ορίζει κυρίως την ποίησή του και ως «δεύτερη» τις ανθολογίες που εκπόνησε, τις επανεκδόσεις παλαιότερων ποιητικών συλλογών που επιμελήθηκε κτλ.): «Σε τρίτη γραφή δημοσίευσε κείμενα των Σαιν Τζων Περς, Σαμουήλ Βέκκετ, Γεωργίου Λουδοβίκου Βόρχες, Έσδρα Πάουδ, Θωμά Στερνς Ελιοτ, Εδγάρδου Λη Μάστερς, Στεφάνου Κραϊήν, Ερρίκου Μι-

σώ, Οκταβίου Παζ, Ισαάκ Βάσεβις Σίνγκερ, Γαβριέλλας Μιστράλ.»

Τα μεταφράσματα αυτά δημοσιεύτηκαν (ενίοτε σε συνέχειες) σε περιοδικά, όπως ο *Ωλήν*, εκδότης και διευθυντής του οποίου υπήρξε ο Ηλίας Λάγιος (1980-1983), ή στα βιβλία του, σε σχέση ισότιμη με τα καθαντό ποιήματά του, περίπου κατά τον ευρύτερα υιοθετημένο πλέον τρόπο του Κώστα Καρυωτάκη. Στην καταγραφή του «Ελληνομουσείου» πρέπει να προστεθεί (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι επιδιώκεται εδώ η ολοκλήρωση της μεταφραστικής εικόνας, που προϋποθέτει και τον εντοπισμό και την ταύτιση των ψευδωνύμων) το *Μαῦρο φῶς* του Richard Burns (εκδ. Τυπωθήτω, 2005), όπου επτά ποιήματα του Άγγλου ποιητή μεταφράζονται από τον Ηλία Λάγιο και έξι από τον Νάσο Βαγενά, καθώς και τα βοσνιακά ποιήματα τα οποία, ας πούμε κατόπιν αναθέσεως εργασίας, μετέφερε στα ελληνικά ο Λάγιος (σε συνεργασία με την Ισμήνη Ραντούλ-βιτς) για την «*Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης*» που ετοιμάζουν, υπό τον τίτλο *Αίμος*, οι «Φίλοι του Περιοδικού Αντί». Ήρθαν έτσι τα πράγματα κι αυτές οι μεταφράσεις των Βοσνίων ποιητών στάθηκαν ένα από τα τελευταία νήματα σύνδεσης με τον Ηλία. Διορθωτής των τυπογραφικών δοκιμίων εγώ, μεταφραστής αυτός, το τηλέφωνο έλυνε εύκολα τις όποιες απορίες.

Ποια η μεταφραστική στάση του Ηλία Λάγιου, όπως τουλάχιστον εγώ την είδα να εκδηλώνεται στη μετάφραση των βοσνιακών ποιημάτων, των οποίων το πρωτότυπο είναι βεβαίως άφωνο για μένα, άρα το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να δω τη μετάφραση σαν πρωτότυπο; Αν έπρεπε να το πω με μία λέξη, θα είχα να διαλέξω ανάμεσα στην «προσάρτηση» και την «υπαγωγή». Αυθορμήτως ή κατά την υπαγόρευση σχεδίου, ο μεταφραστής Λάγιος είναι ο ποιητής Λάγιος, ο αποφα-

Ἡ κόρη καὶ τ' ἀδελφιά της

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι «Ἡ κόρη καὶ τ' ἀδελφιά της» (“Braća i sestra”) προέρχεται ἀπὸ τὸν τόμο Ἀνθολόγιο Δημοτικῆς Ποίησης (Narodna srbska pjesnarica) τοῦ Βούκ Στεφάνοβιτς Κάρατζιτς (Vuk Stefanovich Karadzic), ἔκδοση Βιέννη 1815. Ἡ μετάφραση ποὺ ἀκολουθεῖ ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἡλία Λάγιο μετὰ τὴν μεταγλώττιση τῆς Ἰσμήνη Ραντούλοβιτς. Θὰ περιληφθεῖ μαζί μὲ τὴν ἄλλη ἀνθολογούμενη ποίηση στὸν ἑλληνικὸ τόμο τῆς ἀνθολογίας τῆς βαλκανικῆς ποίησης ΑΙΜΟΣ.

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά τοὺς γιούς καὶ μὲ τὴ μιὰ τὴν κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τοὺς τάιζεν καὶ τοὺς πότιζεν, ὥσπου νὰ μεγαλώσουν.
Φτάσαν οἱ γιοὶ τῆς γιὰ γαμπροὶ καὶ ἡ κόρη τῆς γιὰ νύφη,
καὶ ἦρθαν νὰ τὴ γυρέψουν οἱ τρεῖς προξενητάδες.
Ὁ Στρατηγὸς καὶ ὁ Δέσποτας, ἀπὸ τοὺς ξένους τόπους,
καὶ ὁ τρίτος ὁ προξενητὴς, ἓνας συγχωριανὸς τους.
Ἡ μάνα λέει νὰ παντρευτεῖ δικό τους συντοπίτη,
καὶ οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ προκρίνουν νὰ πάει μακριὰ στὰ ξένα.
Στὴ Γέλιτσα, γλυκόλογα, τῆς ζαχαρομιλοῦνε:
«Τράβ' ἀδελφούλα στ' ἀνοιχτά, στοῦ Δέσποτα τὰ ξένα,
καὶ ἐμεῖς κοντὰ σου θά 'μαστε τοῦ χρόνου κάθε μῆνα,
κάθε βδομάδα τοῦ μηνὸς θὰ 'ρχόμαστε κοντὰ σου.»
Κι ὑπάκουσεν τ' ἀδελφία της, τ' ἀγαπημένα ἀδελφία,
καὶ πῆγε καὶ παντρεύτηκε, μακριὰ, στοὺς ξένους τόπους.
Καὶ μπῆκε χρόνος δίσεκτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι,
καὶ ἔπεσε τὸ θανατικὸ, καὶ οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ πεθάναν,
καὶ ἔμειν' ἡ μάνα μοναχή, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο,
γιὰ τρεῖς ὀλάκερες χρονιὲς στηθοδερνόνταν μόνη.
Μακριὰ, στὰ ξένα, ἡ Γέλιτσα, ἔκλαιγε τὸν καημὸ τῆς:
«Δὲν εἶναι κρίμα καὶ ἄδικο, παράξενο μεγάλο;
Τί νὰ 'πραξα στ' ἀδελφία μου καὶ πῶς νὰ τὰ 'χω βλάψει,
ποὺ χρόνους τρεῖς στὸ σπίτι μου δὲν ἦρθαν νὰ μὲ δοῦνε;»

Κι οἱ συννυφάδες γύρα τῆς πικρὰ τῆς ἀπαντοῦσαν:
«Ποιὸς ξέρει τί τοὺς ἔκανες, κακούργα συννυφάδα,
τὸ φταίξιμό σου θὰ 'ν' βαρὺ, θὰ 'ναι πολὺ τὸ κρίμα,
ποὺ πιά μήτε στὰ μάτια τους δὲν θένε νὰ σὲ δοῦνε.»
Τ' ἀκούει καὶ σκούζ' ἡ Γέλιτσα, πλαντάζει ἀπὸ τὸ κλάμα,
τὸ δάκρυ ἀνάβει τὸ πρωὶ καὶ τὸ κρατεῖ ὥς τὴ νύχτα.
Τῆς κόρης τὸ παράπονο, Θεὸς ψηλὰ τ' ἀκούει
καὶ ἔστειλε δυὸ ἀγγέλους τοῦ νὰ τὴν παρηγορέσουν.
«Στὴ γῆς θὰ κατεβεῖτε εὐθύς, κάτου στὸ κοιμητήρι,
στὸ μνήμα θὰ τραβήξετε, τοῦ Γιόβαν τὸ κατάσπρο,
τοῦ πιὸ μικροῦ τῆς ἀδελφοῦ, τοῦ κανακάρη Γιόβαν.
Ἐκεῖθε θὰ φυσήξετε μὲ τὴν ἁγία πνοή σας,
καὶ ἄλογο ζωντανέψτε του τοῦ τάφου τὰ λιθάρια,
γλυκὲς ζυμῶστε λιχουδιὲς ἀπὸ τὸ μαῦρο χῶμα,
δῶρα καλὰ, δῶρα λαμπρὰ κόψτε ἀπ' τὰ σάβανά του,
καὶ φτιάξτε τον καὶ σιάξτε τον νὰ πάει στὴν ἀδελφή του.»
Φτάνουν ταχεῖς σὰν ἀστραπὴ στὸ κοιμητήρι οἱ ἀγγέλοι,
στὸν ἄσπρο τάφο τράβηξαν τοῦ κανακάρη Γιόβαν,
καὶ ἀπ' τὰ λιθάρια τ' ἄτι του φκιάξαν νὰ καβαλήσει,
μ' ἁγία πνοὴ ποὺ φύσηξαν τὸν Γιόβαν ζωντανέψαν,
γλυκὲς ζυμῶσαν λιχουδιὲς ἀπὸ τὸ μαῦρο χῶμα,
καὶ δῶρα καλοταίριαξαν ἀπὸ τὸ σάβανό του,
νὰ πάει στὴ Γέλιτσα τράνός, νὰ τὸν καλοδεχτοῦνε.

σισμένος νὰ επιβληθεῖ στο ποῖημα που δεξιώνεται, νὰ το εντάξει στους δικούς του ρυθμούς, στο δικό του λεξιλόγιο, σε ὅ,τι του ἔχει ἀποφέρει ἡ «ἀπαυστος φιλομάθειά» του (για νὰ θυμηθῶ το σαρκάζον αὐτοβιογραφικὸ σημεῖωμά του στο ἀντί του βιβλίου του *Τα κατὰ Ἀλέξιον καὶ Μαρίαν*).

Δεν θέλω νὰ πω ἐδῶ ὅτι τὸ πρωτότυπο υποχωρεῖ σε πρόσχημα, ἀλλὰ, ἀπλούστερα, ὅτι τὸ αἶτημα τῆς «πιστότητας» δὲν ἔχει δεσμευτικὸ νόημα στις μεταφραστικές δοκιμὲς τοῦ Λάγιου, δὲν ἀναχαιτίζει τὴν κατακτητικὴ ορμὴ του, δὲν μειώνει τὴ βούλησή του νὰ υπαγάγει στὸν δικό του ποιητικὸ τρόπο ὅ,τι ἀναπλαστικά μεταφέρει στη γλῶσσα μας· καὶ ὅσο καὶ ἀν φαίνεται παράδοξο, ἀρκετὰ συχνὰ τὸ πρωτότυπο προεπικυρώνεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν προσάρτησή του, ιδίως στις περιπτώσεις

που παραδίδεται σε ἑμμετρὴ μορφή, καλὰ μαστορεμένη βεβαίως, κατακτημένη, καὶ ὄχι ἐκβιασμένη ἢ σχηματικὴ.

Κάποια βοσνιακά ποιήματα τα διαβάσαμε τώρα, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ηλία, καὶ δυσκολευόμαστε νὰ συμπεράνουμε πῶς εἶναι μεταφράσματά του, ἔστω προσαρμοσμένα, καὶ ὄχι ολοδικά του. «Στις φλέβες μου ρέει τὸ φαρμάκι ποὺ ἔπια, / με ἡδονὴ καὶ λαχτάρα, σε νυχτιὲς μεθυσμένες. / Το φαρμάκι, ἀσφαλῶς, καὶ φαρμακώνει. / Σήπεται τὸ σῶμα. Κατοικῶ ἓνα πτώμα. // Ὡς καὶ τὸ σῶμα ἀπεχθάνομαι» γράφει ὁ ποιητὴς Αντουν Μπράνκο Σίμιτς (1898–1925), καὶ ἀκούμε τώρα δύο φωνές στο ποῖημα. Καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει με μιὰ στροφὴ ἀπὸ ποῖημα τοῦ Μεχμεντάλια Μάκ Ντιζνταρ (1917–1971): «μῆτε ζωὴ μου ἐδόθη μῆτε θάνατος / ἐγὼ εἶμαι αὐτός ὁ κάποιος ὁ ἓνας ποὺ στὸν ἴσκιό

στάθηκε / ἐκείνου ὃν ὁ θάνατος νὰ 'γγίξει, καὶ νὰ βλάψει δε δυνήθηκε / ἐκείνου ὃς προτοῦ αὐτοσβεσθεῖ μετουσιώθηκε σε στύλο / ἠλιόλουστο».

Ακούμε αὐτὰ τα ἀναφορικά, «ὃν»/«ὃς», καὶ, μόνον αὐτὰ, ἀρκοῦν γιὰ ν' ἀκούσουμε Ἡλία Λάγιο, ν' ἀκούσουμε τὸν παίζοντα καὶ σπουδάζοντα γλωσσικὸ πολυσυλλεκτισμὸ του, ποὺ ἀπλώνεται θηρευτικός ἀπὸ ιδιώματα τῆς δημοτικῆς, μπορεῖ καὶ σωπασμένα πια, ἕως τὴν καθαρῆς. Αὐτὴ τοῦ ἡ δυνατότητα νὰ προσεταιρίζεται ιδιώματα καὶ νὰ ἀνακτᾷ μορφές καὶ ὕφη, ἡ ικανότητά του νὰ προσαρμόζει τὴ φωνή του σε μανιέρες τρίτων, παλαιότερων, χωρὶς νὰ χάνει τὴν αυθεντικότητά της, ἥδη ἀποδεδειγμένη στὴν προσωπικὴ του ποίηση, ἀφήνει βαθιά ἀποτυπώματα καὶ στις μεταφράσεις του, ἡ γλῶσσα των ὁποίων κυμαίνεται

Στράτα τή στράτα διάβηκε γοργά ὁ ξεψυχισμένος,
 κι ἔφτασε καὶ τὸν εἶδανε στοῦ παλατιοῦ τ' ἀγνάντι,
 στὴ Γέλितσα μηνύσανε κι ἔτρεξε νὰ τὸν εὔρει,
 στὸν δρόμον ἐκατέβηκεν νὰ τὸν προῦπαντήσει,
 κι ὡς σμίγει ἡ λύπη τὴ χαρά, τὰ μάτια της δακρύζουν.
 Σφιχτογλυκαγκαλιάζονται, στὸ μάγουλο φιλιοῦνται,
 καὶ τοῦ ξομολογήθηκε τὴν πίκρα, τὸν καημό της.
 «Νυφούλα σὰν μὲ δώσατε πολὺ μακριὰ στὰ ξένα,
 δὲν τάξατε ἀδέλφια μου, ποὺ ἤμουν μικρὴ καὶ μόνη,
 κάθε βδομάδα τοῦ μηνὸς πὼς θὰ ῥχεστε κοντά μου;
 Σήμερα κλείνουν χρόνοι τρεῖς, δὲν ἦρθατε ποτέ σας.»
 Κι ἄλλαξε λόγια καὶ καημό, κι ἀπόσωσεν μιλώντας:
 «Φοβοῦμαι σε, ἀδελφούλη μου, πού 'χεις πολὺ μαυρίσει,
 μοῦ μοιάζει ἀπὸ τοῦ Χάροντα νὰ 'χεις σὲ μένα φτάσει.»
 Παίρνει φωνή, λαλεῖ φωνή, μιᾶ ὁ ξεψυχισμένος:
 «Σώπα, ἀδελφή, ξορκίζω σε, στῶν οὐρανῶν τὸν Κύρη!
 Ποῦ νὰ 'ξερες τὰ βάσανα ποὺ μοῦ 'στελεν ἡ μοῖρα,
 μέχρι τὰ ὀχτὼ τ' ἀδέλφια μας νὰ τὰ καλοπαντρέψω,
 καὶ τίς ὀχτὼ νυφοῦλες μας, ὅλες νὰ τίς φροντίσω,
 κι ἀφοῦ τοὺς καλοπάντρεψα, τίποτε μὴν τοὺς λείπει,
 ἔχτισα μὲ τὰ χέρια μου ἐννιὰ λευκὰ σπιτάκια.
 Τώρα, ἀδελφούλα μου, νογᾶς, πού 'χω πολὺ μαυρίσει.»
 Τρεῖς μέρες πέρασαν μαζί, μὲς στὸ λευκὸ τρεῖς μέρες,
 κι ἡ Γέλितσα ὅλο βιάζονταν μαζί νὰ ταξιδέψουν,
 καὶ δῶρα ἐτοίμασε ἀκριβὰ, ὅλο ἀρχοντιὰ καὶ χάρη,
 μεταξωτὰ πουκάμισα τῶν ἀδελφῶν διαλέχνει,
 καὶ γιὰ τίς νύφες της, χρυσὲς βέρες καὶ δαχτυλίδια.
 Μὰ ὡς ἔλεε νὰ κινήσουνε, τὴ σταματοῦσ' ὁ Γιόβαν:
 «Μὴ φύγουμε, ἀδελφούλα μου, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε
 ἐδῶ πρὶν ἔρθουν νὰ σὲ δοῦν καὶ τ' ἄλλα μας τ' ἀδέλφια.»
 Μὰ ἡ Γέλितσα δὲν θέλησε τὰ λόγια του ν' ἀκούσει,

τ' ἀρχοντικὰ τὰ δῶρα της μαζώνει γιὰ νὰ φύγουν.
 Καὶ θέλοντας μὴν θέλοντας, ξεψυχισμένε Γιόβαν,
 ἀκολουθᾷ τὴν ἀδελφή ποὺ πάει στὸ σπιτικό σας.
 Στὸ σπίτι ὡς κοντοζύγωναν, στὴν ἐκκλησιὰν ἀπ' ὄξω,
 μαύρη φωνή, τρόμου φωνή σέρνει ὁ ξεψυχισμένος:
 «Περίμενε, ἀδελφούλα μου, στὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ 'μπω
 γιὰτὶ σὰν τὸν παντρέψαμε τὸν μεσιανὸ ἀδελφό μας,
 τὸ δαχτυλίδι μοῦ 'πεσε κι ἡ ἀρραβώνα ἐχάθη,
 χρυσάφι ἀτόφιο, διαλεχτὸ καὶ πάω γιὰ νὰ τὸ ψάξω.»
 Καὶ μὲς στὸ μνημα μπαίνοντας ὁ Γιόβαν ἀφανίστη.
 Κι ἡ Γέλितσα καρτέραγεν στὴν ἐκκλησιὰν ἀπ' ὄξω
 καὶ πρόσμενε τὸν ἀδελφό, τὸν πεθαμένο Γιόβαν.
 Ὡρα πολλὴν καρτέραγε, μπῆκε νὰ τὸν γυρέψει.
 Στὸ κοιμητήρι εἶδεν ἐννιὰ καὶ νιόσκαφτους τοὺς τάφους,
 καὶ τὸ μαντάτο τὸ πικρὸ δαγκάει τὰ σωθικά της,
 ποὺ ὁ Γιόβαν πάει στοῦ Χάροντα, μὲ τ' ἄλλα της τ' ἀδέλφια.
 Εὐθύς κι ἀμέσως κίνησε στὸ σπίτι της νὰ φτάσει,
 κι ἔφτασε μόνη κι ἔρημη στὴ θύρα τὴν κλεισμένη,
 κι ἀκούει κοράκους κρώζουνε, κοράκους καὶ θρηνοῦνε
 Κι οὐδὲ κοράκοι κρώζουνε, κοράκοι οὐδὲ θρηνοῦνε,
 μόν' εἶν' ὁ θρηῖνος ὁ γοερὸς τῆς γερασμένης μάνας.
 Κλειστὰ παραθυρόφυλλα, μανταλωμένη ἡ θύρα
 καὶ μ' ἄσπρη μίλησε λαλιὰν ἀπ' τ' ἄσπρο της λαρύγγι:
 «Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω γλυκιά μου μάνα,
 δὲν εἶμαι ὁ πικροχάροντας, ἡ θυγατέρα σου εἶμαι,
 κι ἦρθα κοντά σου, ἡ Γέλितσα, ἀπὸ τοὺς ξένους τόπους.»
 Κατέβηκεν ἡ μάνα της, τὴν πόρτα τῆς ἀνοίγει
 καὶ ξέσπασαν καὶ δόθηκαν στὸ δάκρυ τὸ μεγάλο,
 κι ἀφοῦ σφιχταγκαλιάστηκαν μὲ τὰ λευκὰ τους χέρια,
 κι οἱ δυὸ στὴ γῆς ἐπέσανε, κι οἱ δυὸ ξεψυχισμένες.

ἀπὸ τὴ δημοτικὴ τῆς προφορικῆς μας πα-
 ράδοσης ἕως τὴν καθαρεύουσα. Εντελέ-
 στερο δείγμα ἀποτελεῖ πιστεύω τὸ δημο-
 τικὸ βοσνιακό (καὶ σερβικὸ) «Τ' ἀδελ-
 φια καὶ ἡ κόρη», ποὺ ὁ Ηλίας το ἀπέδω-
 σε θαυμάσια, ἀκολουθώντας με γνώση
 καὶ ταπεινοσύνη τὸ δρόμο τῆς δικῆς μας
 παραλογῆς, «Του νεκροῦ ἀδερφοῦ»,
 ἀνασταίνοντας τὸ ἥθος πρωτίστως αὐτοῦ
 τοῦ ἄσματος ποὺ, κατὰ τὸν Νικόλαο Πο-
 λίτη, ἦταν «κοινότατον εἰς τὰς ἐλληνικὰς
 χώρας καὶ ἐπίσης διαδεδομένον εἰς πᾶ-
 ντας τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴ-
 μου». Καὶ με τὴν ἀπόδοση τοῦ ποιήματος
 αὐτοῦ ὁ Ηλίας Λάγιος πιστοποίησε πὼς
 κατεῖχε τὴν τέχνη νὰ «ψαλμωδεῖ» ἄρτια
 με ὅποιον παραδεδομένο τρόπο υιοθε-
 τοῦσε κάθε φορὰ· ἡ προσωπικὴ του φω-
 νὴ ἀλήθευε καὶ στὴ μαστορικὴ αὐτῶν τῶν
 «προσ-ποιήσεών» του.

Αναπνέοντας στίχους και φτιάχνοντας εικόνες

της Όλγας Δανιηλοπούλου

Ο Ηλίας Λάγιος ήταν μνήμων και φιλόδοξος. Έφαγε τη ζωή του αναπνέοντας στίχους και φτιάχνοντας εικόνες. Εικόνες που παρέδωσε σε μας για να ανακαλούμε, διαβάζοντας έναν από τους πλουσιότερους κόσμους που ο ανθρώπινος νους μπόρεσε να δημιουργήσει.

Μου ζητήθηκε ένα φιλικό κείμενο για τον Ηλία. Δεν είμαι κριτικός της λογοτεχνίας — ίσως να είμαι μια ταλαντούχα αυτοδίδακτη αναγνώστρια — αλλά βρέθηκα κοντά στον Ηλία όταν δουλεύαμε για την γκαλερί *Νέες Μορφές* στις αρχές του '80, κι ήμασταν νέοι, πολύ.

Πιστεύω πως εκείνη η εποχή ήταν η μοναδική

Ο Κολυμβητής και Κολυμβητής με χταπόδι και η Αιγύπτια ηριγκίπισσα με τα ποιήματα που τα συνοδεύουν είναι από τον κατάλογο της έκδοσης «Ροκ-Ροκοκό» του Άγγελου Παπαδημητρίου που έγινε το Φεβρουάριο του 1983 στην γκαλερί *Νέες Μορφές*. Τον κατάλογο της έκδοσης έγραψε και επιμελήθηκε ο Ηλίας Λάγιος. Βλέπε και σχετικό άρθρο του Άγγελου Παπαδημητρίου στο παρόν τεύχος.

Κολυμβητής και κολυμβητής με χταπόδι / Swimmer and swimmer with octopus
1982, ύψ. 35 εκ., πορσελάνη.

Ο ΚΟΛΥΜΒΗΤΗΣ ΜΕ Τ' ΟΧΤΑΠΟΔΙ

Ψάρια γλυστρᾶν ὑπόκωφα πάνω στήν ἄχιβά-
δα τῆς νάρκης μου·
ἡ θάλασσα τριγύρω μου βράζει ἀπὸ λαγνεΐα·
ἡ σκούφια μου
ἀποδίδει τὰ χρώματά της στὸ πάτριο σέλας
— ἓνα χταπόδι,

τὰ πόδια του στήν ἄμμουδιὰ τῆς λαγνεΐας μου,

αἰωρεῖται στὸ μέτωπό μου.
Γελῶ, μέσα στὸ σέβας καὶ τῇ θλίψῃ μου.

Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἄκρα φθορὰ φερμένη,
ἡ ἐπθυμία μου δὲν εἶναι
μιὰ ἀνεπαίσθητη χαρά, δειλὴ καὶ λυπημένη,
σὰν τὸν ἑσπερινὸ ποῦ κατεβαίνει ἄργά,
ἀπ' τὰ πλοκάμια τοῦ μαλάκιου στὰ μάτια μου;

περίοδος που ο Ηλίας προσπάθησε να δουλέψει κανονικά και το έκανε αφού το περιβάλλον εκείνο τον αγκάλιασε και τον αγάπησε: οι Ασκήσεις, έκδοση εκτός εμπορίου αρχικά, επανεκδόθηκαν από τις Νέες Μορφές το 1984 με σχέδια του Γιάννη Αδαμάκου.

Εκεί στην γκαλερί τον έφερε η Ελένη Βακαλό και ο Άγγελος Παπαδημητρίου· η σχέση του μαζί τους ήταν αποκαλυπτική. Η Ελένη τον κατάλαβε και με τον Παπαδημητρίου αγαπήθηκαν· αργότερα ο Άγγελος τον πάντρεψε με την Μίτσα. Το ζήτημα ήταν τελείως οικογενειακό.

Ο Ηλίας Λάγιος δεν μας άφησε δεκάδες κείμενα για τις εικαστικές τέχνες, πρακτικά είναι μετρημένα, αν και δεν θα με εξέπληττε να βρίσκαμε δεκάδες στα αρχεία του, όμως ένιωσα τις εικόνες των καλλιτεχνών με τον ίδιο τρόπο που έφτιαχνε τις δικές του. Δεν είναι λυρικός ο Ηλίας, είναι ενσυνειδήτος μεταπράτης που κατανόησε το πώς παράγεται η τέχνη.

Ο Ηλίας δεν είχε το χρόνο να γράφει για τους εικαστικούς, είχε τον τρόπο να μιλάει για αυτούς, είχε το ενδιαφέρον να ζει μαζί τους. Η θητεία του κοντά τους τον έκανε κοινωνικό και τον ανακάτεψε με τα χρώματα και τα υλικά.

Προσπάθησε πολύ να φτάσει στο μοντέλο του κλασικού υπαλλήλου των εικαστικών τεχνών, του κανονικού ανθρώπου που έχει τον μισθό του, γυναίκα και παιδί, αλλά που μετά χάνεται στον πολυτάραχο κόσμο της ποίησης — άρχοντας των λέξεων και των ρυθμών, ήσυχος.

Θα έλεγα πως η περίοδος των Νέων Μορφών υπήρξε η πιο οργανωμένη της ζωής του. Οι προτροπές της Ελένης Βακαλό, οι νουθεσίες της Τζούλιας Δημακοπούλου, η ανοχή όλων, η πίεση του Παπαδημητρίου τον χειραγώγησαν για λίγα χρόνια.

Όποιος έχει την χαρά να κατανοεί δεν φτάνει την ηδονή εκείνου που νιώθει.

Ο Λάγιος ένιωθε όσα περισσότερα πρόλαβε και ως σωστός χειρωνακτας τα ακούμπησε στο χαρτί. Οι λέξεις έχουν διαφορά από τις ζωγραφιές, στις λέξεις πρέπει να βρεις το ρυθμό να τις χρωματίσεις ενώ στο νου σου το ουράνιο τόξο μπερδεύει συνεχώς τις αποχρώσεις. Τελικά ο νους του Ηλία γινόταν μια ξέχειλη παλέτα που μόνον η ρίμα των λέξεων μπορούσε να χρησιμοποιήσει.

Γλυκός, πονετικός και ανυπόφορος πέρασε ανάμεσά μας χωρίς να κρύψει κανένα πάθος του. Αγάπησε τους εικαστικούς, αλλά διαπέρασε τις εικόνες και τα ομοιώματα τους σαν να 'ταν ταμένος στο δικό του μαρτυρολόγιο. Τη λίστα των μαρτυριών του την άφησε ελλιπή πίσω στα χέρια των δικών του αγαπημένων, για να την συγυρίσουν με τα χρόνια.

Ο Αλέξης Φωκάς είχε την καθαρότητα μιας άμεμπτης κρίσης και την θολούρα της φουρτουνιασμένης του ψυχής. Το αποτέλεσμα, για μας που τον ακούγαμε πριν τον διαβάσουμε, ήταν ένας σκοτεινός χείμαρρος.

Και όποιον πάρει ο χάρος.

Αντιγράφω τον Ηλία να αυτοσυστήνεται:

Youi, alexis fokas, a cosmos, of dog the son,

*γεννημένος στην πορτοκαλότροφη ἄρτα τῆς
παναγίας ἡπειρος, ἀστὸς ἀπὸ τὰ γεννοφάσκια
μου, μὰ ἐρωτοχτυπημένος ὕμνωδὸς τοῦ προλε-
ταριάτου καθὼς σοῦ ὀρίσθη καὶ τὸ θέλησα,*

μέθυσος, καλοφαγὰς, βορβορώδης,

*ὄλους τοὺς ἄντρες καὶ τὶς γυναῖκες ἀγαπώ-
ντας ἀλλὰ διόλου ἐρμαφρόδιτος,*

δρύινος, ἀργόσχολος, ἄβρός,

*ὑπερασπιστὴς τοῦ ταπεινοῦ, πελάτης τῆς πόρ-
νης, ἀδιάφορος, ἀδιάφθορος, φαλλολάτρης
καὶ αἰδιόδουλος,*

*τοῦ Θεοῦ κασσανδρική φωνὴ λυκίσια, μετα-
φυσικὸς τῆς ὕλης, ἄθεος, σᾶς προσκαλοῦμε,*

*σᾶς προσκαλῶ ἐκ μέρους τῆς ποίησης ποὺ
εἶναι ἡ συνειδήση καὶ τὸ εὐοῖ εὐὰν τῆς ἱστο-
ρίας.*

Καλύτερα δεν θα μπορούσε να συστηθεί ο μεγάλος ποιητής.

Ιούνιος 2006

Μες στ' άσπρα τους κουτιά,
λευκοί θανάτου άγγελοι,
15 x 15 εκ. πορσελάνη.

ΜΕΣ ΣΤ' ΑΣΠΡΑ ΤΟΥΣ ΚΟΥΤΙΑ, ΛΕΥΚΟΙ
ΘΑΝΑΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΙ

Βουβή κι άθέατη, ἔστριβε ἡ λύσσα καὶ
χτυπιόνταν γιὰ νὰ πατήσῃ τὴν καρδιὰ
τοῦ ζωντανοῦ. Κι ὅλο καὶ λίγνευαν σε-
λήνη κι ἄσπρο νὰ διαβεῖ τὸ ροῦζ ἀκατα-
νόμαστο κι ὁ τρόμος. Ἀκούστηκαν νὰ
κροταλᾷν τὰ ὀστὰ τοῦ ἐφιάλτη κι
ἔστρεψα κι εἶδα. Φτάναν καὶ σαρκω-
νόντουσαν στὸ ὕπουλο ὕλικὸ ποὺ κρά-
ταγε νωπὸ τὸ χνῶτο τοῦ κορμιοῦ τους.
Φτάνανε μὲ τὸ Λούσιφερ, τ' ἄστερι...

Σύντομη αναφορά στον ποιητή Ηλία Λάγιο: ο «υπερρεαλισμός» μιας αενάου εφηβικής ηλικίας

των Ελένης Κοσμά – Στέργιου Μήτα

Έγώ, κάποτε, μιὰ μέρα ὀδυνηρῆς μοναξιᾶς,
μιὰ μέρα ὅπου εἶχα ζήσει μακριὰ ἀπὸ τὰ που-
λιά, πῆδηξα, σὰ βράδιασε, τὶς φωτιὲς πὺν εἶ-
χαν ἀνάψει σὲ μιὰν ὁποιαδήποτε λαϊκὴ γειτο-
νιά τῶν Ἀθηνῶν, μὲ τὸ βαθὺ πόθο τῆς Ἀλβα-
νίας μέσ' στὴν καρδιά μου. Πῆδηξα μία, πῆ-
δηξα δύο. Τίποτε. Τὴν τρίτη φορὰ βρέθηκα
ἀπότομα στὸ Ἐλμπασάν.

Νίκος Εγγονόπουλος, «Ένα ταξίδι στο Ελμπασ-
σάν», 1939

Ο André Breton το 1924 δε δίσταζε να συμπεριλάβει στις γραμμές του (πρώ-
του) *Μανιφέστου* του, πλάι και πριν
από τους σύγχρονούς του στρατευμέ-
νους υπερρεαλιστές, και ποιητές
ὅπως τον Baudelaire, τον Rabbe, το Roussel, το
Reverdy: ο πρώτος είναι υπερρεαλιστής στην
ηθική, ο δεύτερος είναι υπερρεαλιστής στο θά-
νατο, ο τρίτος είναι υπερρεαλιστής στο ανέκδο-
το και ο τελευταίος είναι υπερρεαλιστής στο
σπίτι του.¹ Αν σήμερα (και σε πείσμα των κρα-
τουσών αντιλήψεων περί του μέσου ὄρου ηλι-
κίας), ξαναέγραφε το *Μανιφέστο*, ἴσως να ανα-
φερόταν, πλάι και μετά, αυτή τη φορά, από τους
καθαυτὸ συνοδοιπόρους του, και στον ποιητὴ
Ηλία Λάγιο. Ο Ηλίας Λάγιος (θα ἔλεγε) είναι
υπερρεαλιστής στο χιούμορ, είναι υπερρεαλι-
στής στην Ιστορία, είναι υπερρεαλιστής — πού
αλλού; — στη γλώσσα. Και προς αποφυγὴν πα-
ρεξηγήσεων: ὄχι, δεν επιβιώνει σήμερα καμιάς
μορφῆς υπερρεαλιστικὴ ποίηση. Το υπερρεαλι-
στικό κίνημα, εντὸς των ιστορικών και προ-
γραμματικών του οριοθετήσεων, υπέδειξε ἓνα
σημεῖο μηδέν, πολιτικό και αισθητικό, με τρόπο
που οὔτε τὰ συστήματα ἀλλὰ οὔτε και οἱ τρόποι
παραβίασής τους να μη μπορούν να εἶναι εφε-
ξὺς τα ἴδια. Απελευθέρωσε μια ιστορικὰ ανε-
πανάληπτη δυναμική για να διαχυθεῖ μέσα σ'
αυτὴν: μετὰ τον Υπερρεαλισμὸ καμὶα ποίηση
δεν εἶναι ἴδια, ἀλλὰ και καμὶα ποίηση δε μπορεί
να εἶναι υπερρεαλιστική. Αντίθετα, ὅσοι σήμε-
ρα αυτοπλάσσονται ως μετεμψυχώσεις, λόγου

χάρη, του Tzara, δε μπορεί παρά να δεσμεύο-
νται (αθέλητα ἢ μη) σε κάποιο εἶδος αγκυρωτικῆς
ἢ αγοραστικῆς τρικ.

Ο Ηλίας Λάγιος δεν εγγράφεται βεβαίως σε
καμὶα ἀπὸ αὐτὲς τις περιπτώσεις. Αν η ποίησή
του μπορεί να διαβαστεῖ (και) ως μεταγραφὴ
κάποιων βασικῶν επιδιώξεων του υπερρεαλι-
στικού παραδείγματος, τούτο δε συμβαίνει για-
τί ἔχει αγοράσει τα δικαιώματα. Ο Λάγιος δεν
«προσεχώρησε» ποτέ στον Υπερρεαλισμὸ (κάτι
τέτοιο θα ἦταν, εκτὸς των ἄλλων, και ἀδύνατο),
ἀλλὰ κατὰ παράφραση ενός υπερρεαλιστή (γνη-
σίου αὐτοῦ), ἴσως τον εἶχε μέσα του.² Η ποίηση
του Λάγιου δε διακρίνεται ἀπὸ κανενὸς εἶδους
παρελθοντολαγνείας: αν ενεργοποίησε τα παλιά
(μαύρα) χιουμοριστικά αντανakλαστικά μας,
αν επανοικειοποιήθηκε το μῦθο και την Ιστο-
ρία, αν αναμετρήθηκε εκ νέου με τη φόρμα και
τη γλώσσα, τούτο δε συμβαίνει διότι εκκινεῖται
ἀπὸ τη νοσταλγία παλιῶν τρόπων, ἀλλὰ διότι δο-
κιμάζει τις αντοχές τους στο παρόν — και τις
αντοχές του παρόντος. Σ' αὐτὴν, λοιπόν, την πε-
ρίπτωση, η ομοιογενοποίηση του παρελθόντος,
που συνήθως εξυπηρετεῖ τη νοσταλγική του
αναπαλαίωση, δεν αποκτά καμὶα λειτουργική
ἀξία. Το παρελθόν εἶναι ἓνα σύμμαχο (και γι'
αὐτὸ ἀξιόμαχο) υλικό, στο βαθμὸ και μόνον που
αποκρούονται ελιωτικού τύπου δεσμεύσεις περί
συνέχειας: ασυνεχὴ στιγμιότυπα του παρελθό-
ντος, φιλτραρισμένα ἀπὸ το φακό του ποιητῆ,
κερδίζονται στο τελικό τους μοντάζ. Ο Λάγιος,
λοιπόν, εἶναι υπερρεαλιστής στο χιούμορ, εἶναι
υπερρεαλιστής στην Ιστορία, εἶναι υπερρεαλι-
στής στη γλώσσα — ἀπὸ τα ολίγα παραπάνω και
για τα ολίγα παρακάτω.

Εἶναι γνωστὸ πως μια ἀπὸ τις καταστατικές
στρατηγικές της υπερρεαλιστικῆς ἐξέγερσης
ἦταν και η επιστράτευση του σκληροῦ χιούμορ.
Ο André Breton αναγνωρίζει τον πρόγονο του
υπερρεαλιστικού χιούμορ στο κατὰ Χέγκελ
«αντικειμενικό χιούμορ»³: το χιούμορ παράγε-
ται ἀπὸ τη συσσώρευση ἐξωτερικῶν (αντικει-
μενικῶν) δεδομένων στο υποκείμενο, για να

1. βλ. *Υπερρεαλισμός*, εκδ.
Γκοβόστη, Αθήνα, 1938, σ.
5-6: Andri Breton,
Manifeste du Surrealisme
(μετάφραση ανώνυμη)

2. Νίκος Εγγονόπουλος,
Διάλεξις για τη ζωγραφική,
περ. *Επιθεώρηση Τέχνης*,
αρ. 99, Μάρτιος 1963:
«Στον Υπερρεαλισμὸ δεν
προσέχωρησα ποτέ. Τον
Υπερρεαλισμὸ τον εἶχα
μέσα μου [...]»

3. Αντρέ Μπρετόν, *Ανθολογία
του μαύρου χιούμορ*,
Αιγόκερως/Λογοτεχνία,
Αθήνα, 1996, σ. 9

επενεργήσει εν συνεχεία ακριβώς δια της υποκειμενικότητας σ' αυτά — μεταπλάθοντάς τα. Η στιγμή της διείσδυσης της υποκειμενικότητας στην αντικειμενικότητα προκαλεί την έκρηξη ενός χιούμορ κατά κάποιο τρόπο «αντικειμενικού». Η ανάδυση του κωμικού (κατά Breton τώρα) προϋποθέτει ακριβώς μία έκρηξη: την ίδια έκρηξη ο ποιητής «ακούει» ήδη από το Rimbaud και τον Baudelaire.⁴ Αν, τώρα, το κωμικό κατά Baudelaire εδράζεται κυρίως στο γελώντας και τη δεσπίζουσα ιδέα της ανωτερότητάς του απέναντι στο αντικείμενο του γέλιου του⁵, το κωμικό κατά τους Υπερρεαλιστές δεν εδράζεται ούτε στο γελώντας ούτε στο αντικείμενο, αλλά στην προσπάθεια του γελώντας (ποιητή και αναγνώστη) να εξεγερθεί ενάντια στο αντικείμενο και να το μετασχηματίσει. Ο ποιητής μόνον έτσι μπορεί να αναγνωρίσει τον κόσμο, όταν τον κοιτάζει ως κείμενο που ο ίδιος δημιούργησε: η αλλοτριωμένη πραγματικότητα ενεργοποιεί τα χιουμοριστικά αντανakλαστικά του κι επιστρέφει δια του χιούμορ, μη αλλοτριωμένη. Αυτού του είδους το ριζοσπαστικό χιούμορ εξηγεί και την υπονομευτική λειτουργία της υπερρεαλιστικής ποίησης: τα ετερόκλητα, τα ασύμπτωτα και ασύμβατα αναμεταξύ τους, τα μη ενδεχόμενα «ούτως έχουν» συνομωτούν υπέρ μιας καινούριας Υπερ-πραγματικότητας, στήνοντας το πλέον αναπάντεχο σκηνικό.

ΠΟΛΥΞΕΝΗ

Βρυκόλακες ἀλαλάζοντες καὶ σιδηροπαγεῖς αὖραι μοῦ ἔφεραν χτές, περὶ τὸ μεσονύκτιον, μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, τὸ μήνυμα τοῦ Ντάντε Γκαμπριέλ Ροσσέτη, τοῦ Isidore Ducasse καὶ τοῦ Παναγῆ τοῦ Κουταλιανοῦ. Ἡ πίκρα μου στάθηκε μεγάλη! Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπίστευα εἰς τὰ προφητικά ὁράματα τῶν τορναδόρων, πρόσμενα τοὺς χρησμούς τῶν ἀλλοφρόνων ἱππέων, προσδοκοῦσα τὰς μεταφυσικὰς ἐπεμβάσεις τῶν ἀγαλμάτων. Μὲ γαλήνευε ἡ ἰδέα τοῦ πτώματός μου. Ἡ μόνη μου χαρὰ ἦταν οἱ πλόκαμοι τῶν μαλλιῶν τῆς. Ἔσκυβα εὐλαβικὰ καὶ φιλοῦσα τὴν ἄκρια τῶν δακτύλων τῆς. Παιδὶ ἀκόμα, στήν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἔτρεχα ὡσὰν τρελλὸς νὰ προφτάσω νὰ κλέψω, πρὶν νυχτώσει, τὰ λησμονημένα σκιάχτρα μέσ' ἀπ' τὰ χωράφια. Καὶ ὁμως τὴν ἔχασα, μπορῶ νὰ πῶ μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια μου, ὡσὰν νὰ μὴν ἦταν ποτέ παρὰ ἓνα ἀπατηλὸν ὄραμα, παρὰ ἓνα κοινότατο σφυρί. Στὴ θέση τῆς βρέθηκε μονάχα ἓνας καθρέπτης. Κι ὅταν ἔσκυπα νὰ δῶ μέσα σ' αὐτὸν τὸν καθρέπτη, δὲν εἶδ' ἄλλο τίποτε παρὰ μόνο δύο μικρὰ λιθάρια: τὸ ἓνα*

ἐλέγετο Πολυξένη, καὶ τὸ ἄλλο, Πολυξένη ἐπίσης.»⁶

**comte de Lautréamont*

Την παράδοση αυτή, επειδή ακριβώς την επαυκειοποιείται ζωτικά και δεν την ανασύρει τεχνητά, ο Λάγιος την έχει τότε με το μέρος του και τότε εναντίον του. Δε γράφει με τον τρόπο της (*à la manière de*): ξαναγράφει τον τρόπο της. Δεν ξέρουμε αν το χιούμορ του Λάγιου είναι μαύρο· σε κάθε περίπτωση όμως, επιστρατεύοντας το χιούμορ, και με τα εφόδια του Υπερρεαλισμού, ο Λάγιος πραγματοποιεί μια (ρομαντικών απηχήσεων) διαδρομή που τον φέρνει εγγύτερα στην τελική, σχεδόν σκωπτική και βαθιά ανατρεπτική, αναμέτρηση με το θάνατο. Παραφράζοντας εδώ τον Blanchot, θα λέγαμε πως πράγματι: όταν γελά, ο θάνατος μιλά μέσα του. Ο θάνατος, βέβαια, στο Λάγιο (θα προσθέταμε) δεν είναι μόνον αυτός που γελά, αλλά και αυτός που γελιέται και, σε τελική ανάλυση, αυτός με τον οποίον γελάμε. Το γέλιο-πρόκληση στο θάνατο σημαίνει την άρνηση μιας ευθύγραμμης ζωής και την αποδέσμευση από τη στερεοτυπική αντίληψη του ηθικού (αλλά και τεχνοτροπικού) αναγωγισμού στη νόμιμη πραγματικότητα. Εδώ ανασύρεται, δικαιώνεται και θεματοποιείται μια καρναβαλική παρέλαση μορφών του «μέσα τόπου», με φινάλε την κατάφαση σε μια παράξενη πραγματικότητα: το γέλιο ανάγεται σε μοτίβο μιας ενορχήστρωσης, όπου σαλτιμπάγκοι και σαλοί, πιερρότοι και έγκλειστοι σε άσυλα, στήνουν μια φαντασμαγορική παράσταση:

Ἀπ' τοὺς θαλάμους τοὺς προβαίνουννε, δειλοὶ οἱ καμπόσοι, ὅσων πατριδοκάπηλοι, οἱ λοιποὶ θρασεῖς ὅσων κατσαρίδαις, / τοῦ θεραπευτηρίου οἱ τρόφιμοι, τὸ ἀσάλευτο ντουμάνι, ὁ δυσκολοχώνευτος ἀχταρμᾶς, ὁ σεβντᾶς ἔσω, / διαγκωνίζονται, ἀντιμάχονται, καταγῆς κοπάδι, ἐκκρίνουν νοοῤῥέοντα σίελο, ἡ ἀτμοσφαῖρα / καταχνιάζεται, καρκινικὰ παιανίζονται ἐμβατήρια, ἀσφοδελῶνες ἀνθοβολοῦν, οἱ πεισιθάνατοι προελαύνουν, / μὲ ἄρδην κλέος λυγμὸ τοῦ ξεπεσμοῦ, ὀθνεῖος πιθηκισμὸς τῶν ἀρχαγγέλων. / Σταῦρος Ἰωαννίδης, ἡ ξεβρακωμένη βία, γδάρτης τῶν πατωμάτων, διακυβεύεται σὲ μιᾶς τὴν δούλεψη / κι' ἡ κοντέσσα Μελερίλλια τρίζει τρίλλια μέσ' ὅς τὰ χεῖλια, ξοπίσω του, ὁ Σεραφεῖμ, ἀνεπώνυμος, / διαιτητῆς τῶν συρῤῥάξεων, ῥοδιά, παναρχαῖος, εἰκοσιπέντε ἔτη ὅς τὰ σαρανταδύο του ἔγκλειστος, / ἐστία τοῦ ἐρασμῖα ἡ οὐρανοσκοπία πλέον, ὁ Σίμος Χατζῆς, καλῶς ἤλθες κα-

4. Αντρέ Μπρετόν, *ό.π.*, σ. 7
5. Charles Baudelaire, *Περί της ουσίας του γέλιου και γενικά περί του κωμικού στις πλαστικές τέχνες, μετάφραση-σχόλια-επίμετρο: Λίζυ Τσιριμώκου, Άγρα, Αθήνα, 2000, σ. 58*
6. Νίκος Εγγονόπουλος, *Ποήματα, Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν, Ίκαρος, 1977*

τάθλιψη, με βεραμάν φόρμα, [...]

το στοίχημα της οποίας κρίνεται από την τελική επικράτηση:

Η ΕΡΩΤΑΣ ΚΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Ὁ Ἄρπαγος, γουροῦνος μὲς στοὺς λασπολάκ-
κους,
σκοῦζει φριχτὰ καὶ κόβει τοὺς καλοὺς ἀνθρώ-
πους.

Γυρνᾷ, μολεύει κι ἀσκημαίνει ὅλους τοὺς τό-
πους,
παρέα μὲ φθονερούς καὶ μέλανας κοράκους.

Μὰ νὰ 'τη ἡ Ἀγάπη, μὲ μακριὰ μαβιά φουστά-
νια.

(Τῆς βάνει τάξη στὰ μαλλιά μιὰ πασχαλίτσα.)
Στ' ἀνθoὺς χεράκια της κρατᾷ δασκάλα βίτσα
καὶ κυνηγάει τὸ ἐξάχρειο χτήνος στὰ μποστά-
νια.

Αὐτὸ φεύγει, πολλὰ κακὸ καὶ δειλιασμένο,
ξάφνου στρέφει, τὰ μαῦρα δόντια του τῆς δεί-
χνει,

πάσκει (ματαίως) νὰν τὴν τρομάξῃ καὶ τῆς ρί-
χνει

ἀγριότατες ματιές· τῆς λέγει: «Σ' ἀναμένω

γιὰ νὰ σὲ φάω»· τοῦ κραίνει: «Ξούτ! δὲν σὲ γου-
στάρω.

Ἐσύ 'σαι αὐτὸς ποὺ θὰ πεθάνῃς, παλιο Χάρο.»⁸

Ανασύροντας ἀπ' το ὀπλοστάσιο της avant
garde των αρχών του εικοστού αιώνα, πλάι και
σε συλλειτουργία με το χιούμορ, το τέχνασμα
της ανοικείωσης (choque) — και απηχώντας
προφανώς το υπερρεαλιστικό παράδειγμα, ἀπ'
τα ready made του Duchamp ως την «ποπ καθα-
ρεύουσα» του Εμπειρικού — ο Λάγιος θέτει τον
αναγνώστη προ της αφύπνισής του. Στην πρώτη
συλλογή που εκδίδει με το ὄνομά του (*Τα κατά
Αλέξιον και Μαρίαν*)⁹, αἰρώντας το νόμιμο — και
προσδοκώμενο ἀπὸ τον αναγνώστη — «σύνο-
ρο» ἀνάμεσα στο ἐντὸς και το ἐκτὸς του ποιητι-
κού σώματος, υπονομεύει ἀκριβῶς τους αυτο-
ματοποιημένους μηχανισμούς ἀνάγνωσης: το
αυτοβιογραφικό σημείωμα στο «αυτί» του εξω-
φύλλου διεκδικεῖ ἀσφαλῶς μια θέση μέσα στο
ποιητικό σῶμα, ὄχι μόνο διότι επανεισάγει με
ἐξαιρετικά πρωτότυπο τρόπο το εγγονοπουλικό
χιούμορ, ἀλλὰ διότι το εγγράφει ἀκριβῶς ως ἔρ-
γο σ' ἓνα χώρο που κατὰ συνθήκη καταχωρεῖται
ὡς *πάρεργο* (hors livre).

... ἐν Ἄρτῃ τῆς Ἡλείου γεννηθείς, ἤκμασεν
ἀπὸ Ἰουλίου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1958. Κατή-

γετο ἀπὸ μέσην οἰκογένειαν, ἔντιμον καὶ φυ-
λάττουσα τὸν λόγον, παρ' ἧς ἔλαβεν τὰ χρεῖα
τῆς θεοσεβείας. Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς ἡλικίας
ἔδειξεν ὑψηλὰ φυσικὰ καὶ διανοητικὰ χαρί-
σματα, κάλλος μορφῆς καὶ πνεύματος ὀξύτη-
τα, ἃ ἔμμελεν ἀπαρτίσωσι, ταῖς ὁπώραις τῆς
ἀπαύστου φιλομαθείας καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ
τοῖς εὐόσοις ἄνθεσι συμπληρούμενα, τὴν
εἰκόνα τῆς κατὰ τὰ τρία τοῦ ἀνθρώπου μέρη
ὡραίας πληρότητος. Φημολογεῖται ἔτι, ὅτι
ἐδιδάχθη ἀνάγνωσιν εἰς ἡλικίαν τριῶν ἐτῶν,
νήπιος ὢν, εἰς δὲ τὸ πέμπτον τῆς ἡλικίας ἐκοι-
νώνει, ἄνευ δυσκολίας, ἀπὸ τῶν πηγῶν τὰ
ζῶντα νάματα τῶν Γραφῶν. Ἡδύνατο ἄνευ
κόπου περισσοῦ νὰ ἐννοεῖ τῶν Πατέρων τοὺς
βαθυτάτους στοχασμοὺς καὶ πάσης ἐπιστή-
μης τὰς λύσεις. Ταῦτ' εὐλόγως τῶν οἰκείων
ἐκίνων τὸν θαυμασμόν (καὶ μὴν ποίου τοῦ
γνωρίζοντος τὸ παιδίον;), συνεκίνει δὲ αὐτοὺς
ἔτι τῆς ὀψεως ἡ χάρις, ἡ σεμνότης τῆς στάσε-
ως, ἡ καλὴ ἀφέλεια τῶν κινήματων, τῆς ψυχῆς
τὸ τρανὸν παράστημα, τοῦ νοὸς ἡ ἄκρα τα-
πεινότης (ὡς εἰκός)...
Καὶ ἔτσι διὰ τὰ ἄλλα.

Η συνομιλία βεβαίως του Λάγιου με τους «τρό-
πους» του Εγγονόπουλου δεν εξαντλεῖται ἐδῶ.
Ο ἴδιος λυρικός ἀπὸηχος «ἀκούγεται» στην
αναζήτησή, για παράδειγμα, μιας «χαριτωμέ-
νης γαλλιδούλας (μὲ βαθιὲς ρίζες — ὅμως —
εἰς γῆν Χαναάν)»¹⁰ και ενός περιστεριού που
«ταῖς κρύαις νύχταις τοῦ θυμοῦ ἐράμφιζεν πα-
ρηγορητικῶς τὰ ἔξωφυλλα τοῦ παρεθύρου»¹¹.

θὰ τοὺς ἀρπάξω ἀπ' τὰ μοῦτρα / τοὺς ἀγαθοὺς
τοὺς πονεμένους ἀνθρώπους / καὶ μὲ φωνὲς
καὶ μὲ σκουξίματα / θὰ ἐπιμείνω νὰ μοῦ ποῦν /
ἂν συναντήσαν πονθενὰ / ποτὲ / —καὶ τώρα
ποῦ νὰ βρίσκεται;— / τὴν Ἑστερίκα / τὴ Ρίκα / τ'
ἀστέρι τὸ λαμπρὸ / στὰ πρῶτα ἐρωτικά μου
χρόνια τὰ νεανικά

Ἡ ἀλλιῶς διατυπωμένη ἡ ἐρώτησις:

Τί ν' ἀπόγινεν διαβάταις καὶ περάταις / τὸ πε-
ριστέρι μου / ἢ σέρβικια ὁμορφιά μου; / ταῖς
κρύαις νύχταις τοῦ θυμοῦ / ἐράμφιζεν παρη-
γορητικῶς / τὰ ἔξωφυλλα τοῦ παρεθύρου μου.
[...] / Τί ν' ἀπόγινεν [...] ὅσοι ἀγαπᾶτε / πεῖτε
μου τώρα.

Και οἱ υποθέσεις περὶ τῆς εξαφανίσεως ἔχουν
εκατέρωθεν ὡς ἐξῆς:

Μήπως νὰ μετανάστεψε —ὡς ποθοῦσε— / στὸ /
«Ἐρετζ Ἰσραέλ»; / μήπως μοῦ τὴν ἐκάμαν /

7. Ηλίας Λάγιος, *Η αρπαγή
της κούτας*, Ερατώ, Αθήνα,
2003, (στ. 124 – 132)

8. Ηλίας Λάγιος, *Το βιβλίο
της Μαριάννας*, Ἴκαρος,
1993

9. Ηλίας Λάγιος, *Τα κατά
Αλέξιον και Μαρίαν*,
Βιβλιοπωλεῖον τῆς
«Εστίας», Αθήνα, 1990. Τis
προηγούμενες, *Πρόοδοι ἐν
προόδῳ* και *Ασκήσεις I-IX*
(ἐκτὸς ἐμπορίου) ο Λάγιος
εἶχε ἐκδώσει ὡς Αλέξης
Φωκάς.

10. Νίκος Εγγονόπουλος,
*Στην κοιλάδα με τοὺς
ροδῶνες*, Ἴκαρος, 1978

11. Ηλίας Λάγιος, *Το βιβλίο
της Μαριάννας*, Ἴκαρος,
1993

λουλονδάκι / οί ἀπαίσιοι Νατσηδες; / ἢ μήπως
τώρα νᾶναι κάποιον νὰ μαραίνεται / καὶ νὰ μὴ /
μὲ θυμᾶται;

Ἦ αλλιώς:

Νὰ μὲ θυμᾶται / ἀπόψε πού 'μαι / πολὺ μονάχος
/ 'ς ἂν σημαδούρα / 'ς ἂν καπετάνιος / ἀπόψε
πού 'μαι / τυφλὸς Οἰδίπους / 'ς' ἂν φινιστρίνι /
νὰ μὲ θυμᾶται; / ὅσοι ἀγαπᾶτε / πεῖτε μου τώρα
* * *

Για ένα στίχο πρέπει να δει κανείς πόλεις, αν-
θρώπους και πράγματα.[...] πρέπει να μπορεί να
στρέψει τη σκέψη του πίσω.

(Ράινερ Μαρία Ρίλκε, Σημειώσεις του Μάλτε
Λάουριτς Μπρίγκε, 1910)

Η επανεκκίνηση της «μαύρης ποιητικής» δε
μπορεί παρά να σημαίνει και την επανανοημα-
τοδότηση του υλικού μιας εξίσου «μαύρης»
(προσωπικής και συλλογικής) Ιστορίας. Μία
από τις προγραμματικές, άλλωστε, διακηρύ-
ξεις των νεότερων χρόνων ήταν και η εγκατά-
λειψη της (κατά τα άλλα ασφαλούς) ψευδαί-
σθησης ότι η Ιστορία είναι ένα συμπαγές (ήδη
διαβασμένο) όλον και ότι μπορεί κατ' αυτόν
τον τρόπο να μετατοπιστεί από το παρελθόν
στο παρόν αυτούσια. Αντίθετα, η συνειδητο-
ποίηση της πολλαπλότητας των χρόνων της
Ιστορίας (και της προσωπικής μας εμπλοκής
σ' αυτούς) νομιμοποιεί και άλλες εν αναβολή
Ιστορίες. Οι πολλαπλοί χρόνοι της Ιστορίας
αλληλοκαλύπτονται, αλλά και αλληλοαποκα-
λύπτονται. Αυτή η γνώση δε μπορεί παρά να
είναι στα χέρια του υπερρεαλιστή ένα σημα-
ντικό όπλο ακριβώς για την επαναδιαπραγμά-
τευση της πραγματικότητας. Αποδεσμεύοντας
τα στιγμιότυπα (τις εικόνες) από την υποχρεω-
τική σχέση ομολογίας τους με τη νόμιμη πραγ-
ματικότητα, τα επαναδιατάσσει στο χώρο και
στο χρόνο φωτίζοντας νέες λογικές σχέσεις
ανάμεσά τους: η υπερ-πραγματικότητα, εδώ,
είναι αποτέλεσμα μοντάζ. Υπόθεση «μοντάζ»
είναι για τον υπερρεαλιστή και ο χειρισμός της
Ιστορίας. Ο Υπερρεαλισμός, άλλωστε, πολύ
περισσότερο από εξέγερση εναντίον της πα-
ράδοσης (μύθος, ιστορία, λογοτεχνία) ήταν
μια προσπάθεια επανανάγνωσης αλλά και
επανεγγραφής της στο παρόν — και με τα υλι-
κά του παρόντος.

ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΤΟΥΣ ΒΙΟΤΙΚΟΥΣ
Πρόσεξε: αὐτὸς ὁ οἰδίπους
ποὺν πρόκειται νὰ συναντήσουμε
στὴ διχάλα τῶν βοιωτικῶν δρόμων
ὄχι: δὲν εἶναι ὁ Οἰδίπους τῆς μυθολογίας

Ο Ηλίας Λάγιος, μαθητής
στο δημοτικό.

παρ' ὅλη τὴν οἶνονεῖ ἐλεφαντίαση
τὴν ποδάγρα –τὴν ἀκρομεγαλία–
ἀπ' τὴν ὁποῖαν πάσχει
σ' τὸ λέω δὲν ἔχει σχέση καμμιά μὲ τὸν Οἰδί-
ποδα τὸν παλαιὸ
.....
Ὅμως κεῖνος ὁ μαῦρος σκύλος
ποὺ κείτεται στὴ μέση τοῦ δρόμου τοῦ ἡλιό-
λουστου
– τοῦ “ἡλιόλουστου” ἀπ' τὸν ἥλιο ποὺ πάει νὰ
βασιλέψη –
κοιμισμένος ἢ νεκρὸς ἀνάμεσα στὶς γκαβαλίνες
ἔ! λοιπὸν αὐτὸς εἶναι
αὐτὸς εἶναι κάτι

μάθε το: εἶναι ἡ Σφίγγα τοῦ παραμυθιοῦ[...]¹²

Αντίστοιχα, στο επίκεντρο των σκέψεων του
Λάγιου βρίσκεται η αναζήτηση μιας αλληγορι-
κής σχέσης ανάμεσα στις λέξεις και στα πράγ-
ματα, που θα τον βοηθήσει να επανεγγράψει
την προσωπική εμπειρία — διατηρώντας πάντα
τα υλικά ενός απίθανα ιδιότυπου ιδιώματος —
σε μια προσπελάσιμη αφηγηματική μορφή, με
στόχο ακριβώς τη ρήξη με τον παραδεδομένο
«αστικό» τρόπο σκέψης.¹³ Ο ποιητής, διαβάζο-
ντας το παρόν του επανοικειοποιείται το πα-
ρελθόν του, αλλά και σε αντίθετη φορά, ξανα-
διαβάζοντας το παρελθόν του μεταμφιέζει το
παρόν του: το ποιητικό εγχείρημα εκκινείται
πάντως από ένα ελάχιστο σημείο μετάβασης
που είναι, ακριβώς, το παρόν-του-ποιητή. Μπο-
ρούμε να πούμε ότι η συνοχή του αφηγηματικού
χρόνου στο Λάγιο οφείλεται ακριβώς σε έναν
ιδιαιτέρω τρόπο ανάκλησης και σύνδεσης του
ιδιωτικού και του δημόσιου χρόνου και, ακόμη,
της ρευστότητας που συνέχει το παρελθόν και

12. Νίκος Εγγονόπουλος,
Στην κοιλάδα με τους
ροδώνες, Ίκαρος, 1978

13. βλ. και Φραγκίσκη
Αμπατσοπούλου, «Μια
κιβωτός της ελληνικής
γλώσσας», εφημ. Τα Νέα,
25/9/2004

της αποσπασματικότητας του παρόντος. Γνωρίζει ότι κάθε στιγμή για την οποία γράφει είναι διαποτισμένη από την αποσπασματικότητα και την ασυνέχεια του εαυτού του, αλλά ταυτόχρονα είναι τμήμα της τεθλασμένης πορείας του (συλλογικού) χρόνου.

Ο Eliot τώρα (και ας απομονώσουμε προς στιγμήν τα ιδεολογικά του συμπλέγματα περί συνέχειας) έγραφε πως ο μόνος τρόπος για να εκφράσουμε τη συγκίνηση μέσα από τη μορφή της τέχνης είναι να βρούμε μιαν «αντικειμενική συστοιχία», δηλαδή μία αλληλουχία περιστατικών, που θα είναι η φόρμουλα αυτής της ειδικής συγκίνησης.¹⁴ Σε αυτήν την περίπτωση, οι εμπειρίες του (μυθικού ή ιστορικού) παρελθόντος μετασχηματίζονται δια της τέχνης σε προγνώσεις ή προσδοκίες του μέλλοντος. Ο στόχος του Λάγιου μάλλον δεν είναι ο ίδιος, το πλάνο όμως είναι κοινό. Δεν είναι μία η περίπτωση που ο Λάγιος μεταγράφει «με τα κόλπα της διαλέκτου του» τις δοσμένες αφηγήσεις: ιστορικές, μυθικές και ίσως ίσως (νεότερες) ποιητικές. Αυτήν ακριβώς τη στρατηγική ακολουθεί, για παράδειγμα, στη μεταγραφή της ελαιοτικής *Έρημης Γης*. «Μεταγράφει», σχεδόν παρωδιακά, την *Έρημη Γη* με τα υλικά μιας έρημης (μετεμφυλιακής) Ελλάδας.¹⁵ Ή στο *Φεβρουάριο 2001*, όπου παραλλαγές του μύθου της Ελένης, από τον Όμηρο και τον Ευριπίδη μέχρι το Ρονσάρ, συμπλέκονται (παρωδιακά ή μη) με το παρόν του ποιητή, οργανώνοντας μία νέα τάξη πραγμάτων, όπου το άσεμνο, το βέβηλο και το βαθιά ανατρεπτικό έχουν τον πρώτο λόγο.

Πηδάω μπροστά, σὲ χρόνους ἑλληνιστικούς,
νὰ πῶ τὸ τί μὲ τρώει.

Ἀφήγησες πὸν πλέξαν ἄνθρωποι κακόψυχοι
(καλοῦ γούστου ἔνεκα, δῆθεν),
τολμοῦν νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι σὲ κάποιο κωλο-
νῆσι, τὴν Λευκή,

ἢ Ἑλένη, ἢ δικιά μου Ἑλένη, ξενογαμιόταν μὲ
τὸν Ἀχιλλέα.

Ψέματα, ψέματα, ψέματα. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρας
ποῦ στ' ἀλήθεια ἀγάπησε.¹⁶

* * *

Αν νιώθει την ανάγκη της (μετα)γραφής, είναι γιατί βιώνει στο έπακρον την ευθύνη της αγνώστης. Ο Λάγιος τοποθετείται ως αναγνώστης απέναντι σε μια πραγματικότητα (κατά παράφραση) «κατοικημένη από γλώσσα και Ιστορία». Έτσι καλείται να την ξαναγράψει με τις ίδιες της τις πρώτες ύλες: με την ίδια στοργή που ανακνύει τα ιστορικά υλικά, μεταπλάθει

και τη γλωσσική κληρονομιά, φτιάχνοντας μια «δαιμονική και συνάμα αγγελική ιδιόλεκτο»¹⁷. Ο Λάγιος μεταχειρίζεται με «ευσεβή» ασέβεια τους κληρονομημένους τύπους και τρόπους μιας παράδοσης αιώνων: από τις τυπικές καρναβαλικές *mésalliances* μέχρι το λυρισμό του Φιλύρα και από τον Όμηρο μέχρι το spleen του Baudelaire. Σε κάθε περίπτωση, η (κατά μόνος ή με παρέα) συνομιλία του με τις ποιητικές φόρμες του παρελθόντος (μπαλλάντες, σονέτα, παντούμ), δεν εκκινείται από τη νοσταλγία παλαιών τρόπων, αλλά από τη διεκδίκηση της πλαστικότητάς τους στο παρόν. Εξού και είναι τελείως αφελές να διαβάζονται ως «μανιφέστα υπέρ της ρίμας» παρόμοιες (παιγνιώδεις ή μη) ερωτοτροπίες.

Και για να κυκλώσουμε, κλείνοντας, τον κύκλο, οι ίδιες οι κεντρικές διεκδικήσεις του υπερρεαλιστικού κινήματος επιστρέφουν με τον ίδιο (πάντα αιρετικό) τρόπο στο γλωσσικό πλάνο του Λάγιου: και είναι, σε τελική ανάλυση, αυτή ακριβώς η «πρωτογλώσσα» που συναιρεί τα μη ενδεχόμενα «ούτως έχουν», φτιάχνοντας μία ριζικά «άλλως έχουσα» πραγματικότητα. Πρόκειται, ασφαλώς, για ένα βαθιά πολιτικό σχέδιο: μια εξέγερση ενάντια στις όποιες (μεταφυσικές ή άλλες) παραλλαγές της *realpolitik*, μια εξέγερση ενάντια σ' αυτόν τον κόσμο που δεν είναι τίποτε άλλο από ένα «απέραντο Νταχάου», αλλά και στον άλλον που θα είναι «κατοικημένος απ' την φρίκη του Θεού». Ο Λάγιος με τα ποιήματά του έγραψε έναν άλλον κόσμο:

Η ΔΗΩ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΓΛΩΣΣΑ

Καὶ θὰ σοῦ γράψω τὰ πιὸ ὁμορφα ποιήματα.
Τὸ πουλὶ λυονῆ, μὲ πτέρωμα ἀπ' τὸ ὀπτικὸ φά-
σμα ἔξω,

γλώσσα πὸν κανεῖς δὲν μιλησάκουσε, δὲν ὄνει-
ρεύτηκε ποτέ του.

Ἀσκενατὸν ἀλαθανὸν πάρα βῶ νιζοῦα.

Ἄναψε πυρκαγιά! Ἔλα ἀντόνομα! Χαμένη
μετοχή!

Ὅ,τι ἀκουμπῶ πρὸς σὲ ὑποκείμενο εἶναι,
κι ἢ γλύκα τοῦ κορμιοῦ σου ἢ πιὸ σπαταλημένη
λέξη.

Ἐλούθα μέπατον λαβὰ ἔν κὲ μοόρα.

Αὐτὸς ὁ κόσμος, καστανιά μου, εἶναι ἓνα ἀπέ-
ραντο Νταχάου.

Ὁ ἄλλος κόσμος θὰ 'ναι κατοικημένος ἀπ'
τὴν φρίκη τοῦ Θεοῦ.

γιὰ νὰ γυρέψεις προορισμὸ ἃς γίνεις ταξιθέτης
ὀνομάτων.

Ναυλῇ βεβέβ ἀούστρα λαρνώνα ἔωρ.¹⁸

14. T. S. Elliot, *Selected Essays*, 1951, σ. 145 και Γιώργος Σεφέρης, *Δοκιμές*, πρώτος τόμος, Ίκαρος, 1974, σ. 347-348

15. Ηλίας Λάγιος, *Η Έρημη Χώρα*, Ερατώ, Αθήνα, 1996

16. Ηλίας Λάγιος, *Φεβρουάριος 2001*, Ερατώ, 2001

17. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό.π.*

18. Ηλίας Λάγιος, *Το εικοσιτετράωρο της Δηούς*, Καστανιώτης, 1998

Δυο μνημονεύσεις για τον Ηλία

από την Όλια Λαζαρίδου

Η Όλια Λαζαρίδου, φίλη του Ηλία και όλων μας, μάς έστειλε το μικρό κείμενο *Ηλίας σε 9/8* για το αφιερωματικό αυτό τεύχος.

Δίπλα αναδημοσιεύουμε το σημείωμα *Στον χειρότερο άνθρωπο του κόσμου* που είχε γράψει για το τευχάκι-χάρισμα στον Ηλία που, σε ένα αντίτυπο, είχαμε τυπώσει στον εκτυπωτή του περιοδικού μια νύχτα του Ιουνίου το 1995.

Ηλίας Λάγιος σε 9/8

Όταν χορεύει κάποιος ζεϊμπέκικο σκοντάφτει στη γη, τη χτυπάει με δύναμη να πάρει φόρα να υψωθεί στον ουρανό.

Αφήνει πάνω στο χώμα χνάρια από μια πορεία άναρχη σαν του καβουριού που προχωράει οπισθοχωρώντας, έρχεται φεύγοντας. Δεν είναι ο στόχος που τον κινεί αλλά ο οίστρος. Κι όσο κρατήσει. Γνώρισα κάποιους που αφού πρώτα μεταμορφώθηκαν με απίστευτη επιμέλεια σε φαντάσματα δίπλωσαν ύστερα τις μαύρες φτερούγες τους κι έφυγαν νωρίς. Αλλά και ανάμεσά μας, υπνοβατώντας πήγαιναν. Εντελώς ξύπνιοι δεν μας άντεχαν, τη ζωή δεν άντεχαν. Τους έγδερνε. Εκατό φορές πιο γδαρμένο (από τους ίδιους) της παραδώσανε το σαρκίο τους. Με ψηλά το φρύδι, ορθωμένο πηγούνι. «Δεν μας κάνει πάρτε το. Κάτι σε ποιο φαρδύ;» Αχ Κατερίνα, Ηλία το ξέρω. Στη ζωή, στη μουσική, συνθέτεις με το αυτί, τη διαίσθηση. Όχι με τους κανόνες.

Ιούνιος 2006

Ο Ηλίας στην Άρτα, σε παιδική ηλικία.

Στον χειρότερο άνθρωπο του κόσμου

της Όλίας Λαζαρίδου

ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ μας, στο σπίτι μου, έπαιζες τον μπαμπούλα, μ' έναν ορυμαγδό μαύρων σκέψεων, προκλητικών φράσεων περί ματαιότητας κ.λπ., αναγκάζοντάς με να παίξω εγώ τον άλλο ρόλο, του φανατικού υπέρμαχου της αισιοδοξίας και της φωτεινότητας «γενικά». Έφυγες μέσα στη βροχή, αποχαιρετώντας με, με την ιστορική φράση: «Είμαι ο χειρότερος, ένα ρεμάλι που μου αξίζουν μόνο τα χειρότερα».

ΚΙ ΕΧΩ άσχημα νέα για σένα, φίλε Ηλία. Κλείνοντας την πόρτα σκεφτόμουν πόσο απίστευτα καλός είσαι. Ντοστογιεφσκικά όμως καλός, όχι χαζά. Όταν δε, λίγο καιρό μετά (σ' ένα καφενείο στην Πλάκα, όπου μου διάβασες το θεατρικό έργο που έγραψες, *Ο Μικρός Ήρωας*) μου είπες το αμίμητο: «Ο κυριότερος λόγος που άρχισα να γράφω θεατρικά ήταν για να βγάλω γκόμενες και τώρα ο μαλάκας γίνομαι ηθικός όταν έρχονται για ακρόαση και τις κρίνω "ανστηρά καλλιτεχνικά"! Εκεί κατέληξα». Ε, ναι, τότε φίλε Ηλία σκέφτηκα πως έχεις πάρει οριστικά τον κακό δρόμο.

Στον χειρότερο άνθρωπο του κόσμου

Σε μια συζήτησή μας, στο σπίτι μου, έπαιζες τον μπαμπούλα, μ' έναν ορυμαγδό μαύρων σκέψεων, προκλητικών φράσεων περί ματαιότητας κ.λπ., αναγκάζοντάς με να παίξω εγώ τον άλλο ρόλο, του φανατικού υπέρμαχου της αισιοδοξίας και της φωτεινότητας «γενικά». Έφυγες μέσα στη βροχή, αποχαιρετώντας με, με την ιστορική φράση: «Είμαι ο χειρότερος, ένα ρεμάλι που μου αξίζουν μόνο τα χειρότερα».

Κι έχω άσχημα νέα για σένα, φίλε Ηλία. Κλείνοντας την πόρτα σκεφτόμουν πόσο απίστευτα καλός είσαι, ντοστογιεφσκικά όμως καλός, όχι χαζά. Όταν δε, λίγο καιρό μετά (σ' ένα καφενείο στην Πλάκα, όπου μου διάβασες το θεατρικό έργο που έγραψες, *Ο Μικρός Ήρωας*) μου είπες το αμίμητο: «Ο κυριότερος λόγος που άρχισα να γράφω θεατρικά ήταν για να βγάλω γκόμενες και τώρα ο μαλάκας γίνομαι ηθικός όταν έρχονται για ακρόαση και τις κρίνω "ανστηρά καλλιτεχνικά"! Εκεί κατέληξα».

Ε, ναι, τότε φίλε Ηλία σκέφτηκα πως έχεις πάρει οριστικά τον κακό δρόμο.

Ιούνιος 1995

Η κρίση του στίχου

του Δημήτρη Καργιώτη

- Ε**να φάντασμα πλανάται πάνω από τη λογοτεχνική μας κριτική: το φάντασμα της κρίσης του στίχου. «Όλα δείχνουν ότι, εδώ και καιρό, βρισκόμαστε σε μια κρίση του στίχου· ότι η μακρά κυριαρχία του ελεύθερου στίχου έχει οδηγήσει την ποίηση σε ένα εκφραστικό αδιέξοδο, ανάλογο με εκείνο στο οποίο είχε οδηγηθεί, κατά το τέλος του 19ου αιώνα, ο (έμμετρος και ομοιοκατάληκτος) ποιητικός λόγος», έγραφε το 2000 ο Νάσος Βαγενάς (κι επαναλάμβανε το 2002).¹ Το τέλος του 19ου αιώνα, μια νέα ποιητική ευαισθησία γεννήθηκε ως αποτέλεσμα αλλαγών στην θεώρηση του κόσμου· ο παραδοσιακός στίχος μετεξελίχθηκε σε ελευθερωμένο στίχο κι έπειτα σε ελεύθερο στίχο, ο οποίος και ανανέωσε πραγματικά την ποίησή μας, καθώς έδωσε στους ποιητές νέες δυνατότητες έκφρασης. Μετά από κυριαρχία ενός αιώνα, όμως, η «εγκαθίδρυση» κι η «χρήση» του «επέφεραν την άμβλυση της δυναμικότητάς του», υποστηρίζει ο Βαγενάς (ό.π.), κατά κύριο λόγο επειδή οι μοντέρνοι ποιητές αποκόπηκαν από την παράδοση και δεν συνομιλούν πλέον ουσιαστικά με αυτήν: ο ελεύθερος στίχος αντιπροσωπεύει πλέον τη «συμβατικότητα του επίμονα αντισυμβατικού» (ό.π.). Έτσι δίνεται η διάγνωση στα πλαίσια μιας γενικότερης θεώρησης των μηχανισμών του οργανισμού: «η σημερινή κρίση του ποιητικού λόγου [...] αποτελεί μέρος της γενικότερης κρίσης στην οποία βρίσκονται σήμερα οι τέχνες, που είναι αποτέλεσμα της σημερινής ιδιάζουσας σύγχυσης των αξιών». ² Η κρίση των τεχνών, και συνεπώς και της ποίησης, αποτελεί σύμπτωμα της γενικότερης ηθικής κρίσης της εποχής μας.
- Ο Βαγενάς δεν είναι ο μόνος που αρθρώνει λόγο κρίσης. Κι άλλοι ποιητές και κριτικοί λογοτεχνίας, με γνώμες, ανησυχίες και προτιμήσεις διαφορετικές, συγκλίνουν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο προς διαγνώσεις συγγενείς, ακόμη κι αν ερμηνεύουν ποικιλοτρόπως τις αιτίες της ασθένειας, μιας ασθένειας που μπορεί να αποβεί μοιραία: «το πιθανότερο είναι ότι η
- ¹ Νάσος Βαγενάς, «Το εκφραστικό αδιέξοδο της ποίησης», *Το Βήμα* 26-11-2000. Η επιφυλλίδα, μαζί με την επόμενη («Η κρίση του ποιητικού λόγου») καθώς και την τρίτη με τίτλο «Η επαναμάγευση του ποιητικού λόγου» (βλ. σημ. 21) βρίσκονται τώρα στο Νάσος Βαγενάς, *Μεταμοντερνισμός και Λογοτεχνία*, Αθήνα, Πόλις, 2002.
- ² Νάσος Βαγενάς, «Η κρίση του ποιητικού λόγου», *Το Βήμα* 14-1-2001.
- ³ Διονύσης Καψάλης, *Τα μέτρα και τα σταθμά: Δοκίμια για τη λυρική ποίηση*, Αθήνα, Άγρα, 1998, σελ. 13.
- ⁴ Ευριπίδης Γαργαντούδης, «Για το σύγχρονο ελληνικό ελεύθερο στίχο (Η επαναφορά παραδοσιακών μετρικών σχημάτων)», *Ποίηση* 1, Άνοιξη 1993, σελ. 128.
- ⁵ Άρης Μπερλής, *Κριτικά δοκίμια*, Αθήνα, Ύψιλον, 2001, σελ. 46.
- ⁶ Stéphane Mallarmé, «Crise de vers», στο *Oeuvres complètes*, éd. Henri Mondor et G. Jean-Aubry, Paris, Pléiade, 1945, σελ. 360. Οι μεταφράσεις του Mallarmé είναι του γράφοντος.

ποίηση πέθανε» είναι η πρώτη φράση μιας συλλογής «δοκιμίων για τη λυρική ποίηση» του Διονύση Καψάλη.³ Άλλα παραδείγματα: ο Ευριπίδης Γαργαντούδης μιλά για «εκφραστική αμηχανία των σημερινών ποιητών»,⁴ ενώ ο Άρης Μπερλής υποστηρίζει ότι «ο ελεύθερος στίχος εννοήθηκε και εννοείται από τη συντριπτική πλειονότητα των ποιητών ως άμμετρος, άρρυθμος, πεζολογικός, χειραφετημένος, ασύδοτος στίχος». ⁵ Έχουμε πλέον «επίγνωση των αδιεξόδων του ανοιχτού, ελεύθερου ποιητικού έργου, μιας καλλιτεχνικής τάσης που μπορεί να μην εξάντλησε τα όριά της, έχει όμως ήδη οδηγήσει στην αμορφία» (σ. 52). Πώς εκδηλώνεται αυτή η αμορφία; Με «την υπερεντατική καλλιέργεια επί δεκαετίες μιας αφόρητης πια, σεφερόπληκτης, σινοπουλογενούς, σαχτουροειδούς ή ψευδο(υπερ)ρεαλιζουσας πεζολογίας» (σ. 53), συνεχίζει ο Μπερλής.

Η συζήτηση είναι πολύ εκτενέστερη και πολύ πιο ουσιαστική απ' ό,τι η σχηματική μου παρουσίαση επιτρέπει ενδεχομένως να διαφανεί εδώ. Κλείνει τον 20ό αιώνα της λογοτεχνικής μας κριτικής και θέτει θεωρητικά, αφετηριακά ζητήματα για τον αιώνα που άρχισε. Και τώρα, ας διαβάσουμε το εξής:

Η φάση μας, πρόσφατη, αν δεν κλείνει, τουλάχιστον σταματά ή ίσως συνειδητοποιεί: η δημιουργική θέληση, σχετικά βέβαιη, προσέχει.

Ακόμη και ο τύπος, του οποίου οι πληροφορίες κλείνουν πλέον εικοσαετία, ασχολείται με το θέμα, αίφνης, και το τοποθετεί σε ακριβή χρονικά πλαίσια.

Η λογοτεχνία εδώ υφίσταται μια θεσπέσια κρίση, ριζοσπαστική.

Όποιος απονέμει σε αυτήν την λειτουργία ένα αξίωμα, ή ίσως την πρώτη θέση, αναγνωρίζει το γεγονός της εποχής: είμαστε μάρτυρες, εν είδει φινάλε του αιώνα, όχι με τον ίδιο τρόπο όπως σε αυτόν που μας πέρασε, αναταράξεων.⁶

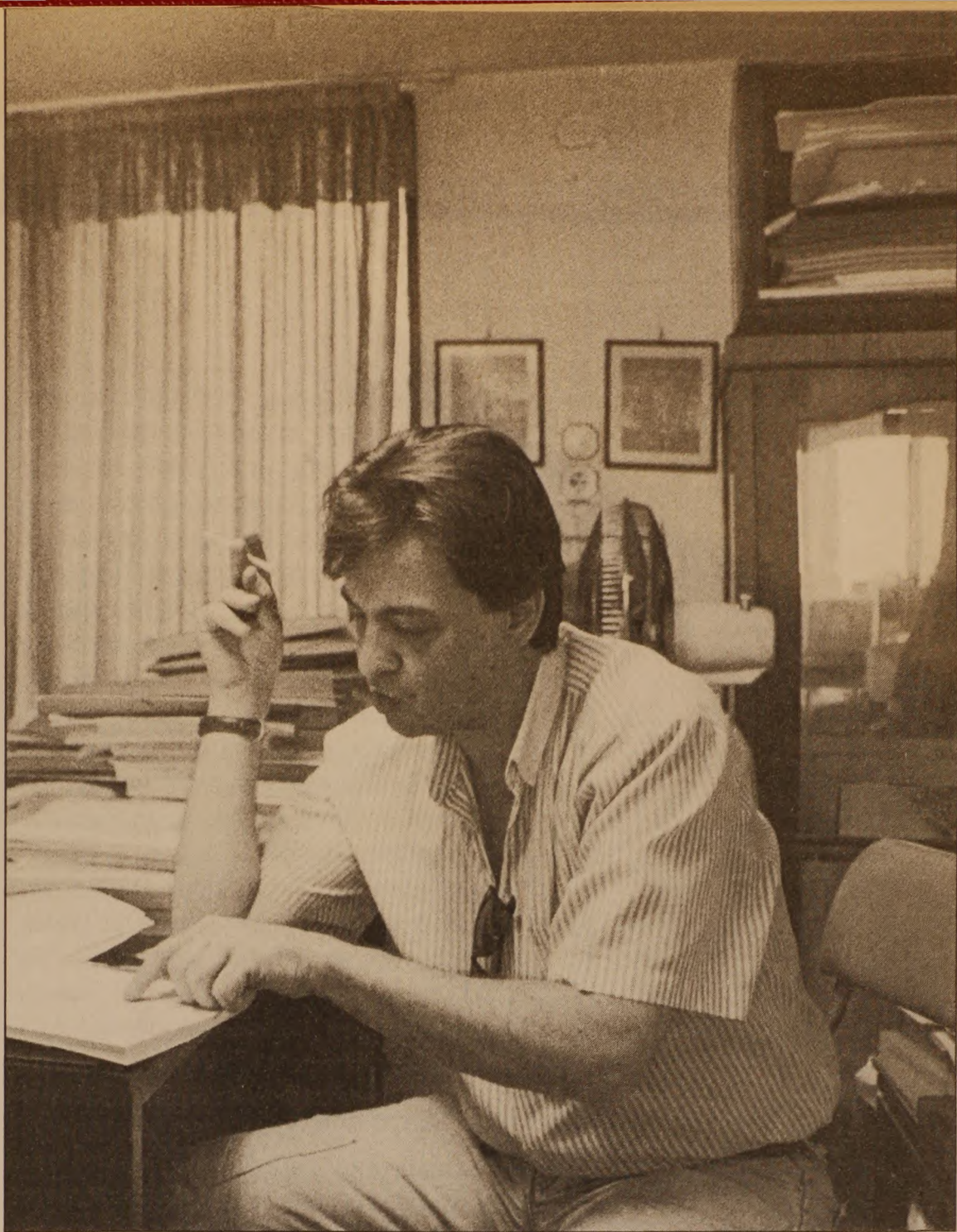
Πρόκειται για ένα κείμενο περίφημο, που γράφτηκε πριν από έναν αιώνα· πρόκειται για

την «Κρίση του στίχου», του Mallarmé, και πρόκειται για τις «αναταράξεις» που φέρουν, σύμφωνα με το Mallarmé, οι μετρικές καινοτομίες των συγχρόνων του που δεν σέβονται πλέον τον αλεξανδρινό στίχο (Henri de Régnier), που μας εισάγουν «σε μια κάποια γοητεία του λανθασμένου στίχου» (Jules Laforgue) ή που πειραματίζονται με τον ελεύθερο στίχο, «πολύμορφο», κατά τον Mallarmé, και στοχεύουν «στη διάλυση τώρα του επίσημου αριθμού [συλλαβών], προς ό,τι νά 'ναι, επ' άπειρον, υπό την προϋπόθεση να μας ευχαριστεί» (σ. 362-3).

Ποιο κοινό στοιχείο μπορούμε να διαβλέψουμε σε αυτές τις δύο κριτικές συμπεριφορές που τις χωρίζει ένας αιώνας; Ή, καλύτερα: με ποιους όρους μπορούμε να αναγνώσουμε αυτήν την κριτική συμπτωματολογία, που, υποστηρίζω, ως αντίδραση, δεν είναι μόνο απολύτως αναμενόμενη, αλλά τόσο κανονική ώστε σχεδόν επιβεβλημένη; Με άλλα λόγια: αυτό που πρέπει να δειχτεί, δεν είναι τόσο το γιατί η κριτική διαβλέπει κρίσεις του στίχου κάθε φορά που ο στίχος εξωθεί τις δυνατότητές του σε σημείο κρίσιμο, αλλά το πώς συμβαίνει ώστε, μπροστά σε αυτές τις δυνατότητες, η ίδια η κριτική να γίνεται αναπόφευκτα μέρος του συμπτώματος που περιγράφει και επιχειρεί να θεραπεύσει.

Ο λόγος γι' αυτήν την αντιστροφή είναι εγγενής μιας προβληματικής τελείως πρωτογενούς, αλλά συστατικής κάθε πολιτικής κι επομένως και της λογοτεχνίας: η σχέση ανάμεσα στην «παράδοση» και τη «νεωτερικότητα». Η ριζική απορία εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι δύο κατηγορίες — η παράδοση και η νεωτερικότητα — οφείλουν να είναι, εξ ορισμού, απολύτως μορφικές (καθαρές) εφόσον αποτελούν κατηγορίες, αλλά γίνονται, εξ ανάγκης, απολύτως ιστορικές δυνάμει της σημασίας τους και της χρήσης τους. Σε αυτήν την αναπόφευκτη ιστορικότητα της μορφής οφείλονται κοινοτοπίες περίφημες, αληθείς, και χρήσιμες, όπως, για παράδειγμα, το ότι οι ορισμοί του νεωτερικού αλλάζουν με το χρόνο ή ότι κάθε εποχή επαναγράφει το παρελθόν της. Από την άλλη, δίχως μια τέτοια ιστορική παρέμβαση, αυτές οι κατηγορίες, ως μορφικές και μόνο, αποτελούν δείκτες απλώς του γεγονότος ότι κάθε νεωτερικότητα δεν μπορεί να αυτοσυστηθεί ή να συστηθεί ως τέτοια παρά μόνο προϋποθέτοντας μια παράδοση. Και το αντίθετο.

Είναι λοιπόν συμπτωματικό το ότι αφορμή για την κριτική διαμάχη είναι η δημοσίευση μερικών κειμένων που θέτουν υπό αναίρεση κυρίαρχουσες ιδέες περί του ό,τι μπορεί να χαρακτηρίσει ο όρος «παράδοση» έτσι όπως τον αντιλαμβάνεται η κριτική. Στην περίπτωση του

Φωτογραφία του Βασίλη Γόνη.

Mallarmé, ο αδιαμφισβήτητος πατέρας, ο Hugo, δεν εγκαθίδρυσε απλώς μια παράδοση: «καθώς ήταν ο ίδιος προσωπικά ο στίχος, κατάσχεσε του καθενός που σκέφτεται, ομιλεί ή αφηγείται, σχεδόν το δικαίωμα λόγου» (σ. 361). Ο Hugo είναι τόσο αδιαμφισβήτητος που μας εκμηδενίζει («κατάσχεσε σχεδόν το δικαίωμα λόγου») και είναι βέβαια με αυτό το «σχεδόν» που ο Mallarmé τον αποκλείει με τη σειρά του: σχεδόν ολονών, όχι όμως εμένα. Όμως ο Mallarmé δεν αποκλείει τον Hugo με αλεξανδρινούς στίχους δεκατριών συλλαβών, ούτε με λανθασμένες ρίμες, αυτό που ίσως, σήμερα, ή, ίσως, έναν αιώνα πριν, η κριτική θα ονόμαζε «ελευθερωμένο στίχο». Το αντίθετο, τον εκμηδενίζει τείνοντας στο έπακρο όλες τις δυνατότητες που η τέχνη του πατέρα κατέστησε πραγματοποιήσιμες, και δουλεύοντας, με τον πιο έντονο τρόπο, τη μορφή μέχρι το τέλος.

Μια συγκριτική μελέτη των δύο «κρίσεων του στίχου» θα απαντούσε, νομίζω, σε πολλά ενδιαφέροντα ερωτήματα. Ανάμεσα σε αυτά, θα συγκαταλεγόταν, για παράδειγμα το εξής: γιατί ο Mallarmé εντοπίζει την κρίση του στίχου στις ρυθμικές και μετρικές αδεξιότητες των συγχρόνων του (1886), τη στιγμή που, καθόλη τη διάρκεια του γαλλικού 19ου αιώνα, οι ποιητικές άδειες αφθονούν; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα θα μας βοηθούσε να καταλάβουμε, λόγου χάρη: γιατί ένα μπεζ βιβλιάριο τριων ποιημάτων τριων συγγραφέων (ένα του καθενός), εκδομέ-

νο το 1991, θεωρήθηκε ως χειρονομία που εκφράζει μια «επιστροφή σε παραδοσιακές ποιητικές μορφές», ενώ αυτή η εκδήλωση δεν ήταν ούτε η πρώτη ούτε η πιο σημαντική; Όχι η πρώτη, καθώς ο «παραδοσιακός στίχος» δεν έπαψε ποτέ να γράφεται, ούτε και κυρίως μετά την παρέμβαση του Σεφέρη και της γενιάς του· ούτε η πιο σημαντική, γιατί το *Δίγαμα* του Διονύση Καψάλη, για παράδειγμα, για να μείνουμε στο τέλος του αιώνα, μια συλλογή 16 σονέτων τέλειων, εκδιδόταν τρία χρόνια πριν, το 1988,⁷ κι αποτελούσε ένδειξη, πολύ πιο σαφή, μια ποιητικής τάσης πολύ λιγότερο υπόγειας απ' όσο συνηθίζαμε να υποπτευόμαστε.

Το *Τριώδιο*⁸ αποτελείται από τρεις μπαλάντες, μια σταθερή, έμμετρη ποιητική μορφή, με μεγάλη παράδοση στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Το ποίημα που ανοίγει τη συλλογή είναι η «Μπαλάντα των αγοριών του παλιού καιρού» του Λάγιου:

ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΟΡΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

Ποῦ νά 'ναι καὶ τί νά 'χουν ἀπογίνει
τ' ἀγοροκόριτσα τὰ περιστέρια;
Τῆς νύχτας μου δροσίζαν τὴν ὁδύνῃ
λαγόνες ἀντρικές, γυναικεία χέρια,
μὲ καθαρὸ χρυσάφι ἀγορασμένα.
Γιὰ σᾶς εἶχεν ὁ πόθος μου καρπίσει
καὶ σᾶς εἶχα, ὦ χαρές μου, τραγουδήσει,
τῆς Συγγροῦ τὰ κλωνάρια τ' ἀνθισμένα.

Ἡ γλυκύτατη Τζένη ἀπὸ τὴν Κρήτη,
τὸ ὑδάτινο τραγούδι τῆς Φαλήρου
ἢ Μαρίνα, ἢ Σαμπρίνα ποὺ Ἀφροδίτη
ἀναδνόταν στοὺς ἀφροὺς τοῦ ὀνείρου·
σεμνὰ κορίτσια, ἀγόρια μυρωμένα,
μοσχοβόλαγεν ἡ ἥβη τοὺς λεμόνι.
Ἐρμαφροδίτη πίκρα τὰ πληγώνει
τῆς Συγγροῦ τὰ κλωνάρια τ' ἀνθισμένα.

Τί ν' ἀπόγινεν ἡ Ἄννα τ' ἀηδονάκι,
ποὺ ἔψελνε στῆς Φραντζῆ τὰ ὀκνὰ φανάρια,
τῆς Πωλίνας τριαντάφυλλο κορμάκι
ποὺ ἔναν Μάρτη τὸ κέρδισα στὰ ζάρια·
Τζούλη, Στέλλα — κορμιὰ καμαρωμένα
ποὺ 'χαν μ' ὅλους τοὺς τρόπους ἀμαρτήσῃ;
Πληρωμένη ἡδονὴ θὰ τὰ λυγίσει
τῆς Συγγροῦ τὰ κλωνάρια τ' ἀνθισμένα.

Πρίγκηψ, ἂν κάπως ἀγαπᾶτε ἐμένα
καὶ θέλετε νὰ σᾶς γελάσω, ἐλᾶτε
τώρα ποὺ ξημερώνει νὰ μὲ πᾶτε
στῆς Συγγροῦ τὰ κλωνάρια τ' ἀνθισμένα.

Ο διάλογος με το παρελθόν είναι στοιχείο περισσότερο ή λιγότερο λανθάνον κάθε πολιτι-

σμικής έκφανσης. Το συγκεκριμένο ποίημα επανενεργοποιεί ερωτήματα περί παράδοσης και νεωτερικότητας με τρόπο πιο έντονο απ' ό,τι θα περίμενε ο σύγχρονος αναγνώστης. Είναι λοιπόν η ένταση αυτής της χειρονομίας που προκαλεί ερωτήματα και θέτει ζητήματα αυτονομισμοποίησης. Προς τι η δημοσίευση μιας μορφικά τέλειας μπαλάντας το 1991 (δηλαδή μετά τις κατακτήσεις, όπως η κριτική είθισται να αποκαλεί, μιας μακράς παράδοσης ελεύθερου στίχου); Πώς συμφιλιώνεται η ιστορική ευγένεια της σταθερής μορφής με τη θεματική αγένεια των τραβεστί της Συγγρού; Προς τι η επανανάγνωση, ή μάλλον, η παρωδία της περιφημής μπαλάντας του François Villon («Ballade des dames du temps jadis», 1489); Τέλος, το πραγματικό ερώτημα που υποκρύπτεται και που φυσικά είναι το πλέον εύστοχο και σημαντικό σε αυτή την πρώτη σειρά ζητημάτων: τι σημαίνει ο υπαινιγμός, υπόγειος αλλά ενεργοποιημένος και βαρύνων, στον Καρυωτάκη, ο οποίος είχε μεταφράσει τη μπαλάντα του Villon και την είχε εντάξει στα *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927); Κοντολογίς, τι απέγινε ο Σεφέρης;

Σε αυτήν την πρώτη σειρά ζητημάτων προστίθεται η απορία σχετικά με τη σημασία της συλλογικής εμφάνισης. Και η παρατήρηση του Γαραντούδη ότι η συλλογή «προκάλεσε αντιδράσεις δυσανάλογα μεγαλύτερες από τη σημασία της»⁹ αναφέρεται και στο ότι οι τρεις ποιητές (Καψάλης, Κοροπούλης, Λάγιος) μας είχαν ήδη δώσει καλύτερα ποιητικά κείμενα πριν το βιβλίο αυτό, το οποίο όμως έγινε αντικείμενο υπερβολικής προσοχής λόγω της συλλογικής χειρονομίας. Το βιβλιάριο δεν λειτούργησε μόνο «ως πειστήριο της πνευματικής φιλίας των μελών της ομάδας (σ. 259)· όπως το δηλώνει και ο υπότιτλός του, τα τρία βαλλίσματα έβαλαν κατά της παράδοσης, ή μάλλον κατά μιας έννοιας αυτής.

Στην ενθουσιώδη κριτική που γράφει για το βιβλίο, ο Μπερλής μιλά για την «αισθητική απόλαυση» που προκαλούν τα τρία ποιήματα, «τερπνά», «αρτιότατα» και «σύγχρονα», κι επιχειρεί να ερμηνεύσει την «κοινή χειρονομία» (σ. 44). Κατά τη γνώμη του, «αν υπάρχει κάτι που έντονα αμφισβητείται [...], είναι το δεδομένο και απυρόβλητο του ελεύθερου στίχου ως μόνου οχήματος ικανού να φέρει τη σύγχρονη ποιητική ευαισθησία» (σ. 45). «Μια κρατούσα ιδεολογία και άγνοια», συνεχίζει ο Μπερλής, «θεωρεί τον ελεύθερο στίχο αμετάκλητο αίσιο τέλος μιας προϊούσας εξέλιξης της στιχοποιίας — νοστοροπία που καλλιεργήθηκε με τη μοντερνιστική ποίηση της γενιάς του '30» και αναπαρήχθη από τις επόμενες γενεές. «Το ιδεώδες;», υπο-

⁷ Διονύσης Καψάλης, *Δίγαμα*, Αθήνα, Άγρα, 1988.

⁸ Ηλίας Λάγιος, Διονύσης Καψάλης, Γιώργος Κοροπούλης, *Τριώδιο: Βαλλίσματα*, Αθήνα, Άγρα, 1991.

⁹ Ευριπίδης Γαραντούδης, «Επίμετρο: Η νεότερη ελληνική ποίηση (1980-1997)», στο *Ανθολογία νεότερης ελληνικής ποίησης 1980-1997: Οι στιγμές του νόστου*, Αθήνα, Νεφέλη, 1998, σελ. 259.

στηρίζει ο Μπερλής: «με τον τρόπο του Γ.Σ., ή ο καθείς με τον τρόπο του» (σ. 55).

Δεν πρόκειται, όπως αρχικά ίσως θα είχαμε την εντύπωση, για ένα εγχείρημα αναθεωρητικό που στόχο έχει να μειώσει το βάθος ή το εύρος του ποιητή Σεφέρη, μια κριτική απόπειρα που, μετά τις επετειακές εορτολογίες, θα ήταν ίσως ενδιαφέρον να επιχειρηθεί· πρόκειται μάλλον για απλή ένδειξη μιας αναστοχαστικής προσπάθειας που θα μπορούσε να θέσει υπό αμφισβήτηση δεκαετίες κριτικών σχημάτων που κυριαρχούνται από αυτό που ο Καψάλης ονομάζει «τον αφόρητο εξελικτισμό και τον ιστορικισμό που κατατρύχουν τη γραμματολογία μας» (σ. 132). Για παράδειγμα, γράφει ο Καψάλης, «είναι κρίμα και άδικο, η πράγματι θαυμάσια *Στροφή* του Σεφέρη να θεωρείται ακόμη, έστω και χάρη στην καλόβολη ονομασία της, στροφή της νεοελληνικής ποίησης συλλήβδην. Δημοσιευμένη το 1931, η *Στροφή* δεν είχε απολύτως τίποτε το ουσιαστικό να στρέψει ή να μεταστρέψει στα ποιητικά μας πράγματα, μεσουρανούντος του Σικελιανού και τρία μόλις χρόνια μετά τα *Ελεγεία και σάτιρες*, που είναι το σημαντικότερο ποιητικό βιβλίο του αιώνα μας, μαζί με την *Ασάλευτη Ζωή* (1904) του Παλαμά και τα δύο ιδιωτικά τεύχη του Καβάφη» (σ. 30). Μια τέτοια, εξελικτική ανάγνωση της λογοτεχνικής μας ιστορίας είναι το αποτέλεσμα, σύμφωνα με τον Καψάλη, της «μοντερνιστικής προκατάληψης», που «μας αποκόβει σήμερα από τη ζωογόνο παράδοση δύο αιώνων έντεχνου λυρισμού». Αυτή η προκατάληψη περιγράφεται ως εξής: «μετονομάστηκαν [παραδοσιακές] οι κανονικές έμμετρες μορφές, αφού κάποιος μορφής αισθητική ιδεολογία [...] αποφάσισε να ταυτίσει, όχι περιγραφικά [...] αλλά ουσιαστικά, την τεχνική καινοτομία του ελεύθερου στίχου με το ζήτημα της πρωτοπορίας» (σ. 32).

«Όχι περιγραφικά αλλά ουσιαστικά»· με άλλα λόγια, κανονιστικά. Συνεπώς, οι μορφικές κατηγορίες την νεωτερικότητας και της παράδοσης, αντί θεωρητικών και μόνο κατηγοριών, αρχίζουν να νοούνται μέσα από ένα πρίσμα ιστορισμού, πράγμα που συνεπάγεται, σε δεύτερο χρόνο, κρίσεις αξιολογικές ως αποτέλεσμα της αναπόφευκτης ιδεολογικοποίησης του ζητήματος: είτε με μας, είτε εναντίον μας. Να ένας πρώτος λόγος γιατί «η επιστροφή στις παραδοσιακές μορφές» προκαλεί μια τέτοια διαμάχη.

Σε ένα κείμενο εν πολλοίς προγραμματικό, στο πρώτο τεύχος της *Ποίησης*, ο Γαραντούδης υποστηρίζει ότι «αν ο σημερινός αναγνώστης υπέβαλε τα ποιήματα αυτά σε μια συγκριτική ανάγνωση με μπαλάντες που γράφτηκαν το 1900,

δεν πιστεύω ότι θα έβρισκε διαφορές» (σ. 135). Ο Μπερλής αντιλέγει ότι «είναι αδύνατον αναγνώστης που δεν έχει ελλιπή σχέση με τα κείμενα της ποιητικής μας παράδοσης να μπερδέψει ένα σονέτο του Καψάλη με ένα σονέτο του Μαβίλη, ένα στροφικό ποίημα του Κοροπούλη με ένα αντίστοιχο ποίημα του Τέλλου Άγρα» (σ. 51), κι ο Γαραντούδης σχολιάζει αλλού ότι «η επισήμανση αυτή είναι τόσο αυτονόητη, που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση». Και συνεχίζει, με μια παρένθεση: «θα ήταν εξάλλου, αν όχι αδύνατον, τουλάχιστον παράδοξο, ο Καψάλης να προσπαθεί να γράψει ένα σονέτο βελτιωμένο αντίγραφο σονέτου του Μαβίλη» (σ. 261).¹⁰ Δύο παρατηρήσεις: δε βρίσκω ότι θα ήταν αδύνατον, και σίγουρα όχι παράδοξο, ένας ποιητής να προσπαθεί μιμηθεί τέλεια έναν άλλο· απλά συνήθως, το αισθητικό αποτέλεσμα μιας καλής παρωδίας, έρχεται στο φως μέσω της υπόγειας διαφοροποίησης, ελάχιστης ενίοτε αλλά παρούσης, που ενεργοποιείται από τη σχέση πρωτότυπου-αντιγράφου.¹¹ Δεύτερον, βρίσκω ότι τόσο η παρατήρηση του Μπερλή όσο και η απάντηση του Γαραντούδη, αδιαμφισβήτητα προφανείς, αποφεύγουν εν τέλει να θέσουν το ουσιαστικό ερώτημα. Με ποιους όρους θα μπορούσε κανείς να μπερδέψει τα δύο ποιήματα; Γιατί, για τον ανεπαρκή αναγνώστη, τα δύο ποιήματα θα ήταν απλώς και μόνο σονέτα. Ούτε και ο επαρκής αναγνώστης θα διερωτιόταν: θα γνώριζε, για παράδειγμα, τα υφολογικά χαρακτηριστικά του Μαβίλη, ή το σύνολο του έργου του, ή τη θέση του στην ιστορία της λογοτεχνίας, ή, σε τελική ανάλυση, θα είχε αυτό που ονομάζουμε κριτική ευαισθησία ή πολιτισμικές αναφορές που θα διαμόρφωναν την κρίση του. Και ίσως, τελικά, μόνο ο αναγνώστης του οποίου η επάρκεια ή οι αισθητικές απαιτήσεις θα ενέτειναν τις προσδοκίες του, δηλαδή ο επαρκής, πληροφορημένος αλλά και υποψιασμένος αναγνώστης, θα προέβαινε, έμμεσα ή άμεσα σε συγκρίσεις, και θα τολμούσε να παραδεχτεί πως, τελικά, το νεώτερο σονέτο είναι καλύτερο (καλύτερο ποίημα, καλύτερο σονέτο) από το παλαιότερο, ή, όπως αναφωνεί ο Μπερλής, «ναι, ίσως και να υπάρχει μέλλον και σωτηρία» (σ. 44).

Ας δούμε, για παράδειγμα, δύο σονέτα του Λάγιου:

ΙΗΣΟΥΣ ΝΑΖΩΡΑΙΟΣ ΣΟΝΕΤΤΟΓΡΑΦΟΣ

Τριάντα τρία χρόνια στό, γαμῶ το,
μέ θαύματα – χειμῶνες, θέρη, ἀνοίξεις·
καὶ κάθε τοῦ φθινόπωρου ν' ἀνοίξης
τὴν θύρα τῆς ψυχῆς· νὰ βρῆς τὸ μόντο

κι ὕστερα, μέ τὸ πάσσο σου, τὸν πρῶτο

10 Γαραντούδης, *Ανθολογία*, ό.π.

11 Βλ. για παράδειγμα την αρχή της «Μπαλλάντας του δικού μου αίματος» του Λάγιου:

*Σέρνει τὰ αἰσχροὰ σκοτάδια
τῆς ἡ δύση*

στοῦ οὐρανοῦ τοῦ

ἀττικώτατον τὰ μέρη·

σὲ θηλυκὸ χειμῶνα ἔχεις

ξυπνήσει

νὰ κοιμηθῶ σ' ἀγόρι

καλοκαίρι·

χριστιανικὸ κρατῶντας

ἀγιοκέρι

θα εὐλαβηθοῦμε πρὸς τὰ

περασμένα·

κι ὅταν ἀνάψη τῆς αὐγῆς

τ' ἀστέρι,

τῆς προσευχῆς τὰ μάτια

δακρυσμένα.

Από Το βιβλίο της

Μαριάννας, Αθήνα, Ίκαρος, 1993, σελ. 16.

πόδα ἐπάνω εἰς τὸ χαρτὶ νὰ ρίξης·
ἰάμβων ἀποστόλων θὰ ῥθῃ ἢ ρῆξις·
θὰ τοὺς ἀκοῦς νὰ πέφτουνε μὲ κρότο

για ν' ἀπαρτίσουν ἡχηρὸ σονέττο·
μιὰ συμβουλὴ ἐκ πείρας· μὴν διστάσης
τὸ ποίημα ἂν ἔχῃ ἄπειρες διαστάσεις

θέλει κι ὑπομονή, περίμενέ το·
καὶ θὰ ῥθῃ, τελικῶς, νὰ σ' ἀνανήψῃ·
μὲ φωτισμό, μὲ κάθαρση, μὲ νήψῃ.

ΗΛΙΑΣ ΛΑΓΙΟΣ ΘΑΥΜΑΤΟΠΟΙΟΣ

Εὐπνῶ ποθώντας τὸν εὐλογημένο στίχο,
σπάσαν τὰ νεῦρα μου νὰ κυνηγῶ τὴν ρίμα·
σκληρὸ νὰ παίρνω σβάρνα κάθε οἰκεῖο μου
μνῆμα,
νὰ κλέβω τοὺς νεκρούς, νὰ τοὺς ἀλλάζω σ' ἦχο.

Πόσο εὐσυνείδητος! Ἄν κι ἄρρωστος (καὶ βή-
χω),
μετρῶ λογάριθμους καὶ τονικὴ στὸ ποίημα·
ζυγίζω στό, ποτὲ βραχέα, μακρὰ στό, κρίμα·
ἀνισοσυλλαβίες παλεύουν ν' ἀποτύχω.

Μὰ θὰ φκιαχτῇ τὸ γαμημένο τὸ σονέττο·
κι ἀνταμοιβή μου ἢ ἀθανασία κι ἓνα μπουκέττο
εὐώδεις κρίνοι, ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Καλῆς μου.

Μετά, θ' ἀναπαυθῶ στοὺς θεῖους ἀσφοδελῶνες
μ' ὅλους τοὺς μείζονας ποιητές· κι οἱ Παταγόνες
θὰ προσκυνοῦν τὰ ἑλληνικὰ τῆς ποιητικῆς μου.¹²

Δεν εἶναι τῆς ὥρας νὰ προχωρήσω σε μιὰ ἀνά-
γνωση λεπτομερῆ των ποιημάτων, καὶ δεν υπο-
στηρίζω φυσικά, ὅπως θα μπορούσε νὰ μου
αντιταχθεῖ, ὅτι ὅλα τα κείμενα αὐτῆς τῆς τάσης
γενικότερα, ἢ του Λαγίου ειδικότερα, εἶναι τό-
σο καλά. Εντούτοις, ἀς σημειώσω ὅτι ὅταν ἀνα-
φερόμαστε στὴν «παράδοση τοῦ ἐλεύθερου στί-
χου» ἢ τοῦ «μοντερνισμοῦ», συνηθίζουμε νὰ
ἀγνοοῦμε, μὲ περισσότερο ἢ λιγότερο πρόδηλο
τρόπο, δεκάδες ποιητῶν καὶ νὰ μιλοῦμε, μὲ πε-
ρισσότερο ἢ λιγότερο ἀδηλο τρόπο, γιὰ πολὺ λί-
γους (ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἀριθμοῦνται δύο
Νόμπελ). Ἐνα δεύτερο ἀντεπιχείρημα θα ἦταν
ὅτι τα συγκεκριμένα ποιήματα εἶναι «ποιήματα
ποιητικῆς», καὶ ὡς ἐκ τούτου περιπτώσεις ειδι-
κές σε σχέση μὲ ἓνα ποίημα — δυσκολεύομαι νὰ
βρῶ τὸ ἀντίθετος — κοινό, σύνηθες, θεματικῆς.
Ἀς μὴν ξεχνοῦμε ὅμως ὅτι ἔχουμε ὅλο καὶ πε-
ρισσότερο τὴν τάση νὰ παραβλέπουμε τὸ ὅτι
ἓνας παράγοντας που συχνὰ καθορίζει τὴ δια-
φορὰ ἀνάμεσα στὴν ποίηση καὶ τὴν ἀπλὴ στιχο-
ποιία εἶναι ἀκριβῶς ὁ βαθμὸς τῆς «ποιητικῆς»
που τὸ κείμενο ἀφήνει νὰ διαφανεῖ.

Καὶ ἡ ποιητικὴ των περὶ ὧν ὁ λόγος σονέτων
καθιστὰ προφανή μιὰ στροφὴ ἀναφορικὰ μὲ τὴ
συνήθη ἀντίληψη περὶ ἀναφορικότητας, καθὼς
ἐπιχειρεῖ ἓνα πέρασμα ἀπὸ τὴν ἀναπαράσταση
στὴν παράσταση, στὴν ἐπιτέλεση. Μὲ ἄλλα λό-
για (καὶ υποθέτοντας κάποτε μπορούσαμε νὰ το
κάνουμε) δεν μπορούμε πλέον νὰ νομιμοποιού-
με ἐρωτήματα τοῦ τύπου «ποιο εἶναι τὸ θέμα
τοῦ ποιήματος», οὔτε «πὼς εκφράζεται τὸ θέμα
αὐτό». Αὐτὸ που πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ εἶναι
μᾶλλον τὸ ἐξῆς: «τι κάνει τὸ ποίημα;» Ἡ, πιο
εὐστοχα: «τι κάνει τὸ ποίημα, κάνοντας αὐτὸ
που κάνει;» Γιατί, δεν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ ευ-
διάκριτες παραφυάδες νοήματος, ἀφοῦ αὐτὸ
που ἀποκαλοῦμε «νόημα» δεν μπορεῖ νὰ περιο-
ριστεῖ σε ὅ,τι ἔχουμε συνηθίσει νὰ υποτάσσου-
με στὸν ὅρο «περιεχόμενο». Τὸ ποίημα ἐπιτελεῖ
μιὰ διασπορά, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιπέδων νοήμα-
τος, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ρητορικὴ τοῦ καθίσταται
σημασιολογικὴ κατηγορία καὶ ἡ σημασία τοῦ
δεν προηγείται τῆς ρητορικῆς τοῦ ἀλλὰ καθορί-
ζεται ἀπὸ αὐτὴν ἐνῶ συγχρόνως τὴν προϋποθέ-
τει. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ποίημα «εκφράζει» κάτι,
ἀλλὰ «αὐτὸ που εκφράζει» οὔτε προηγείται οὔ-
τε ἐπεταί τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο τὸ εκφράζει.
Βρισκόμαστε, συνεπῶς, μπροστὰ σε ἓνα παρά-
δοξο: τὸ περιεχόμενο προηγείται τῆς μορφο-
ποίησής τοῦ τὴν ἴδια στιγμή που διαμορφώνεται
ἀπὸ αὐτὴν.

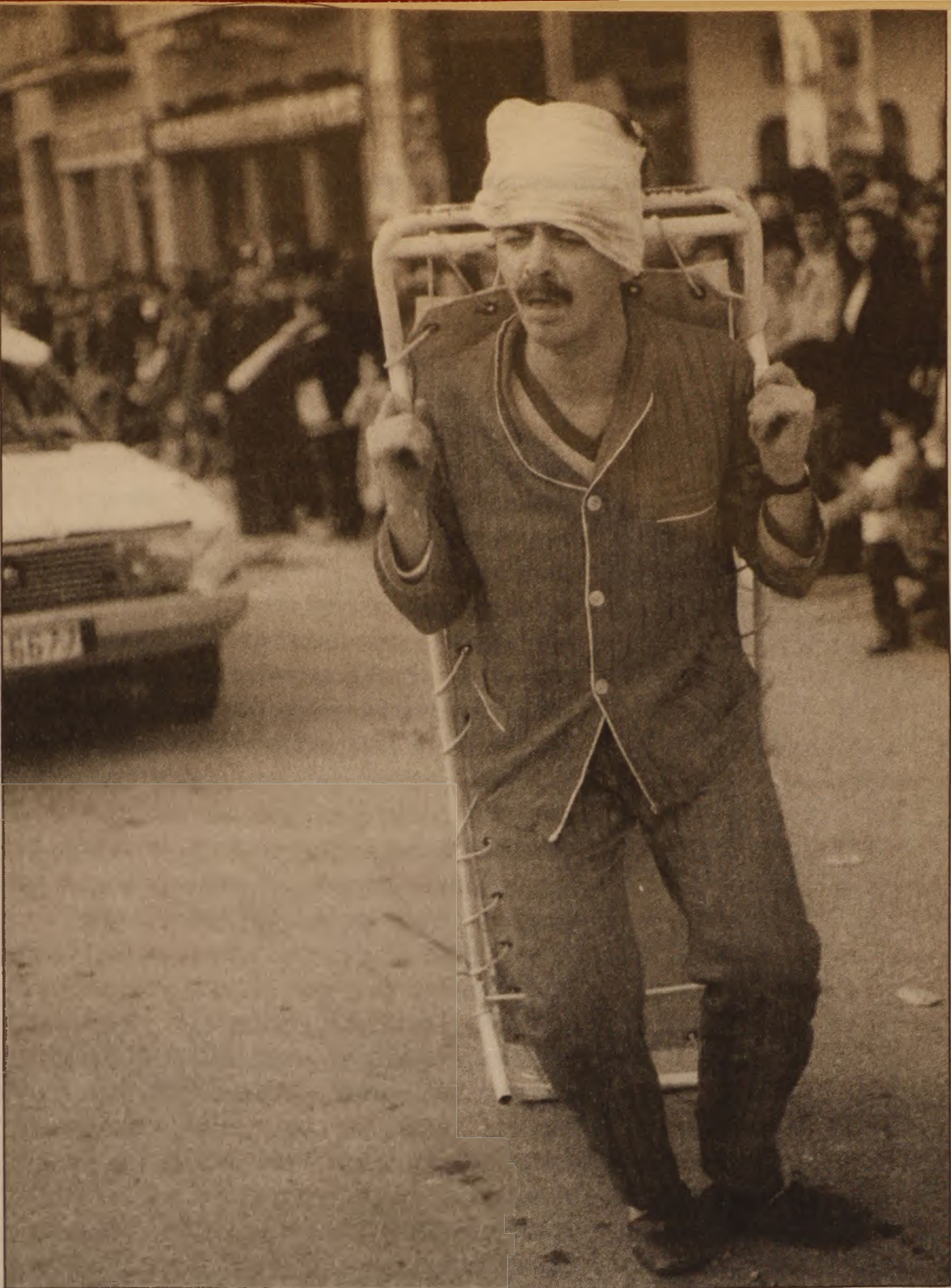
Ἀν τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο που ἐπιχειρῶ νὰ εκ-
θέσω ἔχει κάποια βάση, τότε τὸ νὰ ἐρμηνεύσου-
με τὴν ἐλευση τοῦ ἐλεύθερου στίχου ὡς ἀπαραί-
τητη ἀντίδραση στὴν καινούρια θεώρηση τοῦ
κόσμου που ἡ «παραδοσιακὴ ποίηση» δεν μπο-
ρεῖ πλέον νὰ ἀναπαραστήσει εἶναι μιὰ μόνο
προσέγγιση τῆς λογοτεχνικῆς ἱστορίας, νόμιμη
μὲν, ὄχι ὅμως ἀποκλειστικὴ. Στὴν ἀντίθετη πε-
ρίπτωση, θα ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσουμε ἓνα ἄλλο
σχῆμα που θα ἐξηγοῦσε τὴν ἐπιστροφή στὴς πα-
ραδοσιακὲς μορφές, κάτι βέβαια, που ἡ κριτικὴ,
στὸ πλαίσιο ἀναφοράς στὸ ὁποῖο λειτουργεῖ,
νομιμοποιεῖται νὰ κάνει, καὶ κάνει. Πράγματι,
στὸ ἐπιστημολογικὸ πλαίσιο που τὸν ενδιαφέ-
ρει, ὁ Γαραντούδης, γιὰ παράδειγμα, δικαιολο-
γμένα μιλά, σε μιὰ πρώτη φάση, γιὰ «δεσμεύσεις
στὴ σχέση μορφῆς καὶ περιεχομένου που κυο-
φόρησαν τὴν ἀποδέσμευση ἀπὸ τὶς αὐστηρές
ἐμμετρες μορφές καὶ που οδήγησαν στὴν ποιη-
τικὰ ἀπελευθερωτικὴ ἐμπειρία τοῦ ἐλεύθερου
στίχου». Νομιμοποιεῖται νὰ ἰσχυρίζεται, στὴ συ-
νέχεια, ἀναφερόμενος στὴν ποίηση μετὰ τὴ δι-
κτατορία, ὅτι «ὁ ποιητὴς ἔχει πια τὴ δυνατότητα
νὰ ἐπιλέγει καὶ νὰ κατεργάζεται, ἀπερίσπα-
στος, θέματα καὶ μορφές» (Ἀνθολογία, σ. 227).
Καὶ δικαιολογεῖται νὰ προσεγγίζει τοὺς νεο-
«παραδοσιακοὺς» ποιητὲς ὑπὸ τὸ πρίσμα μιᾶς

12 Ηλίας Λάγιος, *Το βιβλίο της*
Μαριάννας, ὁ.π., σελ. 14, 15.

προβληματικής που συμπεραίνει ότι «το περιεχόμενο [...] υφίσταται τους καταναγκασμούς της μορφής» ή ότι «τα κατασκευαστικά συστατικά [...] αντλούνται από μια παρακαταθήκη [...] θεματικών μοτίβων και εικόνων» (*Ανθολογία*, σ. 272).

Αν όμως προσπαθήσουμε να ξεφύγουμε από ερμηνευτικά πλαίσια παραδοσιακά αναπαραστατικά, όπως και θεωρώ ότι κάνουν ποιητές όπως ο Λάγιος (ή οι Βαγενάς, Καψάλης, Κοροπούλης, Φραντζή, για να μείνω σε μερικές αξιολογικές περιπτώσεις), είναι προβληματικό να μιλούμε για «λογοτεχνία» και «πραγματικότητα» ως αν αυτές οι έννοιες ήταν όχι μόνο διακριτές, αλλά και σε σύγκρουση. Και δεν είναι βέβαια εδώ η θέση, πόσο μάλλον που δεν είμαι εγώ σε θέση, να προσεγγίσω το ζήτημα μορφής και περιεχομένου στην ποίηση. Παρόλα αυτά, θεωρώ ότι τα δύο ζητήματα (η σχέση λογοτεχνίας και πραγματικότητας και η σχέση μορφής και περιεχομένου) είναι καθοριστικά κάθε προσπάθειας προσέγγισης και ανάγνωσης εγχειρημάτων «επιστροφής σε παραδοσιακές μορφές». Τα κείμενα του Λάγιου που διαβάσαμε νομίζω το καθιστούν φανερό. Ο Καψάλης, σε ένα κριτικό του κείμενο, διερωτάται: «το ερώτημα, ωστόσο, παραμένει με αμείωτη ένταση: Πού ακριβώς εντοπίζονται τα δεδομένα της μορφής; Και πώς περνάμε από τις μετρήσεις σε έννοιες της λογοτεχνικής ιστορίας;»¹³

Αν «τα δεδομένα της μορφής» δεν είναι «ακριβώς» εντοπίσιμα, η συζήτηση περί της κρίσης του στίχου δεν μπορεί να αρθρωθεί μόνο γύρω από αυτό που ο Γαραντούδης ονομάζει «το ζήτημα της ιστορικότητας των μορφών» (*Ανθολογία*, 263): οποιαδήποτε συζήτηση περί παράδοσης και νεωτερικότητας, με αυτούς τους όρους, είναι ασύμμετρη, καθώς αναδεικνύει μια ριζική διάσταση επί της ουσίας ανάμεσα, από τη μια, σε μια θεώρηση που λειτουργεί σε πλαίσια αναπαραστατικά (και καθορίζεται από αυτά), και από την άλλη, σε μια θεώρηση που προσεγγίζει το ποιητικό κείμενο δυνάμει του παραστατικού κι επιτελεστικού του χαρακτήρα. Τα γραμματολογικά desiderata που εκφράζει ο Γαραντούδης, από τη μια «μια μελέτη που [να] κωδικοποιεί, στο μέτρο του δυνατού, τις αντιστοιχίες ανάμεσα στα μέτρα και στα ποιητικά είδη, ανάμεσα στη μορφή και το περιεχόμενο στη λογοτεχνική μας παράδοση» που θα επιτρέψει «την ερμηνεία του ρυθμικού φαινομένου υπό το φως περιεχομενολογικών στοιχείων» και από την άλλη «μια ιστορία των μορφών της ελληνικής νεοτερικής ποίησης» (*Ανθολογία*, σ. 248) είναι ευκαίριες μόνο στα πλαίσια μιας αντίληψης για την ποιητική γλώσσα που θεωρεί όχι μόνο ότι η μορφή και το περιεχόμενο είναι «συστατι-

κά» διακριτά και διακρίσιμα, αλλά και που εγκαθιδρύει μια ιεραρχία, τόσο χρονική όσο και αναπόφευκτα αξιολογική, σύμφωνα με την οποία το περιεχόμενο προηγείται της μορφής.

Δεν έχω το χώρο να αναπτύξω διεξοδικά αυτήν την προβληματική. Και σε περίπτωση που δεν έγινε σαφές, ας τονίσω ξεκάθαρα ότι δεν διαφωνώ με τις ερμηνείες των κριτικών που έχω αναφέρει παραπάνω. Θεωρώ όμως ότι υπάρχει μια δεύτερη σκοπιά από την οποία μπορούμε να προσεγγίσουμε τέτοιου είδους κείμενα, η οποία δεν τίθεται απαραίτητα σε σχέση συγκρουσιακή με την πρώτη, καθώς δεν ενδιαφέρεται για τα ίδια ζητούμενα και δεν θέτει τα ίδια ερωτήματα. Γιατί δεν ενδιαφέρεται τόσο για την αναπαραστατική όσο για την παραστατική κι επιτελεστική διάσταση της ποιητικής γλώσσας.

Με αυτήν την έννοια, ο αγώνας για τη μορφή, μέχρι τέλους, είναι αυτός που εντάσσει και το Λάγιο στην παράδοση των «καταραμένων ποιητών». Και είναι αναμενόμενο ένα μεγάλο μέρος του έργου του να εντάσσεται σε αυτό που ονομάζουμε παρωδία. Αντιμέτωπο με μια συναισθηματική φόρτιση που ζητά διέξοδο, ενσωματώνοντας μια παράδοση που συγχρόνως δημιουργείται, το κείμενο, τόσο ενσυνείδητα όσο και αναπόφευκτα, παρωδεί. Γι' αυτό το λόγο, νομίζω, η παρωδία, το παστίς, το κολάζ, τεχνι-

Χορεύοντας στο Καρναβάλι.

13 Διονύσης Καψάλης, «Κ. Γ. Καρυωτάκης: Το φάσμα του ήχου», στο *Η ελευθέρωση των μορφών: Η ελληνική ποίηση από τον έμμετρο στον ελεύθερο στίχο (1880-1940)*, επιμ. Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1996, σελ. 202.

κές που χρησιμοποιεί ο Λάγιος, δεν πρέπει να θεωρηθούν αποκλειστικά ως παιγνιώδεις μορφές ποίησης,¹⁴ σε μια ελέγξιμη διάκριση μεταξύ «υψηλής» και «χαμηλής» ποίησης. Η παρωδία, «η ακραία συνειδητοποίηση της τέχνης» κατά το Μπερλή (σ. 52) γεννιέται, επίσης, ως αποτέλεσμα του αβάσταχτου βάρους του κλασικού, όταν ο αγώνας για την τελειότητα εντείνεται σε τέτοιο βαθμό που μπορεί να εκδηλωθεί μόνο ως παραμόρφωση. Τα παραδείγματα από τη ζωγραφική (ας σκεφτούμε, για παράδειγμα, τον Francis Bacon) είναι πολλά και αποτελούν ένδειξη του επίπονου χαρακτήρα του εγχειρήματος. Ούτε και τα παραδείγματα από τη λογοτεχνία, από το Σολωμό ως το Λάγιο, είναι αμελητέα, ακόμη κι αν μείνουμε στη δική μας παράδοση. Ας δούμε δύο κείμενα του Λαγίου:

ΕΧΘΡΟΣ

Ἐπόθησα νὰ δηλώσω, προσπέραν τῆς
προσωπικῆς ἐκδοχῆς, τὴν ἀφοσίωσι
καὶ τὴν πίστι μου εἰς τὴν Λογοτεχνία.
Ἐκζητώντας λησμονηθείσας ἡδονάς:
τῆς μαθητείας καὶ τῆς ἀσκήσεως.
Ἀπαγορεύοντας τὴν συγκίνησι τῆς
ἐλευθερίας ὅπου σοῦ δίδεται, μοναχὰ
εἰς τὴν ὅλην ἀπάρνησί της. Καὶ δὲν
μπόρεσα, δὲν ἠθέλησα, νὰ ἀπολήξω
εἰς τετελειωμένη μονάδα. [...]

ΜΑΡΑΖΙ

Ἕνας ἄνθρωπος ἀρνούμενος νὰ ἀπαλ-
λοτριώσῃ τὴν ὑπόστασίν του, νὰ ὑ-
πάρξῃ ὡς ἄλλό τι πλὴν ὡς ἀναγνώ-
στης. Τὸ νὰ γράφῃς, εἶναι τὴν σή-
μερον, ἢ ἐσχάτη, ἢ πλεον ἡρωική, ἢ
μόνη δυνατὴ προᾶξις ἀναγνώσεως.
Πρὸς τοῦτο καὶ ἔγραψα...
Τώρα γνωρίζω ὅτι τὸ ὕλικό μου εἶναι
περιορισμένο. Αὐτὸ δὲν μὲ λυπεῖ.
Τὸ ἀνακυκλώνω μὲ τὴν αὐτὴ στορ-
γὴ μὲ τὴν ὁποία ἡ φύσις ἀνακυκλώ-
νει τὸ δικό της περιορισμένο ὕλικό.¹⁵

Η επανανάγνωση, η επανεγγραφή και η ποιητική του αποσπάσματος έχουν, βέβαια, στο τέλος του 20ού αιώνα, εκτεταμένες δυνατότητες έκφρασης στη διάθεσή τους. Πώς μπορεί, λόγου χάρη, να διαβαστεί το επόμενο ποίημα με όρους αναπαραστατικούς, έξω από το γενικότερο πλαίσιο που το επιτρέπει να συσταθεί ως κείμενο;

ΤΟ ΠΡΟΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΠΟΙΗΜΑ

Νύχτα. Κι ἐκεῖνος εἶχεν σκύψει στὰ χαρτιά του
καὶ προσπαθοῦσε (πλήρης μνήμης) νὰ τῆς
γράψῃ

κάτι σὰν ποίημα — U — U — U — U
U — U — U — U — U — ἀβάτον.

Κι ἦταν ἐκεῖθεν, ὑποκείμενος θανάτου
U — U — U — U — U — ἀνάψει
U — τὴν κάποτε χαρὰ U — U — U
U — U — U — U — U — U — U

«Μαριάννα, ἴσως ἀπόψε μ' ἔχετε προδώσει
ἴσως καὶ νὰ ἔχετε ξεχάσει τ' ὄνομά μου
U — U — U — U — U — U — U
U — U — U — U νεκρικοῦ θαλάμου»

ποῦ πιά δὲν θὰ σᾶς ξαναδῶ, κι ὁλος ὁ χρόνος
θά ναι ἓνας γέροντας — κατάκοιτος και μόνος».
21.7.92¹⁶

Στην Κρίση του στίχου, ο Mallarmé, σε μια φράση πλέον κλασική, σημειώνει: «οι γλώσσες, ατελείς, εφόσον πολυάριθμες, λείπει η ύψιστη: [...] η ποικιλία των ιδιωμάτων πάνω στη γη εμποδίζει τον καθένα να προφέρει τις λέξεις που, άλλως θα έβρισκαν, απευθείας, πραγματικά την αλήθεια. [...] Μόνο, ας το ξέρουμε, δεν θα υπήρχε η ποίηση: αυτή, ανταμείβει φιλοσοφικά τα ελαττώματα των γλωσσών, συμπλήρωμα ανώτερο» (σ. 363–364). Ο Mallarmé εκφράζει εδώ αυτό που ονομάζει ο Καψάλης «το αναγκαίο φάντασμα του κρατυλισμού»,¹⁷ την ενσυνείδητη φενάκη σύμφωνα με την οποία, ενώ γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχουν αντιστοιχίες ανάμεσα στη γλώσσα και τα πράγματα, παρόλα αυτά είναι απαραίτητο να τις προϋποθέσουμε με τέτοιο τρόπο που να αποκτούμε επίγνωση της ματαιότητας του εγχειρήματος χωρίς συγχρόνως να παύουμε να το έχουμε ως ιδανικό.

Κλείνοντας: μου φαίνεται ότι, αν η προβληματική μου είναι πειστική, αυτό που αναδεικνύει ένα πρόγραμμα με τέτοιες βάσεις, δεν είναι άλλο από το ιδανικό της ποίησης ως ποιήσεως, ως δημιουργίας. Κι έτσι, δεν μπορεί ένα τέτοιο πρόγραμμα να οριστεί και να περιοριστεί ιστορικά: γιατί, δεν κατατρύχει μόνο την καινούργια ποιητική γενιά, μόνο τη νεωτερικότητα του 20ού αιώνα, μόνο την ελληνική ή την παγκόσμια ποίηση, αλλά τις συστήνει. Ο αγώνας με τη μορφή και για τη μορφή, η ένταση της συναισθηματικής φόρτισης, η παρωδία ως αναγκαία παραμόρφωση, η ποιητική του αποσπάσματος: ιδού το πρόγραμμα του ρομαντισμού. Δεν αναφέρω βέβαια τόσο στο ρομαντισμό ως κίνημα γραμματολογικό του 19ου αιώνα. Η άποψη που διατυπώνει η Φραντζή, η οποία εξαρχής συσχέτισε την τάση αυτή με το ρομαντισμό, είναι κατά τη γνώμη μου ορθή: «ο ρομαντισμός, ως ιδεολογικός πυρήνας, εμφανίζεται κάθε φορά που η

14 Βλ., λόγου χάρη, Γαραντούδης, *Ανθολογία*, ό.π., σελ. 270.

15 Λάγιος, *Το βιβλίο της Μαριάννας*, ό.π., σελ. 49, 35.

16 Λάγιος, *Το βιβλίο της Μαριάννας*, ό.π., σελ. 79.

17 Καψάλης, «Κ. Γ. Καρυωτάκης, Το φάσμα του ήχου», ό.π., σελ. 207.

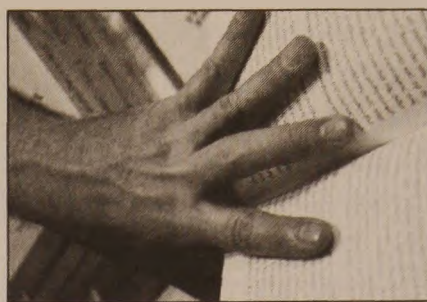
πραγματικότητα έχει γίνει ακατανόητη κι επομένως ανερμήνευτη [...]. Επομένως το ζήτημα της διαμάχης μεταξύ έμμετρης ποίησης ή ποίησης στηριγμένης στον ελεύθερο στίχο, χωρίς να παύει να υπάρχει, πιστεύω πως υποτάσσεται σ' αυτή τη διαφαινόμενη ρομαντική στροφή, που άλλοτε εγγράφει την ειρωνική της απόκλιση στη στιχουργία και άλλοτε στις θεματικές επιλογές».¹⁸ Προσωπικά θα υπογράμμιζα περισσότερο τον ανιστορικό χαρακτήρα της ρομαντικής ιδεολογίας. Ο ρομαντισμός αποτελεί συστατικό στοιχείο της ποίησης, και δεν εμφανίζεται σε σχέση με αλλαγές σε αυτό που αποκαλούμε «πραγματικότητα». Ενδέχεται να ενεργοποιείται περισσότερο ή λιγότερο, μένει όμως πάντοτε υπόγειος κι εγκαινιάζει κάθε πράξη γραφής.

Με την καθυστερημένη μου λοιπόν παρέμβαση σε μια συζήτηση που πιστεύω ότι δεν έχει ολοκληρωθεί επιχειρώ να προτείνω μια προσέγγιση του ζητήματος της επιστροφής σε παραδοσιακές ποιητικές μορφές που δεν θεωρεί αποκλειστική μια και μοναδική ερμηνεία της λογοτεχνικής μας παράδοσης με σχήματα ιστορικο-γραμματολογικά. Υπάρχει ενδεχομένως μια άλλη, εξίσου νόμιμη, δυνατότητα, που προσεγγίζει ικανοποιητικά τέτοια κείμενα. Τι εννοώ ικανοποιητικά; Ένα σχήμα που να δίνει μιαν απάντηση πειστική στο ερώτημα γιατί αυτά τα κείμενα προκαλούν αναγνωστικό ενδιαφέρον και γεννούν αισθητική απόλαυση. Δε νομίζω ότι το ενδιαφέρον του Λάγιου, λόγου χάρη, για τις παραδοσιακές μορφές είναι «προϊόν εκφραστικής αμηχανίας», ούτε αποτελεί απλώς «επίδειξη στιχουργικής επιδεξιότητας και δεξιοτεχνίας», ούτε «συνδέεται με εσωτερική ανάγκη του περιεχομένου», δηλαδή μια απόκριση «στην ανάγκη του σημερινού ποιητή να εξοπλίζει τα κείμενά του με μορφές εξωτερικής οργάνωσης που συνάδουν με το περιεχόμενο των ποιημάτων του», όπως υποστηρίζει ο Γαραντούδης.¹⁹ Δεν θεωρώ, επίσης, απαραίτητα «ότι οι έμμετρες μορφές ενεργοποιούνται σήμερα [...] ως επιστροφή στην αρμονική τάξη και οργανικότητα», όπως υποστηρίζει ο Βαγενάς.²⁰ Κατά συνέπεια, αμφιβάλλω ότι «χρειαζόμαστε μιαν επαναμάγευση του ποιητικού λόγου» έτσι όπως την προτείνει ο Βαγενάς, ως απάντηση στην κρίση του στίχου.²¹ Ο Βαγενάς υποστηρίζει ότι η «κρίση» δεν μπορεί να ξεπεραστεί με μια επιστροφή στην παραδοσιακή προσωδία, ούτε χωρίς την εμπειρία του ελεύθερου στίχου,²² μια διάγνωση παρόμοια με εκείνη του Γαραντούδη, ο οποίος θεωρεί «πρωτότυπες και δημιουργικές εκείνες τις σύγχρονες εκφραστικές απόπειρες οι οποίες [...] διακατέχονται από τη συνείδηση ότι η επαναφορά αυτή γίνεται στην εποχή του

ελεύθερου στίχου [...]» (σ. 129). Τέτοιες διαγνώσεις είναι ενδεχομένως γραμματολογικά ακριβείς και χρήσιμες, αλλά δεν εξηγούν την θυμική φόρτιση των καταραμένων ποιητών που δεν λειτουργούν απαραίτητα με όρους αναπαραστατικούς. Σύμφωνα με μια διαφορετική θεώρηση, δεν υπάρχει εποχή του ελεύθερου στίχου, γιατί ο ελεύθερος στίχος αποτελεί κατάσταση. Με άλλα λόγια: δεν είναι δυνατόν να μην έχουμε συνείδηση του ελεύθερου στίχου. Όταν ο ελεύθερος στίχος αποτελέσει εποχή, το κεφάλαιο με τον τίτλο «Στη βαριά σκιά του Καρυωτάκη» θα είναι σε θέση να γραφτεί στις ιστορίες της λογοτεχνίας μας. Και νομίζω ότι το τελευταίο πράγμα που αξιώνουν αυτοί οι ποιητές είναι «να αμφισβητήσουν σοβαρά τον ελεύθερο στίχο [...] και τη μοντερνιστική ποιητική αντίληψη με την οποία αυτή η μορφή συνδέθηκε αναπόσπαστα».²³ Κι όχι γιατί συμφωνούν ή διαφωνούν, τον δέχονται ή τον απορρίπτουν, αλλά γιατί, όσον τους αφορά, το ζήτημα τους είναι τελείως αδιάφορο. Ιδού το τελευταίο μου κείμενο, του Λάγιου :

2 ΜΑΡΤΙΟΥ

Ένεδρα νηφάλια, για διάβασμα. Ξανακύτταξα τὸ «Ὁ Καβάφης τοῦ Σεφέρη». Κτερίσματα καὶ ψιμύθια, ἀλειτούργητα λείψανα μιᾶς ὀργανωμένης εὐαισθησίας ἢ ὁποία δὲν καταδέχτηκε, δὲν ἀξιώθηκε νὰ τραπῇ σὲ εὐαίσθητο ὄργανο-πληγὴ πὸν διαπνύεται προτοῦ ματώση. Μ' ὅλο πὸν γυροφέρνει, ποίημα τὸ ποίημα, τρόπο τὸν τρόπο, τὸν Λογιστὴ τῆς Αλεξάνδρειας, ὁ Σεφέρης δὲν ἀκούει (δὲν μπορεῖ νὰ ἀκούσῃ) τὴν ἀλφάβητο τῆς καβαφικῆς στίξης. Μοῦ ἔτυχε, μελετῶντας τὸν κοινότοπο αὐτὸν διπλωμάτη, νὰ μουρμουρίσω: καιρὸς νὰ πιούμε τὴν μύρα μας στὸν κοντινότερο καφενέ.²⁴

Υ.Γ. Το παρόν κείμενο αποτελεί μέρος μιας εκτενέστερης, αδημοσίευτης μελέτης για την στροφή σε παραδοσιακές μορφές ενός αριθμού σύγχρονων ποιητών. Ο θάνατος του Ηλία Λάγιου αποτέλεσε αφορμή για τις εξ ανάγκης συνοπτικές παρούσες σημειώσεις, οι οποίες επιχειρούν να ξανανοήσουν μια συζήτηση που νομίζω δεν έχει ολοκληρωθεί.

18 Άντεια Φραντζή, «Σχολιάζοντας τη σύγχρονη ελληνική ποίηση», *Αντί* 566, 9 Δεκεμβρίου 1994, σελ. 52. Βλ. Και Γαραντούδης, *Ανθολογία*, ό.π., σελ. 273.

19 Γαραντούδης, «Για το σύγχρονο ελληνικό ελεύθερο στίχο», ό.π., σελ. 128.

20 Βαγενάς, «Η κρίση του ποιητικού λόγου», ό.π.

21 Νάσος Βαγενάς, «Η επαναμάγευση του ποιητικού λόγου», *Το Βήμα*, 11-3-2001.

22 Ο Βαγενάς προτείνει «μια νέα «εμμετροποίηση» του ελεύθερου στίχου» και «την έναρξη μιας νέας δημιουργικής συνομιλίας με την έμμετρη προσωδία». Στο ίδιο.

23 Γαραντούδης, «Για το σύγχρονο ελληνικό ελεύθερο στίχο», ό.π., σελ. 137 και *Ανθολογία*, ό.π., σελ. 266.

24 Ηλίας Λάγιος, *Πράξη υποταγής*, Αθήνα, Ερατώ, 2000, σελ. 33.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΦΙΑΤΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΕΝΟΣ ΣΤΗΝ Υ.Α.Π.
(Υπηρεσία Αναστάσεως Ποιητών)
ΤΕΧΝΟΘΝΗΣΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ
Π.Μ.Π. 00058
ΜΙΛΤΟΥ ΣΑΧΤΟΥΡΗ 29
ΟΥΡΑΝΟΥΠΟΛΗ
2102 ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΤΗΛ. 0035722-337025

22 Ιουνίου 2006

Συνήγορον της Ποιήσεως
κυρίαν Ηλιάνα Παλαμά
(διά του εκδότου του *Αντίς*,
κ. Χρίστου Παπαουτσάκη)

Έντιμη κυρία Συνήγορε,

Θέμα: Επανεξέταση επιβολής
θανατικής ποινής Ηλία Λάγιου
κατά το ποιητικό έτος 2005

Αναφέρομαι στο πιο πάνω θέμα και σας παρακαλώ θερμά να επανεξετάσετε τη θανατική ποινή που επέβαλαν και εξετέλεσαν οι αξιότιμοι αξιολογητές ζωής ποιητών κατά το ποιητικό έτος 2005 στον άγνωστο εις εμέ πολίτη της ποιήσεως Ηλίαν Λάγιον.

Θεωρώ ότι η αξιολόγηση αυτή (που αποτελεί τη δεύτερη υπαρξιακή σύγκρουση μετά τη στιγμή της γέννησης το 1958) αντιβαίνει στη συνεχή συνομιλία του εν λόγω πολίτη διά στίχων με τον θάνατον, στην από του 1981 πολυσχιδή προσφορά του στην πολιτεία της Ποιήσεως, σε συνδυασμό δε με την απόρριψη της ένστασής του για τον θάνατο του 39ετούς αδελφού (στην ευαισθησία και κατόχου ιδίου επιθέτου) Δημητρίου του μουσικοσυνθέτου, τον αδικεί κατάφορα εν συγκρίσει προς τους έχοντες τα ίδια χρόνια υπηρεσίας συναδέλφους του και, το κυριότερο, προσβάλλει την αξιοπρέπειά του, καθώς ισοπεδώνει το σύνολο του έργου του και τη σπατάλη που επέδειξε για τον εαυτό του.

Επισυνάπτω, για τις ανάγκες της ενημέρωσής σας, αντίγραφα της πνιγηράς ατμοσφαιράς κατά το οκτωβριανό πρωινό επιβολής του θανάτου, της δροσούλας που απολάμβανε η γάτα πάνω στον αυλόγυρο

Επιστολή Γεωργίου Κορφιάτου προς Συνήγορον της Ποιήσεως

του Γιώργου Μύαρη

ένα σούρουπο Ιουνίου, το νέκνιο σημάδι που έδειχνε η διαίσθηση του κυρίου Ηλία, τη στεναχώρια του ηττημένου τερματοφύλακα καθώς έμεινε έξω από τη *Μπαλάντα του απερχόμενου ντριπλέρ του καιρού τούτου* διότι τον προσπέρασαν το 2006, οι ζητωκραυγές, το Μουντιάλ στη Γερμανία.

Εκφράζω τις έντονες διαμαρτυρίες μου για την αναληθσία των αξιολογητών. Προς επίρρωση καταθέτω στις διχοτομημένης πλέον Κύπρου την *Ακτή* το οριστικό αφιέρωμα στον ποιητή, τον υπερμεγέθη προβολέα στίχων δικών του στην επιφάνεια της Σελήνης κατά την ανακοινωθείσα βραδιά συμπάντιας ποίησης που θα προλάβει, ναι!, αυτή τη φορά να 'ρθει και να διαβάσει, ένα κλωνί γιασεμί της Λευκωσίας που θα βάλει στο αντί, την ωραιότητα στο σχέδιο του Κώστα Ντιό πάνω σε μια κάρτα και την ευλάβεια του Βασίλη Καραγιάννη στην κοζανίτικη εορτή της ποίησης, τον τροχό του μαρμαρά που διαπερνά τη διπλανή πολυκατοικία και ξύνει τη μονοτονία των ημερών, την ορφάνια των Βαλκάνιων γυρολόγων και το ερμούλι της Βαγδάτης που έφερναν στον ποιητή μια θλίψη βαθιά, αλλά και το ισχνό ποιημάτιο που θα πρέπει να απορρίψει το *Αντίς*:

...και αναλήψεις ποιητών

Τα περιοδικά λογοτεχνίας βαρυνχειμωνιάζουν, οι ποιητές αναλαμβάνονται στους ουρανούς, μα εγώ, επιμελητής οδύνης, φυλλορροώ φωτοτυπημένα ποιήματα γραμμένα με ζωή σε εύθραυστη καλοσύνη και αντίσταση με γεύση σοκολάτας

Ο νιος Σαχτούρης μαζεύει με ένα φακό τις λέξεις του και φεύγει

ο μικρός ήρωας Μανόλης μένει κι αυτός μαζί μας μες τη βάρκα ύστερ' απ' το φριχτό ναυάγιο και το χαμό

εισπράξεις ο γενναίος Λάγιος Πέρσης τράβηξε στις άκρες των συνόρων για τα παιδιά των φαναριών ο άρχοντας των δώρων

Πόσα χρόνια ανερυθρίαστα να εκβλαστάνει το φωτόδενδρο από τους σπόρους μιας πολυεθνικής;

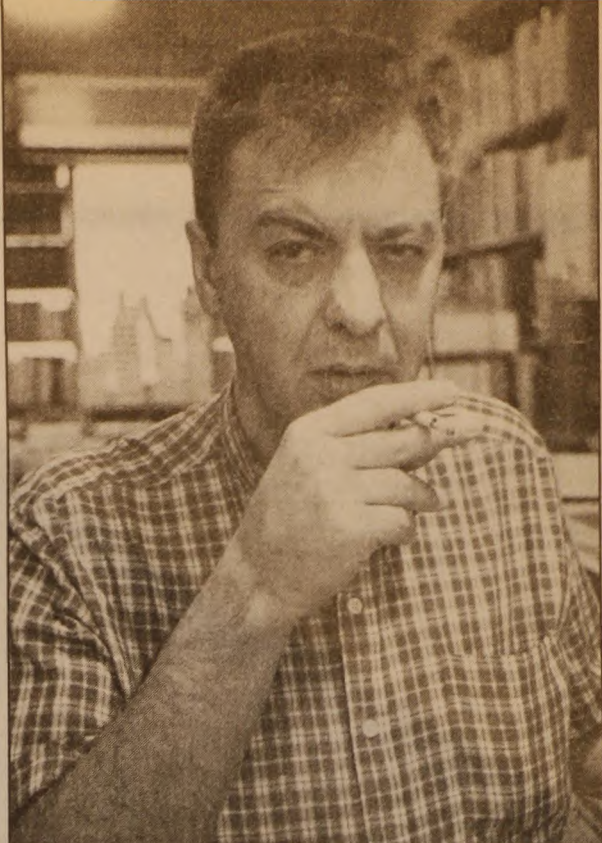
Παρακαλώ να εξετάσετε το αίτημά, καθώς ελπίζω ότι με τη δική σας διερευνητική προσπάθεια θα δικαιωθεί ο ποιητής.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Με εκτίμηση
Γεώργιος Κορφιάτης
και για την αντιγραφή
Γιώργος Μύαρης

Λίγα Λόγια για τον Λάγιο

του Γιώργου-Ίκαρου Μπαρμπασάκη

Μπορείτε να γράψετε, κύριε αστυνομικέ, ότι πατρίδα μου εμένα είναι ο φίλος μου ο Σάκης Μανουηλίδης που σκοτώθηκε στα βουνά της Αλβανίας ο συμμαθητής μου Αλέξανδρος Καϊρης που εξετέλεσαν οι Γερμανοί ξημερώματα στο Σκοπευτήριο και ο Νίκος Μαθάς που πέθανε από τις κακουχίες στην Κατοχή.

Νίκος Καρύδης, «Στοιχεία Ταυτότητας»

Κάναμε παρέα, στενή, πολύ στενή, κοντά μιάμιση δεκαετία, και δεν θα ξεχάσω ποτέ τα γέλια, πάντα βροντερά, και τα κλάματα, πάντα γοερά, αυτών των δεκαπέντε χρόνων. Ο William S. Burroughs είχε πει για τον Brion Gysin ότι ήταν ο μόνος άνθρωπος για τον οποίο θα μπορούσε ευθαρσώς να πει ότι τον σεβόταν. Το έχω πει, πολλές φορές, σε φίλους, σε καφενεία — όχι κατ' ανάγκη κακόφημα — και σε μπαρ, στα οποία πολλοί ευυπόληπτοι Αθηναίοι δεν έχουν πατήσει το πόδι τους ποτέ, ότι ο φίλος μου, ο ποιητής Ηλίας Λάγιος, είναι ο μόνος άνθρωπος που σεβάστηκα. Και φαντάσου, αναγνώστη, ότι στη διάρκεια των κάπου πέντε χιλιάδων εικοσιτετραώρων της φιλίας μας, από τα οποία καμιά τριακοσαριά τα περάσαμε στην ίδια κάμαρα, στο σπίτι μου, στην Κυψέλη, στην οδό Σύρου, ήπιαμε την αξία πάνω από δύο διαμερισμάτων σε ούισκι, βότκες, ούζα, κρασιά, τεκίλες, και μπίρες, μας δόθηκαν, με εβδομάδες ή άλλοτε μήνες, και σε μία περίπτωση με χρόνια, διαφορά, μερικές πανέμορφες και γενναίες κοπέλες, διαβάσαμε, τουλάχιστον μία φορά, τα έργα του Μεγάλου Βάρδου, διανύσαμε πολλές εκατοντάδες φορές πεζοπορώντας και μιλώντας βρα-

χνά την απόσταση Κυψέλη-Καλλιδρομί-ου, σπάσαμε κάμποσα ποτήρια, σταχτοδοχεία, βάζα, καρέκλες, προσφέραμε ο ένας στον άλλον πάμπολλα rotlatch (στυλό διαρκείας μάρκας Parker, αναπτήρες Zippo, αλλά και Bic, μπλούζες, κασέτες, κασκέτα, και, φυσικά, βιβλία βιβλία βιβλία), παίξαμε άπαξ σκάκι στο «Πανελλήνιον», μια παρτίδα αλλόκοτη λόγω προκεχωρημένης μέθης, κάναμε καντάδες, μεταξύ άλλων, στην Άννα (αντάρτικα, οι αθεόφοβοι!), στην Μαριάννα (λαϊκά), στην Δηώ (ελαφρά), συνεργαστήκαμε στην τελική σύνθεση και στην έκδοση της *Έρημης Γης*, κάναμε δεκάδες φάρσες, όχι πάντα καλόγουστες, όχι πάντα ευγενικές, είδαμε φίλους μας να αναχωρούν για τους Λειμώνες τ' Ουρανού (τον Βακαλόπουλο, τον Μπαλή, τον Μιχαηλίδη, τον Τζουράκη, ω Χρήστο, ω Νικόλα, ω Σταμάτη, ω Ανδρέα, αθάνατοι!), αφήσαμε εμβρόντητους κάποιους πιτσιρικάδες φίλους μας όταν στου «Γλυκύ» αρχίσαμε να μιλάμε με τη δέουσα παθιασμένη σοβαρότητα για τον στρατάρχη Γκουντέριαν και για την *Ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου* του Ουίνστον Τσώρτσιλ, διαφωνήσαμε έως παρ' ολίγον ξυλοδαρμού για κοινωνικά, πολιτικά και λογοτεχνικά ζητήματα, περάσαμε όλους τους καύσωνες στην Αθήνα (ω Βεΐκου, ω Ουίλιαμ Κινγκ!), κάναμε παρέα όχι μονάχα με τον Κακουλίδη αλλά και με τον Βλαβιανό, φάγαμε και ήπιαμε όχι μονάχα με τον Αρανίτη αλλά και με τον Βαγενά, μπεκρουλιάσαμε όχι μονάχα με τον Γουδέλη αλλά και με τον Τριάντη, καταφύγαμε όχι μονάχα σε μπουζουκομάγαζα αλλά και σε απαστράπτοντα εστιατόρια, χορέψαμε ξανά και ξανά και ξανά ζεϊμπέκικους, βαλς, τάνγκο, αλλά και με τις ώρες τον Χορό του Αλοζανφάν, στις 10

Απριλίου του 1993, αναστατώνοντας τη γειτονιά, καλύψαμε ο ένας τον άλλον πλειστάκις όταν του ενός ή του άλλου η ευφρόσυνη αφροσύνη χτύπαγε κόκκινο, ζήσαμε επί πιστώσει πολλούς απανωτούς μήνες, κουμπαριάσαμε ένα σωρό φορές αλλά μονάχα στα λόγια και ποτέ στην πράξη, τάξαμε γάμους σε τουλάχιστον δέκα εύμορφες, κάναμε ένα μάλλον επικίνδυνο μικροσκάνδαλο στην κηδεία ενός λαοφιλέστατου πολιτικού ηγέτη, δίχως ευτυχώς να ποδοπατηθούμε από το σαστισμένο πλήθος, καταστρώσαμε το σχέδιο συγγραφής ενός βιβλίου αφιερωμένου στους πατεράδες μας, το οποίο όμως ποτέ δεν στρωθήκαμε να γράψουμε, είπαμε εκατοντάδες ανέκδοτα, μας γέμισε τα ποτήρια πάλι και ξανά η Αφροδίτη, μας πρόσφερε ούισκι πάλι και ξανά η Μάρθα, μας φίλεψε πάλι και ξανά η Μαρία, απείλησε να μας ξεκάνει πάλι και ξανά η Μάγδα, καπνίσαμε πέντε καπνοβιομηχανίες, διαβάσαμε τουλάχιστον πεντακόσια βιβλία από κοινού και χιλιάδες ο καθένας μόνος του, γλεντήσαμε με τον Κοροβέση και με τον Παπαγιώργη και με τον Λεοντάρη και με τον Ροζάνη, εγκωμιάσαμε το φιλικό western, το ποίη μυθιστόρημα, τον Παναθηναϊκό της δεκαετίας του εξήντα, τον ακραιφνή επαναστάτη Άγι Στίνα, τον αγέρωχο ποιητή Dylan Thomas, τον μεγάλο κινηματογραφιστή Νίκο Φατούρο, την ανοξείδωτη θεά Άννα Φόνσου, το έξοχο ουζομεζεδοπωλείον «Μετέωρα», μαγειρέψαμε αναρίθμητες φορές για φίλους και φίλες, ήπιαμε και ξαναήπιαμε και δώσ' του πάλι ήπιαμε, και κάτω, Λάγιο μου, όχι, κάτω, Ηλία μου, δεν το βάλαμε ποτέ!

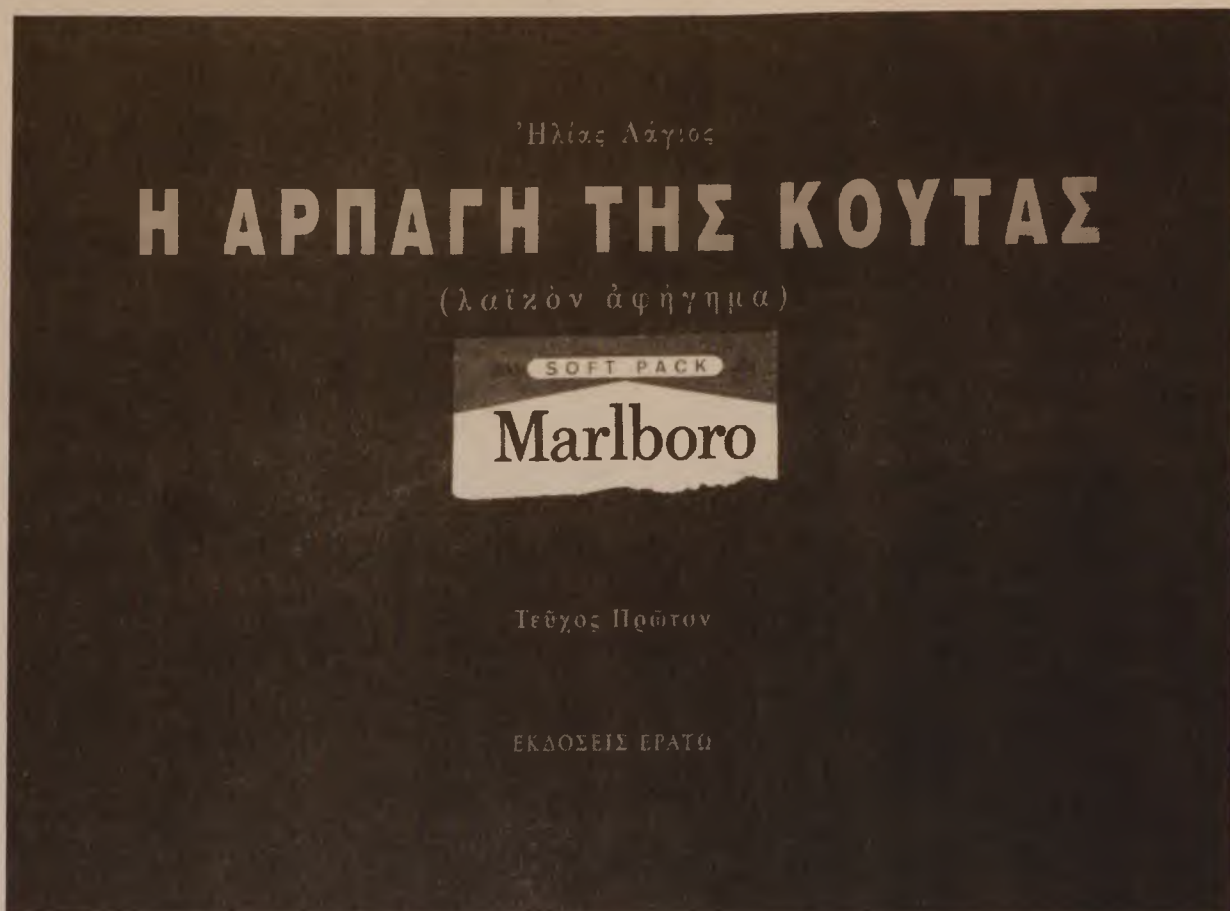
Πλατεία Παπαδιαμάντη, 21/7/2006

Η αρπαγή της κούτας

της Αγγελικής Ξυνού

Η Όλια Λαζαρίδου και ο Άγγελος Παπαδημητρίου, φίλοι του Ηλία. Η Όλια Λαζαρίδου διάβασε τα λόγια της Κατερίνας στο θεατρικό αναλόγιο *Μικρός Ήρωας* του Ηλία Λάγιου στο 3ο Αντιφεστιβάλ στο Γκάζι, το Μάρτιο του 1996.

[...] Ὑστερα, καθὼς ὁ ἀρχιμέρμηγκας
τὸ βαρυχείμωνο δρομαγετεῖ νὰ χονχουλιάσῃ
᾽ς τὸ κατάφορτο κελλάρι του,
καθὼς τὸ ξυλάρμενο πρεζόνι σπεύδει πρὸς ἀνε-
φοδιασμόν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὀμονοίας,
ἔτσι κι' αὐτός, ὁμοιωθεὶς ἀετὸν μετεωρίζεται καὶ
ἐφορμᾷ ᾽ς τὴν ντουλάπα του, ᾽ς τὴν ἐδικιά
του ντουλάπα,
νὰ καταμετρήσῃ τὸν θησαυρό του ὁ σφιχτοχέ-
ρης, τὸ σαῦλωκοειδές,
νὰ ζυγιάσῃ τὴν ποῦγκα του, δώδεκα εὐρὰ καὶ
ἐβδομήντα, καὶ πρὸ πάντων
ὦ ἐνσάρκωση! ὦ ἐπιφάνια! ὦ νεκρανάσταση!
μία κούτα μὲ Marlboro, ἄπειρος πλοῦτος. [...]

Ο ίδιος ο τίτλος του βιβλίου του Ηλία Λάγιου προϋποθέτει για το διαπραχθέν αδίκημα ενώ ταυτόχρονα γεννά μυστήριο: Τι τάχα περιέχει η κούτα; Ποιος την έκλεψε; Η ιδέα της κούτας υπάρχει μέσα στη παράσταση παντού: Στο ιδίομορφο προσωπείο-αναλόγιο του αφηγητή, στην αναφορά του κελιού, στην μπούκα της σκηνης. Μια κούτα, ένα κιβώτιο, είναι από μόνο του σκηνοθετικό εύρημα. Γιατί είναι δυνατό να περιέχει

οτιδήποτε: Φόβο, φαντασίωση κι επιθυμία.

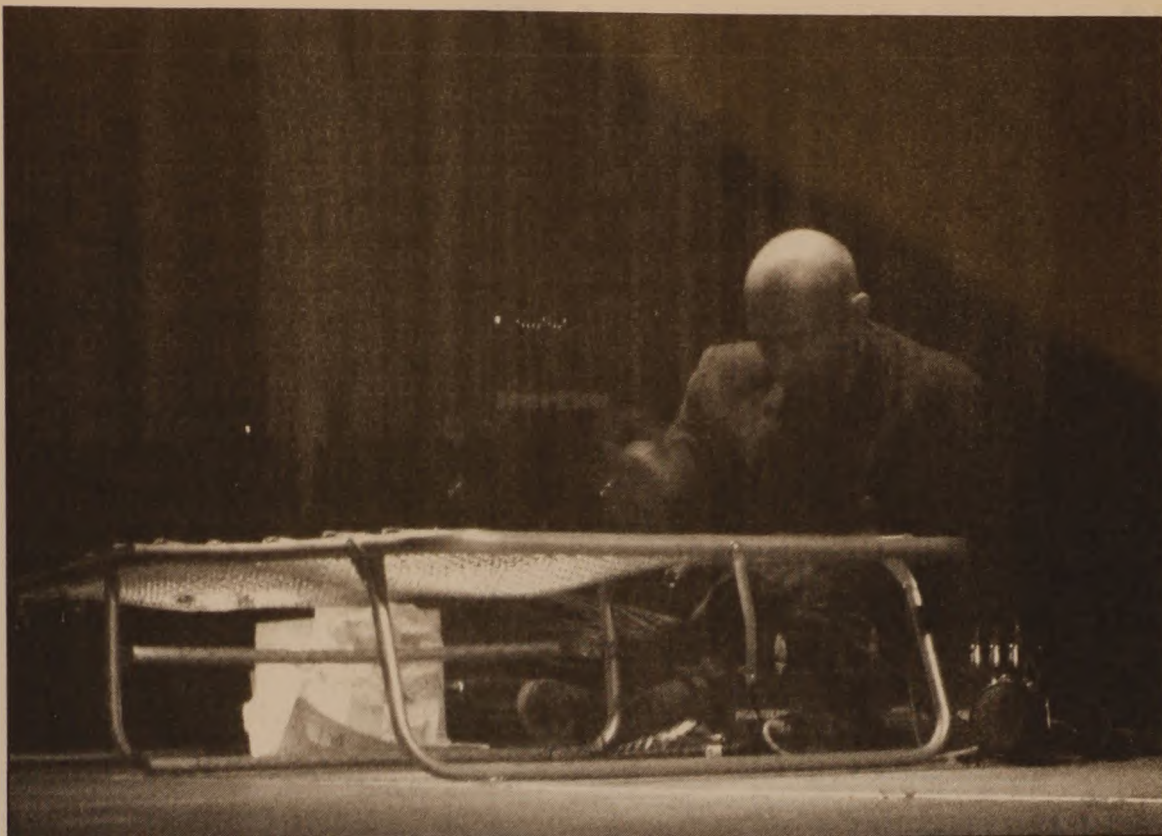
Η παράσταση που παρουσιάστηκε στο Σχολείο στις 9 Ιουνίου 2006 στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών προέκυψε από μια σειρά συγκυριών. Το χειμώνα κάποιος φίλος του Νεκτάριου Παπά, του χάρισε ένα βιβλιαράκι που «δεν έπιανε πολύ χώρο». Το είχα δει κρυμμένο κάτω από τιμολόγια και παραγγελίες στον πάγκο του μαγαζιού του, μισόλογα φανερώνονταν όταν απότομα τραβιόταν κανένα χαρτί και κάποια φορά ίσως κι ολόκληρος ο τίτλος. Την πρώτη φορά που μου μίλησε για το βιβλίο τόνισε πόσο τον είχε εντυπωσιάσει η αμεσότητα του λόγου και η πρωτοτυπία της ιστορίας. Αναφέρθηκε στον χαρισματικό δημιουργό και τον ήρωά του, τον περιθωριακό και έγκλειστο Αλέξη Κρεβατά, του οποίου οι ίδιοι οι συγκρατούμενοί του τού αφαίρεσαν το θησαυρό του, την παρηγοριά του στην απομόνωση: «μια κούτα με Marlboro, άπειρος πλούτος» — όχι όμως και στην πρόθεσή του να μεταφέρει στη σκηνή το κείμενο που τον είχε γοητεύσει. Ευτυχώς οι «ερασιτέχνες», δεν συνηθίζουν να μιλούν γι' αυτά που σκοπεύουν να κάνουν. Ίσως γιατί, κάθε φορά που τα κατα-

φέρουν να καταπιαστούν με αυτά που τους στοιχειώνουν, εκπλήσσονται όσο κι αυτοί που έχουν την τύχη να δουν το αποτέλεσμα των πειραματισμών τους.

Η αρπαγή της κούτας δεν είναι έργο φτιαγμένο για το θέατρο, όμως η εμπνευσμένη ανάγνωση του Νεκτάριου Παππά οδήγησε στην πραγματοποίηση μιας περφόρμανς υφολογικά μοναδικής, αναδεικνύοντας το λόγο και ορίζοντας σαφή θεατρικό χώρο. Και ενώ ο ηθοποιός δεν ανεβαίνει στη σκηνή υποδυόμενος τον Αλέξη Κρεβατά, αλλά ως αφηγητής, η ίδια η κούτα έχει κυριεύσει τη σκέψη του, του έχει δανείσει τη μορφή της. Κάνει χρήση ενός καθαρά θεατρικού στοιχείου: της μάσκας. Την σχεδίασε ο ίδιος και την κατασκεύασε ο Δημήτρης Μεράτζας. Το σχήμα της καλυμμένης με καθρέφτηκούτας, τον μεταμόρφωσε σε αποστασιοποιημένο αφηγητή, χωρίς πρόσωπο, χωρίς μάτια. Ανατριχιαστικά απρόσωπη, αντανακλούσε το κοινό, ανεβάζοντάς το στη σκηνή, κάνοντάς το πρωταγωνιστή του δράματος. Ταυτόχρονα λόγω του αμειλικτου σχήματός της, γινόταν προσομοίωση της τηλεοπτικής οθόνης. Υπαινίχτηκε μια μακέτα του κελιού του ήρωα Αλέξη Κρεβατά. Έγινε ένδυμα ενός κρυφού αναλόγιου απ' όπου έτρεχαν οι αναγνωσμένες σελίδες σαν σταγόνες υδρορροής και πέφτανε στο πάτωμα. Ένας προσωπικός θάλαμος απομόνωσης, στον οποίο κατέφυγε, καθώς του επέτρεπε να ερωτοτροπεί με το κείμενο ανενόχλητος, όντας ενώπιον των θεατών.

Στη σκηνή ήταν εγκατεστημένο ένα ιδιόμορφο ηχητικό σύστημα: αποτελούμενο από ένα μεταλλικό ράντζο με μικρόφωνα επαφής τα οποία κατέγραφαν τους ήχους που παρήγαγε ο Voltnoi (Γ. Κωνσταντινίδης) χτυπώντας αντικείμενα όπως ρολόγια, βίδες, γρανάζια, σφυριά, αλυσίδες, αντικείμενα που κουρδίζαν τον ρυθμό της ιστορίας. Οι καταγεγραμμένοι ήχοι έφταναν στο κοινό διαμορφωμένοι από έναν φορητό υπολογιστή. Επιθετικοί, σαν να αναδύονταν από υγρά υπόγεια μουντρούμια. Το μεταμοντέρνο αυτό σαντούρι το χειριζόταν όχι συνοδευτικά στο κείμενο, αλλά ως αναπόσπαστο μέρος του: Οι παραγόμενοι ήχοι στη συγκεκριμένη παράσταση έγιναν τα σημεία στίξης του κειμένου.

Το σώμα του ηθοποιού είναι το όχημα που μεταφέρει το λόγο στο κοινό. Το ηχείο που εκφωνεί. Και το ηχείο πρέπει να είναι καθαρό, ώστε καθαρός να πέφτει ο λόγος στην πλατεία. Πρωταρχικός σκοπός των συντελεστών ήταν να ακουστεί το κείμενο, το τελικό αποτέλεσμα όμως ξεπέρασε τα όρια της «διεκπεραίωσης» για να αγγίξει με επιτυχία το αχανές πεδίο του πειραματισμού. Πάνω στη σκηνή, οι δύο περ-

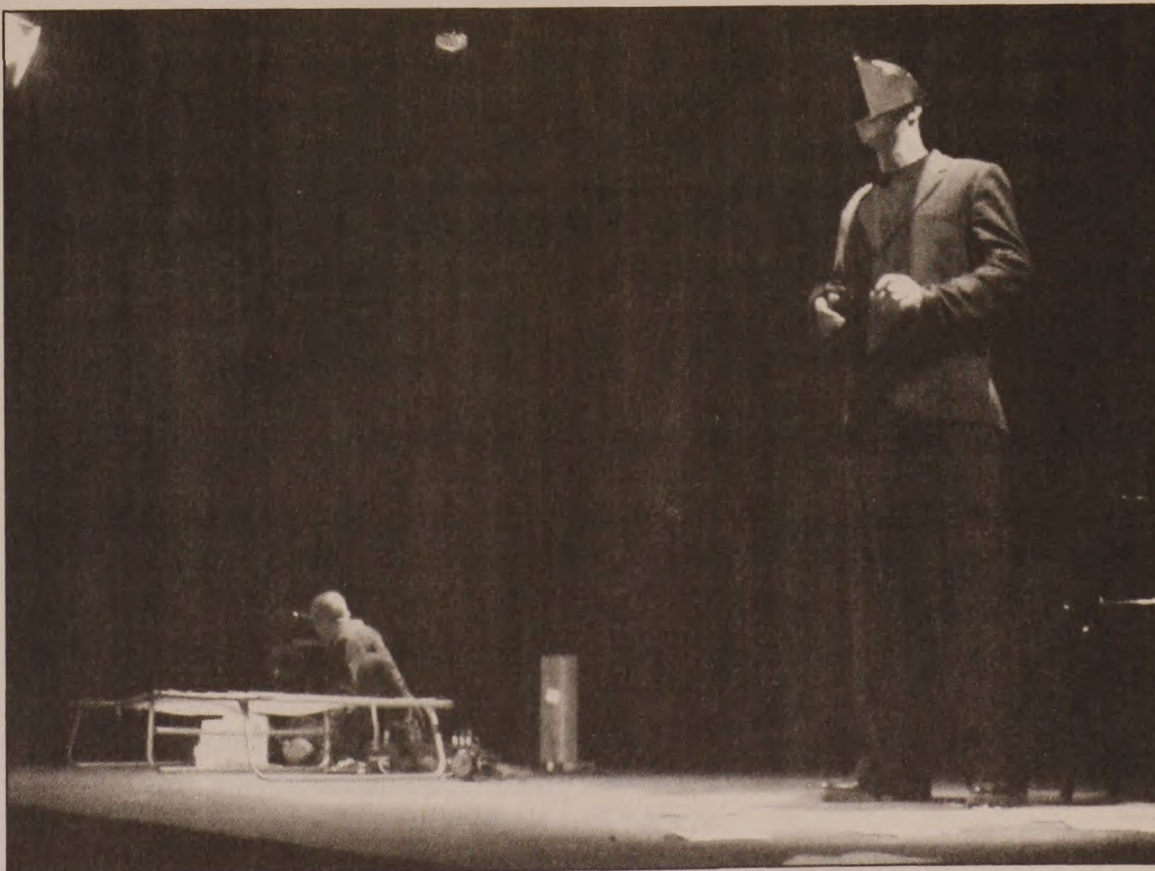

φόρμερς έπαιξαν μεταξύ τους ένα επικίνδυνο παιχνίδι αυτισμού. Δύο ιδρυματοποιημένα άτομα, ο ένας δίχως πρόσωπο αλλά με Φωνή, ο άλλος αόρατα συνδεδεμένος με το Σύμβολο του απομονωτηρίου του και βγάζοντας άναρθρους και εκκωφαντικούς θορύβους έγραψαν τα όρια του Κελιού, τα οποία επεκτεινόμενα έξω από τη σκηνή μάς κατέστησαν συγκρατούμενούς τους. Για να μας θυμίσουν ότι η αναζήτηση νέων τρόπων έκφρασης δεν παύει ποτέ να είναι αναγκαία. Για να μας υπενθυμίσουν ότι σε όποιο κείμενο διαφαίνεται ρυθμός και ωμή ευαισθησία υπνώττει το θέατρο.

Από την παράσταση της *Αρπαγής της κούτας* που παρουσιάστηκε στο Σχολείο στις 9 Ιουνίου 2006 στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αθηνών.

Φωτογραφίες: Μαρίας Γρηγοροπούλου

Αφορμή χειραψίας

από τη Σοφία Κολοτούρου

ΣΥΓΓΕΝΗΣ
ΕΚ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΧΕΙΡΑΨΙΑ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΒΥΣΣΟ
– ΜΕ ΤΟΝ ΗΛΙΑ ΛΑΓΙΟ

IN MEMORIAM

Μνήμη Ηλία Λάγιου

Τον Ηλία Λάγιο από κοντά τον συνάντησα μόλις δύο φορές, λίγους μήνες πριν από τη μοιραία πτώση από το μπαλκόνι. Μερικά χρόνια νωρίτερα όμως, είχα ήδη «συναντηθεί» με την ποίησή του και διάβαζα μετά μανίας ό,τι εξέδιδε. Όταν έμαθα για το θάνατό του, τον πένθησα περισσότερο κι απ' ό,τι αν ήταν συγγενής μου εξ αίματος. Εξάλλου, ήταν κάτι βαθύτερο και ουσιαστικότερο: συγγενής εκ πνεύματος. Αυτό το πνεύμα που μας άφησε παρακαταθήκη τα βιβλία του, για να τον μνημονεύουμε και να τον τιμάμε.

Ακολουθώντας την πεποίθησή του πως «οι ποιητές πρέπει να γνωρίζονται μεταξύ τους», ελπίζω αυτό το αφιέρωμα να σταθεί αφορμή χειραψίας τόσο με το πνεύμα του Λάγιου, όσο και μεταξύ των άλλων «πνευματικών συγγενών» ανάμεσά μας. Γιατί πιστεύω πως οι ποιητές δεν πρέπει να ζουν σε έναν περικλειστο κόσμο, αλλά να βρίσκονται σε διαρκή σύνδεση μεταξύ τους, καθώς και με τα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά δρώμενα της εποχής.

ΣΟΦΙΑ ΚΟΛΟΤΟΥΡΟΥ

*Η μνήμη του είναι για άλλους,
για μένα ζωντανός*

Πάνω απ' την άβυσσο προτείνω χειραψία.
Ίσα που πρόλαβα λίγο να σε γνωρίσω,
αδόκητα πριν φύγεις, ξαφνικά.
Σκιές σκιών κι αν είμαστε, Ηλία
τα όσα δεν είπαμε θέλω να τα πενήθσω,
καθώς μου στέλνεις λόγια από μακριά.

Αν πίστευα στην ύπαρξη άλλου κόσμου,
θα 'ταν πιο εύκολο, πιο ήπιο να θρηνώ.
Μα τώρα: μόνη πίστη η αθεΐα.
Σε όσα έγγραψες μισά ο λογισμός μου
πάλι επανέρχεται, να βρει το μυστικό
νόημα θανάτου και ζωής, Ηλία.

*Από τους σύσκιους δρόμους της Πρεβέζης,
μου γνώφεις, στην παρέα ποιητών
που μνημονεύω κάθε μέρα: η απαγγελία
υψώνεται σαν δέηση και μου παίζεις
κρυφό σκοπό μ' ένα πλανόδιο ακορντεόν
–σε συναντώ όπου πηγαίνω, Ηλία.*

Νεκρός κι όμως κινείς τα νήματά μας.
Ιδού, ο θιάσός σου οργανωμένος
–γράφουμε τώρα τα δικά σου ημιτελή.
Ο θάνατός σου δείχνει τα όριά μας.
Το φάσμα το μαγνητικό, που ενδεχομένως
γίνεται ενέργεια και κυκλοφορεί.

13/10 και 15/11/2005

Το ποίημα «Χειραψία πάνω από την Άβυσσο – Με τον Ηλία Λάγιο» πρωτοδημοσιεύτηκε στην ανθολογία του Θανάση Νιάρχου, *Ποιητές για ποιητές - Χειραψία πάνω από την άβυσσο*.

Ώρες πολλές, στο πνεύμα της μποτίλιας
που 'χει από χρόνια τόσα υποταχεί.
Λυκόφως: ίσα πέφτει από της γριλίας
τ' άνοιγμα η νύχτα – που αργεί.
Γύρισμα ο τροχός, πτώση της μπίλιας.
Να το ξερό: έχει ήδη τριπλοβγεί.

Τρεις ήταν, λέει ο μύθος ο αστικός
–και λέγανε για θάνατο στ' αστεία.
Γενιά μεταπολέμου, μαύρο φως–
σκεφτήκανε να παίξουν μια κηδεία
για πλάκα ή για το θρύλο –ποιός
σαν φάρσα αναμασά την ιστορία;

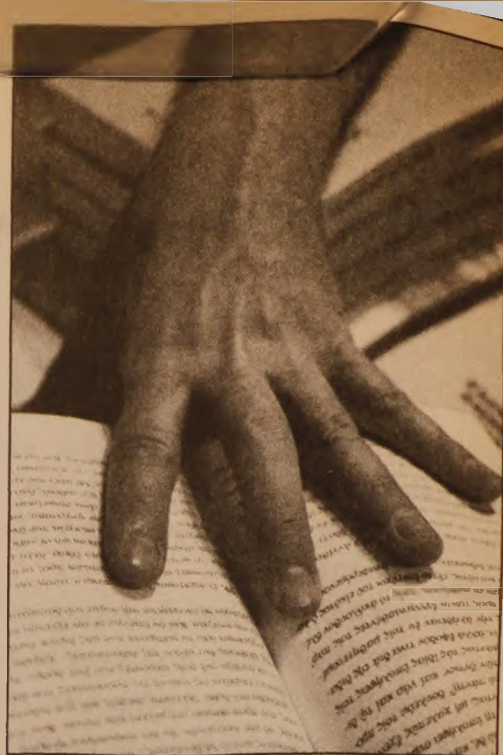
Πιο ευάλωτος, το χάρισμα του Λόγου
μπέρδεψε στιγμιαία ο Ποιητής,
μ' ένα χορό αναίτιο του Ζαλόγγου,
με κάλεσμα μιας μυστικής φωνής
και μια σκηνή από θέατρο παραλόγου
να τώρα, παίζεται απ' τους τρεις:

Μπαλκόνι, τρίτος όροφος, βραδάκι
–αμήχανη η πράξη η τελευταία.
Χαλί απλωμένο μοιάζει το Κουκάκι.
Ζαλίζεται και στρέφει στην παρέα–
Θα πέσει; Δεν θα πέσει; Ένα γελάκι
στην ύστερη στιγμή του, τη μοιραία.

Ζυγιάζεται για λίγο στο μπαλκόνι,
ανάμεσα σε γη και ουρανό,
στον Καρυωτάκη η σκέψη του σιμώνει,
καθώς και στον Αλέξη Τραϊανό.
«Πατέρα, έρχομαι» μόλις που αρθρώνει,
τρεκλίζει –κι αγκαλιάζει το κενό.

8/10/2005

Ημέρα της κηδείας

ΦΩΤΟ: Βασίλης Γόνις

Τὸ μέσα καὶ τὸ ἔξω

(Μνήμη Στέφανου Μπεκατώρου)

Τὸ ἔξω ἀρκεῖ γι' αὐτοὺς πού ὅ,τι κάνουν
εἶναι ἀπὸ τὰ ἔξω, ἀπὸ αὐτὸ πού φαίνεται.
Στ. Μπεκατώρος

Πρὶν λίγες βδομάδες, κηδεύτηκε στὴν Κεφαλονιά, ὁ ποιητὴς Στέφανος Μπεκατώρος. Ταλανίσθηκε ἀπὸ ἀσθένεια καὶ ἐξεδήμησε ἀθόρυβα, θὰ 'λεγεσάν νὰ ἤθελε νὰ ἐπισφραγίσει μιὰ ποιητικὴ στάση καὶ μιὰν ἀντίληψη ζωῆς. Στὰ τέλη τῆς περασμένης χρονιάς –στὴν σχετικὴ ἀφιέρωση βλέπω τὴν ἡμερομηνία: 27.12.'05,– ἔφθασε στὸ σπίτι μου μὲ τὸ ταχυδρομεῖο, ἡ τελευταία του ποιητικὴ συλλογὴ: *Κομμάτια γιὰ τρία δάκτυλα*, ἐκδόσεις *Αἶνος* «σὲ ἑκατὸν πενήντα ἀντίτυπα ἀριθμημένα ἐκτὸς ἐμπορίου». Παραθέτω τὸ ποίημα «Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ποιήσεως» *μονόλογος ποιητοῦ*: *Ἄς ἦτανε νὰ μοῦ ἔκοβαν τὸ δεξιὸ νὰ μὴν γράφω πιά. / Ἄς μὲ ἄφηναν ἔρημο στὴν μοναξιά νὰ ὑμνῶ τὸν ἔρωτα / Νὰ χαίρομαι τὴν βροχὴ στὰ λυρικά δάκρυά μου / Νὰ μὴ μὲ κόβουν κομμάτια οἱ ἄρπαγες τοῦ ψωμιοῦ / Χρῆμα χαρτί πού κάνουν τὰ ρημαγμένα σωθικά μου. / Ἄς ἦτανε νὰ ἤμουν λωποδύτης στὴν Ἀραβία σὲ πέτρα / Νὰ μοῦ ἔκοβαν τὸ δεξιὸ μ' ἓνα χερὶ ζητιάνος καλύτερα / Παρὰ ριγμένος στὴ φωτιά πού σιγοκαίει. Ὅμως προβιά / Ὅπως εἶμαι καλύτερα γιὰ νὰ σκουπίζουν οἱ ἔμποροι / Τῶν ψυχῶν τὰ ἀγκάθια χέρια τὰ σίδερα πόδια τους. Ὁ Μπεκατώρος ἀνήκει στοὺς ποιητὲς τῆς γενιᾶς τοῦ '70, πού μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ἔφυγαν ἀπὸ τὸ κλίμα πού ὀριζε τὸ ποιητικὸ στίγμα τῆς γενιᾶς τους. Ἐμφανίζεται στὰ 1968, ἀλλὰ γρήγορα, τὰ σεφερογενῆ χαρακτηριστικὰ τῆς ποιήσεώς του,*

χρωματισμένα μὲ τὸν σπαραγμὸ τοῦ Λειβαδίτη καὶ τὴν ἐφιαλτικὴ ἀσφυξία τοῦ σαχτουρικοῦ κόσμου, ὠριμάζουν σ' ἓνα καταστάλαγμα εὐρύτερων σηματοδοτήσεων. Ὁ Μπεκατώρος θέτει, μὲ τὴν ποίησή του, τὸ αἶτημα καθολικότερων πνευματικῶν ἀναφορῶν, καὶ ἀντιδρᾷ στὴν ἀντίληψη πού θέλει τὴν ποιητικὴ λειτουργία δέσμια τῆς καταγραφῆς τῶν ἐπιφανομένων –ἀκόμη κι ὅταν αὐτὴ ἡ καταγραφὴ γίνεται μὲ τὴν προχωρημένη ἄνεση πού δίνει ἡ μοντερνιστικὴ συνθήκη. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη του γιὰ σύνδεση τοῦ ποιητικοῦ γεγονότος μὲ τὴν καθολικότητα τὴν ὁποία χαρίζει ἡ μετοχὴ στὴν συλλογικὴ πνευματικὴ ἐμπειρία καὶ τὶς ἐκφράσεις τῆς στήν τέχνη καὶ τὴν ζωὴ, τὸν ἔκανε ψυχικὰ περικλειστο καὶ συνειδητὰ μονωμένο. Ἀπὸ τὴν νεανικὴ ποιητικὴ ἐξανάσταση ἔναντι τῆς νεοελληνικῆς παρακμῆς καὶ τῶν ἀπολυταρχικῶν τῆς προσωπείων, ὁ Μπεκατώρος μὲ ὥριμα βήματα κατατείνει στὴν ποιητικὴ τῆς ἀπαίτησης γιὰ πληρότητα συλλογικοῦ νοήματος ἀλλὰ καὶ προσωπικῆς νοηματοδότησης. Π' αὐτόν, ἡ κοινωνικὴ παρακμὴ στὴν σύγχρονη Ἑλλάδα, ἡ καταναλωτικὴ ἐξαθλίωση καὶ ἡ τηλεοπτικὴ ἀποκτήνωση, ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν χειρότερη καὶ πλέον περιφερειακὴ ἔκφραση τοῦ ἀποϊερωμένου κόσμου: τὴν νεοελληνικὴ φαρσοκωμῶδιὰ τῆς ἐξάρτησης. Στὴν ποίησή του γύρεψε τὴν προσωπικὴ πληρότητα σὲ ἀναφορὰ πρὸς ὅ,τι στὸν δυτικὸ κόσμο καί, κυρίως στὴν πατρίδα μας,

δὲν ἔχει ἀκόμη ἰσοπεδωθεῖ ἀπὸ τὸ ξερρίζωμα τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν παραφροσύνη τῶν ὑλοφρόνων. Ἐνοιωσε πὼς τὸ τίποτα, ἔστω καὶ παραγεμισμένο μὲ προϊόντα –ἢ μᾶλλον: ἐπειδὴ εἶναι γεμάτο μὲ τὰ τεχνητὰ ψιμύθια– τρελαίνει τὴν ψυχὴ. Αὐτὸ τὸ ἡλίθιο τίποτα (πού θὰ 'λεγε ὁ Σαραντάρης), τὸ ὁποῖο κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀδυνατεῖ ἢ νὰ φοβᾶται καὶ τὴν παραμικρὴ ἀκόμη ἐνδοσκόπηση. Στὸ περιοδικὸ *Γράμματα καὶ Τέχνες* (ἀριθμ. φύλλου 31–32, Ἰούλιος–Αὐγούστος 1984), ἐπιμελήθηκε τοῦ ἀφιερώματος στὸν Πῶργο Σαραντάρη. Στὸ δικό του κείμενο, ὑπὸ τὸν τίτλο «Μνημονεύοντας Γ. Σαραντάρη», διαβάζουμε: «Δεκαετίες ὅπου ὁ πνευματικὸς θάνατος, ἡ ἔκπτωση τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὴν ἱστορία, ἐξαπλώθηκε σὲ Δύση καὶ Ἀνατολὴ καὶ εἰδικὰ στὸν τόπο μας συντελέσθηκε μέσῳ μιᾶς ἰδιόμορφης ἱστορικῆς καὶ πολιτικῆς διαδικασίας, προκαλώντας τίς γνωστὲς τραυματικὲς ἐμπειρίες πού τόσο ταλάνισαν τὰ σώματα καὶ τίς ψυχές...». Ἡ *Πατριδογνωσία* τοῦ Στέφανου Μπεκατώρου, ἡ ποιητικὴ του, δηλαδή, προσπάθεια, ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν σπουδὴ τῆς μόνης, ἀληθινῆς πατρίδας: Τῆς καρδιάς τοῦ ἀνθρώπου, ἔνθα καὶ ὁ μυστικὸς ἀρχέτυπος παλμός του: Τὸ αἶτημα γιὰ νόημα.

Ἄς εἶναι ἐλαφρύ, τὸ χῶμα πού τὸν σκεπάζει. Ἄλλωστε μᾶς εἰδοποίησε κάποτε (1998), ὅτι *Ὁ οὐρανὸς εἶναι τὸ χῶμα*.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ένα στιγμιότυπο σε τρία γράμματα πριν από 41 χρόνια (και λίγο σήμερα)

του Νίκου Γουλανδρή

Τον αποστολέα αυτών των δύο γραμμάτων (που ανήκουν στο νέο υλικό που πρόσφατα κατατέθηκε στη συλλογή Χατζή της Εθνικής βιβλιοθήκης της Ουγγαρίας) δεν τον γνωρίζω. Έτυχε να μπορέσω να βρω, πληκτρολογώντας στο διαδίκτυο, έναν άνθρωπο, ο οποίος έχοντας το όνομα αυτού που έψαχνα, θα μπορούσε και να είναι αυτός που αναζητούσα, υπόθεση την οποία, αν και με κάποιο φυσιολογικό δισταγμό, ακουγόταν να μην απορρίπτει αμέσως, αφού άκουσε τις εξηγήσεις του αγνώστου που ενοχλούσε πρωί πρωί στο τηλέφωνο του σπιτιού τους, η σύντροφος του υποθετικού αποστολέα. Ο Γιώργος Φιτσανάκης, γυρίζοντας από τη δουλειά του, με κάλεσε στο τηλέφωνο, για να μου πει κατευθείαν, σαν να είχαμε διακόψει την παραμονή το βράδι την ίδια κουβέντα: «Τώρα θέλεις να σου σκανάρω το γράμμα του Χατζή; Δώσε μου την ηλεκτρονική σου διεύθυνση να σου το στείλω». Είχα το γράμμα στην οθόνη μέσα στην επόμενη μισή ώρα. Αντιγράφω εδώ το αποτέλεσμα αυτής της μικρής συνεργασίας.

Νίκος Γουλανδρής
[Με το χέρι του ΔΧ] Έγγραφα 22.12.1965

Από καιρό τόχα σκοπό να γράψω ένα γράμμα, μεγάλε μας φίλε.

Με μεσολαβητή την «Επιθεώρηση Τέχνης», έμαθα το μέρος που μένεις. Το γράμμα μου εκπληρώνει εκείνο που είναι βέβαιο ότι θα έκανα — και μόνο εγώ; — αν βρισκόσουνα εδώ στην Πατρίδα. Να, δύο κουβέντες, ένας χαιρετισμός, κι ένα μεγάλο ευχαριστώ για την προσφορά σου.

Και ξέρε το, έχεις πολλούς, πάρα πολλούς αναγνώστες, πολλούς φίλους ανάμεσά μας και προπαντός στις τάξεις

των νέων της μεταπολεμικής γενιάς.

Παράδειγμα: είχε περάσει μόλις μια βδομάδα που κυκλοφόρησε Το τέλος της μικρής μας πόλης. Σε μια φιλική συντροφιά πήγα να πω κάτι, όπως «μήπως έχετε υπόψη σας το βιβλίο του Χατζή...»

Χαμόγελα συγκατάβασης «κάτι μας είπες» και τέτοια. Και δεν είχε περάσει παρά μια βδομάδα!

Δεν χρειάζεται να πω τίποτ' άλλο, ή καλλίτερα θέλω να πω, πως αν υπάρχει μια ανταμοιβή σ' έναν πνευματικό άνθρωπο της εποχής μας είναι αυτή η αγάπη, ο θαυμασμός, η καταξίωση που πηγάζει μέσα από την καρδιά του λαού. Νομίζω πως συμφωνούμε πάνω σ' αυτό.

Μόνο που — πρέπει κι αυτό να το πω — έχεις απέναντί μας μια υποχρέωση. Λιγότερη η απουσία. Μας φτάνει η έλλειψη τόσων και τόσων. Ναι, ξέρω, η απόσταση, τα βιώματα, ξέρω... όλα μας είναι γνωστά

Μα να, αν ήταν δυνατό πιο συχνά να βλέπαμε την υπογραφή σου — πιο συχνά.

Θα το θεωρούσα μεγάλο γεγονός αν έπαιρνα μian απάντησή σου.

Αν μπορούσα σε κάτι να βοηθήσω. Και προπάντων νέα σου. Κάτι που θα μπορούσε να σταθή δεσμός σε μια τόση μικρή και τόση μεγάλη απόσταση, μεγάλε μας φίλε.

Γειά και χαρά

Γιώργος Φιτσανάκης
M[...] 31^A — Αθήνα Τ.Τ. 148
Αθήνα 28 του Νοέμβρη 1965

•
Βουδαπέστη 22.12.1965

Αγαπητέ φίλε.

Πολλή συγκίνηση μου έδωσε το γράμμα σας. Όσο κι αν θα νομίζατε το αντίθετο, ο φτωχικός τρόπος της ζωής μου, η έλλειψη σπουδαίων συγκινήσεων εξωτερικών, ακόμα και η έλλειψη στενών

Ο Γιώργος Φιτσανάκης την εποχή που αλληλογραφούσε με τον Δημήτρη Χατζή.

συναισθηματικών δεσμών και η έλλειψη πνευματικής επαφής — είναι σε τέτοιο βαθμό, που ένα γράμμα σαν το δικό σας να το δέχομαι με πραγματική χαρά: Δεν είναι τα καλά, επαινετικά λόγια. Αυτά πολύ λίγο με συγκινούν — γιατί εγώ ξέρω καλύτερα από κάθε άλλον πόσες δυσκολίες έχω με το έργο μου, δυσκολίες που φαίνονται και στις ατέλειές του και στην ποσοτική του ανεπάρκεια. Είναι για την επαφή — την συναισθηματική και την πνευματική — που μου προσφέρουν τέτοια γράμματα σαν το δικό σας. Αυτά μπορούν μονάχα να με ενθαρρύνουνε κάπως να προσπαθώ ακόμα περισσότερο να ξεπεράσω τις δυσκολίες και να είμαι συχνότερα παρών — όπως και εσείς επιθυμείτε: Μετά το Τέλος της μικρής μας πόλης δεν έμεινα αργός: Δημοσίευσα όλα αυτά τα χρόνια μια αρκετά μεγάλη σειρά διηγημάτων με το γενικό τίτλο Ανυπεράσπιστοι. Δεν ξέρω πόσα και ποιιά απ' αυτά διαβάσατε. Καθυστέρησα ως τώρα την έκδοσή τους σε ξεχωριστό τόμο, επιθυμώντας να τα δέσω όλα μαζί σε ένα κύκλο, κάπως ολοκληρωμένο — να είναι δηλαδή πάλι ένα πολύπτυχο στο ίδιο θέμα. Μέσα στο χρόνο που μας έρχεται, θα το τυπώσω.

Λοιπόν, να που έχουμε κιόλας το δε-
σμό μας: Γράφετέ μου και εσείς τα δικά
σας. Και στο μεταξύ δεχθείτε, μαζί με
τις θερμές μου ευχαριστίες, τις πιό θερ-
μές μου ευχές για τον καινούργιο χρό-
νο.

Δημ. Χατζής

Ευχαριστούμε πολύ, αγαπημένε μας
φίλε, για το γράμμα σας. Αυτό το γράμ-
μα με τους ευαίσθητους χαμηλούς τό-
νους. Μ' αυτή την υπερήφανη πίκρα,
την υπέροχη εγκαρτέρηση. Μα, κάνετε
κουράγιο. Δεν μπορεί, δεν είναι δυνατό
να μένουνε σ' ένα ορισμένο σημείο αμε-
τακίνητα τα πράγματα, σ' αυτή τη φοβε-
ρή ταχύτητα των γεγονότων. Στο σύνο-
λο της σημερινής αισιοδοξίας, στο ελπι-
δοφόρο αύριο, θα είναι εξωπραγματική
η οποιαδήποτε συσχέτιση με την συντή-
ρηση - αντίδραση του χτές.

Κι έτσι δε μπορεί, δεν είναι δυνατό...

Από πόσα γνωρίζουμε το έργο σας;
Μα από πολύ λίγα πράγματα.

Απ' όσο ξέρω — μιλάω για τα 5 τελευ-
ταία χρόνια — η παρουσία σας, εκτός α-
πό τη Μικρή Πόλη και εκτός από — αν
θυμάμαι καλά — μερικές σποραδικές
εμφανίσεις στην «Επιθεώρηση Τέχνης»
όπως το εξαιρετικό εκείνο απόσπασμα
από τους Ανυπεράσπιστους (τεύχος
119-120, σελ. 559-570/1964) σταματά-
ει εδώ. Δεν έχουμε τίποτ' άλλο.

Και πραγματικά νιώσαμε απέραντη ι-
κανοποίηση με την είδηση πως στον
χρόνο τούτο θα δουν το φως της δημο-
σιότητας ο κύκλος των διηγημάτων σας
Ανυπεράσπιστοι. Ανυπομονούμε.

Και μια και τόφερε η κουβέντα ήθελα
να σας κάνω μια πρόταση. Αν για τον ο-
ποιοδήποτε λόγο δεν έχετε εδώ ανθρώ-
πους που να μπορούν να διευκολύνουνε
το έργο σας, δεχθήτε χωρίς καμιάν επι-
φύλαξη τη συνδρομή μου. Για οποιοδή-
ποτε θέμα θα μπορέσω να σας εξυπη-
ρετήσω.

Θα το θεωρήσω τιμή μου, γιατί δεν εί-
ναι τίποτ' άλλο παρά μια μικρή προσφο-
ρά, σ' έναν άξιο πνευματικό άνθρωπο.

Δεν γνωρίζω μέχρι ποιού βαθμού είσα-
στε ενημερωμένος πάνω στην κίνηση
του βιβλίου στην Ελλάδα. Ένα σημαντι-
κό επίκαιρο γεγονός είναι η έκδοση του
βιβλίου του Ι. Καμπανέλλη Ματχάουζεν
από το Θεμέλιο. Με την ευκαιρία της
παραστάσεώς του έγινε μια εκδήλωση

Αντιπρόταση φίλε.

Πολλή αγάπη μου έχετε το γράμμα
σας. Όσο κι' αν δε' νομίζατε το
δουλειά, : φτωχικός τρόπος να
είναι, : έχετε σπουδαία συγκινήσεις
εμπνευσμένων, : νοσταλγία : έχετε
συναισθηματικές δοκιμές μας
: έχετε ανυπεράσπιστους : έχετε
σε ζέση : έχετε, : έχετε γράμμα
δεν το δίνω σας να το βάλω
έχει περπατήσει χέρια : δει έχετε
τέ : έχετε, : έχετε λόγους. Απ' :
πολύ λίγο : έχετε αγνότητα - γαλήνη

Το γράμμα που ο Δημ. Χατζής έστειλε από τη Βουδαπέστη στις 22.12.1965.

στο θέατρο «Διάνα». Διάβασε αποσπά-
σματα ο συγγραφέας και εκτελεσθήκα-
νε μια σειρά τραγούδια του Θεοδωράκη
(μεγάλη συμβολή αυτός ο άνθρωπος) ε-
μπνευσμένα από το βιβλίο. Ήταν μια ο-
λοκληρωμένη παρουσία, που θα πή-
πως όταν υπάρχει η θέληση, μέσα από
τις υπάρχουσες δυνατότητες μπορεί να
γίνη σωστή δουλειά. Κρίμα που δεν γί-
νεται συχνά.

Εκδοτικές επιτυχίες μπορούν να θεω-
ρηθούν ακόμα, στο χρόνο που μας πέ-
ρασε, το βιβλίο του Σπ. Λιναρδάτου (α-
τόμος) Πώς εφτάσαμε στην 4 Αυγού-
στου, το βιβλίο του Κ. Κοτζιά Επί εσχά-
τη προδοσία (μ' όλες τις αδυναμίες
του), και οι μικρές και φτηνές εκδόσεις
του «Θεμέλιου» πάνω σε διάφορα θέμα-
τα.

Στο «Θεμέλιο» τώρα τελευταία γίνεται
καλή δουλειά. Και το σπουδαιότερο υ-
πάρχει και ο παράγοντας οικονομική ε-
πιτυχία. Εμπειρίες για όλους.

Θα ήθελα ακόμα να σας προειδοποιή-
σω για ένα ακόμα — ίσως γνωστό — γε-
γονός. Τα γράμματά σας ανοίγονται ε-
δώ. Βέβαια ο φάκελος έρχεται κλει-
στός, μα τα σημάδια της παραβίασης
είναι εμφανέστατα. Τούτο σημαίνει ότι
για να μη «χαθή» κανένα γράμμα σας
στο δρόμο, γράφετε μόνο εκείνα που
δεν θα ανοίξουν την όρεξη στη λογοκρι-
σία.

Τούτο το γράμμα το στέλνω πάλι μέσω
του φίλου από το Βέλγιο. Επειδή όμως
τούτο δεν μπορεί να συνεχιστή γιατί ο
φίλος μου φεύγει, κρατήστε τη διεύθυν-
σή μου, έτσι που να μη χάσουμε την επι-
κοινωνία μας.

Θερμούς χαιρετισμούς απ' όλους
τους φίλους

Με πολλή εκτίμηση
Γιώργος Φιτσανάκης
M[...] 31^A (148)
23 του Γενάρη 1966

Στα ίχνη μιας γόνιμης φιλίας: από την αλληλογραφία του Σκαρίμπα με την Κατίνα Μπάιλα

της Κατερίνας Κωστίου

«Ο ποιητής είναι σαν το παγόβουνο: τα τέσσερα πέμπτα του βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια» έγραφε στα 1964 ο αείμνηστος δάσκαλός μας Γ. Π. Σαββίδης.¹ Πράγματι, συχνά η μελέτη αρχειακού υλικού αποδεικνύει πως για ορισμένους συγγραφείς έχουμε πολύ δρόμο να διανύσουμε, αν θέλουμε να ξεκλειδώσουμε τα καλά φυλαγμένα μυστικά του εργαστηρίου τους. Για άλλους λογοτέχνες πάλι, η γνώση αυτή είναι εκ προοιμίου ανέφικτη, αφού το αρχείο τους έχει καταστραφεί ή διασώθηκε μερικώς, χάρη στην προσωπική φροντίδα φίλων που ήταν παρόντες σε κρίσιμες ώρες, όπως συνέβη, π.χ., με το Αρχείο του Κοσμά Πολίτη.² Σε μερικές περιπτώσεις το αρχειακό υλικό μαρτυρά την επίγνωση του συγγραφέα ότι το έργο του θα αποτελέσει στο μέλλον αντικείμενο μελέτης, όπως π.χ. στην περίπτωση του Αρχείου Γιώργου Σεφέρη, ο οποίος είχε ταξινομήσει τα «χαρτιά» του με τρόπο που υπερβαίνει τις προδιαγραφές της προσωπικής χρήσης ή του Αρχείου Γιάννη Σκαρίμπα, ο οποίος συχνά δίνει οδηγίες προς τον μελλοντικό μελετητή του, στο περιθώριο των χειρογράφων του.

Ο Σκαρίμπας φαίνεται πως στην ωριμότητά του πίστεψε ότι το αρχείο του θα μελετηθεί και θα απασχολήσει τους ερευνητές, όπως ειρωνικά προέβλεψε στο μυθιστόρημά του *Το σόλο του Φίγκαρω* (1939).³ Και παρά το γεγονός ότι περιέπλεξε όπως ίσως κανείς άλλος νεοέλληνας συγγραφέας την τύχη των καταλοίπων του, για πολλούς λόγους, που δεν είναι της ώρας να σχολιάσουμε, πράγματι η μελέτη των Αρχείων του, κατά τη τελευταία δεκαπενταετία,

έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα γόνιμη.

Ασφαλώς το αρχειακό υλικό στο οποίο έχουμε πρόσβαση και το οποίο απόκειται στο ΕΛΙΑ και στη Δημόσια Βιβλιοθήκη Χαλκίδας είναι πολύτιμο και η διερεύνησή του θα είναι αποκαλυπτική. Ωστόσο, ένα βασικό κενό αυτών των Αρχείων είναι ότι περιλαμβάνουν κυρίως όψιμο υλικό και όχι ό,τι αφορά την κρίσιμη και πλούσια δεκαετία του 1930. Είναι ενδεχόμενο, βέβαια, πρωιμότερο υλικό από αυτό των Αρχείων του να υπάρχει στην κατοχή των κληρονόμων, των συνεργατών ή των φίλων του Σκαρίμπα και να έλθει κάποια στιγμή στο φως, όπως συνέβη πρόσφατα με το Αρχείο της Κατίνας Μπάιλα.

Η Κατίνα Μπάιλα, εξέδιδε στη Σύρο, μαζί με τη Ρίτα Ν. Μπούμη και τον Βίκτωρα Παπαδάκη, το σπουδαίο μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό *Κυκλάδες* (1930–1932), με το οποίο συνεργάστηκαν πολλοί σημαντικοί πνευματικοί άνθρωποι της εποχής (Τέλλος Άγρας, Στράτης Μυριβήλης, Ηλίας Βενέζης, Άγγελος Τερζάκης, Γιάννης Σκαρίμπας, Άγγελος Σικελιανός, Μυρτιώτισσα, Π. Σπανδωνίδης, Γιάννης Χατζίνης, Γ. Κοτζιούλας, Στυλιανός Κορρές, Ν. Τωμαδάκης, Γ. Κορδάτος κ.ά.).⁴ Το περιοδικό εξέδωσε 21 τεύχη, από τον Ιούνιο του 1930 έως τον Ιούνιο του 1932. Η Μπάιλα ανήκε στην εκδοτική συντροφιά του περιοδικού έως το τεύχος 17–18 (Φεβρουάριος–Μάρτιος 1932), όπου γνωστοποιείται ο γάμος της με τον γιατρό Αντώνη Σιδερή από τη Νάξο και η μετάβασή της στην Αθήνα.⁵ Ο Σκαρίμπας άρχισε να αλληλογραφεί με την Μπάιλα πριν από την έκδοση του πρώτου τεύχους των *Κυκλά-*

δων και συνέχισε την αλληλογραφία με την ίδια και με τον σύζυγό της και μετά τη –για οικονομικούς λόγους– διακοπή της έκδοσης του περιοδικού, τον Ιούνιο του 1932. Σιγά σιγά διαμορφώθηκε ανάμεσά τους μια σχέση πνευματικής φιλίας, όπως φαίνεται από τις επιστολές του Σκαρίμπα, που περιλαμβάνονται στο Αρχείο το οποίο βρίσκεται στην κατοχή των δύο γιων του ζεύγους Μπάιλα-Σιδερή, του Δημήτρη και του Νικηφόρου Σιδερή.

Στις *Κυκλάδες* ο Σκαρίμπας δημοσίευσε τα διηγήματά του «Η Κυρά της Αγάπης» (τχ. 1, Ιούνιος 1930, 2–4), «Ένας αργάγγελος στο περιγιάλι» (τχ. 21, Ιούνιος 1932, σ. 244–246) και ένα πεζοτράγουδο από τους «Σφυγμούς της σιγής μου» (τχ. 7, Δεκέμβριος 1930, σ. 74–77). Επίσης, στο τεύχος 3 (Αύγουστος 1930) αναγγέλλεται η δημοσίευση του διηγήματός του «Του ποντικού τ' αυτιά», αλλά στο επόμενο τεύχος ανακαλείται (τχ. 4, Σεπτέμβριος 1930, σ. 48), «για λόγους ανεξάρτητους της θέλησης» του περιοδικού. Όπως προκύπτει από τις επιστολές, ο Σκαρίμπας αποθαρρύνεται να στείλει άλλη συνεργασία στις *Κυκλάδες*, επειδή το περιοδικό αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα ήδη από τον δεύτερο χρόνο της έκδοσής του και εξακολουθεί να εκδίδεται για έναν ακόμη χρόνο υπό την απειλή διακοπής. Πάντως ίχνη της παρουσίας του και της διαρκούς έγνοιας του για την ευημερία του περιοδικού υπάρχουν στη στήλη της αλληλογραφίας. Το ενδιαφέρον του για τις *Κυκλάδες* επιβεβαιώνεται και από την αλληλογραφία των δύο λογοτεχνών. Τέλος, στο τεύχος 6 (Νοέμβρης 1930, σ.

71-72) η Κατίνα Μπάιλα δημοσιεύει κριτική για τη συλλογή διηγημάτων του Σκαρίμπα *Καῦμοί στο Γριπονήσι* (1930), με υπογραφή Κ.Δ.Μ.

Καρπός της σχέσης τους —ώσπου ενδεχομένως να έρθουν στο φως και οι επιστολές της Μπάιλα και του Αντώνη Σιδερή προς τον Σκαρίμπα— είναι οι 40 επιστολές του Σκαρίμπα προς την Μπάιλα, οι οποίες εκτείνονται στο διάστημα από τον Απρίλιο του 1930 έως τον Οκτώβριο του 1936, οπότε σταματά απότομα και αινιγματικά η επικοινωνία τους. Η αλληλογραφία αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αφορά τα χρόνια της διαμόρφωσης της καλλιτεχνικής συνείδησης και της ωρίμανσης του Σκαρίμπα, για τα οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες, έξω από όσες περιέχονται στις δημοσιεύσεις του και ιδίως στην όλο και πιο ανθηρή αρθρογραφία του στον περιοδικό Τύπο της εποχής. Στις επιστολές αυτές, πέρα από τη συναισθηματική ανταπόκριση των αλληλογράφων και την αμοιβαία, όπως φαίνεται, εκτίμηση, διαγράφεται ένας Σκαρίμπας αρκετά διαφορετικός από τον κατοπινό αιρετικό πεζογράφο. Παρόλα αυτά, μπορεί και εδώ ο προσεκτικός αναγνώστης να διακρίνει πρώιμες ενδείξεις της παιγνιώδους και ανατρεπτικής φύσης του συγγραφέα.

Έτσι λοιπόν, μέσα στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1930 ο Σκαρίμπας φαίνεται ότι υποφέρει από μοναξιά και είναι διαποτισμένος από το μεσοπολεμικό spleen, λατρεύει τον Καρυωτάκη, ενθαρρύνει κάθε κίνηση της πνευματικής επαρχίας, ενώ παράλληλα αγωνίζεται να κατακτήσει μια καινούργια γλώσσα στην πεζογραφία, μιας και με την ποίηση ασχολείται, όπως ισχυρίζεται, εκ παρέργου. Στις επιστολές του κάνει λόγο για έργα που δεν σώζονται ή λανθάνουν και για συνεργασίες που μας ήταν άγνωστες έως σήμερα, όπως θα φανεί παρακάτω. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί δεν θυμίζει σε καμιά περίπτωση τις λεκτικές ακροβασίες του ώριμου Σκαρίμπα — οι οποίες περνούν και στην αλληλογραφία του — έξω από κάποιες εκφράσεις που με τα χρόνια γίνονται ένα είδος γλωσσικής εμμονής. Συχνά όμως, μέσα από την κρημνώδη ευαισθησία του, αναδύεται η διάθεσή

Κατίνα Μπάιλα

του για περισσότερο ή λιγότερο σοβαρό παιχνίδι, ιδιότητα καθοριστική για τη γνωστή ανατρεπτική οπτική του που διαμορφώνεται εκείνη την εποχή.

Στις τρεις επιστολές που επέλεξα γι' αυτή την πρόδρομη ανακοίνωση (δύο του 1930 και 1931 προς την Κατίνα Μπάιλα, και μία του 1933 προς τον Αντώνη Σιδερή), μπορεί ο αναγνώστης να έχει μια πρώτη εμπειρία της μεσοπολεμικής αύρας του Σκαρίμπα, αλλά και να διαπιστώσει πόσες εκπλήξεις επιφυλάσσουν «τα τέσσερα πέμπτα του παγόβουνου που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια».⁶

1

Χαλκίδα 5 του Μάη 1930

Αγαπητή φίλη,

Μη νομίζετε πως σας ξέχασα. Ίσα ίσα. Πρώτ' απ' όλα σας ευχαριστώ για τα τόσο καλά κι ευγενικά σας λόγια για την *Κυρά της αγάπης*. Κατίνα μου τώρα έχω μπλέξει με ένα βάσανο. Το Θεό της *Ειρωνείας*, ένα πραγματάκι λεπτούτσικο, πολύ τρυφερό. Μα μ' έχει εκνευρίσει με τις δυσκολίες που μου παρουσιάζει. Δεν ξέρω πώς να τελειώσω μαζί του. Όμως μ' αρέσει, μ' αρέσει πολύ.

Για το περιοδικό σας φροντίζω. Σας εσωκλείω έναν νέο μικροκατάλογο συνδρομητών. Όπως έγραφα και στη Ρίτα να μου στείλετε ένα βιβλιαράκι δι-

πλοτύπων αποδείξεων για να σας ει-σπράξω τις συνδρομές και να σας τις στείλω. Αν υποθέσουμε ότι σας κάμνουν ανάγκη τώρα οι συνδρομές δεν δυσκολεύομαι να σας εμβάσω έναντι ένα ποσόν το οποίο εγώ θα συμψηφίσω έπειτα.

Ιδιαίτερα σας συνιστώ έναν φίλο μου τον κ. Εμμανουήλ Λέβην, ο οποίος θα σας γράψει σήμερα ή αύριο. Γνωρίσθήκαμε προ λίγων ημερών και φαίνεται καλός κύριος. Είναι διανοούμενος και λογοτέχνης. Του συνέστησα το περιοδικό σας και μου υποσχέθηκε ότι θα σας το διαδώσει στη Θεσσαλονίκη που μένει.

Στους εκτός της Χαλκίδας συνδρομητές σας παρακαλώ να γράψετε από δυο λέξεις ότι τους εγγράψατε συνδρομητές κατά σύσταση δική μου και φροντίζετε σεις για την είσπραξη των συνδρομών αυτών.

Στις εδώ εκδιδόμενες εφημερίδες «Εύριπος» και «Φωνή του λαού» σας παρακαλώ να στείλετε το φύλλο, για να το αναγγείλουν όπως θα το διατυπώσω εγώ.

Αν, όπως έχω σκέψη, κάνω το ταξιδάκι μου με την Κυρά μου στη Σύρο, θάρθουμε κι ως τη Νάξο να σας ιδούμε και σας γνωρίσουμε καλλίτερα.

Ο κ. Μπαστιάς λείπει στις Δελφικές εορτές και γι' αυτό μπορεί να μη σας έστειλε τα κλισέ που του είπα.

Γράψτε μου σας παρακαλώ περισσότερα πράγματα για το περιοδικό σας.

Στη φίλη μας Ρίτα δώστε τους χαιρετισμούς μου.

Με εκτίμηση και αγάπη

Γιάννης Σκαρίμπας

Υ.Γ.: Τον κατάλογο θα σας τον ταχ/μήσω το απόγευμα.

Πρώτ' απ' όλα σας ευχαριστώ για τα τόσο καλά κι ευγενικά σας λόγια για την Κυρά της αγάπης.

Το διήγημα του Σκαρίμπα *Η Κυρά της αγάπης* δημοσιεύτηκε, όπως ήδη αναφέρθηκε, στο πρώτο τεύχος του περιοδικού *Κυκλάδες*, τον Ιούνιο του 1930 (σ. 2-4). Είναι αφιερωμένο — όπως και άλλα έργα του — στην ποιήτρια και συνεκδότρια του περιοδικού Ρίτα Ν. Μπούμη προς την οποία ο Σκα-

ρίμπας έτρεφε μεγάλη εκτίμηση και με την οποία, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία με την Μπάιλα, διατηρούσε επίσης αλληλογραφία εκείνη την εποχή. Πρόκειται για ένα αφήγημα που αξιοποιεί τον κοινό τόπο της ωραίας και επικίνδυνης γυναίκας που παρασύρει στο χαμό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ρυθμική πρόζα του Σκαρίμπα, η ιδιαίτερη γλώσσα του, ο εγκιβωτισμός ποιημάτων μέσα σε πεζό κείμενο, χαρακτηριστικά που απαντούν και στα διηγήματα της συλλογής *Καϋμοί στο Γριπονήσι* (1930).⁷

Το Θεό της Ειρωνείας, ένα πραγματάκι λεπτούτσικο, πολύ τρυφερό.

Το διήγημα αυτό, όπως προκύπτει από αδημοσίευτη επιστολή του Σκαρίμπα προς την Μπάιλα (14.1.1930), ο συγγραφέας το επεξεργάστηκε ξανά και το έστειλε στη Ρίτα Ν. Μπούμη με τίτλο *Του ποντικού τ' αυτιά*. Το περιοδικό *Κυκλάδες* αναγγέλλει τη δημοσίευση του διηγήματος (τχ. 3, Αύγουστος 1930), ενώ στο επόμενο τεύχος ζητά συγνώμη για τη μη δημοσίευση του διηγήματος (τχ. 4, Σεπτέμβριος 1930, σ. 48), χωρίς να εξηγεί το λόγο της ακύρωσής της. Τελικά το διήγημα δημοσιεύεται στη *Νέα Εστία* (τομ. 8ος, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1930, σ. 976-978). Πρόκειται για ένα αφήγημα με έντονη ρυθμικότητα και πολλά από τα χαρακτηριστικά της ποιητικής πρόζας του Σκαρίμπα και των διηγημάτων αυτής της εποχής, με κεντρική ηρωίδα την αέρινη Νάινα, που εμφανίζεται και αργότερα στο έργο του ως αινιγματική και απροσδιόριστη γυναικεία παρουσία.⁸

Για το περιοδικό σας φροντίζω. Σας εσωκλείω έναν νέο μικροκατάλογο συνδρομητών. Όπως έγραφα και στη Ρίτα να μου στείλετε ένα βιβλιαράκι διπλοτύπων αποδείξεων για να σας εισπράξω τις συνδρομές και να σας τις στείλω.

Στη στήλη της αλληλογραφίας του πρώτου τεύχους του περιοδικού *Κυκλάδες* (Ιούνιος 1930) διαβάζουμε: «κ. Γιαν. Σκαρίμπαν Χαλκίδα. Σας ευγνωμονούμε για τις προσπάθειές σας. Διήγημα δημοσιεύεται. Αποδείξεις εστάλησαν.»

...σας συνιστώ έναν φίλο μου τον κ. Εμμανουήλ Λέβην...

Στη στήλη αλληλογραφίας του δεύτερου τεύχους του περιοδικού (1 Ιουλίου 1930) διαβάζουμε: «κ. Μανώλην Λέβην Θεσσαλονίκη. Η νουβέλα σας καλή θα δημοσιευθή με τη σειρά της. Συνδρομή ελήφθη σας ευχαριστούμε». Στο επόμενο τεύχος (τχ. 3, Αύγουστος 1930) δημοσιεύεται το διήγημα του Μανώλη Λέβη «Ένα συντρίμι (διήγημα)». Ο Θεσσαλονικιός πεζογράφος δημοσιεύει ξανά στο περιοδικό ένα διήγημά του («Ζωζέφ (διήγημα)», τχ. 9, 1.2.1931, σ. 104-106) και εμφανίζεται συχνά στη στήλη αλληλογραφίας μέχρι το τχ. 14 (Νοέμβριος 1931).

Στις εδώ εκδιδόμενες εφημερίδες «Εύριπος» και «Φωνή του λαού» σας παρακαλώ να στείλετε το φύλλο, για να το αναγγείλουν όπως θα το διατυπώσω εγώ.

Σε καμιά από τις δύο χαλκιδέικες εφημερίδες δεν εντόπισα αναγγελία της έκδοσης του περιοδικού *Κυκλάδες*

Ο κ. Μπαστιάς λείπει στις Δελφικές εορτές και γι' αυτό μπορεί να μη σας έστειλε τα κλισέ που του είπα.

Πρόκειται για τον συριανό λογοτέχνη και δημοσιογράφο Κωνσταντίνο Μπασιουνόπουλο, γνωστό με το ψευδώνυμο Κωστής Μπαστιάς, που συνεργάστηκε με πολλές γνωστές εφημερίδες και εξέδωσε το λογοτεχνικό περιοδικό *Ελληνικά Γράμματα* (1927-1931) και την εφημερίδα *Ηχώ της Ελλάδος* (1935-1936). Ο Μπαστιάς ήταν μέλος της Επιστροφής των *Ελληνικών Γραμμάτων* που απένειμε στον Σκαρίμπα το πρώτο βραβείο ελληνικού διηγήματος το 1929 για το διήγημά του «Ο Καπετάν Σουρμελής ο Στουραϊτής» που περιλήφθηκε στη συλλογή διηγημάτων *Καϋμοί στο Γριπονήσι* (1930) την οποία εξέδωσε το ίδιο το περιοδικό. Διετέλεσε μορφωτικός σύμβουλος της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον (1947-1949), Διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου (1937-1941), Διευθυντής της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (1958-1964) και του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφω-

Το πρώτο τεύχος του περιοδικού με σχέδιο της Κατίνας Μπάιλα.

νίας (1961-1964). Έγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα.

Τα κλισέ για τα οποία κάνει λόγο ο Σκαρίμπα αφορούν μάλλον γνωστή φωτογραφία του Σκαρίμπα, που δημοσιεύεται μαζί με το διήγημα *Η Κυρά της αγάπης* στο πρώτο τεύχος (σ. 2), η οποία προέρχεται από το περιοδικό *Ελληνικά Γράμματα*.

2

19 Γενάρη 1931

Αγαπητή μου φίλη,

Αυτός ο ποιητής της «ανίας» — ο αξέχαστός μου Καρυωτάκης — αυτές τις μέρες μ' έχει πάρει καταπόδι. Μέσα μου έχει μπει αγάλη. Έχω μια πλήξη ανοικονόμητη, που με δέρνει σα χαλάζι στην ξεροτοπιά. Σκέφτομαι σιωπηλά τις πλατιές θάλασσες τις δίχως άκρη και τελειωμό και ταξιδεύω στα κύματά των νοερά σαν 'να περίλυπο καράβι. Νοσταλγεί η ψυχή μου τη θολερή καταχνιά των καναλιών, το ανάγλυφο πέταγμα των γλάρων στην πλατειά εκείνη τη βράση των αφρών και του κυμάτου. Όσο πάει και πέφτω σ' έγνοιες μυστικές, βυθίζομαι πιο βαθειά σ' έναν ωκεανό παράξενων ιδεών και σχημάτων. Δεν ξέρω τι έχω. Κάθησα σήμερα και διάβασα χιλιάδες γράμματα του κόσμου. Κι όλα — τα πιο αγαπημένα — τα δικά σας και της Ρίτας. Τώρα — σε λιγάκι — ζυγώνει η νύχτα κι' αναγεννιέται η ψυχή μου.

Μ' αδελφική αγάπη,
Γιάννης Σκαρίμπα

3

Χαλκίδα 24/9/33

Αγαπητέ μου Αντώνη,

Από μέρες έλαβα το γράμμα σου. Δεν

σούγραψα αμέσως γιατί πιστεύω ότι θα σου έχει έρθει εν τω μεταξύ η Κατίνα, αρκετότατη να σε καθησυχάσει και να σε κάμει ευτυχισμένο. Τώρα σου γράφω. Είμαι καλά. Κάθομαι και κολακεύομαι μόνος μου! Η Χαλκίδα τώρα το φθινόπωρο είναι εξαίσια. Αν κάνατε μια βόλτα έως εδώ με την Κατίνα θα περνούσαμ' ευχάριστα.

Θα σε βάλω σε μια φροντίδα. Στις 12 του μηνός έλαβα την εσώκλειστη επιστολή με αυτή τη δυσανάγνωστη υπογραφή από τον *Ελεύθερο Άνθρωπο*, (εφημερίδα) και αυθημερόν έστειλα (στην εφημερ.[ίδα] αυτήν) μια ανταπόκρισή μου για την Χαλκίδα με το ψευδώνυμο Άφυτος Τορώνης και διάφορες φωτογραφίες και σκίτσα Χαλκιδεία.

Προ ημερών (μου είπε κάποιος) ότι ο *Ελ.[εύθερος] Άνθρωπος* στην αλληλογραφία του (στη στήλη) μου απαντούσε ότι...δεν... και δεν ξέρω γιατί και τι άλλο. Δηλαδή ότι δεν μπορούν να δημοσιεύσουν την ανταπόκριση, τέλος πάντων κάτι τέτοιο.

Θα σε παρακαλέσω πολύ να κάμεις τον κόπο έως τον *Ελ. Άνθρωπο* και επιδεικνύων την υπογραφή της εσώκλειστης επιστολής να ζητήσεις τον γράψαντα την επιστολή αυτή και να του εκφράσεις από μέρους μου την έκπληξή μου, γιατί αφού εγώ — αν και δεν εγνώριζα ποιος με παρεκάλει από τους ανθρώπους της εφημερίδας — έσπευσα να του ικανοποιήσω την παράκληση (πληρώσας και 15 δρχ. για συστημένη επιστολή και αγορά ενός καρτ ποστάλ Χαλκίδος) γιατί λέω δεν μου απαντούσε ότι είχε να μου απαντήσει με μια επιστολή του, παρά προτίμησε να μου γράψει στη στήλη της αλληλογραφίας της εφημερίδας ότι... δεν κ.λπ.

Πάντως θα τον παρακαλέσεις εκ μέρους μου να σου επιστρέψει τις εικόνες και το χειρόγραφό μου (ιδιόχειρο) γιατί μου χρειάζονται όλα, συ δε να μου γράψεις και το όνομα του φίλου μου αυτού, γιατί από την τζίφρα της υπογραφής του, δεν εννοώ τίποτε. Επίσης να μου επιστρέψεις την εσώκλειστη επιστολή του.

Θα σε παρακαλέσω επίσης να μου στείλεις το περιοδικό *Ρυθμός*, γιατί ενώ στις εφημερίδες είδα ότι κυκλοφόρησε, εμένα δεν μου ήρθε ακόμα, καθώς και το *Ξεκίνημα*, αν αυτό κυκλοφό-

ρησε. Δεν ξέρω αν μου απάντησαν πουθενά οι Πηνιάτογλου και Παναγιωτόπουλος (στο *Ρυθμό* ή στο *Ξεκίνημα*) ή αλλού, γιατί είχα πληροφορίες ότι επρόκειτο να μου απαντήσουν... υβριστικώτατα! Πρέπει να ξεύρω, γιατί είναι πιθανόν να μου απαντήσουν και εγώ να μην πάρω εδώ πέρα χαμπάρι. Και εγώ επιθυμώ να τους δώσω το τελειωτικό χτύπημα που θα τους ξεπαστρέψει ίσως από τα *Ελληνικά Γράμματα*.

Την ανταπόκριση με τα σκίτσα — αν τα πάρεις από τον *Ελ. Άνθρωπο*, τα δίδεις σε παρακαλώ στην εφημερ.[ίδα] *Ανεξάρτητος* (Γραφεία Πανεπιστημίου 36) στον διευθυντή κ. Πουρνάραν, όστις μου έγραψε σχετικώς.

Καθώς βλέπεις Αντώνη, σε βάζω σε αρκετές σκοτούρες και συ χρυσέ μου είσαι πολύ απησυχολημένος, αλλά τι να γίνει. Επιφυλλάσσομαι, ή μάλλον ξέροντας ότι το ξεποδάριασμά σου αυτό δεν θα μπορέσω να το ανταποδώσω (για καλό βέβαια) σε σένα, θα το αποδώσω στη... φύση. Θα τρέξω το απόγευμα σήμερα, άσκοπα 15 χιλιόμετρα, το δημόσιο δρόμο Χαλκίδας-Αρτάκης και θα βιάζομαι μάλιστα νοερά και στα πόδια!

Αν όπως εύχομαι και πιστεύω είναι μαζί σου η Κατίνα, της διαβιβάζεις παρακαλώ τους εγκάρδιους χαιρετισμούς μου. Από τη Ρίτα-Σύρα είχα προ ημερών γράμμα. Ο Ρουσέλ στο *Libre* μου είχε μια πολύ ωραία κριτική. Επίσης στην *Ελλην.[ική] Επιθεώρηση* είχα μια κριτική πολύ σπουδαία. Σκέτον ύμνον.

Σε φιλώ,
Γιάννης

Προ ημερών (μου είπε κάποιος) ότι ο Ελ.[εύθερος] Άνθρωπος στην αλληλογραφία του (στη στήλη) μου απαντούσε ότι...δεν...

Πρόκειται για την «Πρωινή Πανελληνιο εφημερίδα, πολιτικής και κοινωνικής πρωτοπορείας» *Ελεύθερος Άνθρωπος* (Ίδρυτής: Κώστας Αθάνατος — Διευθυντής: Δημήτρης Πουρνάρας). Στο φ. της Πέμπτης 14.9.1933, στη στήλη της αλληλογραφίας, διαβάζουμε: «Γ. Σκαρίμπα-Χαλκίδα. Ελάβαμεν τας φωτογραφίας και σας ευχαριστούμεν.

Η φωτογραφία για την οποία γίνεται λόγος στο κείμενο (τα κλισέ του Μπαστιά).

Δυστυχώς δεν δυνάμεθα να δημοσιεύσωμεν την ανταπόκρισιν».

Δεν ξέρω αν μου απάντησαν πουθενά οι Πηνιάτογλου και Παναγιωτόπουλος (στο *Ρυθμό* ή στο *Ξεκίνημα*) ή αλλού, γιατί είχα πληροφορίες ότι επρόκειτο να μου απαντήσουν... υβριστικώτατα!

Πρόκειται για μια κριτική αντιπαράθεση που ξεκίνησε με αφορμή δύο αρνητικές κριτικές που έγραψαν ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος και ο Λ. Πηνιάτογλου για ένα από τα πιο πολυσυζητημένα έργα του Σκαρίμπα, τη συλλογή διηγημάτων *Το θείο τραγί* (1933). (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, «Τα διηγήματα του κ. Σκαρίμπα, *Το θείο τραγί*, Αθήνα 1933», περ. *Ο Κύκλος*, 3 (Μάης 1933) 129 και Λ. Πηνιάτογλου, [Άτιτλη κριτική στη στήλη «Διηγήματα»], περ. *Ο Κύκλος*, 5 (Ιούλιος 1933) 227-229. Ο Σκαρίμπα απάντησε στο περιοδικό *Ξεκίνημα*, 8 (Αύγουστος 1933) 251-252 και η διένεξη συνεχίστηκε στο επόμενο τεύχος 9-10 (σ. 289-290, 323). (Βλ. Γιάννης Σκαρίμπα, *Το θείο τραγί*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, Νεφέλη, 1993, 129-132).

Την ανταπόκριση με τα σκίτσα — αν τα πάρεις από τον *Ελ. Άνθρωπο*, τα δίδεις σε παρακαλώ στην εφημερ.[ίδα] *Ανεξάρτητος* (Γραφεία Πανεπιστημίου 36) στον διευθυντή κ. Πουρνάραν, όστις μου έγραψε σχετικώς.

Η εφημερίδα *Ανεξάρτητος* άρχισε να εκδίδεται την Πέμπτη 26 Οκτωβρίου 1933. Εκδιδόταν κάθε δεύτερη μέρα και δημοσίευε στην τέταρτη σελίδα της μόνιμη στήλη με τίτλο «Η επαρχιακή Ελλάς», η οποία από το φύλλο της

8^{ης} Νοεμβρίου 1933 συρρικνώθηκε. Δεν κατάφερα να εντοπίσω συνεργασία του Σκαρίμπα, ούτε με το όνομά του ούτε με το — άγνωστο μέχρι τώρα για τη φιλολογική έρευνα — ψευδώνυμο Άφυτος Τορώνης, που αναφέρεται στην επιστολή. Διευθυντής της εφημερίδας ήταν ο συγγραφέας και δημοσιογράφος Δημήτρης Πουρνάρας.

Ο Δημήτρης Πουρνάρας (1900, Μεγάλο Χωριό Ευρυτανίας–1986, Αθήνα). Εργάστηκε ως συντάκτης, αρχισυντάκτης και διευθυντής σε πολλές αθηναϊκές εφημερίδες. Υπήρξε ιδιοκτήτης και διευθυντής των εφημερίδων *Ελεύθερος* (1945–1966 με διακοπές), *Δημοκρατία* (1925), *Ανεξάρτητος* (1933), με τον αδελφό του Ανδρέα Πουρνάρα. Διετέλεσε διευθυντής του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών (1950–1955), γενικός γραμματέας του Αγροτικού Κόμματος (1934–1946) και Αντιπρόεδρος και Πρόεδρος της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (1941–1946). Έργα του: *Ιστορία του Αγροτικού Κινήματος εν Ελλάδι*, Χαρίλαος Τρικούπης, *Ελευθέριος Βενιζέλος* κ.ά. Μετέφρασε αρχαίους Έλληνες και ξένους συγγραφείς.

Ο Ρουσέλ στο *Libre* μου είχε μια πολύ ωραία κριτική.

Louis Roussel, «Γιάννη Σκαρίμπα, *Το θείο τραγί*, Αθήνα 1933», περ. *Libre*, 130–131 (Αύγουστος–Σεπτέμβριος 1933) 1042–1043. Αναδημοσιεύεται στο Γιάννης Σκαρίμπα, *Το θείο τραγί*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, Νεφέλη, 1993, 133–134.

Επίσης στην Ελλην.[ική] Επιθεώρηση είχα μια κριτική πολύ σπουδαία.

Κ. Β.[αλασιδής], «Γιάννη Σκαρίμπα, *Το θείο Τραγί*, Αθήνα 1933», *Ελληνική Επιθεώρηση*, 311 (Αύγουστος–Σεπτέμβριος 1933) 159–160.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γ. Π. Σαββίδης, «Το Αρχείο Κ. Π. Καβάφη», ανατύπωση, με διορθώσεις και προσθήκες, από την *Νέα Εστία*, έτος ΛΖ', τόμ. 74, τχ. 872 (1 Νοεμβρίου 1963) 1539–1547.

2. Ματίνα Παπούλια, «Η ζωή του Ψυχικιώτη συγγραφέα Κοσμά Πολίτη», *Περίπλους*, αφιέρωμα στον Κοσμά Πολίτη, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, 48 (1999) 64–65.

3. «Δε θα τιμάει διόλου τον πολιτισμό μας σαν λαού και σαν έθνους, ν' αφήνεται το σπίτι της γέννησής μου ερείπιο, με κίνδυνο να καταστραφεί και να πέσει. Και δε θάναι κατάσταση αυτή. Θα έχει πρέπει νάχαν κιόλας συναχτεί οι επιστολές μου, του αλησμόνητου εμένα, και τα αυτόγρατά μου τα σκόρπια. Προπάντων απ' τις επιστολές μου, θα γίνονταν πιο πλατειά η τοποθέτησή μου ως ανθρώπου, θα διαγράφονταν πιο αδρή η άλλως τε τόσο συνθετική μου μορφή». (Γιάννης Σκαρίμπα, *Το σόλο του Φίγκαρω*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, Νεφέλη, 1992, σ.45.)

4. Η Κατίνα Μπάιλα γεννήθηκε στη Σύρο το 1905. Φοίτησε στη σημαντική για την εποχή της Σχολή Καλογραιών της Σύρου και από πολύ νωρίς εξοικειώθηκε με τη γαλλική λογοτεχνία την οποία και μετέφρασε. Το διάστημα κατά το οποίο εκδίδει το περιοδικό *Κυκλάδες* (1930–1932) ξεκίνησε και η διόλου ευκαταφρόνητη συγγραφική της δραστηριότητα. Δημοσίευσε ποιήματα και διηγήματα στα περιοδικά *Κυκλάδες*, *Ελληνική Επιθεώρηση*, *Η Επαρχία*, *Αλεξανδρινή Τέχνη*, *Ο Λόγος*, *Θεσσαλικά Γράμματα*. Ασχολήθηκε και με το σχέδιο (δικό της σχέδιο είναι το εξώφυλλο των *Κυκλάδων*, καθώς και ένα σχέδιο στην πρώτη έκδοση του βιβλίου *Το θείο τραγί*, Αθήνα, εκδ. Αριστ. Ν. Μαυρίδης, 1933, σ.49). Το 1932 παντρεύτηκε το γιατρό Αντώνη Σιδερέ από την Κόρωνο Νάξου. Η Μπάιλα ανέπτυξε σημαντική αντιστασιακή δράση στη Σύρο. Πέθανε από ανίατη ασθένεια τον Αύγουστο του 1950 σε ηλικία μόλις 45 ετών. Το μεγαλύτερο μέρος του έργου της (διηγήματα, ποιήματα, θεατρικά έργα, μεταφράσεις και ένα ημερολόγιο των χρόνων της Κατοχής) παραμένουν αδημοσίευτα και απόκεινται στο Αρχείο της.

Η Ρίτα Ν. Μπούμη γεννήθηκε στη Σύρο το 1906. Σπούδασε παιδαγωγικά στην Ιταλία και εργάστηκε στο Νηπιαγωγείο Σύρου. Από πολύ νωρίς έγραφε ποιήματα και συνεργαζόταν με τα περιοδικά *Διάπλαση των Παίδων* και *Νέα*

Εστία. Παντρεύτηκε τον τρικαλινό ποιητή Νίκο Παππά με τον οποίο έζησε στη Θεσσαλία. Η πρώτη της συλλογή εκδόθηκε το 1930 με τίτλο *Τραγούδια στην Αγάπη*. Το 1945 πήρε το Βραβείο Εθνικής Αντιστάσεως για το βιβλίο της *Αθήναι*. Εξέδωσε πάνω από 8 ποιητικές συλλογές, μια *Παγκόσμια Ανθολογία Ποιήσεως* (1953) μαζί με τον Νίκο Παππά και μετέφρασε ποιήματα ξένων λογοτεχνών.

Ο Βίκτωρ Παπαδάκης δημοσίευσε στο περιοδικό *Κυκλάδες* διηγήματα, ταξιδιωτικά κείμενα, μια μελέτη για τον Καρυωτάκη και φέρεται ως συνιδρυτής, συντάκτης και επιμελητής του περιοδικού ως το τελευταίο του τεύχος. Στο τχ. 20 (Μάης 1932) στη στήλη της αλληλογραφίας δίνεται η πληροφορία ότι ο Παπαδάκης βρίσκεται πια στην Αθήνα.

5. «Γνωστοποίηση», *Κυκλάδες* 17–18 (Φλεβάρης–Μάρτης 1932) 214.
6. Την αλληλογραφία Γιάννη Σκαρίμπα και Κατίνας Μπάιλα ετοιμάζω προς έκδοση. Ευχαριστώ τον συνάδελφο Λάμπρο Βαρελά που με έφερε σε επαφή με τους κατόχους του Αρχείου της Κατίνας Μπάιλα, κ. Δημήτρη και κ. Νικηφόρο Σιδερέ, τους οποίους επίσης ευχαριστώ θερμά για την προθυμία τους να μου παραχωρήσουν το προς έκδοσιν υλικό και να μου δώσουν σχετικές πληροφορίες.
7. Χειρόγραφο του διηγήματος απόκειται στο Τμήμα του Αρχείου Σκαρίμπα που βρίσκεται στη Δημόσια Βιβλιοθήκη Χαλκίδας. (Σούλα Παπαγεωργοπούλου-Ιωαννίδη, *Ανέκδοτα και αθησαύριστα κείμενα του Γιάννη Σκαρίμπα*, Δημόσια Κεντρική βιβλιοθήκη Χαλκίδας, 1995, 173–182). Η δημοσίευσή του διηγήματος στο περιοδικό *Κυκλάδες* — ασφαλώς πολύ πιο σημαντική από τη δημοσίευσή του στη μαθητική εφημερίδα *Μαθητική Ζωή*, (αρ. 12, 7.6.1930, σ. 1–2) την οποία αναφέρει η κ. Παπαγεωργοπούλου —, δείχνει ότι ο Σκαρίμπα εκτιμούσε το διήγημά του και άρα δεν το συμπεριέλαβε στη συλλογή *Καϋμοί στο Γριπονήσι*, διότι το έγραψε μετά τον Ιανουάριο του 1930, οπότε εκδόθηκε η συλλογή και όχι επειδή δεν το θεωρούσε ισότιμο προς τα άλλα.
8. Το διήγημα δημοσιεύεται από την Παπαγεωργοπούλου, *ό.π.*, σ. 182–188.

Η πτώση των χερουβεΐμ

Τα χερουβεΐμ της μοκέτας, «Βιβλ. της Εστίας», Αθήνα 2006

Στο δεύτερο μυθιστόρημά της, μετά το *Περί ορέξεως και άλλων δεινών* (2001), η Γιαννακάκη δημιουργεί έναν ζοφερό, αποτρόπαιο και περικόλειστο κόσμο με αποκλειστική σχεδόν ηρωίδα μια σαραντάχρονη άεργη αρχιτεκτόνισσα, σύζυγο και μητέρα τριών παιδιών. Το κείμενο αρθρώνεται γύρω από 21 εγγραφές που εμπίπτουν όλες τους σε μία και μοναδική μέρα της ζωής του μονολογούντος υποκειμένου.

Η μονολογική έκφραση, που εξ ορισμού καταδύεται και ανασύρει στην επιφάνεια την υποκειμενικότητα ενός βιώματος, εδώ δεν καταθέτει μορφικά χαρακτηριστικά όπως η αποσπασματικότητα, η έλλειψη συνοχής, η περιορισμένη διάρκεια των επιμέρους στοιχείων, η αυθαίρετη συνταγματική και παραδειγματική διαδοχή ή η απόσταση από το επίπεδο της συνειδητοποίησης, του ορθολογικού ελέγχου και της γλωσσικής οργάνωσης. Ο λόγος εδώ δεν χάνει την ορθολογική του συγκρότηση και, τοποθετημένος σε περιβάλλον τριτοπρόσωπης αφήγησης, συνδυάζει στενά — σχεδόν ταυτίζει — δύο οπτικές, του αφηγητή και της ηρωίδας, ακολουθώντας διαφορετικούς ρυθμούς. Άλλοτε ο ρυθμός είναι αργός και αποκτά έναν σταθερό βηματισμό: σ' αυτές τις περιπτώσεις ο λόγος γίνεται περισσότερο ψυχρός και απρόσωπος και τότε σχολιάζονται έργα και ημέρες της νεοελληνικής καταναλωτικής, υποκριτικής κοινωνίας. Άλλοτε πάλι ο ρυθμός επιταχύνεται, γίνεται γοργός ή/και ασθμαίνων: σ' αυτές τις περιπτώσεις ο λόγος θερμαίνεται από τους μαιάνδρους της σκέψης, της απόφασης, της μνήμης της ηρωίδας και, κυρίως, από τις ερμηνείες του νυκτερινού εφιάλτη της. Ειδικά στις τελευταίες εγγραφές όταν αποκαλύπτεται το τρομακτικά μεγάλο γεγονός του απροσχεδίαστου θανάτου του εραστή, ο λόγος συχνά εγκαταλείπει την συντακτική δομή της μικροπερίοδης, ελεγχόμενης φράσης,

εκτρέπεται από την κοίτη του και διανθίζεται από μνημονικές αναδρομές της πρωταγωνίστριας Μαρίας που αγωνίζεται να βάλει σε τάξη τις ψηφίδες της ζωής της. Το παρελθόν και το παρόν συνωθούνται και συγκατοικούν μέσα από τη συγγένεια της αναλογίας και τότε, επιτέλους, αποκαλύπτεται σε όλο της το μεγαλείο η τύψη που ξεθεμελιώνει όλο το είναι της. Τότε σπάει με θόρυβο το λαμπρό οικοδόμημα της οικογένειας και μαζί διαλύεται και η γραφή του εκκολαπτόμενου μυθιστορήματος.

Η τεχνική που ακολουθείται λειτουργεί με βάση τις σταδιακές επιστρώσεις λεπτομερειών πάνω σε ένα φαινομενικά αδιάφορο καμβά. Στην αρχή δίνεται η εντύπωση ότι δομείται ένας λόγος που προσπαθεί να στεγάσει φιλήσυχα και ανακουφιστικά κάτω από τη στέγη του τη θαλπωρή μιας οικογένειας. Η επιζητούμενη απλότητα θα μπορούσε να οδηγήσει με τρόπο σχεδόν νομοτελειακό και πάντως ιδεατό και στη συγγραφή ενός μυθιστορήματος για τα φιλήσυχα, καθημερινά πάθη. Ο στόχος αυτός, όσο προχωρά η αφήγηση, απομακρύνεται ολοένα. Αποφλοιώνεται μια επιδιωκόμενη λουστραρισμένη επιφάνεια και, καθώς ξεφλουδίζεται, συσσωρεύονται στοιχεία που φιλοτεχνούν μιαν άλλη όψη της νοικοκυράς. Ο επίπονα στημένος φράκτης γύρω από τον περίβολο του σπιτιού αρχίζει να δείχνει την απειλητική σαθρότητά του για να εισέλθει μια άλλη όψη. Με ανταγωνισμούς, ιδιοτέλειες, μοναξιές, ψυχώσεις που καταλήγουν αργά και μεθοδικά — με λεπτομέρειες ανατριχιαστικές — στο φόντο. Εκδίκηση από κει που δεν το περιμένει κανείς και ταυτοχρόνως πειστήριο του εγκλήματος, τα κομμένα φτερά μιας κατσαρίδας, σαν αυτά που μετά μανίας η νοικοκυρά του σπιτιού εξαφανίζει από το μπάνιο της. Το τελευταίο αποτελεί λατρευτό και μισερό καταφύγιο συγχρόνως, τον προνομιακό χώρο γύρω από τον οποίο περιστρέφεται με επιμονή η αφήγηση. Με σχολαστικές λεπτομέρειες διαβάζουμε για σκονοζούζουνα, οικολογικά και χη-

Να μείνει κανείς μόνο στην απλή ψευδωνυμία δεν έχει ιδιαίτερο νόημα. Όταν η ψευδωνυμία εισέρχεται στη μυθοπλασία τα πράγματα αλλάζουν. Αλλά προς τα που γέρνει αυτή η αλλαγή; Πρόκειται για ψευδωνυμία ή μήπως για μετωνυμία; Ο **Γρηγόρης Πεντζίκης** παίρνοντας αφορμή από τον επινοημένο ήρωα του Βαγενά, τον Πάτροκλο Γιατρά, αφηγείται και συγχρόνως μεθοδεύει την δική του ειρωνική απόκλιση στο πεδίο του δοκιμίου. Ένα ενδιαφέρον εγχείρημα: *Πάτροκλος Γιατράς. Ένας ποιητικός ήρωας του Νάσου Βαγενά* (εκδ. Σοκόλη, 2005).

Ξαφνιάζει ευχάριστα η μαρτυρία του **Νίκου Οικονομάκου**, *Σεβάχ ο αριστερός* (εκδ. «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», 2006). Κι αυτό γιατί η αφήγησή του περικλείει εμπειρίες μιας ζωής, από το 1930 έως το 1990, και αφηγείται απροκατάλυτα τη ζωή του που συνδέεται με την ατμόσφαιρα του κομμουνιστικού κινήματος κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο συγγραφέας διαμορφώθηκε μέσα στο αριστερό κίνημα: στην αφήγησή του όμως ξεκινά από τα παιδικά του χρόνια, από τις συμμορίες γύρω από το Μεταξουργείο, από την ατμόσφαιρα στα προπολεμικά πλοία μιας και μάρκαρε μούτσος από τα δεκάξι του. Η περιπλάνησή του τον βρίσκει στο Ελ Αλαμίν αλλά και στις φυλακές της μετεμφυλιακής Ελλάδας, όπου έζησε για δεκαεπτά χρόνια. Στέλεχος του ΚΚΕ βρίσκεται το 1968 στο Παρίσι και εντάσσεται στο ΚΚΕ Εσωτερικού. Με τη μεταπολίτευση δουλεύει ως υπεύθυνος των οργανώσεων Αιγαίου και το 1981 τον βρίσκουμε στις Βρυξέλλες. Από το 1985 ζει και

εργάζεται στην πρεσβεία της Ελλάδας στο Κάρακας για να επανέλθει οριστικά το 1991 στην Ελλάδα. Μια ζωή έντονη, ενδιαφέρουσα που η αμεσότητα της περιγραφής, το χιούμορ και η ανθρωπιά περισσεύουν.

Ο παππούς μου Άρης Αλεξάνδρου (εκδ. Ύψιλον, 2006) είναι ένα βιβλίο εξαιρετικής ευαισθησίας γραμμένο από την **Κατερίνα Καμπάνη**, εγγονή του Άρη Αλεξάνδρου. Στο βιβλίο αυτό καταγράφεται ο διάλογος της εγγονής με τη γιαγιά της, Καίτη Δρόσου, και συμπληρώνεται η εικόνα του βίου τους στο Παρίσι, τα χρόνια που έζησαν ως πολιτικοί εξόριστοι. Φωτογραφίες και κείμενο, σε μια εξαίρετη σύνθεση, διαμορφώνουν την καθημερινότητα της ζωής και το ήθος που την διαπερνούσε. Το βιβλίο είναι πολύτιμο από κάθε άποψη, αλλά κυρίως προσφέρει την αίσθηση του ανθρώπου που βρίσκεται σταθερά πίσω και μέσα στη γραφή.

Ποια ήταν, λοιπόν, η εξέγερση των κρεμασμένων; Από το ομότιτλο βιβλίο του **Μπ. Τρέιβεν** (μετάφραση: **Αθανασία Κοντοχρήστου**, εκδ. Άρδην, 2006), που είναι και το πέμπτο από τα έξι «Μυθιστορήματα της ζούγκλας», μαθαίνουμε με τρόπο καθοριστικό τις συνθήκες εξανδραποδισμού των Ινδιάνων την εποχή που ο μόνος κυρίαρχος του Μεξικού ήταν ο Πορφύριο Ντίας. Ένα κλασικό μυθιστόρημα και συγχρόνως μια αποκαλυπτική αφήγηση των συνθηκών ζωής και της προετοιμασίας για την εξέγερση.

Ραγισμένος λόγος που, ωστόσο, αποκαλύπτει ένα δυσαναπλήρωτο κενό, μετατρέπει την αφήγηση του **Θόδωρου Παπούλια**, *Τρεις*

μικά απορρυπαντικά προκειμένου να εξαφανιστεί και το παραμικρό ίχνος ρυπαρότητας, αλλά και προκειμένου να εξαφανιστεί το φάντασμα του εραστή Πέτρου που βρήκε υγρό θάνατο στην μπανιέρα του σπιτιού του διά χειρός Μαρίας.

Η επιλογή του αφηγηματικού χρόνου δεν είναι καθόλου τυχαία. Είναι η συμπλήρωση ενός χρόνου μετά τον φόνο του καθηγητή-δάσκαλου της κόρης της και εραστή δικού της. Το μνημόσυνο επιτείνει τη νευρικότητα, ευνοεί τις διαφυγές στο παρελθόν, αυξάνει το φόβο και την ενοχή και ταυτοχρόνως δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να συγκροτηθεί με περίσσια επιμέλεια το επιχείρημα το δικό της, φιλοτεχνημένο από την ίδια και για κατάνάλωση της ίδιας που θα την θωρακίσει απέναντι «στις αυθαιρεσίες του γραμμένου.» Το κορυφαίο επιχείρημα αυτής της εργώδους προσπάθειας αυτοπροστασίας της απέναντι στις ενοχικές βολές, το προσφέρει η ίδια η κόρη της και οι θρυλούμενοι έρωτές της με τον δικό της εραστή. Χρησιμοποιεί το ίδιο της το παιδί προκειμένου να κατασκευάσει άλλο-θι που θα την προστατέψει από «ανυπόστατες» κατηγορίες.

Με τον τρόπο αυτό η Γιαννακάκη καταφέρει να δομήσει σταδιακά και με περισσή επιμέλεια όχι μόνο ένα πρόσωπο αρνητικό που δεν ορρωδεί μπροστά σε τίποτε αλλά ταυτοχρόνως να δείξει την αδυναμία συγκρότησης ενός απόλυτα περικλειστού κόσμου. Η γυναίκα που έχει ορίσει το βασίλειό της μέσα στα λίγα τετραγωνικά του σπιτιού της την ίδια στιγμή ξεβράζεται απ' αυτό, εξορίζεται με ενέργειες που η ίδια έχει αποφασίσει. Η χρυσοστολισμένη βιτρίνα της φιλήσυχης οικογένειας θρυμματίζεται και μαζί απομακρύνεται και η ιδέα της γραφής ενός μυθιστορήματος που θα αναπαριστούσε τα καθημερινά συνηθισμένα πάθη. Οι ειδυλλιακές σκηνές και τα φωτεινά χρώματα της αναπαράστασης σβήνουν μπροστά στην επέλαση ενός ταραγμένου ψυχισμού που προτιμά την τεχνική της σταδιακής αποφλοίωσης και αποκαλύπτεται σε όλο του το τραγικό μεγαλείο στο τέλος. Κι όλα αυτά, σκέψεις, συναισθήματα, ενοχές, φόβοι, νευρώσεις, διαστρεβλώσεις, αποτελούν φυσικά αποκλειστικό κτήμα της μονολογούσας ηρωίδας, χωρίς να βρίσκουν φυσικούς αποδέκτες και κοινωνούς, ας πούμε, τον συγκαταβατικά αγαπημένο σύζυγο ή τις «από καρδιάς» φίλες.

Αυτή ακριβώς η αδυναμία επικοινωνίας και η σκηνοθετημένη ενδοστρέφεια αποτελεί, κατά την αντίληψή μου, το κυριότερο επιχείρημα όπου θα στηρίξει κανείς την άποψη ότι αυτό το δεύτερο μυθιστόρημα της Γιαννακάκη περιστρέφεται γύρω από την *πολιτική της οικογένειας*. Ανταγωνισμοί και ιδιοτελείς σχέσεις —ακόμη και με τα πλέον αγαπημένα

πρόσωπα — διασαλεύουν κλονισμένες βεβαιότητες, πιστοποιούν τα ρευστά όρια της ηθικής και φέρνουν στο προσκήνιο τις εύθραυστες ισορροπίες των ενδοοικογενειακών σχέσεων. Ότι η ίδια προβάλλει ως το απώτατο κατόρθωμα της ζωής της και ως θέμα του μυθιστορηματός της, την οικογένειά της, αποδεικνύεται λόγος κενός. Το κουκούλι που υφαίνεται από την ίδια δεν στεγάζει κάτω από την ίδια ομπρέλα όλους, αλλά μόνο τον στρεβλωτικά διογκωμένο εαυτό της. Το ξηλωμένο νήμα δεν είναι άλλο από το ψέμα, την υποκρισία, τη συμβατικότητα, την κοινωνική εθιμοτυπία. Το επιμελώς τεχνουργημένο ιδιωτικό αποδεικνύεται με τρόπο πανηγυρικό, για μια ακόμη φορά, δημόσιο.

Αν στο πρώτο μυθιστόρημα η Γιαννακάκη, «μέσα από τους εξομολογητικούς μονολόγους των τριών γυναικών, αλλά και του ίδιου του μάγειρα κατά τη διάρκεια της παρασκευής των γευμάτων, σατιρίζει η Ελλάδα του σήμερα, με τα ιδεολογικά αδιέξοδα και τις υπαρξιακές ανησυχίες, με την εκποίηση των αξιών και τον άκρατο καταναλωτισμό της ηδονής», στο δεύτερο βήμα της — με τη χρήση πάλι της ίδιας αφηγηματικής φόρμας — καταδύεται στα βάθη μιας σκοτεινής υποκειμενικότητας για να αναδείξει δι-υποκειμενικές διαστάσεις σκοτεινών, απωθημένων παθών και τη ματαιότητα του στεγανού διαχωρισμού ανάμεσα στο ατομικό και το συλλογικό, το προσωπικό και το πολιτικό.

Μαίρη Μικέ

Στο φως του θανάτου

Δημήτρης Ελευθεράκης, Ρέκβιεμ για ένα φίλο, Αθήνα, Εκδόσεις Ερατώ 2005.

Μετά *Το καθαυτό χειρόγραφο* (2001) και την *Προσωρινή μετάθεση* (2004) ο Δημήτρης Ελευθεράκης εισφέρει μία τρίτη ποιητική κατάθεση, η οποία συγκροτεί εξελικτικό στάδιο της λογοτεχνικής του πορείας. Η θεματική σκευή της ποίησης του Ελευθεράκη κατ' ουσίαν δεν μεταλλάσσεται ούτε στη συγκεκριμένη σύνθεση: η αναζήτηση της υπαρξιακής διακαίωσης συνυφασμένη με αίσθηση μεταφυσική και θεμελιωμένη στο χρόνο και στο θάνατο (διαχρονικοί θεματικοί άξονες της ποίησης) δίνει και εδώ τον κύριο θεματικό τόνο.

«[...]Εάν ισχύει ότι ο άνθρωπος — όπως μας έλεγαν οι θεολόγοι — υψώνεται ως τον Θεό μέσω του άλλου, τότε το ποίημα είναι μια φλόγα θεϊκή. Μάταια όμως· γιατί όπως το βρέφος ομιλεί ο άνθρωπος

και δεν λαμβάνει απ' τη γιορτή
παρά το άκουσμα ακατάληπτο ενός διαλό-
γου

που αγνοεί τον άνθρωπο.[...]» (σελ. 15).

Ωστόσο, η ποιητική εξέλιξη έγκειται στο ότι
η τεχνοτροπική υφή της ποίησης του Ελευ-
θεράκη συνεχίζει μεν να αναδίνει την αύρα
του μοντερνισμού, αλλά παρουσιάζεται συν-
θετότερη και εστιασμένη σε τρεις τουλάχισ-
τον ρυθμικές κοιτίδες, μια και το *Ρέκβιεμ*
για ένα φίλο περιλαμβάνει και ποιήματα σε
πεζό, και ποιήματα σε ελεύθερο στίχο, αλλά
και ποιήματα έμμετρης-ομοιοκατάληκτης
δυναμικής, όπως φαίνεται και στα ακόλουθα
παραδείγματα :

« [...] Ό,τι έγραψα στη ζωή μου, το έγραψα
με την επιθυμία να συντηρήσω τις χαμένες ελ-
πίδες των δασκάλων μου, τα γκρεμισμένα
τους οράματα. Και την ελπίδα να σβήσουν οι
στίχοι μου κάτω από τη γλυκειά απελπισία
της φωνής τους» (σελ. 14).

«[...] Σε κάθε περίπτωση
η στέππα είναι ένα τοπίο μετέωρο και υγρό ·
μία γυναίκα γερασμένη και ρακένδυτη
είναι ένας άγγελος που γίνεται για λίγο ορα-
τός

προτού αποδημήσει σε άλλα, θερμότερα
κλίματα» (σελ. 20).

«[...] Εάν εξέλθει από τα χείλη μου το πνεύ-
μα, στείλε πνοή βέβηλου ύμνου.

Και κάνε το αίμα ρόδο της άμμου ταπεινό
λουλούδι της ερήμου» (σελ. 17).

Επιπρόσθετα, η μουσική δομή της ποιητικής
κατάθεσης δεν υποβάλλεται μόνο από τον τίτ-
λο της («ρέκβιεμ» είναι η νεκρώσιμη μουσική
σύνθεση), αλλά και από τη ρυθμική αντίστιξη
των τμημάτων που τη συγκροτούν. Υπάρχουν
εννέα ατιτλοφόρητες ποιητικές εγγραφές, οι
οποίες στην αλληλοδιαδοχή τους και εν συνό-
λω λειτουργούν αντιστικτικά, γεγονός που
υποβάλλεται από το ότι ορισμένα τμήματα
της σύνθεσης έχουν τυπωθεί με πλάγια γράμ-
ματα και άλλα εκφέρονται τυπογραφικώς με
όρθια τα στοιχεία της γραμματοσειράς.

Είναι ολοφάνερο για αυτούς που παρακο-
λουθούν τις εξελίξεις της σύγχρονης ποίη-
σής μας, ψηλαφώντας και τις αλληλεξαρτή-
σεις των κειμένων και όχι απλώς διαβάζο-
ντας την ειδησεογραφία, ότι ο Ελευθεράκης
στο *Ρέκβιεμ* συνομιλεί με το έργο και με τη
βιωμένη παρουσία του Ηλία Λάγιου. Δεν μι-
μείται άγωνα τους ποιητικούς τρόπους του
Λάγιου, αλλά γράφει στίχους και υπό το κρά-
τος της συναισθηματικής φόρτισης του θα-
νάτου του Λάγιου. Αυτό λογοτεχνικά γονιμο-
ποίησε την παραπληρωματική συνύπαρξη
ποικίλων ποιητικών τρόπων, την αφετηριακή
αντίστιξη που απολήγει σε ουσιαστική εναρ-
μόνιση και συγχώνευση των ποιητικών επιρ-
ρών σε μία δημιουργική ολότητα :

«Απόψε πρέπει να σηκώσω την πίκρα μου
στο ύψος ενός διανοήματος.
Και να μιλήσω στο κενό με λαμπερούς ιάμ-
βους
επειδή δεν υπάρχουν.

Απόψε η αγαπημένη μου θα γλιστρήσει μα-
κριά
σαν να με ξέρει και να μην θυμάται.
Θα την κοιτάζω να μισεύει
στα μαύρα χρώματα θαυμάσιας νύχτας.

Και πίσω από σκοτεινές σελίδες
θα ψηλαφίσω τα σημάδια του προσώπου
σου,
ή σκύβοντας επάνω σε τετράδια
που θα ντρεπόμουν εάν έβλεπε ανθρώπου
μάτι.

Μα κοίτα · πέφτει επάνω στο γυαλί του πα-
ραθύρου
μια μεταφυσική ψιχάλα.
Μαζί με την απόλυτη βεβαιότητα
Ότι δεν αφουγκράζεσαι από κάπου τις σκέ-
ψεις μου» (σελ. 13).

Η ποιητική πράξη ως υπαρξιακό γεγονός με
μεταφυσικές εσοχές, η μοναξιά, τα εσωτερι-
κά τραύματα ως εναύσματα καλλιτεχνικής
αναζήτησης, η γλώσσα και η πολιτισμική πα-
ράδοση ως ατομικά και συλλογικά αιτούμενα
αναχωνεύονται και μορφοποιούνται στους
στίχους του Ελευθεράκη, συσσωματώνο-
ντας ποιητικό βάθος, συναισθηματική διαύ-
γεια και πειστικές ως προς τη γνησιότητά
τους εκφραστικές αποτυπώσεις. Παρότι ο
εκφραστικός τόνος σε ορισμένες ποιητικές
στιγμές δεν είναι χαμηλόφωνος, δεν δίνει σε
καμία περίπτωση την αίσθηση της λογοτεχνι-
κής πόζας και της κούφιας εκζήτησης· παρα-
μένει γνήσιος και ειλικρινής και γι' αυτό και
καλλιτεχνικά δικαιωμένος:

«[...] Ας δούμε λοιπόν σήμερα τον τόπο της
συνάντησης.

Ένα τοπίο μετέωρο, υγρό ·
εικόνα μίας γυναίκας ταλαιπωρημένης και
ρακένδυτης, που ουρλιάζει :

Who are you, for God's sake ?

*Η γυναίκα αυτή είναι η Πατρίδα, η Γλώσσα
μου (;).*

*Ένα ποίημα σε τόνο ελεγειακό, για τους θε-
ούς· ένα μεταμοντέρνο χορικό.*

*Ένα τραγούδι άσεμνο κι αργό, που θα χλευ-
άζει τους γελοίους.*

*Ένα γλυκό, παρήγορο, όπως της μάνας που
σκεπάζει το παιδί της, μέλος.*

*Μην πας ακόμη μακριά, ψυχή μου· κάτσε
εδώ. Η πληγή είναι το βέλος»*

(σελ. 10-11).

Δημήτρης Κόκορης

επιτάφιοι, μία απόγνωση και
ένα γράμμα (εκδ. Κανάκη,
2006) σε ένα συγκλονιστικό
ντοκουμέντο απόγνωσης. Το
βιβλίο αυτό αφήνει στον
αναγνώστη το αίσθημα της
πτώσης και συγχρόνως δίνει
το στίγμα μιας εποχής
δράσης, πίστης και
αισιοδοξίας που έφυγε
ανεπιστρεπτί. Η εποχή του
Σωτήρη Πέτρουλα, των
Ιουλιανών, της ελπίδας αλλά
και του τέλους.

Στη σειρά «Αρχαίοι
συγγραφείς» των εκδ. Ζήτηρος
(Θεσσαλονίκη, 2006)
κυκλοφόρησε πρόσφατα ένα
έργο από τα σημαντικότερα
και δυσκολότερα του
Αριστοτέλη, τα *Ηθικά*
Νικομάχεια σε μια δίτομη
έκδοση από τον ειδικό στο
έργο του Αριστοτέλη
καθηγητή **Δημήτριο**
Λυπουρλή, ο οποίος γράφει
την εισαγωγή και τα σχόλια
και μεταφράζει το σύνολο των
10 βιβλίων. Η έκδοση συνιστά
έναν πραγματικό άθλο, καθώς
μας εισάγει ουσιαστικά στην
αριστοτελική σκέψη μέσα από
το δρόμο της μελέτης της
ανθρώπινης συμπεριφοράς,
για να ολοκληρωθεί η γνώση
μας στο επόμενο στάδιο μέσα
από το άλλο σημαντικό έργο
του τα *Πολιτικά*.

Την πόλη της Θεσσαλονίκης
έχουν μνημονεύσει
συγγραφείς και εικονίσει
εικαστικοί καλλιτέχνες.
Ωστόσο, η έκδοση *Μια πόλη*
στη λογοτεχνία.
Θεσσαλονίκη (επιλογή
κειμένων: **Σάκης Σερέφας**,
φωτογραφίες: **Άρις**
Γεωργίου, Καμίλο Νόλλας,
εκδ. Μεταίχμιο, 2006)
εντυπωσιάζει με τον πλούτο
των κειμένων, των εμπειριών
και γενικά της ιδιαίτερης
ματιάς που κομίζει. Είναι,
κατά τη γνώμη μου, το
καλύτερο βιβλίο αυτής της
σειράς και σίγουρα τα
εύσημα ανήκουν στον Σάκη
Σερέφα.

Υπάρχουν τα *Όντα και μη όντα* του ποιητή **Αργύρη Χιόνη** (εκδ. Γαβριηλίδης, 2006): κείμενα-ποιήματα σε μια διαρκή συνάντηση πραγματικότητας και φαντασίας. Ένα θαυμάσιο βιβλίο, γεμάτο από την ευρηματικότητα που συνιστά η εξαλλαγή των ιδιοτήτων. Παιγνίδι που παίζεται σοβαρά ή μήπως ένα σοβαρό αστείο; Ούτως ή άλλως εξαίρετο, όπως το ερώτημα: «Είναι η ζέβρα / μαύρο ζώο μ' άσπρες ρίγες / ή μαύρες ρίγες μ' άσπρο ζώο;»

Φρέσκια ιδέα η έκδοση αστυνομικών ιστοριών για παιδιά. Οι εκδ. Άγρα, έχοντας ήδη μια εικοσαετή παράδοση στο κλασικό αστυνομικό βιβλίο, πρότειναν τη νέα σειρά «Ο μαύρος γάτος» για παιδιά δέκα έως έντεκα χρονών. Το λιμάνι της ερήμου του **Gérard Streiff** (μετάφραση: **Αργυρώ Μακάρωφ**, 2005) είναι μια ενδιαφέρουσα ιστορία εξαφανίσεων...

Χωρίς ούτε στιγμή να χάνει το ενδιαφέρον του αστυνομικού μυθιστορήματος το βιβλίο του **Κάρλο Λουκαρέλι**, *Μέρα με τη μέρα* (μετάφραση: **Δήμητρα Δόση**, εκδ. Καστανιώτη, 2005) κατορθώνει να μετατρέπεται σε ένα ενδιαφέρον ψυχολογικό θρίλερ.

Ψάχνοντας για βιβλία με θέμα τους τη Θεσσαλία βρίσκεις την **Μαρούλα Κλιάφα**, η οποία μας έχει προσφέρει ως τώρα εξαιρετικές εκδόσεις. Η πιο πρόσφατη είναι η εργασία της που παρουσιάζεται με τη μορφή λευκώματος *Μύθοι και θρύλοι της Θεσσαλίας* (επιμέλεια: **Διονύσης Βαλάσης**, εκδ. Κέδρος, 2006) και συνδέει τις αφηγήσεις με πλούσιο εικονογραφικό υλικό.

ο χαρτοκόπτης

Ανατροπές

Μενέλαος Β. Δαλιάνης, Οι μέρες της μεγάλης ανατροπής, εκδ. «ΤΟΕΝΑ», Τίρανα 2006. Πρόλογος Παντελή Καρκαμπάση.

Στο βιβλιαράκι αυτό των εκατό σελίδων υπάρχει μια μοναδική και πολύτιμη μαρτυρία για τις διαδρομές της γειτονικής Αλβανίας αλλά και τις ποικίλες διακυνδινεύσεις της ελληνικής μειονότητας στα χρόνια 1990 έως 1992. Είναι οι μέρες της κατάρρευσης του καθεστώτος του Ραμίζ Αλία και της εγκαθίδρυσης μιας ιδιότυπης δημοκρατίας που έκτοτε προσπαθεί να σταθεί στα πόδια της.

Ο συγγραφέας, Έλληνας μειονοτικός που έχει ζήσει την Αντίσταση εναντίον των Ιταλών και Γερμανών, διετέλεσε στη συνέχεια στέλεχος του Κ.Ε. Αλβανίας και δημοσιογράφος σε κεντρικές εφημερίδες της χώρας. Τις ώρες της κατάρρευσης ο Μενέλαος Δαλιάνης εκλήθη από τον Αλία και συναποτέλεσε

ένα από τα δέκα περίπου μέλη του Συμβουλίου Προεδρίας, ενός ιδιότυπου «συμβουλευτικού» οργάνου μέσω του οποίου προσπάθησε να διολισθήσει ο πρώην πρόεδρος της Αλβανίας. Όμως η κατάσταση ήταν εκτός ελέγχου. Όσα πάντως διαδραματίστηκαν στα χρόνια 1990 έως 1992 στάθηκαν αποφασιστικά για το μέλλον της Αλβανίας και η μαρτυρία του συγγραφέα είναι πολύτιμη. Παράλληλα, στις σελίδες του βιβλίου καταγράφονται με εναργή, ζωντανό τρόπο τα γεγονότα της κατάρρευσης του «σοσιαλιστικού» καθεστώτος και η διαδοχή μετά τις δύο εκλογικές αναμετρήσεις, που οδήγησαν τον Σαλί Μπερίσα.

Ο συγγραφέας προσπαθεί μέσα από την προσωπική του δικαίωση — για την οποία πάντως δεν κάνει εμφανείς αναφορές — να καταγράψει μια κρίσιμη ιστορική περίοδο για την Αλβανία. Η μαρτυρία του είναι χρήσιμη και αυθεντική. Είναι κρίμα που δεν υπάρχουν ανάλογες συγχρονικές καταθέσεις.

Χρ. Νησιώτης

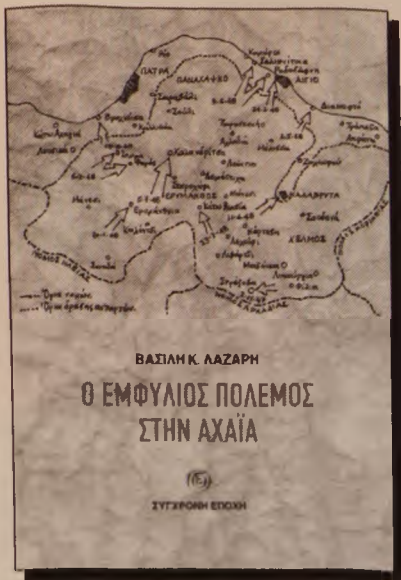
ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

♦ Η θεωρία της σχετικότητας έχει γίνει αντικείμενο συστηματικής ιστορικής έρευνας. Τα κύρια ερωτήματα που έχουν τεθεί σχετίζονται κυρίως με τους προβληματισμούς των φυσικών του τέλους του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα που δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για τη διατύπωση της θεωρίας από τον Αϊνστάιν. Επίσης, διερευνήθηκε συστηματικά το φιλοσοφικό και πολιτισμικό υπόβαθρο της σκέψης του Αϊνστάιν αλλά και οι αντιδράσεις που συνάντησε η θεωρία του και οι ιδιαιτερότητες ως προς την πρόσληψή της. Οι **Θόδωρος Αραμπατζής & Κώστας Γαβρόγλου** επιμελήθηκαν την έκδοση *Ο Αϊνστάιν και η σχετικότητα. Ιστορικές μελέτες* (Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2006), στην οποία, εκτός από τη δική τους συμβολή, περιλαμβάνονται τα άρθρα των ιστορικών των επιστημών **Gerald Holton, Stanley Goldberg, Peter Galison** και το αυτοβιογραφικό κείμενο του ίδιου του Αϊνστάιν.

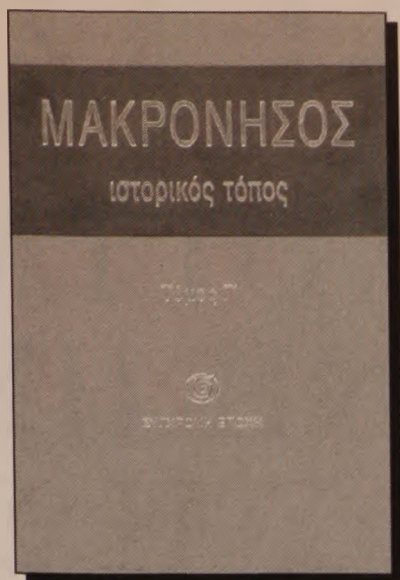
♦ Υπάρχουν μερικά βιβλία από αυτά που ονομάζουμε πλέον ευπώλητα, τα γνωστά μας μπεστ σέλερ, που εμφανίζονται και εξαφανίζονται ωςάν ωραία πυροτεχνήματα. Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που ένα βιβλίο με τεράστια εμπορική επιτυχία κατορθώνει να ξεπεράσει την επικαιρική του ανταπόκριση και να παραμείνει στο προσκήνιο.

Ίσως το καλύτερο παράδειγμα είναι το βιβλίο του **Κώστα Μουρσελά**, *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2006) που αγαπήθηκε και αγαπιέται εδώ και δεκαέξι χρόνια από την πρώτη του έκδοση, το 1990. Στη σημερινή έκδοση που ορίζεται ως «οριστική», καθώς έχει παρέμβει με διορθώσεις ο συγγραφέας και συμπληρώνεται από ένα ενδιαφέρον εισαγωγικό κείμενο του **Άρη Μαραγκόπουλου**, διαπιστώνει κανείς τη λογοτεχνική αντοχή του κειμένου, τον τρόπο με τον οποίο διεισδύει στη νεοελληνική κοινωνία και ιστορία ο συγγραφέας και τη σημασία που αποκτά το έργο μέσα από μια αναδρομική προσέγγισή του.

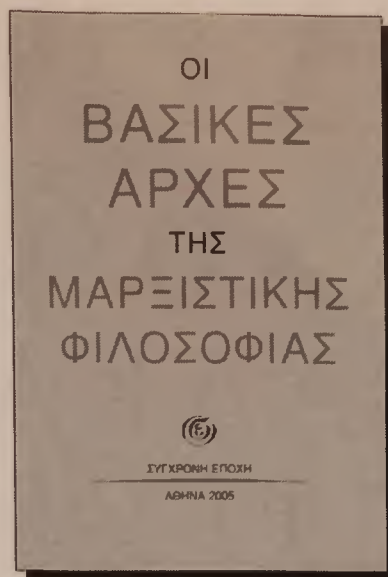
♦ Ο *αμαρτωλός των Βαλκανίων* είναι ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα που αφηγείται την περιπέτεια της ίδιας της βαλκανικής ιστορίας μέσα από το πρόσωπο του νεαρού Βούλγαρου Ντιμίτερ Ποπόφ, που θα γίνει Δημήτρης Παππάς στην Ελλάδα, Ντεμίρ Παπάζογλου στην Τουρκία, Ντιμίταρ Πόποβιτς στη Σερβία, Ντουμίτρε Ποπέσκου στη Ρουμανία και θα επιβιώσει αλλάζοντας τόπο, σπίτι, δουλειά, συνήθειες. Η περιπέτεια των Βαλκανίων μέσα από την προσωπική αφήγηση του ήρωα του μυθιστορήματος του **Ντιμίτερ Κίρκοφ** (μετάφραση: **Πάνος Σταθόγιαννης**, εκδ. Κέδρος, 2005) είναι ένα βιβλίο αξιανάγνωστο και με τον τρόπο του διδακτικό.

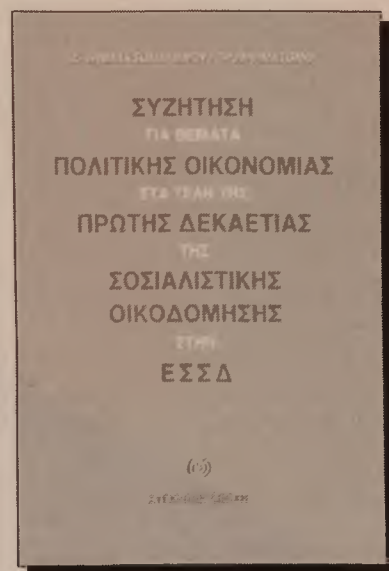
Β. Κ. Λάζαρη
Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ
ΣΤΗΝ ΑΧΑΪΑ

ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ
ιστορικός τόπος
τόμος Γ'

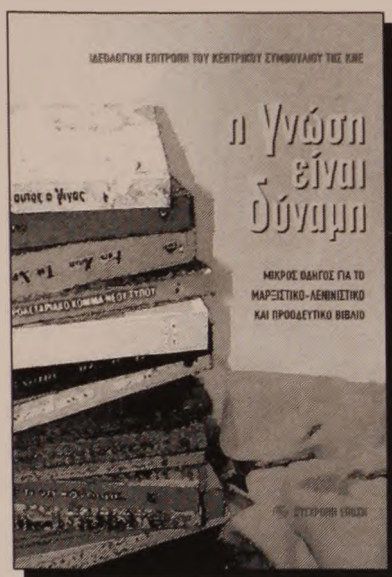
ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ
ΤΗΣ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

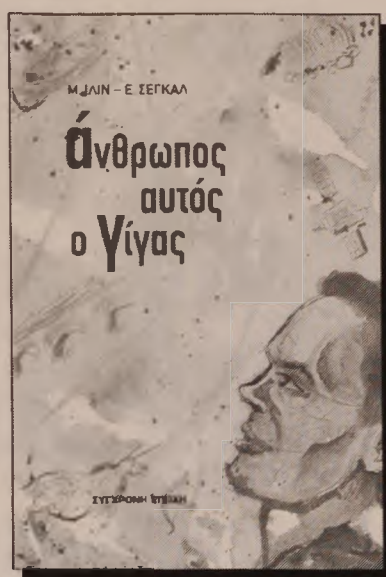
ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ
ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΣΣΔ

ΙΕ της ΚΕ του ΚΚΕ
Ο ΑΝΤΙΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ
χθες και σήμερα

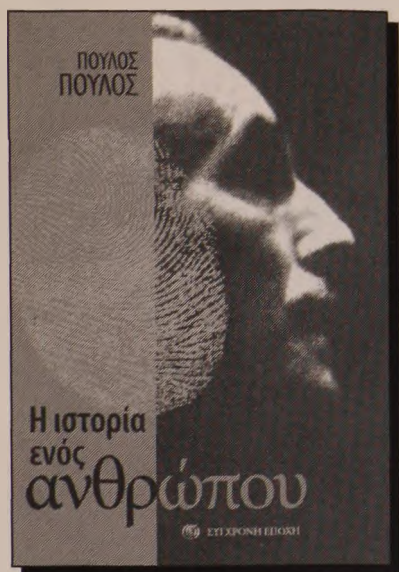
ΙΕ του ΚΣ της ΚΝΕ
Η ΓΝΩΣΗ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ
Μικρός οδηγός για το μαρξιστικό-λενινιστικό
και προοδευτικό βιβλίο

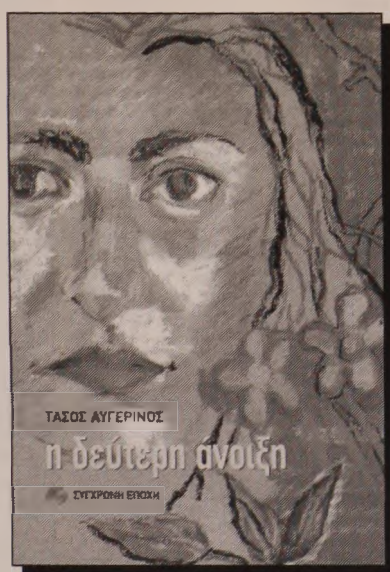
Μ. Ιλίν - Ε. Σεγκάλ
ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΑΥΤΟΣ Ο ΓΙΓΑΣ

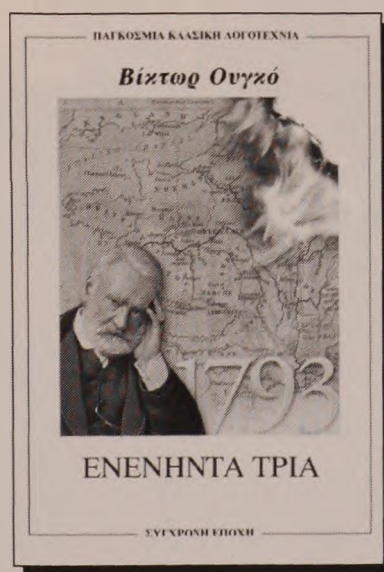
Ν. Γεωργιάδης
Ο ΜΑΡΚΟΣ ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΓΝΩΡΙΣΑ
Ο Βαμβακάρης από το Α ως το Ω

Π. Πούλος
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τ. Αυγερινός
Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΝΟΙΞΗ

Β. Ουγκό
ΕΝΕΝΗΝΤΑ ΤΡΙΑ

Α. Παπάκου-Λάγου
ΜΗΝ ΚΛΑΙΣ ΜΙΚΡΟΥΛΑ ΜΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 2103320800, Fax: 2103813354. <http://www.sep.gr>, e-mail: info@sep.gr

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 2103829835, 2103808132, Fax: 2103829814

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ: 1. Αθήνα, Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 2103829835, 2103808132. 2. Θεσσαλονίκη, Πλάτωνος 7, Τηλ.: 2310283810.

3. Γιάννενα, 28ης Οκτωβρίου 19, Τηλ.: 2651038090. 4. Κύπρος, ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΑΠΠΑΣ, Λάρνακα, Τηλ.: 24423617.

ΑΙΜΟΣ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

ΙΛΙΑ ΛΑΝΤΙΝ (ILIJA LADIN)
(1929-2001)

ΟΙ ΠΡΟΓΟΝΟΙ ΜΟΥ

Άρκεϊ τοῦ αἵματός μου ἡ κυκλοφορία
δὲν ἔχω χρεια καμία κληρονομία!

Οἱ πρόγονοί μου ταπεινοί, ταπεινά κείνται
δίχως μνημεῖα. Νὰ γνωρίζουν ὅλοι:
ἐκεῖ κι ἐκεῖ, κι ἔτσι κι ἄλλιῶς. Τίποτε.

“Ὅλα περάσαν καὶ δὲν ἐπαναλαμβάνονται,
παρεκτός ὁ ἥλιος, παρεκτός ἡ σελήνη!
Τώρα εἶναι χῶμα! Συγνεφάκι κι ἄνεμος!

Νὰ εἶναι, ἔτσι, ὅπως ἔχουν.

Καί, δίκαιο εἶναι. ἔτσι, ὅπως ἔχουν.

“Ὅπως, κάπου ἄλλοῦ, κείνται

κάποιοι ἄλλοι, σκεπασμένοι ἀπὸ ναούς, τύμβους, πυραμίδες, κολοσσαῖα,
οἱ πρόγονοί μου, ἀπ’ ὅλους πιὸ μακάριοι, ἄς ἀναπαύονται κάτω ἀπὸ νέφη
καθαρότατα!

Κάτω ἀπ’ τὶς θίνες

τίποτε νὰ τοὺς βλάψει δὲν μπορεῖ!

“Ὅλα περάσαν καὶ δὲν ἐπαναλαμβάνονται!

Τώρα εἶναι χῶμα! Καὶ πλάγιὰ κι ἐγκρεμός!

“Ὅπως, κάπου ἄλλοῦ, ἀναπαύονται

κάποιοι ἄλλοι, σκεπασμένοι ἀπὸ ναούς, τύμβους, πυραμίδες, κολοσσαῖα,
ἄς ἀναπαύονται οἱ δικοί μου, ἀπ’ ὅλους πιὸ μακάριοι, πάνω ἀπὸ ἐγκρεμοὺς
σκοτεινότετους!

Πάνω ἀπ’ τὰ ρέματα καὶ τὶς πλαγιὲς τῶν ἐγκρεμῶν!

Πάνω ἀπ’ τὸ φῶς καὶ τῆς κολάσεως τ’ ἄδυτα:

τίποτε νὰ τοὺς βλάψει δὲν μπορεῖ!

Οὔτε ὀδφναλγία οὔτε ἰσχιαλγία στὸν τάφο τους ἐπῆραν,

οὔτε λεπτό

γιὰ τὴν ψυχὴ τὴν ἁμαρτήσασα!

Οἱ πρόγονοί μου ταπεινοί, ταπεινά κείνται

δίχως μνημεῖο

γιὰ νὰ γνωρίζουν ὅλοι: ἐκεῖ κι ἐκεῖ, κι ἔτσι κι ἄλλιῶς. Τίποτε.

Νὰ εἶναι, ἔτσι, ὅπως ἔχουν.

Καί, δίκαιο εἶναι. ἔτσι, ὅπως ἔχουν.

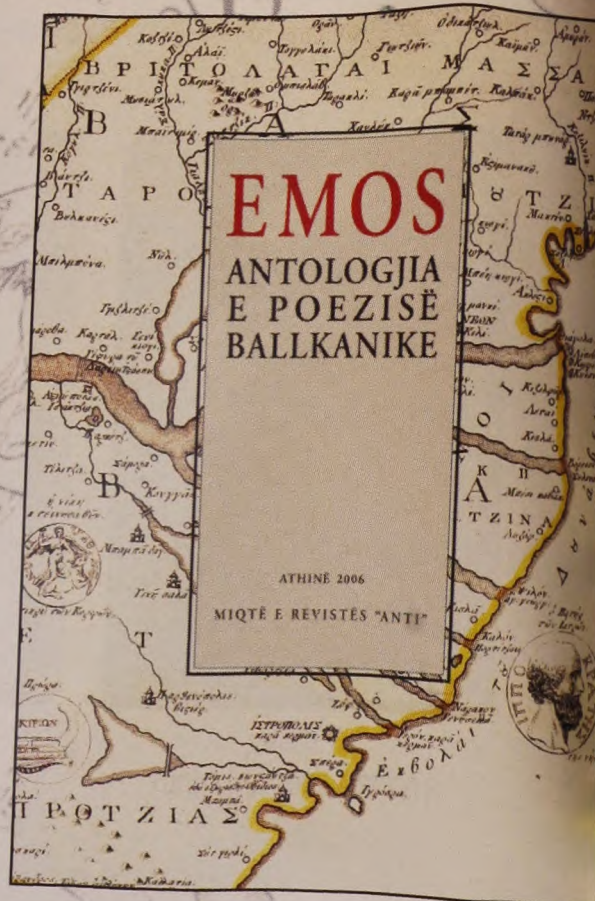
Καὶ ὅταν, ἐπὶ παραδείγματι, σηκώνομαι ἐγὼ

θά `ναι σὰ νὰ σηκώνεται ἡ ἴδια ἡ γῆ!

Καὶ τὸ συγνεφάκι κι ὁ ἄνεμος!

Πρὶν ἀπὸ σένα τίποτα (Prije tebe ničega, 1968)

Μετάφραση: Ἡλίας Λάγιος - Ἰσμήνη Ραντούλοβιτς

Προεγγραφές - Παραγγελίες:

Τηλ.: 210-7232713, 210-7249300 fax: 210-7226107

e-mail: chparou@otenet.gr